

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 10-12 (228-230) 2019

DOMENII DE CERCETARE:

- ♦ *Științe juridice*

CHIȘINĂU - 2019

Tipul B**FONDATORI:**

- ✓ Uniunea Juriștilor din Moldova
- ✓ Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Moldova
- ✓ Universitatea de Stat din Moldova
- ✓ Universitatea Americană din Moldova

REDACTOR-ŞEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”

REDACTOR-ŞEF ADJUNCT: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector Universitatea de Stat din Moldova

Redactare în română: *Ana TATARU*; Redactare în rusă: *Evelina GOROBET*; Redactare în engleză: *Evelina GOROBET*;

Redactare în franceză: *Anişoara DUBCOVEȚCHI*; Asistență computerizată: *Maria BONDARI*

CONSILIUL ȘTIINȚIFIC AL REVISTEI

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician
3. *Ion DIACONESCU*, doctor, profesor universitar, academician, președintele Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, România
4. *Spyros FLOGAITIS*, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director al Organizației Europene de Drept Public, Grecia
5. *Andrei TREBKOVA*, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Rusia
6. *Violeta COJOCARU*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, prorector Universitatea de Stat din Moldova
7. *Mircea DUȚU*, doctor în drept, profesor universitar, director al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania
9. *Tudorel TOADER*, doctor în drept, profesor universitar, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

COLEGIUL DE REDACȚIE AL REVISTEI

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Universității de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
4. *Elena ARAMĂ*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
5. *Sergiu BRÎNZA*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
6. *Diana SCOBIALĂ (SIRCU)*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Director executiv INJ
7. *Oleg BALAN*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul Academiei de Administrare Publică
8. *Mihai POALELUNGI*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar
9. *Ion CRAIOVAN*, doctor în drept, profesor universitar, România
10. *Gheorghe CHIBAC*, doctor în drept, profesor universitar, USM
11. *Ion DOGARU*, doctor, profesor universitar, academician, Academia Română
12. *Spyros FLOGAITIS*, doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician, director al Organizației Europene de Drept Public, Grecia
13. *Ion GUCEAC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, academician, Academia de Științe a Moldovei
14. *Raisa GRECU*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMĂ*, doctor în drept, profesor universitar, România
16. *Gheorghe MIHAI*, doctor în drept, profesor universitar, România
17. *Flavius-Antoniu BALAS*, doctor în drept, conferențiar universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea din București, România
18. *Andrei SMOCHINĂ*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ULIM
19. *Florin STRETEANU*, doctor în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca, România
20. *Vytautas NEKROSIUS*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania
21. *Tzvetan SIVKOV*, doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria
22. *Andrei TREBKOVA*, doctor în drept, președintele Uniunii Internaționale a Juriștilor, Federația Rusă
23. *Tudorel TOADER*, doctor în drept, profesor universitar, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România
24. *Alexandru ȚICLEA*, doctor în drept, profesor universitar, Universitatea Ecologică București, România
25. *Mircea DUȚU*, doctor în drept, profesor universitar, director al Institutului de Cercetări Juridice al Academiei Române
26. *Ion DEȚIU*, doctor habilitat în științe biologice, profesor universitar, membru corespondent, Academia de Științe a Moldovei
27. *Alexandru SURDU*, doctor în filosofie, academician, director al Institutului de Cercetări Socio-Umane, Academia Română
28. *Victor SPINEL*, doctor în istorie, profesor universitar, academician, Academia Română
29. *Ion DEACONESCU*, doctor, profesor universitar, academician, președintele Academiei Internaționale „Mihai Eminescu”, România
30. *Cătălin BORDELANU*, doctor în drept, profesor universitar, academician, Academia Internațională „Mihai Eminescu”, România
31. *Valentina COPTILET*, doctor în drept, conferențiar universitar, prorector Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROȘCA*, doctor habilitat, profesor universitar, academician Academia de Științe a Moldovei
33. *Alexandru VOICU*, doctor în drept, profesor universitar, România
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, doctor, profesor în drept internațional privat, Universitatea Publică din Navarra, Spania
35. *Nicolae SADOVEI*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, USM
36. *Victoria ARHILUC*, doctor habilitat în drept, profesor universitar, USM
37. *Iurie MIHALACHE*, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere”
38. *Marin DOMENTE*, doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea Americană din Moldova
39. *Bogdan CUZA*, doctor în economie, doctorand în drept, Germania
40. *Lucian DINDIRICA*, doctor în istorie, conferențiar universitar, Romania

ADRESA REDACȚIEI: MD 2009, Chișinău, str. Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Indexul PM 31536 Versiunea electronică: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; e-mail: revistadrept@yahoo.com. Pagina web: www.rnd.md; rnd.revistestiintifice.md

Responsabilitatea pentru conținutul textelor aparține, în exclusivitate, autorilor.

No. 10-12 (228-230) 2019

Registration certificate: no. 1003600061124 of 27 September 2000

Publication accredited by the National Agency for Quality Assurance in Education and Research by Decision no. 19 of 06.12.2019

Type B

FOUNDERS:

- ✓ *Union of Lawyers of the Republic of Moldova*
- ✓ *University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere” of Moldova*
- ✓ *State University of Moldova*
- ✓ *American University of Moldova*

EDITOR-IN-CHIEF: *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF: *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, pro-rector State University of Moldova

Romanian editing: *Ana TATARU*; Russian editing: *Evelina GOROBET*; English editing: *Evelina GOROBET*; French editing: *Anisoara DUBCOVETCHI*;

Digital assistance: *Maria BONDARI*

SCIENTIFIC COMMITTEE

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus in political science, university professor, academician
3. *Ion DIACONESCU*, PhD, university professor, academician, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
4. *Spyros FLOGAITIS*, PhD in history and law, university professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece
5. *Andrei TREBKOV*, PhD in law, president of the International Union of Jurists, Russia
6. *Violeta COJOCARU*, doctor habilitatus in law, university professor, pro-rector State University of Moldova
7. *Mircea DUTU*, PhD in law, university professor, director of the Romanian Academic Research Institute
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
9. *Tudorel TOADER*, PhD in law, university professor, Rector of „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania

EDITORIAL BOARD

1. *Gheorghe AVORNIC*, doctor habilitatus in law, university professor, Rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, doctor habilitatus in physico-mathematical sciences, university professor, Rector of the State University of Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, doctor habilitatus in political science, university professor, academician
4. *Elena ARAMA*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
5. *Sergiu BRINZA*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
6. *Diana SCOBIOALA (SIRCU)*, doctor habilitatus in law, university professor, Executive Director of the National Institute of Justice
7. *Oleg BALAN*, PhD in law, university professor, Rector of the Academy of Public Administration
8. *Mihai POALELUNGI*, doctor habilitatus in law, associate professor
9. *Ion CRAIOVAN*, PhD in law, university professor, Romania
10. *Gheorghe CHIBAC*, PhD in law, university professor, State University of Moldova
11. *[Ion DOGARU]*, PhD, university professor, academician, Romanian Academy
12. *Spyros FLOGAITIS*, PhD in history and law, university professor, academician, Director of the European Public Law Organization, Greece
13. *Ion GUCEAC*, doctor habilitatus in law, university professor, academician
14. *Raisa GRECU*, doctor habilitatus in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMA*, PhD in law, university professor, Romania
16. *Gheorghe MIHAL*, PhD in law, university professor, Romania
17. *Flavius-Antoniu BALAS*, PhD in law, associate professor, Dean of the Faculty of Law, University of Bucharest, Romania
18. *Andrei SMOCHINA*, doctor habilitatus in law, university professor, Free International University of Moldova
19. *Florin STRETEANU*, PhD in law, university professor, Dean of the Faculty of Law, Babes-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania
20. *Vytautas NEKROSIUS*, doctor habilitatus in law, university professor, Lithuania
21. *Tzvetan SIVKOV*, PhD in law, university professor, Bulgaria
22. *Andrein TREBKOV*, PhD in law, president of the International Union of Jurists, Russia
23. *Tudorel TOADER*, PhD in law, university professor, Rector of „Alexandru Ioan Cuza” University, Iasi, Romania
24. *Alexandru TICLEA*, PhD in law, university professor of the University of Ecology of Bucharest, Romania
25. *Mircea DUTU*, PhD in law, university professor, director of the Academic Research Institute, Romania
26. *[Ion DEDIU]*, doctor habilitatus in biological sciences, university professor correspondent member of the Academy of Sciences of Moldova
27. *Alexandru SURDU*, PhD in philosophy, academician, director of the Institute for Socio-Human Research, Romania Academy
28. *Victor SPINEI*, PhD, university professor, academician, Romania Academy
29. *Ion DIACONESCU*, PhD, university professor, academician, chairman International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
30. *Catalin BORDEIANU*, PhD in law, university professor, correspondent member, International Academy „Mihai Eminescu”, Romania
31. *Valentina COPTILET*, PhD in law, associate professor, vice-rector of the University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROSCA*, doctor habilitatus, university professor, academician of the Academy of Sciences of Moldova
33. *Alexandru VOICU*, PhD in law, university professor, România
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, PhD, Professor in Private International Law, Public University of Navarra, Spain
35. *Nicolae SADOVEI*, PhD in law, associate professor, State University of Moldova
36. *Victoria ARHILIUC*, doctor habilitatus in law, university professor, State University of Moldova
37. *Iurie MIHALACHE*, PhD in law, associate professor, University of European Political and Economic Studies „Constantin Stere”
38. *Marin DOMENTE*, PhD in law, associate professor, American University of Moldova
39. *Bogdan CUZA*, PhD in economics, PhD candidate in law, Germany
40. *Lucian DINDIRICA*, PhD in history, associate professor, Romania

PUBLISHING HOUSE ADDRESS: MD 2009, Chişinău, str. Ştefan cel Mare şi Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207

Index PM 31536. Electronic version: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>

e-mail: revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.md/; rnd.revistestintifice.md

The responsibility and liability for the texts' content lies exclusively with the authors.

No. 10-12 (228-230) 2019

Certificat d'inscription: no.1003600061124 du 27 Septembre 2000

Publication accréditée par l'Agence nationale pour l'assurance de la qualité dans l'enseignement et la recherche par la décision no. 19 du 06.12.2019

Type B

FONDATEURS:

- ✓ *L'Union des Juristes de la République de Moldova*
- ✓ *L'Université d'Études Politiques et Économiques Européennes „Constantin Stere” de Moldova*
- ✓ *L'Université d'Etat de Moldova*
- ✓ *L'Université Américaine de Moldova*

RÉDACTEUR EN CHEF: *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”

RÉDACTEUR EN CHEF ADJOINT: *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, pro-recteur l'Université d'Etat de Moldova

Rédaction en roumaine: *Ana TATARU*; Rédaction en russe: *Evelina GOROBET*; Rédaction en anglais: *Evelina GOROBET*; Rédaction en français: *Anisoara DUBCOVETCHI*; Assistance informatique: *Maria BONDARI*

COMITÉ SCIENTIFIQUE

1. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
2. *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien
3. *Ion DIACONESCU*, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
4. *Spyros FLOGAITIS*, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien (Grèce), Directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public
5. *A.A. TREBKOV*, docteur en droit, professeur, président de l'Union des Juristes de la Fédération de Russie
6. *Violeta COJOCARU*, docteur habilité en droit, professeur, pro-recteur l'Université d'Etat de Moldova
7. *Mircea DUTU*, docteur en droit, professeur, directeur de l'Institut de Recherche Universitaire, Roumanie
8. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, Doctorat. Professeur de droit international privé à l'Université publique de Navarre
9. *Tudorel TOADER*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iasi

COMITE DE REDACTION

1. *Gheorghe AVORNIC*, docteur habilité, professeur, recteur de l'Université d'Etudes Politiques et Economiques Européennes „Constantin Stere”
2. *Gheorghe CIOCANU*, docteur habilité en sciences physico-mathématiques, recteur de l'Université d'Etat de Moldova
3. *Gheorghe RUSNAC*, docteur habilité, professeur, académicien
4. *Elena ARAMA*, docteur habilité en droit, professeur
5. *Sergiu BRINZA*, docteur habilité en droit, professeur
6. *Diana SCOBIOALA (SIRCU)*, docteur habilité en droit, professeure agrégée, directeur exécutif de l'Institut National pour la Justice
7. *Oleg BALAN*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Académie d'Administration Publique
8. *Mihai POALELUNGI*, docteur habilité en droit
9. *Ion CRAIOVAN*, docteur en droit, professeur, Roumanie
10. *Gheorghe CHIBAC*, docteur en droit, professeur
11. *Ion DÔGARU*, docteur, professeur, académicien, l'Académie de Roumanie
12. *Spyros FLOGAITIS*, docteur en histoire et en droit, professeur, académicien (Grèce), directeur de l'Organisation Européenne de Droit Public
13. *Ion GUCEAC*, docteur habilité en droit, professeur, académicien
14. *Raisa GRECU*, docteur habilité en droit, professeur, USPEE „Constantin Stere”
15. *Ioan HUMA*, docteur en droit, professeur, Roumanie
16. *Gheorghe MIHAI*, docteur en droit, professeur, Roumanie
17. *Flavius-Antoni BALAS*, docteur, professeur agrégée, doyen de la faculté de droit de l'Université de Bucarest
18. *Andrei SMOCHINA*, docteur habilité en droit
19. *Florin STRETEANU*, docteur en droit, professeur, doyen de la faculté de droit de l'Université Babes-Bolyai de Cluj-Napoca
20. *Vytautas NEKROSIUS*, docteur habilité en droit, professeur, Lituanie
21. *Zvetan SIVKOV*, docteur en droit, professeur, Bulgarie
22. *A.A. TREBKOV*, docteur en droit, professeur, président de l'Union des Juristes de la Fédération de Russie
23. *Tudorel TOADER*, docteur en droit, professeur, recteur de l'Université „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
24. *Alexandru TICIEA*, docteur en droit, recteur de l'Université d'Ecologie de Bucarest, Roumanie
25. *Mircea DUTU*, docteur en droit, professeur, directeur de l'Institut de Recherche Universitaire, Roumanie
26. *Ion DEDIU*, membre correspondant de l'ASM
27. *Alexandru SURDU*, docteur en philosophie, vice-président de l'Académie de Roumanie, académicien
28. *Victor SPINELI*, docteur, professeur, académicien, vice-président de l'Académie de Roumanie
29. *Ion DIACONESCU*, docteur, professeur, académicien, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
30. *Catalin BORDELANU*, docteur en droit, professeur, membre correspondant, Académie Internationale „M. Eminescu”, Roumanie
31. *Valentina COPTILET*, docteur en droit, professeur agrégée, pro-recteur USPEE „Constantin Stere”
32. *Alexandru ROSCA*, docteur habilité, professeur, académicien
33. *Alexandru VOICU*, docteur en droit, professeur, Roumanie
34. *José Luis IRIARTE ÁNGEL*, docteur, professeur de droit international privé à l'Université publique de Navarre
35. *Nicolae SADOVEI*, docteur en droit, professeur agrégé
36. *Victoria ARHILUC*, docteur habilité en droit, professeur
37. *Iurie MIHALACHE*, docteur en droit, professeur agrégé
38. *Marin DOMENTE*, docteur en droit, professeur agrégé
39. *Bogdan CUZA*, docteur en droit, doctorat en économie, Allemagne
40. *Lucian DINDIRICA*, docteur, professeur agrégé, Roumanie

ADRESSE DE LA MAISON D'ÉDITION: MD 2009, Chișinău, str. Ștefan cel Mare și Sfint, nr. 200, et. 2, bir. 202. Tel./fax. (022) 241207
Index PM 31536. Version électronique: <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; e-mail: revistadrept@yahoo.com. Web: www.rnd.md; rnd.revistestiintifice.md

La responsabilité du contenu des textes incombe uniquement aux auteurs.

№ 10-12 (228-230) 2019

Регистрационное свидетельство: № 1003600061124 от 27 сентября 2000 г.

Издание аккредитовано Национальным агентством по обеспечению качества в образовании и исследованиях
по решению № 19 от 06.12.2019

Тип Б

УЧРЕДИТЕЛИ:

- ✓ *Союз юристов Молдовы*
- ✓ *Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере» Молдова*
- ✓ *Молдавский Государственный Университет*
- ✓ *Американский Университет в Молдове*

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР: *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА: *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор Молдавский государственный университет

Редактирование на румынском языке: *Ана ТАТАРУ*; Редактирование на русском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Редактирование на английском языке: *Эвелина ГОРОБЕЦ*; Редактирование на французском языке: *Анишоара ДУБКОВЕЦКИ*; Компьютерная техподдержка: *Мария БОНДАРЬ*

НАУЧНЫЙ СОВЕТ ЖУРНАЛА

1. *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»
2. *Георгий РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик
3. *Ион ДИАКОНЕСКУ*, доктор наук, профессор, академик, президент Международной академии «Михай Эминеску», Румыния
4. *Спирос ФЛОГАИТИС*, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор Европейской Организации Публичного Права, Греция
5. *Андрей ТРЕБКОВ*, доктор юридических наук, президент Международного Союза Юристов, Россия
6. *Виолета КОЖОКАРУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, проректор Молдавский государственный университет
7. *Мирича ДУЦУ*, доктор юридических наук, профессор, директор Института Правовых Исследований Румынской Академии
8. *Хосе Луис ИРИАРТ АНГЕЛ*, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
9. *Тудорел ТОАДЕР*, доктор юридических наук, профессор, ректор университета «Александр Ион Куза», Яссы, Румыния

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ ЖУРНАЛА

1. *Георгий АВОРНИК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константин Стере»
2. *Георгий ЧОКАНУ*, доктор хабилитат в области физико-математических наук, профессор, ректор Молдавского Государственного Университета
3. *Георгий РУСНАК*, доктор хабилитат политических наук, профессор, академик, Академия наук Молдовы
4. *Елена АРАМЭ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, МГУ
5. *Сергей БРЫНЗА*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, МГУ
6. *Диана СКОБИОЛТЭ (СЫРКУ)*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, исполнительный директор НИИО
7. *Олег БАЛАН*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, ректор Академии Государственного Управления
8. *Михай ПОАЛЕЛУНДЖИ*, доктор хабилитат юридических наук, доцент
9. *Ион КРАЙОВАН*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
10. *Георгий КИБАК*, доктор юридических наук, профессор, МГУ
11. *Ион ДОГАРУ*, доктор наук, профессор, академик, Румынская академия
12. *Спирос ФЛОГАИТИС*, доктор исторических и юридических наук, профессор, академик, директор Европейской Организации Публичного Права, Греция
13. *Ион ГУЧАК*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, академик, Академия Наук Молдовы
14. *Раиса ГРЕКУ*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний имени «Константина Стере»
15. *Иван ХУМЭ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
16. *Георгий МИХАЙ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
17. *Флавиус-Антониу БАИАС*, доктор юридических наук, доцент, декан юридического факультета, Бухарестский университет, Румыния
18. *Андрей СМОЧИНЭ*, доктор юридических наук, профессор, ULIM
19. *Флорин СТРЕТЯНУ*, доктор юридических наук, профессор, декан юридического факультета Университета Бабеш-Болай, Клуж-Напока, Румыния
20. *Витаутас НЕКРОСИУС*, доктор хабилитат юридических наук, профессор, Литва
21. *Цветан СИВКОВ*, доктор юридических наук, профессор, Болгария
22. *Андрей ТРЕБКОВ*, доктор юридических наук, президент Международного Союза Юристов, Российская Федерация
23. *Тудорел ТОАДЕР*, доктор юридических наук, профессор, ректор университета «Александр Ион Куза», Яссы, Румыния
24. *Александр ЦИКЛЕА*, доктор юридических наук, профессор, Бухарестский Экологический Университет, Румыния
25. *Мирича ДУЦУ*, доктор юридических наук, профессор, директор Института Правовых Исследований Румынской Академии
26. *Пол ДЕЛЛУ*, доктор хабилитат биологических наук, профессор, член-корреспондент Академии Наук Молдовы
27. *Александр СУРДУ*, доктор философских наук, академик, директор Института социально-гуманитарных исследований Румынской академии
28. *Виктор СПИНЕЙ*, доктор исторических наук, профессор, академик Румынской Академии
29. *Ион ДИАКОНЕСКУ*, доктор наук, профессор, академик, президент Международной Академии «Михай Эминеску», Румыния
30. *Кэтэлин БОРДЕЯНУ*, доктор юридических наук, профессор, академик, Международная Академия «Михай Эминеску», Румыния
31. *Валентина КОПТИЛЕЦ*, доктор юридических наук, доцент, проректор Университета Европейских Политических и Экономических Знаний «Константин Стере»
32. *Александр РОШКА*, доктор хабилитат, профессор, академик Академии Наук Молдовы
33. *Александру ВОЙКУ*, доктор юридических наук, профессор, Румыния
34. *Хосе Луис ИРИАРТ АНГЕЛ*, доктор, профессор международного частного права, Государственный университет Наварры, Испания
35. *Николай САДОВЕИ*, доктор хабилитат юридических наук, доцент, МГУ
36. *Виктория АРХИЛЮК*, доктор юридических наук, профессор, МГУ
37. *Юрий МИХАЛАКЕ*, доктор юридических наук, доцент, Университет Европейских Политических и Экономических Знаний «Константин Стере»
38. *Марин ДОМЕНТЕ*, доктор юридических наук, доцент, Американский Университет в Молдове
39. *Богодан КУЗА*, доктор экономических наук, аспирант юридических наук, Германия
40. *Лучиан ДИНДИРИКА*, доктор исторических наук, доцент, Румыния

АДРЕС РЕДАКЦИИ: MD 2009, Кишинев, ул. Штефан чел Маре 200, 2-й этаж, офис 202. Тел / факс. (022) 241207. Индекс РМ 31536.
Электронная версия <http://uspee.md/revista-nationala-de-drept/>; эл. почта: revistadrept@yahoo.com. Сайт: www.rnd.md; rnd.revistestintific.md

Ответственность за содержание текстов несут исключительно авторы

CUPRINS

<i>Ion CRAIOVAN, Bogdan CUZA</i> Sistemul educațional și valorile juridice <i>Dumitru POSTOVAN</i> Vinovăția și responsabilitatea (răspunderea juridică) în sistemele de drept, legislativ și juridic ale Republicii Moldova <i>Ramona LILE</i> Învățământul superior Românesc ca avangardă a dezvoltării sociale <i>Valentina COPTILEȚ, Aliona LÎSÎI</i> Politici educaționale actuale. Dimensiuni și perspective <i>Nicolae V. DURĂ</i> Despre drepturile și libertățile omului prevăzute în textul constituțional român. Considerații și evaluări <i>Valeriu BABĂRĂ</i> În concepția legiuitorului Republicii Moldova excludearea stării civile din obiectul reglementării statutului personal constituie o modernizare sau o creare artificială de lacune? <i>Anatol CEACHIR</i> Abordări conceptuale privind admisibilitatea probelor în procesul penal <i>Andrei BULAT</i> Referendumul privind mecanismul de protecție juridică a bazelor sistemului Constituțional <i>Natalya SHELENGA</i> Evoluția ideilor privind statutul juridic al persoanei: probleme de periodizare <i>Oxana MALEARCHUC</i> Ideile separării puterilor în lucrările lui John Locke și Charles Louis Montesquieu <i>Tatiana MIHAILOV</i> Natura juridică duală a contractului de ucenicie potrivit proiectului legii uceniciei <i>Catalina MITITELU</i> Logodna și căsătoria în „pravila” lui Andronachi Donici <i>Gheorghe AVORNIC, Ghenadie VACULOVSCI</i> Excesul de reglementare juridică <i>Serghei ȚUGUI</i> Analiza sintagmei „organ competent” în sensul art. 352 ¹ alin.1) Cod penal	
---	--

SUMMARY

<i>Ion CRAIOVAN, Bogdan CUZA</i> 8 Education system and legal values <i>Dumitru POSTOVAN</i> Guilty and liability (legal liability) in the law, legislative and legal systems of the Republic of Moldova 16 <i>Ramona LILE</i> Romanian higher education as avantgarde of social development 39 <i>Valentina COPTILEȚ, Aliona LISII</i> Current educational policies. Dimensions and perspectives 46 <i>Nicolae V. DURĂ</i> About the rights and freedoms of humans in the romanian Constitutional text. Consideration and evaluations 53 <i>Valeriu BABARA</i> According to the legislator of the Republic of Moldova does the exclusion of the civil status from the object of the regulation of personal status constitute a modernization or an artificial creation of deficiencies? 64 <i>Anatol CEACHIR</i> Conceptual approaches on the admisibility of proofs in the criminal process 72 <i>Andrei BULAT</i> The referendum in the legal protection mechanism of the basis of the Constitutional system 79 <i>Natalya SHELENGA</i> The evolution of ideas on the person's legal status: issues of periodization 89 <i>Oxana MALEARCHUC</i> Ideas of separation of powers in the works of John Locke and Charles Louis Montesquieu 97 <i>Tatiana MIHAILOV</i> Dual legal nature of the apprenticeship agreement according to the apprenticeship draft law 102 <i>Catalina MITITELU</i> Engagement and marriage in the „pravila” (rule) of Andronachi Donici 110 <i>Gheorghe AVORNIC, Ghenadie VACULOVSCI</i> 119 The excess of legal regulation <i>Serghei TUGUI</i> Analysis of the syntagme „competent body” in the sense 124 of the art. 352 ¹ par. 1) of the penal Code	
---	--

TABLE DES MATIÈRES

Ion CRAIOVAN, Bogdan CUZA
Système éducatif et valeurs juridiques
Dumitru POSTOVAN
Culpabilité et responsabilité (responsabilité juridique) dans les systèmes de droit, législatif et juridique de la République de Moldova
Ramona LILE
L'enseignement supérieur roumain en tant qu'avant-garde du développement social
Valentina COPTILET, Aliona LISII
Politiques éducatives actuelles. Dimensions et perspectives
Nicolae V. DURA
Les droits de l'homme et les libertés stipulées dans le texte Constitutionnel roumain. Considérations et évaluations
Valeriu BABARA
Dans la conception du législateur de la République de Moldova l'exclusion de l'état civil de l'objet de la réglementation du statut personnel constitue une modernisation ou une création artificielle de lacunes?
Anatol CEACHIR
Approches conceptuelles de la recevabilité des preuves dans les procédures pénales
Andrei BULAT
Le référendum dans le mécanisme de protection juridique des fondements du système Constitutionnel
Natalya SHELENGA
L'évolution des idées sur le statut juridique de la personne: problèmes de périodisation
Oxana MALEARHUC
Idées de séparation des pouvoirs dans les oeuvres de John Locke et Charles Louis Montesquieu
Tatiana MIHAILOV
La nature juridique double du contrat d'apprentissage selon le projet de la loi de l'apprentissage
Catalina MITITELU
Engagement et mariage dans „pravila” D'Andronachi Donici
Gheorghe AVORNIC, Ghenadie VACULOVSKI
Réglementation juridique excessive
Sergei TUGUI
Analyse de l'expression „organisme competent” au sens de l'art. 352¹ par. 1) du Code pénal

ОГЛАВЛЕНИЕ

Иван КРАЙОВАН, Богдан КУЗА
8 Система образования и правовые ценности
Дмитрий ПОСТОВАН
Вина и ответственность (юридическая ответственность) в правовой, законодательной и юридической системах Республики Молдова
Рамона ЛИЛЕ
16 Румынское высшее образование как авангард социального развития
Валентина КОПТИЛЕЦ, Алёна ЛЫСАЯ
39 Современная образовательная политика. Масштабы и перспективы
Николай В. ДУРЭ
46 О правах и свободах человека, предусмотренных в румынском конституционном тексте. Суждения и оценки
Валерий БАБЭРЭ
53 Согласно концепции законодателя Республики Молдова исключение гражданского состояния из объекта регулирования личного статуса является модернизацией или искусственным созданием пробелов?
Анатолій ЧАКИР
64 Концептуальные подходы к допустимости доказательств в уголовном процессе
Андрей БУЛАТ
72 Референдум в механизме правовой защиты основ Конституционного строя
Наталья СХЕЛЕНГА
79 Эволюция идей о правовом статусе личности: проблемы периодизации
Оксана МАЛЯРЧУК
89 Идеи разделения властей в работах Джона Локка и Шарля Луи Монтескье
Татьяна МИХАЙЛОВА
97 Двойная правовая природа договора об ученичестве согласно проекту закона об ученичестве
Каталина МИТИТЕЛУ
102 Помолвка и брак в «правила» Андронаки Донича
Георгий АВОРНИК, Геннадий ВАКУЛОВСКИЙ
110 Избыток правового регулирования
Сергей ЦУГУЙ
119 Анализ синтагмы «компетентный орган» в смысле статьи 352¹ абзац 1) Уголовного кодекса
124

SISTEMUL EDUCAȚIONAL ȘI VALORILE JURIDICE

Ion CRAIOVAN

doctor în drept, profesor universitar, academician, Doctor Honoris Causa,
Universitatea Creștină Dimitrie Cantemir, București, România

e-mail: icraiovan@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-0396-8079>

Bogdan CUZA

doctor în economie, doctorand la drept, Doctor Honoris Causa, Berlin, Germania

e-mail: cuza@online.de

<https://orcid.org/0000-0001-8993-1271>

Perspectiva sistemică asupra fenomenului educațional relevă, printre altele, complexitatea și interacțiunile acestuia ca proces social de formare, dezvoltare și integrare socială a personalității umane, de transmitere a experienței sociale și a culturii de formare a capacităților și a abilităților indivizilor, de inovare socială. Reperele cardinale ale teoriei generale a sistemelor au un rol metodologic important în studiul, înțelegerea și proiectarea științifică a educației. Filosofia educației integrează componenta abordării sistemice, dar nu se rezumă la aceasta, explorând și aspectele holistice și metateoretice. Ea relevă că, o dimensiune structurală este și dimensiunea axiologică, de integrare în educație a valorilor sociale. Un sistem valoric, minimal și deschis care orientează dreptul și care cuprinde: adevărul juridic, libertatea, justiția, securitatea juridică, binele public, evocă tot atâtea valori constitutive ale sistemelor educaționale din țările democratice. Expresia concentrată a acestui sistem, paradigma sa, ar putea fi demnitatea umană care reprezintă un obiectiv educativ major. De aceea integrarea și promovarea valorilor juridice în sistemul educațional, reprezintă o finalitate educațională dintre cele mai importante.

Cuvinte-cheie: sistem, educație, filosofie, axiologie, valoare, valori juridice.

EDUCATION SYSTEM AND LEGAL VALUES

The systemic perspective on the educational phenomenon reveals, among others, its complexity and interactions as a social process of formation, development and social integration of the human personality, of transmitting the social experience and of the culture of formation of the capacities and abilities of the individuals, of social innovation. Cardinal landmarks of general systems theory have an important methodological role in the study, understanding and scientific design of education. The philosophy of education integrates the component of the systemic approach, but it is not limited to this, exploring the holistic and metatheoretical aspects. It reveals that, a structural dimension is also the axiological dimension, of integration in education of social values. The law, which includes: legal truth, freedom, justice, legal security, public good, evokes so many constitutive values of educational systems in democratic countries. The concentrated expression of this system, its paradigm could be the human dignity that represents a major educational objective. Therefore the integration and promotion of legal values in the educational system, represents an educational purpose of the most important.

Keywords: system, education, philosophy, axiology, value, legal values.

SYSTÈME ÉDUCATIF ET VALEURS JURIDIQUES

La perspective systémique du phénomène éducatif révèle, entre autres, sa complexité et ses interactions en tant que processus social de formation, de développement et d'intégration sociale de la personnalité humaine, de transmission de l'expérience sociale et de la culture de formation des capacités et des capacités des individus, d'innovation sociale. Les repères cardinaux de la théorie des systèmes généraux ont un rôle méthodologique important dans l'étude, la compréhension et la conception scientifique de l'éducation. La philosophie de l'éducation intègre la composante de l'approche systémique, mais elle ne se limite pas à cela, en explorant les aspects holistiques et métathéoriques. Elle révèle qu'une dimension structurelle est aussi la dimension axiologique, de l'intégration dans l'éducation des valeurs sociales. la loi, qui comprend: vérité juridique, liberté, justice, sécurité juridique, bien public, évoque tant de valeurs constitutives des systèmes éducatifs dans les pays démocratiques. L'expression concentrée de ce système, son paradigme pourrait être la dignité humaine qui représente un objectif éducatif majeur. Par conséquent, l'intégration et la promotion des valeurs juridiques dans le système éducatif, représente un objectif éducatif des plus importants.

Mots-clés: système, éducation, philosophie, axiologie, valeur, valeurs juridiques.

СИСТЕМА ОБРАЗОВАНИЯ И ПРАВОВЫЕ ЦЕННОСТИ

Системный взгляд на образовательный феномен раскрывает, в частности, его сложность и взаимодействие как социальный процесс формирования, развития и социальной интеграции человеческой личности, передачи социального опыта и культуры формирования способностей и навыков личности, социальной инновации. Кардинальные ориентиры общей теории систем играют важную методологическую роль в изучении, понимании и научном оформлении образования. Философия образования включает компоненту системного подхода, но не ограничивается этим, исследуя также целостный и метатеоретический аспекты. Она показывает, что структурным измерением также является и аксиологическое измерение, интеграции в образовании социальных ценностей. Система ценностей, минимальная и открытая, которая включает в себя юридическую правду, свободу, справедливость, правовую безопасность, общественное благо, вызывает столько же основополагающих ценностей образовательных систем в демократических странах. Концентрированным выражением этой системы, ее парадигмой может быть человеческое достоинство, которое является важной задачей образования. Поэтому интеграция и продвижение правовых ценностей в системе образования представляет одну из наиболее важных образовательных целей.

Ключевые-слова: система, образование, философия, аксиология, ценность, правовые ценности.

Perspectiva sistemică asupra fenomenului educațional relevă, printre altele, complexitatea și interacțiunile acestuia ca proces social de formare, dezvoltare și integrare socială a personalității umane, de transmitere a experienței sociale și a culturii de formare a capacităților și abilităților indivizilor de inovare socială.

Metodologia de bază folosită în acest demers teoretic include achizițiile abordării sistemice, dar și abordarea istorică, filosofică și integratoare. Ea promovează tipul de demers științific disciplinar, multidisciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar. [14]

I. Conceptul de sistem. Abordarea sistemică în educație

Studiul complexității organizate este problema cheie a teoriei generale a sistemelor. Fără îndoială că educația ca fenomen social are un înalt grad de complexitate. Reperele cardinale ale teoriei generale a sistemelor au un rol metodologic important în studiul, înțelegerea și proiectarea științifică a educației. De aceea evocarea acestora, fie chiar ilustrativă, nu poate fi ignorată.

O prioritate necontestată în elaborarea consecventă a teoriei sistemelor îi aparține lui Ludwig von Bertalanffy. [3] Punctul inițial îl constituie înțelegerea

sistemului ca un complex de elemente în interacțiune, care au un caracter organizat (nealeatoriu). [4] Menționăm și alte proprietăți utilizate de Bertalanffy pentru caracterizarea sistemelor:

- **integralitatea** – schimbarea oricărui element al sistemului influențează asupra tuturor celorlalte și duce la întreaga lui schimbare și invers. Ea depinde de toate celelalte elemente ale sistemului;

- **centralizarea** - procesul de creștere a coeficienților interacțiunii unei părți sau a unui element al sistemului. Ca urmare, schimbări oricât de neînsemnate ale acestei părți (parte dominantă a sistemului) duc la schimbări semnificative ale întregului sistem;

- **organizarea ierarhică a sistemului** – când anumite elemente ale sistemului reprezintă în sine sisteme de un ordin inferior și (sau) sistemul considerat apare în calitate de element al unui sistem de un ordin mai înalt; caracterul deschis sau închis al unui sistem etc.

Parson consideră că sistemul social cuprinde patru grupe de elemente structurale:

- **rolurile (activitățile individului în societate: primar, judecător etc.),**

- **colectivitățile (familia, partidele politice etc.),**

- **normele,**

- **valorile.**

Pe lângă interacțiunile structurale Parsons le distinge și pe cele funcționale, perspectivă în care funcția apare ca un atribut (sau complex de proprietăți) esențial al unui sistem (sau subsistem), care se exercită în condițiile raportării sale la alte sisteme (sau elemente ale acestora).

Parsons distinge la nivelul sistemului 4 funcții:

1) de stabilitate normativă;

2) de integrare, care coordonează elementele sistemului;

3) de urmărire a scopurilor;

4) de adaptare, care vizează ansamblul de mijloace de care dispune sistemul pentru atingerea obiectivelor sale.

Componenta cibernetică a analizei sistemice relevă importanța elementelor de comandă, reacție, autocontrol în privința comportărilor posibile ale sistemului, chiar dacă nu cunoaștem deloc sau parțial structura sa, apelând la concepte ca „mărimi de intrare” (input), „mărimi de ieșire” (output) „black base” (cutia neagră), feed-back (conexiunea inversă). Ea este aptă să asigure autoreglarea sistemului. [2, pp.58-306]. Această componentă permite sesizarea și valorificarea experienței conceptuale în materie educațională, dar și devenirea sa istorică. Avem în vedere teze [14] precum:

- ideea de educație este strâns legată de concepția despre om, cultură, societate;

- umanismul a pus în centrul educației cultura prin componentele sale literare, (I. Bruni);

- instrument de purificare a sufletului (M. Vegio); de formare a unui bun cetățean (M. Palmieri);

- idealul educativ al omului ca ființă liberă și inteligentă care își urmează fericirea în funcție de rațiune și controlându-și pasiunile (J. Locke);

- centru educației este dat de subiectul educației (R. Baden-Powell, J. Dewey, M. Montessori ș.a.);

- educația este un proces spiritual ce tinde spre conștientizarea de sine (G. Gentile);

- educația este un proces permanent (J. Lengrand, 1970);

- educația este o funcție a proceselor economice și sociale (N. Luhmann);

- rolul educației extrașcolare, al experiențelor educative din viața socială, comunitatea religioasă, viața politică, formele de asociere, voluntariat ș.a.

Filosofia educației integrează componenta abordării sistemice, dar nu se rezumă la aceasta, explorând și aspectele holistice și metateoretice. [6] O lucrare în materie configurează cel puțin următoarele domenii [13]:

a) ontologia educației trimite la fenomenologia educației;

b) praxiologia educației direcționează către teoria acțiunii educative eficiente;

c) epistemologia educației evocă orizontul cunoașterii comune și științifice al ei;

d) axiologia educației cercetează impactul valorilor sociale asupra educației;

e) normativitatea educației trimite la sistemul normativ social;

f) dialectica educației relevă continuitățile și salturile fenomenului educativ în istoricitatea sa, calitatea ireductibilă a educației, dar și interacțiunile și sintezele cu alte componente sociale.

II. Axiologie, pluralism valoric și valorile juridice

În cele ce urmează, din acest bogat câmp tematic, vom încerca câteva analize care se referă la axiologia juridică în educație. Aceasta valorifică reflecția filosofică în materie, teze precum:

- Valoarea poate fi definită ca o relație socială în care se exprimă prețuirea acordată unor obiecte sau fapte (naturale, sociale, psihologice), în virtutea unei corespondențe a însușirilor lor cu trebuințele sociale ale unei comunități umane și cu idealurile acesteia.

- Valoarea, ca fenomen, prezintă o triplă determinare:

a) actul valorizator se desfășoară la nivelul conștiinței sociale;

b) aprecierea umană deși e subiectivă are premise obiective;

c) valoarea se stabilește pe anumite criterii condiționate istoricește și socialmente de praxis.

Un „tablou referențial axiologic” [11] reține:

- pentru a sesiza faptele sociale în genere, omul trebuie să aibă o conștiință teleologică, adică o conștiință a scopului și a valorii;

- însușirea existenței de către conștiința umană se realizează printr-un demers discursiv, rezultat al actului de cunoaștere rațională, care constituie o tentativă cognitivă de dezvoltare a structurilor lumii „ca atare” dar și printr-o atitudine valorizatoare prin care omul instituie semnificații, conferă lucrurilor și acțiunilor un statut preferențial;

- un fapt devine valoric de îndată ce intră în câmpul dinamic al intereselor și aprecierilor noastre;

- valoarea implică un raport între „ceva” demn de prețuit și „cineva” în măsură să acorde prețuire, un raport între obiectul valorizat și subiectul valorizator. Acest raport are un caracter social întrucât subiectul valorizator acordă prețuire acelor obiecte, activități sau creații care, prin însușirile lor obiective, se dovedesc apte să satisfacă trebuințe, necesități, aspirații umane iar aceste trebuințe, necesități, aspirații sunt istoricește și socialmente condiționate de practică. Există deci o corespondență inalienabilă între însușirile unui fapt valoric și trebuințele și idealurile umane;

- actul de valorizare, constituindu-se la nivelul conștiinței sociale, are prioritate față de actele de preferință, care au loc la nivelul conștiinței individuale, deși se realizează numai prin acestea. Altfel spus, actul de valorizare este o preferință validată de o comunitate umană;

- există un sistem de valori pentru fiecare comunitate umană, schimbările istorice și sociale antrenând modificări ce privesc criteriile de valorizare, cât și pe cele de înlănțuire și ierarhizare ale valorilor și imprimând o anumită dinamică a valorilor;

- poate fi remarcată existența unor valori general-umane, valori care răspunzând unor trebuințe (nevoi și aspirații) universale ale tuturor oamenilor, aceștia le-au valorizat (prețuit, dorit) și valorificat indiferent de timpul istoric;

- fiecare valoare are o finalitate intrinsecă, ceea ce echivalează cu a spune că valorile sunt ireductibile, neputând fi raportate la o categorie mai largă. În acest sens, Kant arată că există trei manifestări ale sufletului omenesc producător de cultură – adevărul, binele, frumosul – ce rezultă din trei energii speciale ale sufletului uman: adevărul – din ceea ce numește rațiunea pură; binele – din rațiunea practică și frumosul – din sentiment. Originalitatea și ireductibilitatea valorilor, conduc la neadmiterea superiorității de rang, la unele priorități temporare, în funcție de trebuințele social-

umane cărora le corespund. Demersul axiologic trebuie să releve funcția specifică ireductibilă a fiecărei valori în viața socială și a individului [17]:

- omul creează valori și se creează prin valori, care devin coordonate ale acțiunii umane și determinantii ontologice ale condiției umane. Valorile motivează, orientează, oferă criterii de apreciere, modele și sisteme de referință, principii de evaluare, pentru acțiunea umană. Ele propun individului un complex de soluții codificate care „memorează” experiența colectivă a grupului din care face parte, anticipează și umanizează creațiile sale;

- valorile contribuie la cooperarea indivizilor, având o funcție integratoare în societate, fiind în același timp „fermenți” în procesele de anticipare și creativitate socială.

Încercările contemporane de surprindere a diferitelor configurații valorice și a unor posibile ierarhii, relevă semnificația valorilor filosofice, morale, științifice, politice, juridice, religioase, economice, artistice, cu privire la care reținem câteva notații. [17]

Se argumentează poziția privilegiată a filosofiei, aptă să soluționeze “deruta axiologică”, să dețină un rol coordonator, ordonator și de călăuză, în condițiile pluralismului de idei, prin acele concepții de viață care ies învingătoare dintr-o confruntare loială dusă cu forța argumentelor convingătoare. În acest sens, M.Heidegger sublinia: „Din moment ce concepțiile despre viață concurează între ele și, aici depinde tot de argumentare care va fi concepția cea mai de acceptat”. [16] Pentru realizarea acestui deziderat nobil, dar plin de riscuri și responsabilități, filosofia trebuie să fie o instanță capabilă să „regândească” problemele umane și deopotrivă, aptă să ofere și modul de rezolvare a acestora”. [20]

În cadrul unei concepții complexe ce reține semnificația umană a valorilor, care sunt în același timp cunoaștere, sens, trăire, satisfacție, dorință, aspirație, proiect uman, putem surprinde rolul și locul valorilor

în raport cu devenirea socială și umană, contribuția diferitelor tipuri de valori la dezvoltarea progresivă a societății și individului uman, funcționalitatea lor socială și umană. [10]

Determinarea rolului și locului valorilor în relație cu dezvoltarea socială și perfecționarea condiției umane implică o abordare concretă, reală, istorică. Aceasta deoarece de-a lungul istoriei omenirii valorile s-au constituit în configurații distincte, în sisteme ierarhice, în care ele erau ordonate în funcție de semnificația lor pentru om, de importanța acordată lor de colectivitățile umane, de formațiunile sociale concret și istoric determinate.

În acest fel, diferitor tipuri de valori (economice, juridice, politice, morale, științifice, filosofice, artistice, religioase) li s-au conferit importanță și ranguri diferite, după modul și măsura în care diferite specii de valori contribuiau la satisfacerea unor necesități, aspirații ale omului din acel moment istoric.

Ierarhia valorilor, deci plasarea lor pe o anumită scară în funcție de importanța acordată de societate și individ, nu trebuie înțeleasă ca o subordonare mecanică a unei valori alteia care să anuleze specificitatea fiecărei valori, funcția sa originară și ireductibilă. Ea asigură funcționarea sistemului cultural ca un tot unitar, sau, dimpotrivă, împiedică realizarea acestei funcționări periclitând sensul, uman multiplu și în același timp unitar al culturii. [10]

În condițiile pluralismului cultural al societății contemporane se remarcă tot mai mult necesitatea reconsiderării principiului demnității omului – omul înțeles ca sistem unitar – probleme care nu doar preced aprecierile științifice, ci acționează subteran sau deschid în miezul problematicii științei. [15] „Ineditul culturii secolului al XX-lea constă în deschiderea spre omul global, a totalității aspectelor vieții și istoriei sale, cum n-a făcut-o nici un alt stadiu anterior al ei, care a privilegiat de regulă unele din reprezentările lui”. [9]

III. Valorile în drept și semnificațiile lor educaționale

Introducerea noțiunii de valoare în centrul teoriei juridice nu este o operă inutilă, nici orientare spre idealism, nici lansare în speculații de ordin filosofic sau moral. Din contra, înseamnă a aprecia cu exactitate maniera în care dreptul apără interesele individuale și colective.

Autorul L.C. Tanugi constată că dreptul nu este un ambalaj exterior pentru deciziile autorității, ci un limbaj cu efecte de structură, un rezultat al competiției între interese și valori. [18] Conceperea complexă a dreptului include dimensiunea axiologică. Dreptul, fiind produsul faptelor sociale și al voinței omului, un fenomen material și un ansamblu de valori morale și o ordine normativă, un ansamblu de acte de voință și de acte de autoritate, de libertate și de constrângere. Dreptul, remarcă Fr.Rigaux, este în indisolubilă legătură cu valorile supreme ale societății noastre. Rehbindler propune o teorie tridimensională a cunoașterii dreptului ca știință a valorilor, știință a normelor, știință a realității, cu privire la care s-a remarcat caracterul complex al concepției dreptului. [6] Aceste abordări au un mare impact educațional. Ele sunt tot atâtea teze pentru educația juridică a elevilor și mai apoi a cetățenilor, ca dimensiuni constitutive ale educației permanente.

Valorile ca „entități prețuite” sunt preferate prin excelență pentru a exprima ceea ce este dezirabil în drept, ceea ce „trebuie să fie”. Evocarea lor istorică are și importante semnificații educative. Au fost făcute comentarii, precum remarca Radbruch, că dreptul implică o ierarhie de valori fără de care consistența sa va fi inexplicabilă, însă cât privește găsirea valorii unice și ultime, dar și a ansamblului „construcției valorice”, filosofia și doctrina juridică relevă un adevărat caleidoscop. În acest sens, M.F. Puy prezintă o enumerare a cărei dezvoltare este considerată instructivă: binele (Platon), justiția (Aristotel), ordinea (Cicero), pacea (Sf. Augustin), binele comun (Sf.Thomas), puterea

(Machiaveli), certitudinea (Bacon), securitatea (Hobbes), egalitatea-democrația (Rousseau), libertatea (Kant), utilitatea generală (Bentham), statul (Hegel), previziunea (Comte), solidaritatea (Duguit). [6]

Adevărul ca valoare este implicat în lumea morală a individului, în întemeierea rațională a acțiunii, în continuitatea și discontinuitatea contradictorie a vieții sociale, în umanizarea individului și a societății. [7]

Adevărul, dezirabil pentru a fi valorizat pentru conștiința juridică, este acela caracterizat printr-un grad ridicat de evaluare a corespondenței, reprezentativ, cât mai precis, cert, trăsături validate prin mijloace specifice, fiind necesare în același timp norme și instituții juridice, care să ofere soluții satisfăcătoare situațiilor pe care le ridică viața socială, complexitatea problematicii adevărului, cu nenumărate ipostaze care includ și necunoașterea adevărului sau eroarea.

Funcționalitatea complexă și ireductibilă a adevărului în lumea juridică se exprimă, între altele, în instituirea conexiunii între „trebuie” și „este” (sau s-a produs), în „plămădirea” normei juridice, „inducerea” juridicității, orientarea și reglarea acțiunii juridice, aprecierea sa valorică, selectarea experienței juridice, în cultivarea dimensiunii juridice a umanului, în realizarea socialității și a progresului istoric. În același timp, adevărul juridic are însemnate „valențe de relație” în constelația valorică a unui timp istoric, fiind și un Adevăr pentru Libertate, Adevăr pentru Justiție, Adevăr pentru Demnitate umană.

Problemă de maximă rezonanță filosofică, socială și politică și permanentă a cugetării omenești din toate timpurile, apreciată și în contemporaneitate ca „un ghem de confuzii, de neînțelegeri” (K. Jaspers) libertatea ca unul din reperele cardinale ale condiției umane, are mari implicații în lumea juridică.

Din perspectivă social-politică, în termeni exacți și penetranți, cu semnificații deosebit de actuale pentru contemporaneitate, în special pentru sistemul educațional, J.J. Rousseau, exprimându-și crezul, argumenta: „Când fiecare face ce-i place, se face

adesea ceea ce nu le place altora. Aceasta nu înseamnă libertate. Libertatea înseamnă mai puțin a face ce vrei, cât a nu fi supuși altuia; ea înseamnă, totodată, a nu supune voința altuia voinței noastre ..., în libertatea comună, nimeni nu are dreptul să facă ceea ce îi interzice libertatea altuia, căci adevărata libertate nu se distruge niciodată pe sine însăși. De aceea, libertatea fără justiție este o adevărată contradicție, căci, oricum am face totul e stingheritor în acțiunea unei voințe dezordonate. Prin urmare, nu există libertate acolo unde nu sunt legi sau unde cineva este deasupra legilor...; un popor liber se supune dar nu ca o slugă; el are conducători, nu stăpâni ... într-un cuvânt, soarta libertății este legată totdeauna de soarta legilor: ea domnește sau piere o dată cu ele”. [19, p.257] „La prima vedere s-ar părea într-adevăr, că anumite acțiuni ne sunt interzise, libertatea noastră este limitată. În realitate însă și aceasta este minunea dreptului prin această limitare aparentă se întărește libertatea fiecăruia dintre noi. Acesta este fenomenul caracteristic al dreptului, aflat la fundamentul lui.” [19, p.45]

Justiția ca valoare originară a dreptului, ca dreptate prin drept, culminează în exigența ca fiecare subiect să fie recunoscut de alții după valoarea sa și fiecăruia să i se atribuie ceea ce i se cuvine. Criteriul ideal al justiției se traduce printr-o exigență determinată care nu se mulțumește cu o relațiune intersubiectivă oarecare, bazată numai pe o recunoaștere parțială, defectuoasă sau greșită și, deci, supusă la limitări sau deviațiuni empirice și contingente, ci impune recunoașterea egală și perfectă, conform purei rațiuni, a calității persoanei, în sine ca în toți ceilalți, în toate interferențele posibile între mai multe subiecte. [19, p.87]

Reflecția contemporană asupra ideii de justiție nu poate ignora experiența dreptului, a științei juridice și a filosofiei dreptului, a culturii umane în genere. Ea relevă în același timp, consubstanțialitatea Drept, Justiție, Democrație. Dreptul just este dreptul legitimat democratic. Tema justiției în drept se poate înscrie în problematica generală a raționalizării acțiunii uma-

ne, în particular a normelor juridice. Raționalizarea dreptului este o componentă a raționalizării sociale, un rezultat al unui proces complex și contradictoriu, al luptei sociale în care societățile politice integrează indivizi egali și liberi, a unor opțiuni valorice. Ea implică posibilitatea de a da expresie diverselor interese, argumente și valori, de a le confrunta, în contextul unei dialectici sociale, care nu cunoaște o metodă infailibilă, sau un argument absolut, de a impune decizii în numele opțiunii majoritare.

Un sistem valoric, minimal și deschis care orientează dreptul și care cuprinde: adevărul juridic, libertatea, justiția, securitatea juridică, binele public, evocă tot atâtea valori constitutive ale sistemelor educaționale din țările democratice. Expresia concentrată a acestui sistem, paradigma sa ar putea fi demnitatea umană, în sensul cel mai larg, ca respect al condiției umane în toată varietatea sa.

Într-adevăr, adevărul juridic este și o chestiune de demnitate umană; libertatea permite exprimarea demnității umane, afirmarea sa plenară; justiția este și recunoașterea și echilibrul demnității umane regăsită și recunoscută în alții; securitatea juridică protejează demnitatea umană; binele public autentic nu poate fi decât binele demnității umane la scara societății. Iar istoria relevă acest lucru. [8]

Ca expresie a consubstanțialității, afinității, interdependențelor între valorile propuse, demnitatea umană nu anihilează caracterul ireductibil al acestor valori. Ea este însă în măsură să ofere principiul director, axul structural al sistemului valoric care ghidează dreptul, care este pentru om, pentru persoana umană în diversitatea nevoilor și manifestărilor sale. Aceasta înseamnă că dreptul trebuie să contribuie prin climatul său normativ specific la conservarea și dezvoltarea omului ca ființă bio-psiho-socială; la normalitatea asigurării satisfacerii nevoilor fiziologice; la realizarea siguranței civice; la instituirea și dezvoltarea cadrului social, în care fiecare este cu alții și libertățile trebuie să coexiste; să ofere repere legitime în competiția

pentru afirmarea personalității umane; să asigure climatul juridic necesar realizării de către fiecare a idealului creator.

Așadar, sistemul educațional trebuie să aibă ca dimensiune axiologică constitutivă, alături de altele, valorile juridice. Valențele educative ale acestora sunt decisive pentru educația contemporană.

Referințe bibliografice:

1. ARNAUD, A.J. (ed.) *Dictionnaire encyclopedique de theorie et de sociologie du droit*. Paris: L.G.D.J., 1993.
2. ASHBY, W.R. *Introducere în cibernetică*. București: Tehnică, 1972.
3. BERTALANFFY, L. *General System Theory*. In: *General Systems*, New York, 1956.
4. BERTALANFFY, L. *An outline of General System Theory*. In *The British journal for the philosophy of science*, vol.VI.
5. BERTRAND, Yves. *Théories contemporaines de l'éducation*. Lyon: Chronique sociale, 1993.
6. CRAIOVAN, I. *Tratat de teoria generală a dreptului*. București: Universul Juridic, 2015.
7. CUZA, B. *Elogiul geniilor*. Craiova: Revers, 2016.
8. CUZA, B. *Înființarea statului național modern unitar român de la 24 ianuarie 1859*. Craiova: Revers, 2017.
9. FLORIAN, R. *Metamorfoza culturii în secolul al XX-lea*. București: Cartea Românească, 1988.
10. GHEORGHE, E. *Priorități valorice în societatea contemporană*. Considerații metodologice, în *Revista de Filosofie* nr. 3-4/1991.
11. GRUNBERG, L. *Axiologia și condiția umană*. București: Politică, 1972.
12. HOECKE VAN, M. *Methodologies of legal research*. Which kind of method for what of discipline? Oxford and Portland, 2013.
13. LANDSHEERE, G., LANDSHEERE, V., 1979. *La philosophie de l'éducation*. Paris: PUF, 1971.
14. MELCHIORRE, V., ș.a. *Enciclopedia de filosofie și științe umane*. București: All Educational, 2004.
15. MORIN, E., PIATTELLI-PALMARINI, M. *Unitatea omului ca fundament și abordare interdisciplinară, în volumul Interdisciplinaritatea și științele umane*. București: Politică, 1986.
16. PARFAIT, N. *Heidegger et la politique*, Hermermeutique et revolution în *Le Cahier de college internationale de philosophie* nr. 8. Paris: Osiris, 1989.
17. STROE, C. *Despre ierarhia valorilor și criteriile sale*, în *Revista de filosofie* nr. 1/1993.
18. TANUGI, L.C. *Le droit sans L'Etat sur la democratie en France et en Amerique*. Paris: P. U.F. 1985.
19. VOLTAIRE, ROUSSEAU, J.J. *Texte filosofice*. București: Academiei, 1955.
20. WITT-HANSEN, J. *Le futurologue, în Le temps et le philosophes*. Paris: Ricoeur, 1978.

VINOVĂȚIA ȘI RESPONSABILITATEA (RĂSPUNDEREA JURIDICĂ) ÎN SISTEMELE DE DREPT, LEGISLATIV ȘI JURIDIC ALE REPUBLICII MOLDOVA

Dumitru POSTOVAN

doctor în drept, conferențiar universitar, USPEE „Constantin Stere”,
Președintele CACI de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova
e-mail: cristinca18@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-2174-9972>

Răspunderea juridică este una dintre laturile esențiale ale interacțiunii statului cu societatea civilă, este o garanție a constituționalității, legalității și ordinii de drept, a realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului. Din aceste motive, problema responsabilității juridice ocupă unul dintre locurile centrale în teoria generală a dreptului, dar și în ramurile științei juridice. Legea trebuie să corespundă dreptului. Încălcarea legii atrage răspunderea juridică numai dacă autorul ei a acționat cu vinovăție. Principiul răspunderii pentru vină este unul de bază, fundamental al răspunderii juridice. Nivelul puterii trebuie să corespundă nivelului de responsabilitate.

Cuvinte-cheie: necesitatea publică, calitatea de subiect al răspunderii juridice, teoria echivalenței condițiilor, teoria cauzei adevărate, forma concretă a vinei, culpa lata, culpa levis, culpa levisima, răspunderea juridică constituțională.

GUILTY AND LIABILITY (LEGAL LIABILITY) IN THE LAW, LEGISLATIVE AND LEGAL SYSTEMS OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Legal responsibility is a very important institute of any system of law, one of the essential signs of law, an indispensable element of its functioning, its effectiveness. For these reasons, the issue of legal responsibility occupies one of the central places in the general theory of law, but also in the branches of legal science. The rule must correspond to the law. Violation of the law entails legal liability, only if its author has acted with guilt. The principle of liability for guilt is a basic, fundamental principle of legal responsibility. The level of power must correspond to the level of responsibility.

Keywords: public necessity, quality of subject of legal liability, the theory of equivalent conditions, the theory of the true cause, concrete form of guilt, culpa lata, culpa levis, culpat levisima, constitutional liability

CULPABILITÉ ET RESPONSABILITÉ (RESPONSABILITÉ JURIDIQUE) DANS LES SYSTÈMES DE DROIT, LÉGISLATIF ET JURIDIQUE DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA

La responsabilité juridique est un institut très important de tout système de droit, l'un des signes essentiels du droit, élément indispensable de son fonctionnement, de son efficacité. Pour ces raisons, la question de la responsabilité juridique occupe une place centrale dans la théorie générale du droit, mais aussi dans les branches de la Science juridique. La loi doit correspondre au droit. La violation de la loi entraîne une responsabilité juridique, seulement si son auteur a agi avec culpabilité. Le principe de la responsabilité pour faute est une base fondamentale de la responsabilité juridique. Le niveau de pouvoir doit correspondre au niveau de responsabilité.

Mots-clés: la nécessité publique, la qualité du sujet de la responsabilité juridique, la théorie équivalente aux conditions, la théorie du cas vrai, la forme concrète de la culpabilité, la faute lata, la faute Levis, la faute levisima, la responsabilité juridique constitutionnelle

ВИНА И ОТВЕТСТВЕННОСТЬ (ЮРИДИЧЕСКАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ) В ПРАВОВОЙ, ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ И ЮРИДИЧЕСКОЙ СИСТЕМАХ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

Юридическая ответственность является очень важным институтом любой правовой системы, одним из основных признаков права, незаменимым элементом его функционирования и эффективности. По этим причинам проблема юридической ответственности занимает одно из центральных мест в общей теории права, а также в разделах юридической науки. Закон должен соответствовать праву. Вина является одним из основных элементов привлечения лица к юридической ответственности за нарушение закона. Принцип ответственности за вину является основным, основополагающим принципом юридической ответственности. Уровень власти должен соответствовать уровню ответственности

Ключевые слова: общественная необходимость, качество субъекта юридической ответственности, теория эквивалентности условий, теория истинной причины, конкретная форма вины, *culpa lata*, *culpa levis*, *culpa levisima*, конституционная юридическая ответственность.

„Într-o țară în care religia și curățirea moravurilor au fost înlăturate prin epicureism, în care conștiința de drept și nedrept, de bine și de rău sunt zilnic jignite prin ridicarea socială a unei pături de oameni neonești, în care nepăsarea a ajuns a admira pe oameni de nimic însă abili, spiritul public caută în zadar razim în contra corupțiunii. Departe de a găsi undeva acest razim, el e, din contra, atras în vârtejul general și ajunge a crede, că legile morale, uniforme pentru toate popoarele, sunt vorbe goale, care se pretextează din gură, dar pe care nu le vede nimeni.”
(Mihai Eminescu)

„Greșelile politicianilor sunt crime, pentru că în urma lor suferă milioane de oameni nevinovați, se împiedică dezvoltarea țării pentru ani întregi...”
(Mihai Eminescu)

„Puterea își pierde tot farmecul dacă nu face abuz de ea.”
(Paul Valery)

„Sublata causa, tollitur effectus.”
(maximă latină – *Suprimând cauza, dispare efectul.*)

Edificarea statului de drept, instaurarea unei societăți democratice în care drepturile și libertățile omului devin o valoare supremă, determină sporirea răspunderii statului, a organelor statale și a persoanelor cu funcții de răspundere în viața socială și statală, a răspunderii reciproce a statului, a persoanei și a altor subiecte ale relațiilor sociale, fapt care ridică noi abordări ale responsabilității la general și a răspunderii juridice în particular, mai cu seamă a laturilor puțin studiate.

A trăi în societate și a fi liber de ea este imposibil. Această axiomă este punctul inițial al meto-

dologiei pentru a înțelege natura, esența și menirea responsabilității la general și a fiecărei forme a ei, în particular. Responsabilitatea (răspunderea) socială îndeplinește funcția de regulator al relațiilor sociale, de control al comportamentului oamenilor. [1, p.10]

Pentru societate este caracteristic sistemul de subordonare între oameni, determinată de existența puterii sociale și dirijarea comportamentului lor cu ajutorul normelor sociale.

Puterea este un element obligatoriu al oricărei organizații sociale.

Într-o societate organizată răspunderea este morală, politică, social-statutară și juridică.

Responsabilitatea prevăzută de legi, ca o formă specială a răspunderii sociale este definită ca răspundere juridică. [2, p.7]

Dezvoltarea, evoluția teoriei răspunderii juridice are o mare însemnătate nu doar științifică, ci, în primul rând, practică.

Teoria răspunderii juridice are menirea să scoată în evidență mai pe larg și profund natura socială a răspunderii juridice ca un tip special al răspunderii sociale. [1, p.5]

Normele juridice reglementează relațiile sociale prin influența lor asupra conștiinței și voinței oamenilor, a comportamentului lor. Societatea are posibilitatea și tot temeiul de a condamna (dezaproba) individul, pentru că el nu a conștientizat necesitatea publică (obștească), exprimată în cerințele normelor de drept (legi), deși putea și era obligat să o conștientizeze și a procedat neconform acestor norme. Necesitatea joacă rolul premizei obiective a responsabilității, premiza subiectivă constituie libertatea voinței. [1, p.16]

Responsabilitatea este o condiție obligatorie, o garanție a libertății. Libertatea, pentru a nu se transforma în anarhie și samovolnicie, este imposibilă fără responsabilitate, ambele fiind asigurate de către stat, aplicând la necesitatea și constrângerea bazată pe lege. Una dintre formele constrângerii de stat este răspunderea juridică.

Răspunderea juridică este una dintre laturile esențiale ale interacțiunii statului cu societatea civilă, este o garanție a constituționalității, legalității și ordinii de drept, a realizării drepturilor și libertăților omului și cetățeanului.

Răspunderea juridică este un institut foarte important al oricărui sistem de drept, unul din semnele esențiale ale dreptului, element indispensabil al funcționării și al eficacității lui. Din aceste motive problema răspunderii juridice ocupă unul din locu-

rile centrale în teoria generală a dreptului, dar și în ramurile științei juridice. [1, p.3]

Dreptul organizează și direcționează puterea de stat, care formează legea, ca însușire concretă a dreptului real, natural. Prin intermediul dreptului și a legii puterea este legalizată, se autoafirmă, se stabilizează și funcționează, iar prin intermediul puterii dreptul și legea se realizează, se traduce în viață.

Legea trebuie să corespundă dreptului.

Legile statului (normele juridice, dreptul pozitiv) sunt un proces al cunoașterii dreptului. [1, p.17-18]

Nu fiecare lege a statului este și drept. Izvorul legilor nu este în dreptul pozitiv, creat de stat. Dacă legile nu reflectă legitățile progresului social, ele nu pot fi considerate legi drepte.

De pe aceste poziții deosebim responsabilitatea de drept și responsabilitatea juridică (de drept pozitiv, izvorul căreia este doar voința statului, exprimată în legi, create de stat).

Responsabilitatea de drept este cea stabilită în corespundere cu cerințele dreptului natural, desăvârșit, cu idealurile și valorile lui supreme, este strâns legată cu principiile libertății, echității și egalității; este fundamentul, temelia răspunderii juridice, având punctul ei de pornire inițial, în normele constituționale.

Deosebirea dintre responsabilitatea de drept și răspunderea juridică are însemnătate practică, în primul rând pentru legiuitor, când întocmește dispozițiile legii, normele juridice concrete referitoare la tipurile și formele răspunderii juridice.

K.Marx scria: „Puterea legislativă nu crează legea, ea doar o descoperă și o formulează”. [3, p.285]

În statul de drept contemporan un loc aparte îl ocupă Constituția – puterea supremă în sfera dreptului și a legislației, aplicată direct pe tot teritoriul statului, și are menirea să realizeze puterea poporului, drepturile și libertățile omului. [1, p.19]

În multe cazuri normele legislației ramurale, care reglementează răspunderea juridică, nu corespund

pund cerințelor constituționale. Din aceste motive Curtea Constituțională, fiind sesizată, le recunoaște neconstituționale, iar judecătorii la examinarea cazurilor concrete, în lipsa normelor exprese, aplică direct Constituția.

În literatura de specialitate se arată că noțiunea de răspundere juridică nu poate fi just înțeleasă și definită, decât pornindu-se de la formele ei concrete: răspundere civilă, penală, disciplinară etc., forme care prezintă anumite particularități. [4, p.7]

Datorită acestor particularități, noțiunii răspunderii juridice i se atribuie mai multe înțelesuri. Unul din ele are semnificația că o persoană răspunde pentru îndeplinirea îndatoririlor ce decurg din rolul pe care îl are, din funcția pe care o deține în cadrul unei anumite organizări.

În alt sens răspunderea este înțeleasă ca situație în care o persoană încalcă norma juridică ce o obligă la o anumită acțiune sau inacțiune și, drept urmare, este obligată de lege să suporte o pedeapsă sau să repare paguba pricinuită. [5, p.304-305]

Examinată prin prisma teoriei generale a dreptului, a filosofiei dreptului și a sociologiei juridice, instituția răspunderii juridice reprezintă o formă a reacției negative, represivă, venită din partea societății, reprezentată de stat, față de o anumită acțiune reprobabilă, imputabilă, în pricipiu, individului.

Studii de sociologia juridică avertizează asupra faptului că deziluzionarea așteptărilor societății față de drept este legată, în special de răspundere, că dreptul nu-și poate exercita influența în societate, decât în măsura în care reușește să identifice persoana răspunzătoare și să stabilească răspunderea ei și, în sfârșit, că efectivitatea răspunderii juridice condiționează într-o măsură mai mare sau mai mică, instaurarea, reinstaurarea și supraviețuirea statului de drept. [5, p.299-300]

Pentru stabilirea răspunderii juridice sunt necesare două condiții: obiective și subiective.

În categoria condițiilor obiective sunt: a) fapta ilicită și b) legătura cauzală între fapta ilicită și rezultatul ilicit produs.

Condițiile subiective sunt de natură psihologică și constau în atitudinea psihică a persoanei față de fapta ilicită și consecințele acesteia. [5, p. 313]

Posedarea calității de subiect al răspunderii juridice este considerată drept o condiție propriu-zisă a răspunderii juridice, definită ca expresie a aptitudinii persoanei fizice de a răspunde în fața organelor jurisdicționale pentru faptele săvârșite și de a suporta consecințele juridice, pe care le presupune aplicarea constrângerii statale sub forma sancțiunii, ca aptitudinea persoanei fizice de a da socoteală în fața societății pentru faptele ilicite săvârșite. [6, p.270]

Fapta ilicită constă într-o comportare nepermisă, neîngăduită de lege, potrivit dreptului obiectiv, dar și în atingerea adusă unui drept subiectiv sau a unui interes legitim. Constituie o faptă ilicită și exercitarea abuzivă a unui drept cu intenția exclusivă de a prejudicia o altă persoană. [7, p.180]

Forma pe care o îmbracă fapta ilicită este diferită, inclusiv în funcție de gradul de pericolozitate socială pe care îl prezintă și care constă în producerea unui rău. Ea poate îmbrăca fie forma acțiunii, fie a omisiunii. Omisiunea, constând într-o abținere, angajează răspunderea autorului, chiar dacă nu provine din răutate sau intenția de a pricinui un rău, cu condiția că faptul omis trebuie a fi îndeplinit, fie în virtutea unei obligații legale, sau contractuale, sau de ordin profesional. [8, p.171]

Omisiunii i se recunoaște caracterul de faptă ilicită: a) când o faptă pozitivă este de natură să provoace altora pagube, obligând pe cel care o săvârșește să ia măsuri necesare pentru prevenirea acestora și b) când fapta omisă încalcă o obligație legală de a fi săvârșite anumite acțiuni preventive. [9, p.895]

Existența legăturii cauzale între fapta ilicită și rezultatul ilicit produs, reprezintă o condiție necesară, dar nu suficientă a răspunderii juridice.

Profesorul M.Djuvară sublinia, că a constata numai o relație între cauză și efect nu înseamnă a ridica o problemă juridică. Problema juridică este de a ști, atunci când se produce un eveniment, cui trebuie să-i atribuim consecințele juridice și cine trebuie să-și asume responsabilitatea. [10, p.171]

Despre legătura de cauzalitate între prejudiciu și fapta păgubitoare au fost elaborate mai multe teorii: teoria echivalentă condițiilor (sau teoria cauzei sine qua non); potrivit căreia orice împrejurare fără de care cauza nu ar fi fost produsă, poate fi considerată drept cauză a acesteia; teoria cauzei proxime, care prevede, că numai ultimul fapt care a făcut posibil prejudiciul este considerat drept cauză, și teoria cauzei adevărate, potrivit căreia, în prezența mai multor cauze probabile, urmează să fie reținută numai cauza care pare în mod rezonabil, cea mai decisivă pentru a putea fi calificată singura cauză a prejudiciului. [5, p.318]

În planul răspunderii juridice una dintre problemele complicate în stabilirea raportului de cauzalitate între fapta ilicită și rezultatul produs, ca efect al inacțiunii, al omisiunii este dacă poate fi cineva considerat răspunzător pentru o acțiune pe care nu a înfăptuit-o sau pe care a eludat-o.

Rolul causal al abținerii a fost susținut prin diferite teorii: „intimistă”, care a folosit construcția „acțiunii omului prin inacțiune” sau „teoria mecanicistă” care susținea că orice eveniment este determinat de un ansamblu de împrejurări, dintre care unele pozitive și altele negative, fără de care nu ar fi putut să se producă și că trebuie să se țină seama nu numai de împrejurările pozitive, ci și de împrejurările negative pentru a se stabili cauza complexă. [11, p. 8-9, 19, 21, 24-25, 36-37, 243-264]

Încălcarea legii atrage răspunderea juridică numai dacă autorul ei a acționat cu vinovăție.

Persoana poartă răspundere numai dacă fapta îi aparține, dacă este rezultatul propriei voințe, când sunt implicate în acțiune atât elementele fizice, cât și cele psihice. [5, p.320]

Juristul român M.Eliescu considera, că răspunderea se întemeiază pe imputabilitatea greșelii (culpei) care are semnificația că cel care a pricinuit paguba avea o voință luminată de rațiune care îi permitea să prevadă urmările faptei sale, să deosebească binele de rău. Greșeala (latura subiectivă a răspunderii delictuale) implică, în primul rând, un factor intelectual și apoi unul volitiv, prin urmare un proces de conștiință și apoi unul de voință. [8, p.173]

Pornindu-se de la răspunderea penală, termenul de vinovăție a fost extins asupra tuturor formelor de vinovăție, indiferent de natura acesteia și a fost interpretată ca stare subiectivă care caracterizează autorul faptei ilicite în momentul încălcării ordinii de drept, exprimând atitudinea sa psihică negativă față de interesele și valorile sociale protejate prin normele juridice.

Principiul răspunderii pentru vină este unul de bază, fundamental al răspunderii juridice. Și în teorie, și în legislație, dar și în practică sunt utilizate noțiunile de „vină” și „vinovăție”, fiind considerate sinonime, chiar identice.

Totodată, savanții care studiază îndeaproape aceste noțiuni nu doar din punct de vedere teoretic, dar și practic, găsesc că ele după volum sunt diferite, în primul rând atunci când apare problema răspunderii juridice, institutul vinei având mai multe funcții:

Din punct de vedere ideologic vina este ideea ce justifică (legitimează) constrângerea de către stat în cazurile corespunzătoare.

Vina este unul dintre elementele de bază a componenței infracțiunii (contravenției), temei, principiul răspunderii juridice și pedepsei, este un obstacol în calea tragerii la răspundere juridică în mod nediferențiat pentru orice subiect de drept ce cauzează daune. [12, p.39]

Vina este un criteriu al individualizării pedepsei, dând funcției dreptului de a pedepsi ideea de echitate și proporționalitate (potrivită cazului), punând pute-

rea de constrângere din partea statului în dependență de forma și gradul de vinovăție. [13, p.5]

Vină – element al laturii subiective a infracțiunii (delictului), **vinovăție** – starea (statutul) subiectului, vina căruia în săvârșirea infracțiunii (delictului) este probată și stabilită prin actul de aplicare a legii. [14, p.29-30]

Vină – fapta, care constituie o abatere de la ceea ce este (considerat) drept sau bun; greșeală, păcat, culpă.

Vinovat – 1) Despre oameni – care are o vină, care a săvârșit o greșeală; o faptă pedepsită de lege, o abatere de la datorie sau de la morală; culpabil, pasibil de pedeapsă. 2) Despre faptele, comportările etc., oamenilor – care sunt în afară de lege sau de bunele moravuri, care nu pot fi îngăduite, permise, nepermise.

Vinovăție – faptul de a fi vinovat; faptă comisă de cel vinovat; starea celui vinovat; culpabilitate, vină. [15, p.1162-1163]

Cercetătorii care studiază noțiunile „**vină**”, „**vinovăție**”, „**vinovat**” constată, că în actele legislative lipsește definiția „vinei” ca fundament al responsabilității sau răspunderii juridice. Și în teoria dreptului problema genezei „vinei”, conținutul ei, sunt studiate (cercetate) insuficient. Cercetătorii în domeniul teoriei delictului (infracțiunii, contravenției sau oricărei altei abateri de la norma juridică, actul normativ) și a răspunderii juridice se referă la institutul **vinei** ca element de bază al laturii subiective a componenței delictuale și ca temei, și ca unul din principiile răspunderii juridice, dar nu fac concluzii general-teoretice despre vină ca atare.

Odată cu dezvoltarea civilizației, când viața omului și libertățile persoanei au atins nivelul valorii supreme, principiul răspunderii pentru vină devine unul dintre principiile centrale al realității juridice, de aceea definirea noțiunii „vină” capătă o astfel de însemnătate.

Însă, esența „vinei” poate fi dezvăluită în toată complexitatea ei nu doar prin prisma realității juridice, ci ținându-se cont de caracteristicile ei din punct de vedere social, filosofic, psihologic.

Pentru calificarea unei fapte ca fiind ilicită este important nu doar constatarea vinei subiectului, dar și fixarea formei concrete a vinei care duce la diferențierea răspunderii juridice, cât și a tipului de răspundere (disciplinară, materială, administrativă, penală sau numai morală).

La calificarea vinovăției și răspunderii persoanei influențează nemijlocit starea psihică a subiectului delictului în momentul săvârșirii faptei ilicite.

În faza timpurie membrii societății puteau fi trași la răspundere doar la constatarea unor consecințe negative (materiale, în primul rând), indiferent dacă ei purtau sau nu vreo vină, și în ce formă. Noțiunea de „vină” în general lipsea. [14, p.3-4]

Institutede „vinei”, „vinovăției”, „răspunderii” au evoluat odată cu dezvoltarea societății, a civilizației.

Teoria „vinei”, „vinovăției” și ca rezultat a răspunderii juridice a fost pentru prima dată cercetată, studiată, elaborată în dreptul privat roman.

În Lex Aquilia (286 ani până la e.n.) a fost întreprinsă prima încercare de a introduce răspunderea pentru cauzarea daunei doar pentru acțiunile săvârșite cu vinovăție – intenționate sau din neatenție, din imprudență. [16]

Vina în formă de imprudență după gradul de gravitate era divizată în imprudență gravă (culpa lata), imprudență ușoară (culpa levis) și imprudență foarte ușoară (culpa levisima).

Răspunderea ca rezultat al culpei avea loc, dacă era încălcată norma generală, care obliga pe fiecare să se comporte în societate cu atenție și precauție, adică obligațiunea de a prevedea posibilele consecințe negative, dăunătoare ale faptelor sale, dacă cineva avea grijă de interesele altora mai puțin decât era obligat să o facă. [17]

Prin noțiunea de culpa lata – imprudență gravă, se înțelege o lipsă de precauție minimală, dictată de cele mai elementare reguli de conviețuire, de trai în comun, prin care se manifestă o iresponsabilitate și indiferență izbitoare, uimitoare față de interesele altor persoane.

Imprudența ușoară (culpa levis in abstractio) este forma vinovăției pe criteriu abstract, de distragere, stabilit de juriști. Era constatată atunci, când nu se manifestata grija potrivită, inerentă, proprie unui stăpân de bună credință. [18]

Întâmplarea, accidentul, excludea vinovăția (cazus). Pentru accident nu răspundea nimeni, iar pierderile materiale erau suportate de proprietarul bunurilor, conform principiului „cazus sentit dominus,, – accidentul lovește, păgubește stăpânul. [19]

Formele de vinovăție descrise demonstrează că în dreptul roman vina avea anume fundamentul psihologic al răspunderii, determinând gradul ei. [18]

Criteriul subiectiv al răspunderii presupunea atitudinea psihologică a debitorului față de evenimentul nedorit pentru creditor: dăunarea premeditată (dolus) sau imprudență. [20]

În dreptul roman subiectele colective (asociațiile de cetățeni) duceau de sine stătător răspunderea juridică materială, patrimonială. [21]

Pe parcursul istoriei ulterioare conceptul despre vină, vinovăție și răspundere, deși mereu studiat și dezbătut, nu a suferit schimbări esențiale.

În dreptul sovietic de asemenea a lipsit definiția noțiunii vinii. Unii savanți pledau pentru excluderea institutului vinii, ca temei pentru răspundere, care urma să fie înlocuită cu măsuri de protecție socială. [22]

Alții considerau că principiul răspunderii poate fi realizat doar dacă există vina subiectului, deoarece imputarea obiectivă a fost străină dreptului sovietic. [23]

Nazarenco G.V. susține, că aprecieri atât de contradictorii, opuse, se făceau din cauza inexistenței

definiției vinii, clare, susținute de colectivitățile de juriști. [24]

Istoria evoluției principiului vinii demonstrează un proces pe parcursul căruia vina, vinovăția ca fundament de răspundere juridică se deplasează din sfera semnelor (criteriilor) materiale ale delictului în sfera bazei (criteriilor, principiilor) subiective.

Atitudinii psihice a individului în raport cu acțiunile social periculoase i se atribuie tot mai multă însemnătate, atunci când apare problema răspunderii, responsabilității în general. [14, p.14]

De pe aceste poziții, în diferite perioade a evoluției doctrinei filosofice, religioase, psihologice, referitoare la institutul (conceptul) vinii, vinovăției, problema a fost examinată de diferite discipline și metodologii, dându-se diferite înțelegeri și nuanțe.

Conform dicționarului filosofic „vina (vinovăția)” este ceea ce merită reproș, învinuire. Condamnând omul, lui i se impută un comportament incorect, deși a putut să se comporte altfel și să decidă just, drept. [25]

V.I.Dali în dicționarul său interpretativ determină vina, vinovăția în două aspecte: ca începutul, pricina, izvorul, prilejul, pretextul și ca contravenție, infracțiune, păcat, orice faptă interzisă, condamnată. [26]

Datorită interpretării date de V.I.Dali, cercetătorul A.M. Hujin concluzionează, că prin noțiunea „vină” este înțeleasă, în primul rând, atitudinea internă, intimă a individului față de fapta săvârșită și, în al doilea rând, aprecierea din exterior exprimată prin condamnarea faptei de către societate. [27]

Odată cu perpetuarea creștinismului, ce formează înțelegerea metafizică a vinii, omul este recunoscut vinovat nu doar datorită imperfecțiunii sale și în legătură cu aceasta incapacității de a-și face datoria până la capăt, dar și în legătură cu tot ce se întâmplă în jurul lui; vina se asociază cu ideea naturii omului, deteriorată de păcatul cel dintâi (primogenitură). [28]

Aflând despre căderea în păcat a lui Adam și Eva, Dumnezeu l-a întrebat pe Adam: „Ai mâncat tu fructe de pe pomul de pe care Eu ți-am interzis să mănânci?” Adam i-a răspuns: „Soția pe care Tu mi-ai dat-o, ea mi-a dat fructul și eu l-am mâncat”. În așa mod Adam a plasat responsabilitatea pentru vină de la sine la Eva și chiar la Dumnezeu, care i-a dat soție, fapt care l-a mâniat pe Dumnezeu și i-a sancționat pe ambii, considerându-i vinovați pentru păcatul săvârșit. [29]

Anume punerea divină a vinii pe Adam și Eva a servit cauza condamnării omenirii pentru faptele sale. Conceptul despre natura plină de păcate a existenței omului a fost unul fundamental în istoria gândirii filosofice a primului mileniu. [27]

Acest concept avea la bază imputarea obiectivă a vinii individului, datorită păcatului cel dintâi, a căderii omului în păcat.

În continuare cercetătorii în acest domeniu au pus la îndoială natura obiectivă a vinii (vinovat fără a fi săvârșit ceva nedemn), opunând teoria subiectivă a vinii ca o tendință doctrinală a dualismului. [27]

Dualismul vinii (vinovăției) capătă conturul perioadei contemporane datorită conceptelor filosofice ale gânditorilor germani I.Kant și G.Hegel.

„Când omul săvârșește o infracțiune, - scrie I.Kant, - vina îi revine în întregime lui, deoarece, deși persistă toate condițiile empirice a faptei, rațiunea a fost pe deplin liberă”. În opera sa el demonstrează, că pe de o parte omul e o ființă a lumii materiale, iar pe de altă parte e o ființă suprasensibilă, morală. [30]

G.Hegel delimitează manifestarea internă a vinii, exprimată în intenția volitivă a persoanei și înțelegerea (aprecierea) externă a vinii ca părere (opinie) despre fapta omului manifestată ca rezultat al principiilor lui morale.

În concepția despre vină (vinovăție) Hegel pornește de la prioritatea statului etic față de subiectul moral. [31]

Doctrina marxistă a respins categoric concepția despre tezele filosofico-religioase și idealiste în problema vinii. Fridrich Engels în lucrarea sa „Anti-During” a numit această concepție nefirească, denaturată. [32]

Doctrina materialistă despre esența vinii și-a găsit în continuare dezvoltare în dreptul sovietic.

Dualismul esenței vinii (vina ca atitudine psihică a individului către fapta sa și vina ca apreciere externă din partea societății) a fost formată pe parcursul unei perioade îndelungate. În prezent acest concept rămâne pentru savanți unul destul de actual, dezbătut, studiat de pe mai multe poziții – morale, religioase, juridice. Cu toate acestea, nu există o interpretare univocă a termenului „vină” de pe poziții psihologice, cât și o înțelegere unică a acestui fenomen.

Vina ca element de bază a institutului responsabilității în coraport cu individul este de două tipuri: internă și externă. Internă este când persoana se consideră ea însăși vinovată pentru acțiunile (sau inacțiunile) sale, datorită atitudinii sale psihice, subiective față de cele întâmplate, iar externă – când persoana este declarată vinovată pentru acțiunile, comportamentul său de către organele abilitate sau de societate.

În majoritatea cazurilor vinovăția este determinată de ambii factori – interni și externi. Dar sunt destule situații când persoana nu-și recunoaște vina pentru cele imputate, fiind determinată din afară și, invers – din afară nu o consideră nimeni vinovată, ea nu a încălcat nicio normă de drept, dar se consideră vinovată de cele întâmplate și se căiește.

Dinamismul relațiilor sociale descoperă noi și noi forme de activitate, care, la rândul lor, generează și noi terenuri pentru acțiuni păguboase. Asistența științifică, legislativă, dar și practică, în ceea ce privește responsabilitatea, întârzie. Astfel dreptul nu-și onorează una dintre funcțiile de bază.

Știința juridică în acest sens are restanțe serioase și este obligată să le lichideze. Sunt prea grave

consecințele atât pentru cetățean, cât și pentru societate neonorarea acestor obligațiuni: lipsa definiției complexe a noțiunii „vină”, cu descrierea tuturor formelor ei, a gradului și a tipului de răspundere, inclusiv a răspunderii persoanelor juridice, a subiecților colectivi de drept, a statului, ale persoanelor cu funcții de răspundere.

Conform teoriei generale a dreptului, fiecare normă juridică conține trei elemente: dispoziție, ipoteză și sancțiune, chiar dacă în multe dintre ele ipoteza și, mai cu seamă, sancțiunea nu sunt indicate expres (a se vedea normele constituționale). Aceste elemente se prezumă sau se conțin în alte legi. Dacă norma juridică care reglementează o anumită relație socială, indică un anumit comportament, nu se respectă, se încalcă, indiferent de circumstanțe, această încălcare va fi sancționată.

În realitate însă, de cele mai multe ori acest lucru nu se întâmplă. În mai multe legi adoptate de Parlament, spre sfârșitul textului legii, găsim articole care declară, că cei ce nu vor respecta, vor încălca prevederile legii, vor fi trași la răspundere în conformitate cu legislația în vigoare, fără a fi indicată care anume legislație.

Iar, adesea, în sistemul legislativ al Republicii Moldov răspunderea juridică pentru astfel de delikte lipsește. De aceea, în practică, în lipsa prevederilor legale concrete: cum poate fi pedepsit făptașul, care organ va aplica pedeapsa, care este mecanismul de aplicare, cât și alte norme procedurale, sau norme cu privire la răspundere sunt pur declarative, iar cei vinovați rămân nepedepsiți. În aceste împrejurări aplicarea analogiei nu se admite.

Instituția vinii, vinovăției și, drept urmare, a responsabilității (răspunderii juridice) merită și trebuie să fie cercetată în toată complexitatea sa la nivel teoretic, de către specialiștii în domeniu, în primul rând de institutul de cercetări juridice, reieșind din realitățile juridice, ținându-se cont de jurisprudența

națională, dar și internațională, de necesitățile societății, ale omului.

Fiind studiat din punct de vedere teoretic (deși încă insuficient, dacă nu avem o definiție a vinii cât de cât cuprinzătoare), institutul vinii (vinovăției) nu este pe deplin încorporat în teoria generală a dreptului, din care motiv în practică sunt spații juridice când este înlăturată răspunderea juridică, când există răspundere juridică fără vinovăție, când anumiți subiecți de drept, deși vinovați în anumite forme pentru acțiunile sau inacțiunile sale (omisiunile), rămân nepedepsiți, deși, conform criteriilor vinii, ei se fac responsabili pentru consecințele negative și trebuie trași la răspundere juridică.

O categorie a acestor subiecți de drept sunt persoanele juridice, autoritățile publice, inclusiv statul.

Răspunderea acestei categorii de subiecți de drept își are specificul său dictat de diferite concepții referitoare la natura persoanei juridice ca subiect colectiv al dreptului. Din aceste motive atât persoana juridică, cât și membrii subiectului colectiv, deși deciziile și acțiunile lor au consecințe păguboase, social periculoase, adesea rămân nepedepsiți. Și aceasta are loc din motiv că nu toate formele de vină sunt înglobate în conceptul de drept (iar răspunderea este un element important al dreptului), cu atât mai mult nu sunt fixate în legi și alte acte normative.

Statutul persoanei juridice este una din formele de exprimare exterioară a caracterului organizat al unui subiect colectiv.

Subiectul de drept colectiv reprezintă grupe organizate, răslețe, autonome administrativ (autoadministrate): organizații, partide politice; dar și statul în întregime, organizațiile teritorial-administrative, structuri statale și municipale, colective de muncă, organizații religioase, care nu au statut de persoană juridică. Deci, este o noțiune mai largă decât persoana juridică. [33]

Persoana juridică este o formă colectivă deosebită, ce dispune de propria voință, în care se unesc

persoane aparte pentru atingerea scopurilor comune și satisfacerea intereselor comune.

Conform teoriei personificării, persoana juridică este o ficție, nu are corp fizic, conștiință și voință, este gândită de om și există doar în imaginea omului, nu poate să acționeze de la sine; acțiunile din numele ei le săvârșesc cei care o reprezintă, conducătorii, alte persoane cu funcții de răspundere, membrii ei; persoanele juridice sunt create de către stat, care determină formele de organizare și responsabilitățile. [34]

Recunoscând, că vina persoanei juridice derivă de la vina reprezentanților ei, cercetătorii nu au ajuns la concluzia, care, din teoriile concepției vinii, psihologice sau de apreciere (evaluare), trebuie aplicată persoanei juridice.

Concepția subiectivă (psihologică): dacă este vina persoanei fizice în forma de atitudine psihică față de fapta, de acțiunea sa, atunci se poate vorbi și despre vina persoanei juridice, care o reprezintă. Comportamentul cu vinovăție a lucrătorului organizației la îndeplinirea funcțiilor sale de serviciu urmează a fi privit ca vina organizației în întregime. [35]

Concepția vinii obiectiv-juridice constă în neaplicarea de către persoana juridică a posibilelor decizii (acțiuni) de lichidare și de neadmitere a rezultatelor negative a acțiunilor sale, dictate de circumstanțele unei situații concrete. Conform acestei concepții, pentru a scoate în evidență vina persoanei juridice, trebuie de comparat cum s-a comportat în realitate persoana fizică (membră a persoanei juridice) cu ceea cum trebuia să procedeze în situația creată, să se constate, dacă au fost întreprinse toate acțiunile de către persoana cu funcții de răspundere pentru a preîntâmpina încălcarea legii de către persoana juridică.

Deci, vina persoanei juridice este incompatibilă cu imputarea subiectivă. Ea există doar ca o categorie estimativă (de apreciere), stabilită prin criteriile stabilite de legislator. [36]

Ca urmare a imperfecțiunii normei despre vina persoanelor juridice, judecătorii sunt nevoite să admită imputarea obiectivă, examinând doar condițional problema vinii persoanei juridice, limitându-se la analiza circumstanțelor de fapt a contravenției (delictului). [37, p.206]

Concepția subiectiv-obiectivă este o îmbinare a primelor două criterii, ca variantă de compromis: vina organizației este privită ca atitudinea subiectiv-psihologică a colectivului, a administrației persoanei juridice față de contravenție (delict) și aprecierea de către persoanele cu funcții de răspundere statală a contravenției, pentru care persoana juridică trebuie să ducă răspundere. [38]

Statul și alte formațiuni publice sunt considerate persoane juridice.

Elaborarea concepției unice în ceea ce privește vina persoanei juridice, pentru a fi trasă la răspundere juridică pentru încălcarea legislației, este actuală atât pentru teoria generală, cât și pentru științele ramurale. [14]

Dacă dreptul civil prevede și răspunderea juridică fără culpă (o temă discutabilă de către savanți), în dreptul public o astfel de răspundere este exclusă, deoarece este vorba despre principiul răspunderii numai pentru faptele săvârșite cu vinovăție.

Cu ajutorul dreptului public statul realizează și protejează acele principii, valori, piloni de bază fără de care este imposibilă dezvoltarea economiei și culturii, integritatea și stabilitatea statului.

În statul de drept scopul general al răspunderii juridice este de a proteja ordinea constituțională, chemată să apere în egală măsură atât interesele publice, cât și cele private, deoarece un delict în dreptul public atinge interesele societății în întregime, concomitent încălcând și anumite drepturi ale unor persoane concrete.

Datorită pericolului sporit, răspunderea juridică în dreptul public urmărește și scopul corespunzător al pedepsei. [14]

Legislația Republicii Moldova, în ceea ce privește, responsabilitate sau răspundere în mare parte este conformă principiilor general recunoscute cu privire la răspunderea juridică. La bază este practica existentă, în primul rând, a instanțelor de judecată, a organelor de ocrotire a normelor de drept, dar și a altor autorități publice, structuri statale, care au obligațiunea să protejeze normele de drept, drepturile și libertățile omului și să aplice legea în caz de necesitate, sancționându-i pe cei vinovați. Vina, de regulă, este condiția de bază pentru a-l trage pe individ la răspundere pentru comiterea unei fapte ilicite (vezi art.20 Cod Civil). Spunem, de regulă, pentru că și în legislația moldovenească sunt prevăzute situații, când individul poate fi tras la răspundere fără a se face vinovat (conform conceptului vinii), dar și netrași la răspundere, deși sunt autorii acțiunilor ce au consecințe negative. [55]

Codul Penal (art.17, 18, 21, 22) [57], Codul Civil (art.1998, 2006 ș.a.) [56], Codul Fiscal (cap.13) [58], Codul Contravențional (art.14, 17 ș.a.) [59], dar și alte legi ramurale de rând cu tragerea la răspundere juridică a persoanelor fizice, inclusiv a persoanelor cu funcții de răspundere, prevăd și tragerea la răspundere a persoanelor juridice, cu excepția autorităților publice (a se vedea alin.5, art.1404 Cod Civil și art.17 Cod Contravențional).

Autoritățile publice, structurile statale sunt subiecți de drept. Și statul este subiect de drept. Ca și oricare alte categorii de subiecți de drept, statul, autoritățile publice, structurile statale au nu doar funcții, atribuții și împuterniciri, nu doar drepturi, dar și obligațiuni, și astfel se fac responsabili pentru modul de executare, realizare a drepturilor și obligațiilor. Într-un stat de drept responsabilitatea, răspunderea, inclusiv răspunderea juridică, este o categorie juridică universală care se aplică indiferent de statutul subiectului de drept. Această constatare este o realitate juridică. Drept exemplu poate servi locul institutului responsabilității (răspunderii juri-

dice) în sistemul de drept al statelor democratice, în calitate de componentă indispensabilă în procesul de realizare, aplicare a dreptului la general, dar și în cazuri concrete.

Pentru țările în curs de dezvoltare, de tranziție de la vechiul sistem totalitar la unul nou, democratic, teoria generală a dreptului la acest capitol (teoria vinii, teoria răspunderii juridice) deși, în linii mari, elaborează concepte, doctrine juridice corespunzătoare standardelor internaționale, este în întârziere în raport cu dinamismul vieții social-politice, economice, juridice și de alt ordin. Aceste concepte, doctrine în legile statului, în alte acte normative rămân declarative, fără concretizări, fără mecanisme de realizare, fapt care în situații concrete cei ce nu-și onorează obligațiunile în mod corespunzător nu sunt trași la răspundere.

În Constituția Republicii Moldova este indicat în numeroase articole, că statul practic în toate domeniile vieții sociale are obligațiuni concrete, exprimate prin sintagme formulate la cel mai general mod: statul „proclamă”, „asigură”, „promovează”, „protejează”, „se obligă”, „garantează”, „ocrotește”, „facilitează” ș.a.

În nici o normă constituțională nu este specificat (însuși termenul este lipsă) că statul duce răspundere, inclusiv juridică, pentru acțiunile sau inacțiunile sale, nemaivorbind despre mecanismul de tragere la răspundere (anume cine concret va răspunde, în ce mod, și cine va aplica pedeapsa).

Statul ca un tot întreg și autoritățile publice, structurile statale ca părți componente, în activitatea lor, se conduc de legi, acte normative, deci activează în câmpul juridic, iar rezultatele activității lor de asemenea au consecințe juridice, și dacă aceste consecințe sunt negative, autorii rezultatelor trebuie să răspundă, ceea ce adesea nu se întâmplă.

Lipsa de răspundere, des repetată, devine normă, care-i determină pe funcționarii publici, inclusiv conducerea de vârf a statului, să nu țină cont de ceea ce fac și cum fac.

Fiind studiat ca fenomen juridic, specialiștii în domeniu au constatat că iresponsabilitatea statului, a autorităților publice, a structurilor statale, a funcționarilor publici este o consecință a reglementărilor juridice insuficiente sau chiar a lipsei acestor reglementări, atât în interiorul unei autorități publice aparte, cât și la nivel de interacțiune (colaborare, subordonare și responsabilitate) între aceste structuri statale.

În ultima perioadă cercetătorii din mai multe state, care studiază acest fenomen ajung la concluzia, că și acești subiecți de drept trebuie să ducă răspundere juridică pentru acțiunile sau inacțiunile lor.

Deoarece responsabilitatea derivă din prevederile Constituției, dar și a altor legi cu reglementări instituționale prevăzute de normele constituționale, acestui tip de răspundere i s-a atribuit denumirea de responsabilitate (răspundere) constituțională sau răspundere constituțional-juridică.

Dreptul, datorită funcțiilor sale universale, are mai multe accepțiuni. Dar, oricare ar fi ele, elementul de responsabilitate, răspundere este constant și indisolubil legat de funcțiile dreptului, în caz contrar el și-ar pierde rolul său de organizator și regulator în relațiile sociale.

Răspunderea juridică este o latură specială a responsabilității, a răspunderii individului, bazată pe norme mai generale, dar și exprese, în dependență de ramura de drept, de categoria subiecților de drept, de tipul de răspundere, de forma de vinovăție. Iar vina, vinovăția este factorul de bază (cu unele excepții) pentru răspunderea juridică. Dacă la nivel de persoane fizice atât teoria, cât și procesul legislativ, dar și practica nu întâlnesc probleme în ceea ce privește constatarea vinovăției, formele vinii și, ca urmare, sancțiunile, aceste probleme sunt în discuție referitor la stabilirea vinovăției și, ca urmare a răspunderii juridice a persoanelor juridice, a subiecților colective de drept.

Mai nou, specialiștii în domeniu studiază îndeaproape aspectele răspunderii juridice a categoriei subiecților de drept: autoritățile publice, structurile statale, statul în întregime.

De rând cu alte forme, tipuri de delict, specialiștii deosebesc delictul juridico-constituțional, care prevede, pe lângă textul Constituției, răspunderea juridică conținută în alte Coduri și legi.

„Subiecte ale delictelor constituționale și răspunderii constituționale sunt: Federația Rusă, subiectele FR, organele de stat și municipale ale autorităților publice, deputații, judecătorii, persoanele cu funcții de răspundere ale organelor puterii de stat, partidele politice și alte asociații ale oamenilor, persoanele juridice ș.a.”

Dreptul constituțional actualmente încă nu a decis în mod univoc, dacă temei pentru răspunderea constituțională poate fi doar pentru acțiunile săvârșite cu vinovăție. Poate avea loc răspundere fără vină în situațiile acordului de neîncredere Guvernului, dizolvarea înainte de termen a Parlamentului, revocarea deputatului inactiv, anularea unui act normativ neconstituțional? [14]

După părerea unora, subiecții de drept în situațiile de mai sus pot răspunde fără vină doar în cazuri special prevăzute de lege. [39]

N.V.Vitruț propune următoarea soluție: răspunderea constituțională îndeplinește două funcții: 1) de restabilire și compensare (nu este necesară stabilirea vinii – ca și în unele cazuri prevăzute de dreptul civil), și 2) de amendare și reprimare (pedepsire), care poate avea loc doar cu constatarea obligatorie a vinii. [1]

În dreptul constituțional este fixat mai des nu principiul prezumției nevinovăției, ci, din contra, cel al prezumției vinovăției contravenientului, ce se explică, în primul rând, prin faptul numărului mare de subiecte colective ale organelor statale, ce adoptă acte, în care este prevăzută și răspunderea juridică, inclusiv cea constituțională pentru delictele

constituționale. Este aplicată interpretarea obiectivă (de apreciere) a vinii subiectelor colective. Vina subiectelor colective este interpretată ca „neaplicarea de către subiectul colectiv al tuturor acțiunilor dependente de el, inclusiv neutilizarea drepturilor și împuternicirilor oferite pentru respectarea normelor juridico-constituționale și nerealizarea obligațiilor încredințate, pentru încălcarea cărora este prevăzută răspunderea juridică constituțională”.

La această concluzie a ajuns doctorul în științe juridice Kurmanov M.M., care a determinat vina organului legislativ ca neîndeplinirea de către acest organ a tuturor măsurilor dependente de el pentru executarea împuternicirilor lui. [40]

Constituția Republicii Moldova prevede cerințele față de funcționarii publici (art.56) și ai administrației publice centrale (art.107) de a răspunde pentru modul de îndeplinire a obligațiilor ce le revin.

Codul deontologic și jurământul depus, de asemenea, îi face responsabili de activitatea lor.

În practica statului de drept răspunderea constituie un principiu fundamental pentru activitatea puterii publice, care cuprinde de rând cu altele și:

- un complex de norme juridice și cerințe, care stabilesc răspunderea subiecților puterii pentru calitatea politicii promovate, deciziile luate și comportament;

- posibilitatea societății de a preveni lipsa de răspundere și responsabilitate a arbitrarului și a fărâdelegii din comportamentul și activitatea puterii. [41]

Răspunderea puterii publice în dreptul public înglobează în sine trei elemente principale:

- răspunderea statului;
- răspunderea autorităților publice;
- răspunderea funcționarilor publici. [42]

Răspunderea statului este o necesitate dictată de etapa de dezvoltare a societății, determinată de scopul general de edificare a statului de drept, este o exigență a timpului, deoarece concomitent cu recunoașterea valorilor general umane în societate

atestăm o pronunțată creștere a numărului delictelor (abaterilor) admise (comise) de către stat, de către organele acestuia și de către funcționarii publici. Mai mult ca atât, în ultimii ani, asemenea fenomene precum nihilismul și idealismul juridic, lezarea gravă a drepturilor și libertăților omului, tergiversarea soluționării diferitor probleme, lipsa reacției la apelurile și sesizările cetățenilor, substituirea legalității cu oportunitatea politică, luarea de mită și corupția din aparatul de stat, lipsa de răspundere în toate structurile de stat au înregistrat dimensiuni catastrofale. Destul de frecventă este și adoptarea sau emiterea unor acte legislative și normative ce contravin Constituției. [43]

Cercetătorii au constatat că, la toate nivelurile de organizare și funcționare a puterii sunt dezechilibrate principalele elemente – drepturile, obligațiile și răspunderea.

Drepturile de obicei sunt concentrate la cele mai înalte niveluri, obligațiile la alte niveluri, iar răspunderea puterii de regulă nu este clar determinată. [44]

Caracterul declarativ al dispozițiilor normative care stabilesc răspunderea pentru funcționarii statului, de fapt, nu se aplică în practică, fiind grav afectat principiul inevitabilității răspunderii juridice pentru încălcarea legii, care evident trebuie să se răsfrângă și asupra statului. [45]

Temeiul de facto al răspunderii juridice a statului îl constituie delictul, adică fapta antisocială (social-periculoasă) comisă de către stat, organele publice și de către demnitarii de stat (funcționarii publici), fiind sancționată de norma juridică.

Răspunderea juridică a statului poate fi doar de natură internațională, constituțională și civilă (patrimonială).

Subiecți ai răspunderii disciplinare, materiale, administrative și penale pentru delictele constituționale pot fi doar subiecții individuali, adică funcționarii publici. [46]

Acest tip de responsabilitate a statului și a funcționarilor săi este dezbătut de teoreticieni și-i argumentat în literatura științifică, ca o necesitate dictată de schimbările relațiilor sociale ce au loc în societate datorită democratizării acesteia, edificării statului de drept, principiilor supremației legii, egalității tuturor în fața legii, echității sociale, dar și de constituire a mai multor subiecte de drept responsabile de realizarea, executarea legilor, bazate pe principiile constituționale.

Punctele de vedere ale teoreticienilor referitoare la esența responsabilității constituțional-juridice sunt în discordanță.

Totuși, ca regulă, sunt recunoscute două aspecte ale acestui tip de responsabilitate: pozitivă și negativă.

Responsabilitatea pozitivă este caracteristică pentru toți subiecții raporturilor constituțional-juridice – ca atitudine responsabilă a subiecților față de obligațiunile lor constituționale, îndeplinirea lor stăruitoare, conștiincioasă și efectivă, și are loc în afara mecanismelor juridice. [47]

Al doilea aspect – responsabilitatea negativă (retrospectivă), ține de aplicarea măsurilor speciale de influență și rezultă din comportamentul necuvenit al subiecților relațiilor constituțional-juridice, ca o abateră de la norma constituțională, activitatea cărora fiind apreciată ca negativă cu limitarea sau privarea anumitor drepturi sau interese politice, juridice sau de alt ordin. Este calificată ca răspundere juridică, iar sancțiunile sunt aplicate de către stat conform legii. Acest aspect include și alte tipuri de răspundere juridică: parlamentară, guvernamentală, ministerială, departamentală.

Responsabilitatea constituțional-juridică prevede obligațiunea subiectului raporturilor constituționale de a răspunde pentru necorespunderea comportamentului său conform normelor juridice, de care este obligat să se conducă. Subiecți ai acestui tip de răspundere sunt atât personale fizice, cât și organizațiile colective.

Institutul responsabilității constituțional-juridice are mai multe funcții de restabilire, de organizare și stimulare, preventiv-educativă, dar, desigur, și cea de reprimare, de pedepsire.

Scopul activității de constrângere este atins datorită influenței politice, morale, organizaționale și materiale asupra subiectului relațiilor constituțional-juridice.

Nu este clar indicat în Constituție și în alte legi doar prevederea răspunderii constituțional-juridice, ci și instanța jurisdicțională care va aplica sancțiunile.

Actualmente norme expres în acest sens, în majoritatea cazurilor, în actele normative nu sunt fixate, din care motive institutul responsabilității nu funcționează, subiecții de drept rămânând nepedepsiți.

În literatura juridică din Federația Rusă, de exemplu, se discută despre necesitatea unei legi speciale cu privire la răspunderea constituțional-juridică.

Acest tip de răspundere reprezintă, în primul rând, responsabilitatea puterii, inclusiv pentru nivelul de constituționalitate și legalitate în activitatea de creare a legilor și de aplicare a lor de către structurile statale și de către persoanele cu funcții de răspundere, și, deci, să asigure eficacitatea socială înaltă a funcționării puterii. Este important ca volumul împuternicirilor și a obligațiunilor să fie proporțional în echilibru cu volumul responsabilității. Nivelul puterii trebuie să corespundă nivelului responsabilității.

Dreptul constituțional reglementează și relațiile politice. De aceea responsabilitatea constituțional-juridică are conținut și caracter politic. Ea este însoțită de prevenirea consecințelor politice nefavorabile pentru subiectul care a avut un comportament neadecvat în sfera constituțional-juridică. [48]

Obiectivul răspunderii constituționale este văzut în ocrotirea și protecția Constituției și a raporturilor juridice constituționale, în asigurarea respectării principiilor constituționale, în crearea unui

mecanism eficient, care să asigure de către stat îndeplinirea obligațiilor sale fundamentale ce țin de recunoașterea, de respectarea și protejarea drepturilor și libertăților, necesare pentru o viață decentă și dezvoltarea armonioasă a persoanei. [49]

Această instituție juridică stabilește un sistem de garanții reale împotriva concentrării întregii puteri de stat, în cadrul uneia dintre ramurile ei sau în mâinile unei persoane cu înalte funcții de răspundere din sistemul politic. Esența răspunderii constituționale constă în survenirea consecințelor juridice în cazurile de afectare a echilibrului puterii și respectiv sancționarea celor vinovați. [50]

Răspunderea constituțională are menirea de a forma și a consolida comportamentul legal al înalților funcționari publici, de a reglementa activitatea lor și a statului în ansamblu. [51]

Realizarea cu succes a instituției răspunderii constituționale depinde în mare măsură de felul cum își desfășoară activitatea Curtea Constituțională, ca garant al respectării Constituției, care la rândul ei nu răspunde în fața nimănui, adoptând unele hotărâri percepute de societate ca neconstituționale, nedrepte, nefirești.

Responsabilitatea, răspunderea juridică este un principiu fundamental al dreptului.

De rând cu responsabilitatea ministerială, a executivului în întregime, se impune imperios inevitabilitatea răspunderii parlamentare.

Conturarea dreptului parlamentar, ca ramură distinctă de drept, necesită fundamentarea instituției răspunderii parlamentare ca formă de sine stătătoare de răspundere ramurală, care cuprinde în sine două tipuri de răspundere:

- răspundere parlamentară, ca fiind una colectivă;
- răspunderea parlamentarului (a deputatului, ca o răspundere individuală). [52]

Parlamentul trebuie să-și asume responsabilitatea, în ceea ce privește modul în care îndeplinește mandatul primit, în fața alegătorului, în limitele

constituționale. Se naște astfel ideea de răspundere a Parlamentului prin prisma formelor de răspundere socială. [42]

Sub aspect juridic mandatul parlamentar reprezintă o funcție publică. [53]

Instituția răspunderii parlamentare este insuficient cercetată și, la fel ca răspunderea ministerială, este reglementată la general, vag, din care motive normele generale, fără mecanisme, nu se aplică, iar cei ce le încalcă rămân nepedepsiți.

Parlamentul în întregime, dar și deputații în parte, nu răspund de adoptarea actelor legislative ce prejudiciază cetățenii; având statut de funcționari cu demnitate publică, funcționari cu înalte funcții de răspundere, ei, spre deosebire de multe alte categorii de funcționari cu statut asemănător, nu depun jurământul de credință în momentul investirii în funcție. În consecință deputații rămân în afara legii, nu-și asumă nicio răspundere.

„Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei”. (*Constituția RM art.53 alin.1*). [54]

În Constituție, însă, lipsește norma care ar obliga statul de a răspunde patrimonial pentru prejudicierea cetățenilor, prin acte legislative adoptate de Parlament. [43]

În Republica Moldova în anul 2014 a avut loc un caz ieșit din comun – „furtul miliardului”, cu un răsunet departe de hotarele țării. Imensitatea faptei este determinată nu de infracțiunea ca atare, nici de suma furată (deși, pentru Republica Moldova, pentru economia țării această sumă este în proporții excepțional de mari, iar consecințele se vor resimți o perioadă îndelungată), dar de felul cum a fost săvârșită această crimă și de către cine. Cel mai important lucru a fost lipsa unei reacții din partea guvernării asupra acestui fenomen. Au trecut mai mult de 5 ani, iar organele

competente au doar intenție să se ocupe de investigația cazului. Ceea ce a fost întreprins până acum este doar selectiv, nesistemic, din care motiv nu este cunoscută în detalii nici partea obiectivă a infracțiunii, nici făptașii ei, dar nici beneficiarii.

Nimeni în Republica Moldova nu are dubii în ceea ce privește calificarea dispariției banilor – pe cale infracțională. Cazul trebuia să fie urmărit penal, iar vinovații - depistați, trași la răspundere penală, condamnați, urmând a le fi confiscate averile, iar banii furați să fie recuperați. Anume așa mod trebuia de reacționat. Însă, „furtul miliardului” a fost transformat de către guvernare în datorie publică, care urmează să fie rambursată din buget, adică de către toți contribuabilii, de către popor. Acesta este un gen de impozit sau taxă nemaîntâlnită în politica sau legislația fiscală a vreunui stat.

Da, cetățenii unui stat pot, iar în anumite situații chiar sunt obligați să participe financiar la soluționarea unor situații dificile. Dar din punctul de vedere al legislației în vigoare, a teoriei vinii, răspunderii juridice, a teoriei generale a dreptului, în cazul infracțiunii răspund făptașii.

Dar dacă infractorii nu pot fi depistați (sau nu se dorește a fi identificați), să răspundă cei care au creat premise, au contribuit fie direct, fie indirect, prin nepăsare, neglijență, indiferență, nu și-au onorat obligațiunile statutare, inclusiv organele de control, de supraveghere, de urmărire penală. Să răspundă cu toată averea lor, pentru că persoanele cu funcții de răspundere, de demnitate publică au adoptat legi și alte acte normative cu anumite neajunsuri, din neglijență sau poate chiar intenționat, care au permis să se treacă peste ele sau au fost interpretate tendențios. Parlamentarii au ales sau au numit în sistemul bancar, în fruntea organelor de drept și judiciare, a altor organe de control, persoane nepregătite, care au dat dovadă de iresponsabilitate și neglijență. Acțiunile sau inacțiunile, omisiunile fiecăruia dintre aceste categorii de demnitari

săvârșite cu vinovăție în cumul și sunt cauza acestei infracțiuni cu astfel de consecințe. Și ei, fiind identificați, nemijlocit vinovați, trebuie să răspundă juridic, conform formei de vinovăție corespunzător constatată.

Acest lucru trebuie să-l fi făcut statul. Statul nu a întreprins nimic în acest sens, pentru că chiar statul cu toate structurile sale a permis, a contribuit la acest furt și se face responsabil de cele întâmplate. Este vina lui.

Dar ce vină are poporul, care trebuie să întoarcă miliardul? Poate doar că a ales o astfel de guvernare. Iar guvernarea l-a copiat pe Adam, cel care a mâncat fructul interzis, iar de acest păcat l-a învinuit pe Dumnezeu, că El i-a dat așa o soție, care l-a împins la acel păcat. Guvernarea la fel a decis: ne-ați ales pe noi, ne-ați încredințat treburile statului, asta-i vina voastră, fiți buni și plătiți.

Banca Națională a acordat, sub garanția Guvernului, credite băncilor: Banca de Economii, Banca Socială și Unibank, pentru ca ele să poată achita deponenților, evitându-se în acest mod revolta în masă.

Are vreo vină Guvernul că aceste bănci, datorită furtului miliardului, au falimentat? Care este forma de vinovăție: acțiuni directe (abuzuri) sau inacțiuni, omisiuni, neglijență și care este nivelul de responsabilitate (politică, morală), sau chiar răspundere juridică (materială, disciplinară, administrativă sau penală)?

Ce înseamnă expresia „sub garanția Guvernului”? Prin ce forme este (trebuie să fie) asigurată această garanție?

Logic și legal guvernarea trebuie să întreprindă toate măsurile pentru a recupera miliardul furat și să-i tragă la răspundere pe cei vinovați. Dacă nu este în stare, nu-i poate identifica (sau nu vrea) pe cei implicați direct în furt, să-i tragă la răspundere cu confiscarea averii pe cei care nu și-au onorat obligațiunile de serviciu.

Nu au facut-o. Pentru că chiar cu ajutorul și contribuția lor a fost furat miliardul. Ei nu doresc să răspundă pentru cele întâmplate, iar miliardul furat este trecut la datorie publică, adică trebuie să fie întors de către toți contribuabilii, de tot poporul.

La discreția Guvernului sunt lăsate multiple decizii pentru a soluționa problemele ce nu-s suficient reglementate de actele normative, dar aceste decizii trebuie să aibă la bază principiile generale ale dreptului (prevederile constituționale) și să nu părăsească câmpul juridic. Dar în niciun caz Guvernul nu poate să impună cetățenii Republicii Moldova să răspundă în locul hoților.

Este un abuz de drept din partea Guvernului. Luând o astfel de decizie, Guvernul nu era în situația de extremă necesitate, pentru că erau și sunt soluții absolut legale de a remedia situația.

Legătura causală între activitatea bancară a celor trei bănci din care a fost furat miliardul și a comportamentului autorităților statului față de această activitate și consecințele ei este evidentă, din care motive statul trebuie să-și asume responsabilitatea.

Un aspect negativ cu consecințe, adesea considerabile în activitatea statală în ansamblu și în unele domenii în particular, este cauzat de politica statală (desigur, dacă există o asemenea politică) în ceea ce privește numirea, amplasarea cadrelor, adică a persoanelor concrete în pozițiile cheie de dirijare, de administrare a treburilor statului.

Deși există criterii de selectare a funcționarilor publici, adesea nu se ține cont de ele, astfel fiind numite la posturi de importante persoane nepregătite din punct de vedere profesional, cu probleme referitoare la moralitate, integritate, corupție. Și chiar dacă astfel de persoane depun jurământul corespunzător, nimic nu-i oprește să comită delictе cu consecințe păguboase pentru societate. Și aceasta datorită aceleiași iresponsabilități.

Iar cei ce i-au selectat, i-au promovat, i-au numit

pe astfel de conducători ai structurilor statale, duc răspundere? În fața cui? Cine-i pedepsește?

Este o astfel de selectare a cadrelor un delict constituțional, dacă alegerea sau numirea este reglementată de Constituție?

Vorba este că cei care aleg sau numesc o persoană cu funcții de răspundere au o marjă largă de libertate, dispun de dreptul discreționar, de aceea ei fac abstracție atât de criteriile stabilite, cât și de alte reglementări stabilite în actele normative.

Savantul român Mocanu-Suciu A., în opera sa „Răspunderea funcționarilor publici” comentează în felul următor astfel de situații:

Puterea discreționară a autorității care a emis actul de numire este mai largă decât în cazul funcțiilor stricto-sensu datorită relațiilor de încredere care trebuie să existe între demnitarul public și autorul numirii în funcție; cu toate acestea nu este vorba de o putere discreționară absolută, însă oportunitatea emiterii actului de eliberare din funcție poate avea o pondere mai ridicată decât legalitatea, prevalând caracterul politic al actului. [55]

Dar această putere discreționară a autorității publice, spunem noi, nu poate fi utilizată în detrimentul scopului legii, finalității ei, pentru că decizia discreționară trebuie să fie legală și rezonabilă, dreaptă, corectă (anume pentru acest scop autorității i se permite să decidă discreționar și nu pentru a face abuz de drept sau abatere de la normă). După sensul finalității legii trebuie să fie clară marja de libertate, adică dreptul discreționar al factorului decizional.

Oportunitatea nu poate fi opusă legii, ci este element al legalității, iar actul politic nu poate fi anticonstituțional, el trebuie să se ceară în Constituție, să nu contravină prevederilor ei.

Care sunt formele de vinovăție în activitatea Președintelui țării atunci când, prin acțiunile și deciziile sale, face abatere de la prevederile legale (chiar constituționale), cu consecințe negative, fiind înregistrate cazuri când la indicația lui au fost trași la

răspundere penală oameni nevinovați sau li s-au luat afacerile ș.a.?

Se gândesc deputații la răspundere pentru votul personal la adoptarea legilor nedrepte, nesuținute, criticate de electorat cu consecințe negative pentru oameni și societate în întregime? Nu se gândesc. Lor nu le este frică de mânia poporului, ci de cea a liderului de partid, și votează cum le este indicat. Dacă ar ști că vor răspunde, ar gândi cum să voteze.

Curtea de Conturi, Avocatul Poporului sistematic a sesizat conducerea țării despre neregulile cu consecințe grave, depistate în activitatea structurilor de stat centrale și locale. Și nu a urmat nicio reacție. Iar funcționarii publici care au comis aceste încălcări ale legii poartă nemijlocit vina și trebuie pedepsiți.

Illegalități cu consecințe considerabile se înregistrează zi de zi în activitatea organelor de drept și judiciare. Cetățenii țării noastre sunt nemulțumiți de felul cum se desfășurează actul de justiție. În ciuda tuturor strategiilor și planurilor de acțiune, pentru reformarea sectorului justiției situația rămâne neschimbată. Da, judecătorii nu pot fi trași la răspundere pentru o hotărâre pronunțată conform intimei convingeri, dar ei trebuie să răspundă pentru celelalte nereguli?

Recent mass-media a comunicat, că incapacitatea guvernării de a face reforme, de a moderniza, de a renaște societatea a dus la ratarea creditului nerambursabil în valoare de 5,1 milioane de euro. Este vinovat de această ratare Guvernul, care trebuie să poarte răspundere? Într-un stat de drept această întrebare este una retorică!

Ce răspundere poartă organizatorii sondajelor de opinie făcute la comandă, bine plătite, pentru că duc electoratul în eroare, la fel și guvernării, și mass-media, inclusiv internetul, utilizând dreptul la libera exprimare?

Actualmente este abordată problema responsabilității (răspunderii juridice) și în procesele ce țin de activitatea politică.

Partidul Liberal a cerut ca președintele țării Igor Dodon să întoarcă în buget 9 milioane de lei cheltuiți la referendumul din 2017 pentru demiterea primarului general al or. Chișinău, deoarece a eșuat. Democrația este o valoare incontestabilă, dar ea costă, de aceea trebuie utilizată și administrată cu precauție, ca nimeni să nu aibă de suferit. Este corect? Dar a cui este vina? Cine trebuie să plătească milioanele cheltuite pentru desfășurarea unui referendum? Partidul, deputații sau electoratul?

Pedeapsa ca rezultat al vinovăției este un element indispensabil al dreptului.

Pedeapsă fără vinovăție nu există! Este o axiomă! Dar sunt și unele excepții. Și nu numai în cazurile prevăzute de legislația civilă. Mai grave sunt cazurile când în rezultatul activității umane, a activității structurilor statale, a politicii iraționale, a organizațiilor criminale, suferă oamenii complet nevinovați.

Transformarea furtului miliardului în datorie publică, adică a fost pusă pe umerii cetățenilor, desigur că este o pedeapsă fără vină, care vine în contradicție cu axioma „pedeapsă fără vină nu există”. La noi există. Și nu este unicul caz. Tragerea fără vină la răspundere disciplinară, materială, contravențională și chiar penală este o realitate tristă în câmpul juridic (prin sancționarea angajaților, nu doar în sectorul privat, dar și în cel bugetar, încălcându-se grav drepturile omului). Legea, mai bine zis, cei ce trebuie să o execute, nu îi apără pe cetățeni. Unii dintre ei nedreptățiți, sunt nevoiți să se adreseze la CtEDO. Și acest fenomen juridic s-a consolidat în jurisprudența moldovenească, cu suportul conducerii statului pe tot parcursul anilor de independență, fie cu intenție, fie datorită interpretării eronate a normelor de drept puse în aplicare, cu interese meschine, de grup, de partid; fapt, pentru care funcționarii publici de toate nivelurile, inclusiv de cel mai înalt nivel, nu au dus nici o răspundere. Nefiind sancționați, ei și-au permis (și mai permit încă) orice. Lipsa responsabilității a devenit normă, de aceea furtul miliardului a fost o

continuare obișnuită a politicii guvernanților, fiind convinși că nu vor răspunde pentru aceasta. Mai mult ca atât, ei nici nu consideră că au comis ceva ilegal.

Cine a răspuns juridic pentru instalarea ilegală în funcție de primar pe S. Radu? Dânsa nu a trecut prin scrutinul electoral, nefiind măcar consilier municipal, iar A.Năstase ales în mod legal și democratic nu a putut ocupa această funcție, deoarece votul a sute de mii de alegători a fost invalidat de structurile statale abilitate.

Situația în acest domeniu al dreptului trebuie, se cere corectată atât din punct de vedere științific, legislativ, dar în primul rând practic. Cei care aplică legea, trebuie să aibă la dispoziție principii și norme clare, de care să se conducă, fără să le fie lăsată prea mare marjă de libertate, fără prea multe împuterniciri discreționare în procesul decizional. Este o sarcină a Parlamentului pentru a adopta astfel de legi, fiind la rândul-i constrâns de Consituție în ceea ce face și cum face. Legile trebuie să corespundă dreptului, dreptului natural.

Sofocle: „Niciodată nu vor fi respectate legile într-un stat unde nu există frică de pedeapsă.”

Curtea Constituțională, la examinarea sesizărilor, fiind un garant veritabil al constituționalității și legalității actelor normative adoptate de Parlament și Guvern, trebuie să se conducă de principiile universale ale dreptului, ale dreptului internațional, de Constituția RM, ferind aceste organe de greșeli.

Desigur, un rol aparte în acest proces aparține științei juridice, care trebuie să prezinte Parlamentului și a Guvernului concepte, noțiuni și definiții corespunzătoare dreptului internațional, statului de drept, societății democratice, de care Parlamentul și Guvernul trebuie să țină cont la elaborarea proiectelor actelor normative și adoptarea lor.

Considerăm oportun elaborarea unui proiect și adoptarea unei legi organice privind responsabilitatea, inclusiv răspunderea juridică, a tuturor

funcționarilor de demnitate publică, inclusiv a persoanelor de vârf, cu indicarea mecanismelor de tragere a acestora la răspundere. Principiile de bază, criteriile de constatare a vinii, vinovăției, din această lege să-și găsească reflectare în toate legile organice și ordinare, ramurale, pentru a crea un concept uniform în ceea ce privește practica de tragere la răspundere a făptașilor, întorcând cetățenilor încrederea în rolul dreptului în societate.

Cercetătorii constată că, deși sunt evidențiate mai multe forme de vinovăție: intenționate sau prin imprudență, cu toate varietățile lor cu sancționările corespunzătoare, nu s-a ajuns la conturarea unei definiții atotcuprinzătoare a vinii. Dar s-ar putea în general de ajuns la o astfel de definiție? Este greu de spus. Dreptul, datorită rolului lui ca regulator în relațiile între oameni, om și stat, om și societate, în relațiile internaționale, ca apărător al valorilor general-umane, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, are mai multe accepțiuni, datorită funcțiilor lui multidimensionale și multiramurale. Pot fi aceste multiple accepțiuni ale dreptului încorporate într-o singură definiție a dreptului? Poate din aceleași considerente nici noțiunea de vină nu poate fi încadrată într-o singură definiție.

Caracterul normativ al relațiilor sociale este determinat nu doar de drept, ca instrument regulatoriu în societate, ci și de normele morale, religioase, departamentale, corporative, familiale, psihologice, intelectuale, cât și de alt ordin. Această normativitate indică (obligă) la un anumit comportament, nerespectarea căruia se face cu vinovăție, este dezaprobat de societate și sancționat. Ca rezultat al încălcării uneia dintre aceste norme, acest tip de vină generează particularitățile sale de manifestare, de constatare și de sancționare. Și, deși are la bază aceeași atitudine psihologică, subiectivă a făptașilor, nu poate fi definită ca vină derivată din încălcarea legii, cu toate consecințele acestei încălcări.

Cum poate fi definită într-o singură formulă vina, când în unele cazuri, conform Codului Civil, persoanele răspund material fără vină, alte categorii de persoane sunt trase la răspundere, indiferent de forma vinei (conform Codului Fiscal), iar alți subiecți fiind vinovați nu răspund pentru nimic.

De aceea, considerăm oportun descifrarea conceptului vinii, ca element indispensabil al răspunderii juridice, pentru fiecare ramură de drept aparte, cu formulări clare a normelor juridice în capitolele corespunzătoare a fiecărei legi adoptate, indiferent de relațiile sociale și statale, pe care le reglementează.

Este o necesitate stringentă de a face lumină în acest domeniu. Este o datorie a teoreticienilor, a legislativului, a organelor de aplicare a dreptului. Institutul responsabilității trebuie să-și ocupe locul în sistemul de drept, iar dreptul – în circuitul relațiilor sociale.

La fel ca în alte științe juridice ramurale, specialiștii în dreptul constituțional trebuie să facă lumină în ce privește determinarea subiecților de drept, responsabili pentru delictе constituționale (inițial dând definiție acestui tip de delictе), iar tipurile de răspundere fiind: ministerială, parlamentară, morală, dar și disciplinară, materială, contravențională, penală, cu concretizarea, în dependență de situație, a formei vinii, la fel cu indicarea unui mecanism concret de tragere a acestor subiecți la răspundere juridică: în ce condiții și în fața cui vor răspunde.

În pofida tuturor tentativelor, nici o legislatură din 1990 încoace nu a avut curajul (sau nu a dorit) să adopte o lege cu privire la răspunderea ministerială și parlamentară, iar deputații să depună jurământul. Astfel, nefiind obligați la nimic, ei nu poartă răspundere în fața cuiva, ascunzându-se după mandatul imperativ.

Teoreticienii trebuie să contribuie la dezvoltarea acestui concept, iar legislativul să adopte legi clare, corespunzătoare dreptului, în conformitate cu principiile lui generale.

Inevitabilitatea răspunderii trebuie să fie una de principiu obligatoriu și pentru această categorie de subiecți de drept. Constatările expuse mai sus demonstrează, că acest principiu în Republica Moldova nu se respectă nici pe departe. Funcționarii publici adesea scapă de răspundere, iar oamenii simpli nu cred atât în puterea legii, cât și a funcțiilor dreptului.

În perioada sovietică acest gen de răspundere, pentru această categorie de subiecți de drept, practic lipsea. În cel mai bun caz ei puteau fi pedepsiți disciplinar, iar cea mai gravă pedeapsă era excluderea din rândurile partidului comunist. Astăzi nici această formă de răspundere nu este. Actualii funcționari nu au frică de nimeni și de nimic.

În condițiile statului capturat, în lipsa totală de transparență, fără organizarea concursurilor de angajare, fără participarea societății civile, totul se decide prin metode de conspirație, conform teoriei stării primejdioase [14, p.36], - stare permanentă și imanentă a omului predispus la săvârșirea infracțiunii (*immanent* – conform dicționarului explicativ – care este propriu naturii obiectului, care acționează din interiorul obiectului, condiționat de esența obiectului, care există și acționează prin sine înseși, nedeterminat de o cauză din afară, care afirmă că existența, realitatea reprezintă conținutul conștiinței). Și astfel de oameni, cu un asemenea mod de a gândi au condus, și încă mai conduc statul. Ei nu recunosc niciun tip de vinovăție, tot ce fac ei este în strânsă armonie cu intima lor convingere, cu felul lor de a fi, iar de responsabilitate, de răspundere nu poate fi nici vorbă.

Practica defectuoasă de selectare, de numire a anumitor persoane, inclusiv la posturile cheie în stat a luat așa proporții, încât nu se mai ținea cont de nimic, care conduc conform acestei teorii primejdioase.

De ce oamenii de știință din diferite țări (în primul rând din țările care făceau parte din așa-numitul lagăr socialist) sunt preocupați de problemele ce țin de răspunderea constituțional-juridică, de răspunderea statului, a autorităților publice, a structurilor statale,

a funcționarilor publici? Pentru că adesea deciziile luate de acești subiecți ai dreptului au consecințe negative nu doar pentru unii cetățeni în parte, ci pentru toți locuitorii statului, pentru societate în întregime și nimeni pentru asemenea decizii nu răspunde.

Utilizând din plin instrumentele democrației, făcând abuz de aceste valori, ei le-au substituit cu voluntarismul și samovolnicia, își permit orice, nu-și asumă responsabilitatea. Nefiind trași la răspundere (fiind convingși că nici nu vor răspunde pentru deciziile și comportamentul lor) aceste categorii de subiecți de drept continuă nestingherit să acționeze în așa mod în continuare, iar consecințele acestei administrări nu se lasă așteptate, oamenii de rând le simt de ani buni. Iată de ce institutul responsabilității trebuie să fie aplicat în primul rând față de făptași.

Societatea de ani buni a constatat această stare de lucruri, nefirească, nedreaptă și se revoltă, cere dreptate, ca vonovații să răspundă. Cercetătorii analizează aceste abordări din mai multe puncte de vedere și propun soluții teoretice. Știința juridică, în primul rând teoria generală a dreptului, dar și disciplinele ramurale, trebuie să le argumenteze, să le formuleze în norme juridice, Parlamentul să le legitimeze, iar organele competente să le aplice în situațiile concrete atunci când, datorită acțiunilor sau inacțiunilor demnitarilor, are de suferit oamenii de rând.

* * *

Nedreptate este, iar pedeapsa lipsește. Nu este prevăzută expres de actele normative.

Categoriile filosofice „bine” și „rău” sunt noțiuni ca sensuri și înțelesuri de cea mai largă universalitate, fiind generatoare ale normelor morale, cu ajutorul cărora putem aprecia și deosebi faptele bune de cele.

De rând cu alte norme sociale, firești pentru viața omului, aceste noțiuni au stat la temelie dreptului, a dreptului natural. Ele se regăsesc și în legile, în actele normative adoptate de stat și sunt obligatorii în

relațiile dintre oameni, dintre om și stat. Nu de fiecare dată ele sunt respectate, după cum am menționat anterior, în deosebi când este vorba despre constatarea vinovăției și, respectiv a răspunderii. Din aceste motive în societate se înregistrează o situație, când anumite acțiuni, inacțiuni, omisiuni, manifestări de neglijență, indiferență, alt comportament neadecvat, au consecințe negative, unele destul de grave, păguboase, iar făptașii rămân nepedepsiți. Ei înșiși se consideră nevinovați, conform dreptului pozitiv, ei nu au încălcat nicio lege, niciun act normativ, iar statul nu le poate aplica nici o sancțiune, pentru că nu este o normă expresă în acest sens.

Legea nu este, dar răul este. Iar acesta din urmă, indiferent în ce fel de forme este făcut, cât și de către cine îl face, trebuie pedepsit. Este o axiomă. Este o normă de principiu universal, statornicit de-a lungul întregii civilizații.

Pentru ca acest lucru să se întâmple, legiuitorul trebuie să consulte permanent știința juridică și să adopte legi drepte, cu ajutorul cărora echitatea și binele să fie protejate, iar răul - pedepsit.

Dovedirea răului produs trebuie să fie urmată de fiecare dată de constatarea celui care l-a făcut, a vinovăției și a responsabilității lui. Acest principiu, reglementat prin legi și acte normative, va permite tragerea la răspundere juridică, element indispensabil al culturii juridice, al protecției drepturilor și libertăților omului.

Referințe bibliografice:

1. ВИТРУК, Н.В. *Общая теория юридической ответственности*. Москва: изд-во РАП, 2008.
2. БЕРШТЕЙН, Д.И. *Правовое ответственность как вид социальной ответственности*. Ташкент, 1989.
3. МАРКС, К., ЭНГЕЛЬС, Ф. In: *Сочинение*, 2-изд, Т.1.
4. COSTIN, M. *Răspunderea juridică*. Cluj: Editura Dacia, 1974.

5. POPESCU, S. *Teoria generală a dreptului*. București: Lumina Lex, 2000.
6. BOBOȘ, G. *Teoria generală a statului și a dreptului*. București.
7. ANCA, P. și POPESCU, T.R. *Teoria generală a obligațiilor*. București, 1968.
8. ELIESCU, M. *Răspunderea civilă delictuală*. București: Ed.Academiei, 1972.
9. Codul Civil. Paris: Dalloz, 1990-1991.
10. DJUVARĂ, M. *Teoria generală a dreptului*. București: Enciclopedia juridică Vol.II, Ed.Sosec, 1930.
11. DELVIANI, A.F. *Le responsabilité civile pour omission ou absetion*. Grenoble, 1978.
12. КОЖЕВНИКОВ, С.Н., *Правомерное поведение и правонарушение: сущность и содержание*. Нижний Новгород: Общество, „Интерсервис”, 2011.
13. ИВАНОВ, А.А. *Индивидуализация юридической ответственности: правовые и психоаналитические аспекты*. М., 2003.
14. ЮРЧАК, Е.В. *Теория вины в праве*. Москва: Проспект, 2016.
15. DEX, Dicționar explicativ al limbii române. Ed.3, București: Univers enciclopedic, 1998.
16. *Lex Aquilia de damno iniuria dato*. D.9.2.1. pr.
17. МУРОМЦЕВ, С.А. *Гражданское право Древнего Рима*. М.: Статут, 2003.
18. НОВИЦКИЙ, И.Б., ПЕРЕТЕРСКИЙ, И.С. *Римское частное право*, М., 2012.
19. ДЕРИБУРГ, Г., ПАНДЕКТЫ, Т. *Обязательное право*, под. ред. Соколовского П., М., 1911.
20. ДОЖДЕВ, Д.В. *Римское частное право: учебник для вузов*. М.: Норма, 1997.
21. САМЫЛОВ, И.В. *Коллективные субъекты юридической ответственности*. Пермь, 2008.
22. ЧЕЛЫЦОВ-БЕБУТОВ, М.А. *Преступление и наказание в истории и в советском праве*. Харьков, 1925.
23. МИШУНИН, П.Г. *Очерки истории советского уголовного права 1917-1918*. Госюриздат, 1954.
24. НАЗАРЕНКО, Г.В. *Вина в уголовном праве*. Орел, 1996.
25. *Философский словарь*, под. ред. Г.ШИШКОФФЕ, перевод с немецкого, В.А. МАЛИНИНА. М., 2003.
26. ДАЛЬ, И.В. *Толковый словарь русского языка*. М., Современная версия, 2002.
27. ХУЖИН, А.М. *Философские основания понятий вины и невиновности*. Тамбов: Грамота. 2011, №2(8) в 3ч.
28. ДЖЕНКОВА, Е.А. *Концепты „стыд” и „вина” в русской и немецкой лингвокультурах*. Волгоград, 2005.
29. *Новый Завет. Евангелия от Луки*. Электронный ресурс. URL: <http://www.patriarchia.ru.bible/1k/12>.
30. КАНТ, И. *Сочинение: в 6т., в т.4 ч.1*. М., 1965.
31. ГЕГЕЛЬ, Г.В. *Энциклопедия философских наук*. Философия духа. М., 1977, Т.3.
32. ЭНГЕЛЬС, Ф. *Анти-Дюринг*. М., 1950.
33. БАХРАХ, Д.Н. *Субъекты российского права*. Экономика региона. 2006, №2, стр.121-122.
34. МАНЬКОВСКИЙ, И.А. *Теория сущности юридического лица: история развития и современные научные подходы*. Российский юридический журнал. 2010, №4.
35. ГРИБАНОВ, В.П. *Осуществление и защита гражданских прав*. М., 2001.
36. ШЕСТОБОЕВ, О.Н. *К вопросу о вине юридического лица как конструктивном признаке состава административного правонарушения. Безопасность бизнеса*. 2012, №2.
37. СОРОКИН, В.Д. *Административный процесс и административно-процессуальное право*. СПб, 2002.
38. КОЛЕСНИЧЕНКО, Ю.Ю. *Некоторые аспекты вины юридических лиц, привлекаемых к административной ответственности*. Журнал Российского права. 2003, №3.
39. АВАКЬЯН, С.А. *Актуальные проблемы Конституционно-правовой ответственности. Конституционно-правовая ответственность: проблемы России, опыт зарубежных стран*. Научное издание. М.: Из-во МГУ, 2001.
40. КУРМАНОВ, М.М. *Проблемы конституционно-правовой ответственности, прекращения, продление полномочий законодательство органа субъекта Российской Федерации и депутатов Теоретико-*

прикладной анализ: автореферат доктора юридических наук. М., 2010.

41. МИЛУШЕВА, Т.В., ФИЛАТОВА, А.В. Концепция ответственности публичной власти в России. *Современное право*. 2008, №II.

42. POPESCU, R.D. *Răspunderea Parlamentului în dreptul constituțional*. București: C.H.Beck, 2011.

43. MICU, V. *Răspunderea Parlamentară, teorie și practică*. Chișinău, 2017.

44. ЛУЧИН, В.О. *Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации*. Москва, 2002.

45. РОМАНОВА, В.В. *Юридическая ответственность государства*. Казань, 2007.

46. COSTACHI, Gh., HLIPȘĂ, P. *Organizarea și funcționarea puterii în statul de drept*. Chișinău, 2011.

47. ЛУЧИН, В.О. Ответственность в механизме реализации Конституции. *Право и жизнь*. 1992, №1.

48. ВИНОГРАДОВ, В.А. Актуальные проблемы конституционно-правовой ответственности. *Законодательство*, №10, 2002.

49. BALTAG, D. Unele aspecte ale răspunderii juridice constituționale. *Legea și Viața*, №8, 2007.

50. Проблемы правовой ответственности государства, его органов и служащих. *Государство и Право*. 2000, №3.

51. ЛАПИНСКИЙ, Д.А. Регулятивная функция Конституционной ответственности. Конституционное и муниципальное право. 2003, №4.

52. ФОМИЧЕВА, О.А. К вопросу об институте парламентской ответственности. In: *Вестник Омского Университета. Серия „Право”*, 2014, №4.

53. *Constituția României, Comentariu pe articole*. București, C.H.Beck, 2008.

54. *Constituția Republicii Moldova*. Chișinău, 2016.

55. МОСАНУ-СУЦИУ, А. *Răspunderea funcționarilor publici*. București, C.H. Beck, 2015.

56. *Codul Civil al RM*. Cartier, 2019.

57. *Codul Penal al RM*. Chișinău, 2002.

58. *Codul Fiscal al RM*. Chișinău, 2017.

59. *Codul Contravențional al RM*. Chișinău, 2015.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR ROMÂNESC CA AVANGARDĂ A DEZVOLTĂRII SOCIALE

Ramona LILE

doctor în economie, profesor universitar,
rectorul Universității „Aurel Vlaicu”, Arad, România
e-mail: ramonalile@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0002-0021-0046>

O abordare exhaustivă a sistemului de învățământ superior românesc este aproape imposibilă în câteva pagini, și asta pentru că analiza unui sistem atât de vast precum cel al învățământului presupune analiza altor sisteme cu care interacționează. Interacțiunea dintre ele poate aduce modificări esențiale sistemului în ansamblul lui. Spre exemplu, atunci când facem o radiografie a școlii superioare românești trebuie să ținem cont de dinamica demografică a populației școlare, să o corelăm cu rata de promovabilitate din mediul preuniversitar, input-uri care vor influența unul din elementele de bază ale analizei - dinamica numărului de studenți. Un element care, la rândul lui, va modifica, uneori substanțial, subsistemele din cadrul sistemului de învățământ superior precum bugetul instituției, schema de personal etc. Un alt factor care poate influența sistemul învățământului superior în ansamblul lui este piața muncii. Tendințele de pe piața muncii, mutațiile sociale determinate de migrația forței de muncă, noile specializări generate de dezvoltarea tehnologiei, toate impun modificări în sistemul universitar, în ceea ce privește specializările, programele de studiu etc.

Cuvinte-cheie: învățământ superior românesc, universitate, competitivitate, cercetare științifică, educație antreprenorială, internaționalizare.

ROMANIAN HIGHER EDUCATION AS AVANTGARDE OF SOCIAL DEVELOPMENT

It is almost impossible to try and offer an exhaustive analysis of the Romanian higher education system in just a few pages, for the examination of such a vast system relies on various other type of structures with which education interacts. The contact between them can bring forth essential system wide amendments. For example, when looking at Romanian higher education we must take into account the demographic changes in school aged children and correlate this with the promotion rate in pre-university level system, facts that will influence at least one of the main analysis element - the dynamic of the student numbers. This, in turn, will modify, sometimes in a substantial manner, subsystems within higher education, i.e. the institutional budget, number of non-teaching staff employees etc. Another factor that plays an important impact on higher education is the labor market. Labor market trends, work force migration, new specializations triggered by technological advancements, all these bring about changes in higher education pertaining to study programmes, specializations etc.

Keywords: Romanian higher education, university, competitiveness, scientific research, entrepreneurial education, internationalization.

L'ENSEIGNEMENT SUPÉRIEUR ROUMAIN EN TANT QU'AVANT-GARDE DU DÉVELOPPEMENT SOCIAL

Une approche exhaustive à la roumaine système d'enseignement supérieur est presque impossible, en quelques pages, et c'est parce que l'analyse d'un système aussi vaste que celui de l'éducation implique l'analyse d'autres systèmes avec

lesquels il interagit. L'interaction entre eux peut apporter des changements essentiels à l'ensemble du système. Par exemple, lorsque nous faisons une radiographie de l'école supérieure roumaine, nous devons prendre en compte la dynamique démographique de la population scolaire, la corréler avec le taux de promotion dans l'environnement pré-universitaire, les intrants qui influenceront l'un des éléments de base de l'analyse - la dynamique du nombre d'étudiants. Un élément qui, à son tour, modifiera, parfois de manière substantielle, les sous-systèmes du système d'enseignement supérieur tels que le budget de l'établissement, le tableau des effectifs, etc. Un autre facteur qui peut influencer le système d'enseignement supérieur dans son ensemble est le marché du travail. Les tendances du marché du travail, les changements sociaux causés par la migration de la main-d'œuvre, les nouvelles spécialisations générées par le développement de la technologie, tous exigent des changements dans le système universitaire, en termes de spécialisations, de programmes d'études, etc.

Mots-clés: enseignement supérieur roumain, université, compétitivité, recherche scientifique, formation entrepreneuriale, internationalisation.

РУМУНСКОЕ ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК АВАНГАРД СОЦИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

Исчерпывающий подход к румынской системе высшего образования практически невозможен на нескольких страницах и это потому, что анализ такой обширной системы, как система образования, подразумевает анализ других систем, с которыми она взаимодействует. Такое взаимодействие между ними может принести существенные изменения системе в целом. Например, при проведении рентгенографии румынской высшей школы мы должны учитывать демографическую динамику населения школьного возраста, соотносить ее с темпами выпуска в доуниверситетской среде, т.е. с теми входами, которые будут влиять на один из основных элементов анализа - динамику численности студентов. Элемент, который, в свою очередь, может изменить, иногда существенно, подсистемы в системе высшего образования, такие как бюджет учреждения, штатное расписание и т. д. Другим фактором, который может влиять на систему высшего образования в целом, является рынок труда. Тенденции на рынке труда, социальные изменения, вызванные трудовой миграцией, новые специализации, генерируемые развитием технологий, все это требует изменений в университетской системе, с точки зрения специализаций, учебных программ и т. д.

Ключевые слова: румынское высшее образование, университет, конкурентоспособность, научные исследования, предпринимательское образование, интернационализация.

„Educația este cea mai puternică armă pe care voi o puteți folosi pentru a schimba lumea”
Nelson Mandela

Am exemplificat pentru a justifica necesitatea mai degrabă a unei analize a principalelor direcții de dezvoltare a sistemului universitar românesc actual, decât analiza amănunțită a un sistem aflat într-o permanentă dinamică cauzată de fluctuațiile indicatorilor generați de celelalte sisteme cu care interacționează.

În acest sens vom analiza, în cele ce urmează, următoarele linii de dezvoltare ale sistemului de învățământ universitar: **cercetarea științifică** ca și componentă de bază a activității universitare și **rolul proactiv** al universităților în societate, **dimen-**

siunea antreprenorială a universităților ca o forță motrice a creșterii economice și a competitivității, **internaționalizarea** ca răspuns la tendințele de europenizare și globalizare a societăților actuale.

Toate aceste trei direcții sunt asumate la nivel național prin politicile publice promovate de către Ministerul Educației și Cercetării, prin programele și proiectele demarate în universitățile din România și menite să determine o creștere a calității actului educațional în țara noastră, pentru cei care doresc să se specializeze, să se perfecționeze, să-și continue studiile. Toate direcțiile menționate sunt centrate pe

student, beneficiarul direct al serviciilor educaționale oferite de universități.

Universitățile, furnizor de cunoaștere în societate

Cercetarea reprezintă un punct important în Strategia Națională de Cercetare, Dezvoltare și Inovare 2014-2020. Este subliniat, pe de o parte, rolul ei în cadrul sistemului de învățământ superior care trebuie să creeze cadrul optim pentru derularea muncii de cercetare la cei mai performanți parametri, iar pe de altă parte este subliniat impactul pe care rezultatele cercetării îl are asupra societății. Munca de cercetare trebuie corelată cu nevoile sociale, ale mediului economic care să beneficieze de rezultatele obținute în laboratoarele institutelor de cercetare.

Strategia, la nivel național, este pusă în practică printr-o serie de instrumente, în principal prin Planul național de cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare 2014 - 2020 (PNCDI 3) și prin Programul operațional „Competitivitate” - axa prioritară „Cercetare, dezvoltare tehnologică și inovare pentru susținerea afacerilor și competitivitate”, alături de alte politici publice în sectoare conexe (fiscale, educaționale etc.), desfășurate prin instrumente de tipul Program operațional regional, Program operațional „Capacități umane”, Programul operațional Dezvoltarea capacității administrative, Programul Național pentru Dezvoltare Rurală.

Conform documentelor această strategie are la bază trei obiective generale:

„Creșterea competitivității economiei românești prin inovare. Obiectivul vizează susținerea performanței operatorilor economici pe lanțurile globale de valoare. Strategia susține tranziția de la competitivitatea bazată pe costuri la cea bazată pe inovare. Aceasta presupune dezvoltarea capacității firmelor de a absorbi tehnologie de ultimă generație, de a adapta aceste tehnologii la nevoile piețelor deservite și de a dezvolta, la rândul lor, tehnologii sau servicii care să le permită progresul pe lanțurile de valoare.

Creșterea contribuției românești la progresul cunoașterii de frontieră. Strategia susține creșterea vizibilității internaționale a cercetării și dezvoltării experimentale din România. Activitățile CD la frontiera cunoașterii presupun formarea unei mase critice de cercetători în domeniile cele mai promițătoare, menținerea avansului în domeniile de nișă, unde cercetarea românească are deja avantaj comparativ - consacrat sau emergent -, standarde internaționale de evaluare pentru proiectele de cercetare și inițiative științifice de anvergură, precum cele dezvoltate în jurul marilor infrastructuri.

Creșterea rolului științei în societate. Știința și tehnologia devin relevante pentru societate atunci când efectele lor se resimt în viața cotidiană a cetățeanului. În acest scop, cercetarea și inovarea răspund nevoilor concrete ale mediului economic și ale sectorului public, în special celor de creștere a calității serviciilor oferite (precum sănătatea sau securitatea cetățenilor), și oferă perspective de angajare atrăgătoare în sectorul privat unui număr cât mai mare de persoane. Strategia urmărește atât rezolvarea problemelor sociale prin soluții inovatoare, cât și furnizarea de expertiză în elaborarea politicilor publice” se arată în strategia mai sus menționată.

În plan mai larg, la nivel european politica în domeniul cercetării și dezvoltării tehnologice susține aceleași deziderate prin programul Orizont 2020 care își propune creșterea competitivității globale a Europei prin consolidarea parteneriatelor public-privat. Asistăm la o nouă abordare la nivel european, asumată și la nivel național, orientată către piață care va duce la reducerea decalajului dintre cercetare și piață, care implică dezvoltarea unor parteneriate între institutele de învățământ superior și sectorul privat. Deschiderea spre mediul privat, orientarea muncii de cercetare spre nevoile reale ale societății va crea premisele unui proces de absorție a rezultatelor cercetării de întreprinderi, investitori, autorități publice. În plan național se încurajează formarea pilonilor

de excelență în educație și cercetare care să permită valorificarea de către mediul economic a resurselor și performanțelor obținute în plan academic. De asemenea se încurajează implicarea universităților în elaborarea politicilor și strategiilor regionale/sectoriale/naționale.

Universitățile, în acest context trebuie să fie definite ca sisteme deschise aflate la un înalt nivel de integrare cu mediul economic, social și administrativ care respectă trinomul: educație-cercetare-inovație.

Educația antreprenorială și rolul său în dezvoltarea societății

În sens larg antreprenoriatul poate fi definit ca modalitatea prin care oportunitatea devine capital. Sunt universitățile din România, universități antreprenoriale? Reușesc să capitalizeze resursele pe care le dețin? În Barometrul educației și culturii antreprenoriale în rândul tinerilor se identifică cel puțin trei niveluri în care universitățile pot fi antreprenoriale:

1. nivelul teoretic, curricular „...prin predarea de cursuri introductive sau avansate despre antreprenoriat și cursuri care construiesc abilitățile necesare unui bun antreprenor (de la finanțe și până la marketing)”

2. nivel practic „... prin realizarea unui sistem de activități co-curriculare care sprijină antreprenoriatul (competiții de idei de business, competiții de planuri de afaceri, incubatoare, stagii de practică etc).

3. nivel strategic „universitatea antreprenorială își schimbă ea însăși abordarea în una antreprenorială, adaptându-se foarte rapid la nevoile pieței muncii și la nevoile de formare mereu în schimbare ale studenților”.

În ultimii ani, universitățile au încercat să dezvolte această componentă antreprenorială. Creșterea procentuală a numărului studenților care consideră că facultatea îi pregătește într-o măsură medie pentru a deveni antreprenori este o dovadă în acest sens. Deasemenea dezvoltarea și creșterea numărului de incubatoare de afaceri în cadrul universităților, care

vor genera start-upuri sau afaceri pentru economia locală, sunt indicatori care arată implementarea unui ecosistem antreprenorial în mediul academic. Trebuie precizat că pentru a avea succes un asemenea model de universitate antreprenorială trebuie să existe implicare și din partea comunității, a investitorilor, trebuie să existe canale de comunicare eficientă între mediul economic și cel academic.

Extinderea sistemului dual de învățământ, specific școlilor profesionale, la cel universitar este un element care va contribui la dezvoltarea spiritului antreprenorial la tinerii studenți prin facilitarea contactului direct cu mediul de afaceri. Chiar dacă sistemul dual este centrat pe studentul-angajat și nu pe studentul-antreprenor, crearea joncțiunii între universitate și mediul economic este vitală pentru dezvoltarea educației antreprenoriale la tinerii studenți. Sunt importante contactele cu antreprenori de succes, cu mediul de afaceri etc.

În raportul privind starea învățământului superior se insistă asupra necesității dezvoltării programelor de antreprenoriat prin sprijinirea Societăților Antreprenoriale Studențești (SAS), prin implementarea de programe care să promoveze proiecte comune studenți - agenți economici, precum și încurajarea studenților care vor să înființeze start-upuri. Deasemenea se recomandă organizarea de sesiuni de proiecte studențești cu aplicabilitate în mediul economic și atragerea de finanțatori pentru cele mai bune proiecte. La nivelul curriculei se propune înființarea/ dezvoltarea de programe de antreprenoriat în universități, abordarea unor subiecte cu aplicabilitate practică la lucrările de licență, masterat și doctorat, dezvoltarea de programe de recalificare/ formare continuă, în funcție de nevoile angajatorilor.

Educația antreprenorială reprezintă una din soluțiile pentru dezvoltarea economică a unei țări. Dincolo de pârghiile oferite de mediul politic și economic, expertiza și cunoașterea trebuie să vină din mediul academic.

Internaționalizarea, răspunsul universităților la globalizarea societăților

La nivel european nu se discută despre standardizarea învățământului european, chiar dacă s-a impus un sistem (sistemul Bologna), la care au aderat majoritatea statelor europene, ci despre coordonarea deschisă la nivel european a sistemelor naționale de educație. Identitate și globalizare, două concepte pe care sistemul universitar trebuie să le integreze. Calitatea învățământului într-un context global nu poate fi judecată fără conținuturi educaționale specifice pentru diferitele profesii, adaptate la realitățile economice naționale, fără proceduri fiabile de asigurare a calității instituțiilor de învățământ și a programelor lor educaționale, recunoscute transnațional. Școala superioară românească trebuie să se adapteze la realitățile europene și mondiale, să dea dovadă de flexibilitate și inovație în conceperea curriculumului, în aplicare tehnologiilor de învățare interactive pentru a obține rezultate care să fie aplicabile dincolo de granițele țării. În acest sens, o politică eficientă de internaționalizare va diminua șocul globalizării.

Globalizarea, în sens larg, presupune realizarea unei integrări internaționale, depășirea disparităților, la nivel militar, economic, politic, socio-cultural. În plan educațional, globalizarea poate influența sistemul de învățământ atât la nivelul programelor de studii, al muncii de cercetare, al dezvoltării instituționale care trebuie armonizate cu legislația europeană în domeniu. Deschiderea sistemului universitar românesc implică un amplu proces de internaționalizare, de conectare la mediul universitar european și mondial. Educația poate fi considerată factor de promovare și în același timp efect al globalizării. Învățământul superior trebuie să-și asume dublul rol: acela de a conserva identitatea diversă a comunităților, de a promova toleranța bazată pe comunicare și mai buna cunoaștere și înțelegere a intereselor individuale și/sau de grup ale fiecărui participant la acest proces

și în același timp de a promova integrarea în plan internațional.

Se discută la nivel guvernamental despre o strategie coerentă de internaționalizare a învățământului superior românesc care să fie structurată în jurul a patru conținuturi:

1. Programele de mobilitate (adresate studenților, cadrelor didactice și chiar programelor de învățământ superior sau instituțiilor) care facilitează plecarea studenților români în universități din alte țări sau venirea studenților străini în România. Una din țintele politicii de internaționalizare este creșterea numărului de cercetători străini și al studenților care să vină și să se implice în cercetarea științifică derulată la nivelul institutelor de învățământ superior din România. În acest sens se urmărește dezvoltarea unor programe de studii în limbi străine și promovarea ofertei educaționale, inclusiv în țări terțe.

2. Recunoașterea studiilor efectuate în alte țări ceea ce a implicat modificări ale legislației, adaptarea la legislația europeană

3. Transferul internațional de cunoaștere (vizite și schimburi de informații și bune practici, proiecte multilaterale, rețele și parteneriate instituționale transnaționale);

4. Atitudini și abordări internaționale (accent pe interculturalitate și promovarea multiculturalismului).

Pe de altă parte, tot ca un prerogativ al politicii de internaționalizare îl reprezintă promovarea și păstrarea culturii române în alte state ale lumii. Se preconizează în perioada următoare dezvoltarea centrelor de învățare a limbii române, creșterea numărului de lectorate de limbă, literatură și civilizație românească înființate în universități din Europa, America Latină și Asia. De asemenea se dorește asigurarea de facilități tinerilor etnici români pentru a studia în instituții de învățământ superior din România. Și tot pentru promovarea școlii românești autoritățile centrale au dezvoltat o politică de acordare a unor locuri cu bur-

să și locuri cu scutire de taxe școlare, aprobate anual prin Hotărâri de Guvern privind cifra de școlarizare în învățământul preuniversitar, pentru comunitățile românești din străinătate. Universitățile în era globalizării au rolul de a păstra și promova identitatea națională.

Pentru a înțelege mai bine impactul pe care politicile de internaționalizare l-au avut în cadrul universităților din România, vom expune rezultatele unui proiect coordonat de UEFISCDI în care 20 de universități dintr-un grup pilot au completat rapoarte extensive de auto-evaluare în care rezumau experiența avută în relațiile lor internaționale.

Așa cum se arată în studiul publicat într-un raport al Agenției Naționale pentru Programe Comunitare în Domeniul Educației și Formării profesionale, „în urma analizei efectuate și a frecvenței de apariție/ menționare, „punctele tari” ale universităților din perspectiva procesului de internaționalizare facilitate de factori interni ai instituției, sunt considerate: natura programelor și a activității de cercetare (inclusiv calitatea percepută a acestora), legăturile cu mediul regional și cel business, programele în limbi străine sau prezența centrelor culturale străine.

Mobilitatea sporită a cadrelor didactice și beneficiile derivate ale parteneriatelor au fost de asemenea menționate ca puncte tari.

La „puncte slabe” au fost menționate cel mai frecvent o serie de deficiențe structurale precum lipsa de programe și de materiale de studiu în limbi străine, dar și resursele inadecvate de care dispun birourile responsabile pentru relații internaționale din cadrul universităților. Au existat mai multe răspunsuri legate de lipsa unui brand educațional național, probleme în marketingul instituțional sau lipsa de atractivitate a sistemului românesc de învățământ superior. Un aspect transversal apărut atât în zona punctelor slabe sau a amenințărilor cât și listat ca element care trebuie corectat a fost lipsa finanțării pentru activitățile de internaționalizare. Au existat de

asemenea factori care, în funcție de instituție, au fost considerați fie „puncte tari/opportunități”, fie „puncte slabe/amenințări”. Aceștia includ aspecte precum calitatea și reputația internațională. Referințele de calitate au fost destul de diverse și au inclus atât calitatea percepută a cursurilor/programelor cât și procesul formal de asigurare a calității derulat sub egida Agenției Române de Asigurare a Calității în Învățământul Superior (ARACIS). În general se poate observa faptul că majoritatea instituțiilor consideră internaționalizarea un proces mai larg decât simpla participare la programe europene precum LLP, dar că aspecte precum mobilitatea studenților și a personalului, eforturile de găzduire ale acestora și proiectele de cooperare internațională sunt percepute ca parte a preocupărilor instituționale din zona internaționalizării”.

Extinderea mobilităților studențești și ale cadrelor didactice prin programul Erasmus + și alte programe deschid oportunități studenților și cadrelor didactice de a interacționa cu mediul universitar european și non european și contribuie la internaționalizarea procesului de învățământ. Cunoașterea altor sisteme educaționale generează plus valoare și creează schimburi interculturale între actanții la procesul educativ.

Pentru politicile de promovare în plan internațional a ofertei educaționale românești se alocă fonduri pentru creșterea numărului de participări la târguri internaționale educaționale, precum și la conferințe științifice. Prezența universităților românești în plan internațional, integrarea lor în clasamente internaționale confirmă rezultatele pozitive ale acestei politici.

Concluzii

Sistemul universitar trebuie să rămână un generator de cunoaștere și valori. Indiferent de mutațiile din plan politic, social sau economic, mediul academic este un pilon de echilibru și stabilitate. Furnizor de expertiză, de idei, de strategii, universitățile asi-

gură progresul unei societăți. Este foarte important ca statul să creeze toate condițiile pentru ca procesul educațional să se desfășoare la cele mai înalte standarde pentru ca rezultatele, fie că vorbim despre absolvent sau despre produsele intelectuale, să fie excepționale.

Rolul și importanța educației în societate este susținută, cel puțin la nivel declarativ, de toate mediile. Strategia pentru educație se află mereu pe masa de lucru a politicienilor și pe prima pagina a programelor electorale. Este o prioritate națională pentru fiecare Guvern. S-au făcut, într-adevăr, progrese remarcabile pe multe paliere ale educației, au fost demarate reforme ale căror rezultate se văd în plan academic, dar încă mai este un drum lung de parcurs pentru a ridica sistemul universitar românesc la nivelul centrelor universitare de tradiție din întreaga lume. Cu siguranță un procent mai mare alocat pentru Educație ar înlesni progresul, la fel cum stoparea „migrației creierelor” ar determina creșterea calității actului educativ, ar crește competitivitatea universităților românești în lume.

Dincolo de toate aceste lipsuri, caracteristice multor state din Estul Europei, România are o școală universitară puternică, recunoscută în Europa care are capacitatea de a transforma societatea prin oamenii pe care îi formează, prin ideile care se nasc în sălile de amfiteatru, în laboratoare.

Bibliografie:

1. www.edu.ro - Strategia Națională de Cercetare, Dezvoltare și Inovare 2014- 2020.
2. <http://www.europarl.europa.eu/> Analiza statistică a migrației externe după aderarea României la Uniunea Europeană Lect.- asoc. dr. Ciprian IFTIMOAEI (ciprian.iftimoaei@iasi.insse.ro) Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași/ Direcția Județeană de Statistică Iași Dr. Ionuț Cristian BACIU (ionut.baciu@iasi.insse.ro) Institutul Național de Statistică, Direcția Județeană de Statistică Ia.
3. https://www.presidency.ro/files/userfiles/Studiu-impactul_programelor_UE.pdf
4. <https://files.finantare.ro/2014/studiu-EY-barometrul-educatiei-si-culturii-antreprenoriale.pdf>
5. <https://www.edu.ro/rapoarte-publice-periodice>

POLITICI EDUCAȚIONALE ACTUALE. DIMENSIUNI ȘI PERSPECTIVE

Valentina COPTILEȚ

doctor în drept, conferențiar universitar, prorector USPEE „Constantin Stere”

e-mail: coptivali@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-2246-4370>

Aliona LÎȘÎI

doctor în drept, conferențiar universitar, prorector Universitatea Americană din Moldova

e-mail: aliona_lisii@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0001-9719-0012>

În prezent, ca urmare a mutațiilor structurale pe piața forței de muncă, tot mai mult sunt abordate componentele politicilor educaționale ca dimensiune indispensabilă în asigurarea conexiunii și continuității între procesele educaționale, așteptările consumatorilor, cerințele producătorilor și evoluția pieții la nivel global. Orice act de producție și consum economic trebuie să fie aliniat conceptului de eficiență în sensul valorificării raționale a resurselor economice și a conceptului de utilitate. Din acest motiv, în societate este necesară o mai bună formare a economiștilor profesioniști și a culturii economice prin prisma politicilor educaționale.

Cuvinte-cheie: politici educaționale, piața muncii, dezvoltare durabilă.

CURRENT EDUCATIONAL POLICIES. DIMENSIONS AND PERSPECTIVES

Currently, as a result of structural changes in the labor market, more and more components of educational policies are being addressed as an indispensable dimension in ensuring the connection and continuity between educational processes and consumer expectations, manufacturers' demands and the evolution of the global market. Any act of production and economic consumption must be aligned with the concept of efficiency in the sense of rational utilization of economic resources and the concept of utility. For this reason, a better training of professional economists and economic culture is needed in a society through the prism of educational policies.

Keywords: educational policies, labor market, sustainable development.

POLITIQUES ÉDUCATIVES ACTUELLES. DIMENSIONS ET PERSPECTIVES

Aujourd'hui, en raison des changements structurels du marché du travail, les composantes des politiques éducatives sont de plus en plus considérées comme une dimension indispensable pour assurer le lien et la continuité entre les processus éducatifs, les attentes des consommateurs, les exigences des producteurs et l'évolution du marché au niveau mondial. Tout acte de production et de consommation économiques doit être aligné sur le concept d'efficacité au sens d'exploitation rationnelle des ressources économiques et sur le concept d'utilité. Pour cette raison, dans une société il est nécessaire de mieux former les économistes professionnels et la culture économique à travers le prisme des politiques éducatives.

Mots-clés: politiques éducatives, marché du travail, développement durable.

СОВРЕМЕННАЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ ПОЛИТИКА. МАСШТАБЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

В настоящее время, в результате структурных изменений на рынке труда, все больше и больше компонентов образовательной политики рассматриваются как неотъемлемое измерение в обеспечении связи и преемственности между образовательными процессами, ожиданиями потребителей, требованиями производителей и развитием глобального рынка. Любой акт производства и экономического потребления должен быть согласован с концепцией эффективности в смысле рациональной эксплуатации экономических ресурсов и концепцией полезности. По этой причине в обществе необходима лучшая подготовка профессиональных экономистов и экономической культуры сквозь призму образовательной политики.

Ключевые слова: образовательная политика, рынок труда, устойчивое развитие.

Necesitatea studierii economiei nu este o problemă sau un scop doar al economiştilor sau practicienilor din domeniu. A face economia este o constantă a vieţii de zi cu zi, fie că alegeţi bunurile noastre pentru a le consuma, fie că faceţi bugetele familiei sau bugetele unei societăţi productive. Economia se referă de fapt la o modalitate individuală de integrare în societate, de administrare în mod eficient a resurselor, în scopul propriei bunăstări şi, în consecinţă, a prosperării comunităţii. Şcoala este vectorul de transmitere elevilor a ideii despre economie, atât din perspectiva sustenabilităţii naturii în general, cât şi din perspectiva utilizării raţionale a bunurilor economice în scopul unei vieţi asigurate. Problemele apărute în societate, generate de un consum exagerat şi identificarea soluţiilor pentru remedierea acestora, sunt întrebările fundamentale ale economiei: a) Pentru cine producem? b) Ce producem? c) Cu ce mijloace producem?

Răspuns la aceste întrebări putem obţine prin administrarea resurselor economice raţional, utilizarea tehnologiilor ecologice care sunt compatibile cu principiile durabilităţii, fluctuaţiei libere a ofertei şi a cererii, în special în proiectarea preţurilor în funcţie de capacitatea de absorbţie a produselor şi competitivitatea acestora. Un rol important în acest proces îl au actorii economici, precum statul, întreprinderile, gospodăriile şi schimbul valutar.

Înţelegerea rolului actorilor economici.

Prin acţiuni centrate pe dezvoltarea umană şi pe antreprenoriat, societatea va oferi un potenţial de ge-

nerare a unui comportament economic raţional, bazat pe utilizarea eficientă a resurselor, conştientizarea epuizării resurselor asupra pericolului şi posibilitatea extinderii pieţei. Procesul economic ar trebui să se bazeze pe capacitatea anumitor factori economici de reproducere preexistentă, cu o utilizare limitată, ceea ce implică luarea în considerare a unui stoc limitat de capital ecologic.

Problema economiei este cât de eficientă va fi potenţa acestui stoc de capital ecologic în procesul de producţie şi distribuţie a veniturilor pentru susţinerea operaţiunilor în realizarea bunăstării economice. Se presupune:

- Producerea de bunuri economice alocate pe piaţă, care vizează utilizarea intensivă a resurselor economice;
- Generarea de venituri pentru a asigura condiţii economice pentru un nivel de trai decent;
- Definirea termenului „decent” şi identificarea limitelor care ar permite menţinerea nivelurilor preconizate de utilizare economică la diferite fluctuaţii ale nivelului de venit;
- Impunerea anumitor dimensiuni instituţionale condiţionate de nivelurile impozitului pe venit;
- Gradul de suportabilitate a economiei reale, care generează venituri impozabile, beneficiari pasivi, ca parte a economiei nominale în ansamblu. Având în vedere faptul că utilizarea resurselor economice durabile implică procesul de instruire în activitatea economică a tuturor resurselor de muncă, generând un comportament activ, creativ, participativ;

- Transferabilitatea resurselor economice, inclusiv a economiei locale, ceea ce înseamnă abordarea economiei pe principiul avantajelor relative, utilizarea eficientă a potențialului productiv, sporirea complementarității între regiunile economice, stabilirea relațiilor de piață strict pe baza competitivității.

După cum se știe, stalul este un actor economic ale cărui funcții sunt strâns legate de obiectivele bogăției, ridicarea nivelului de trai, asistarea și protejarea populației cu venituri mici, pentru asigurarea echilibrului în ceea ce privește echitatea socială și justiția socială.

Cel mai important obiectiv, cu implicații majore pentru mecanismul economic general, este funcția de orientare a activității economice și de implimentare a tendinței particulare de creștere și dezvoltare economică, în conformitate cu doctrina politică a statului.

Politicile economice influențează mecanismul economic printr-un sistem de pârghii și instrumente, atât direct, cât și indirect, prin raporturi de interacțiune reciprocă, consecvență sistemică.

În economia Republicii Moldova, lipsa unei abordări sistemice a politicii economice și efectul predării remeniscențe diferitor guverne ale căror doctrine politice nu erau compatibile și complementare cu doctrina economică liberală, specifică economiei de piață, au dus la formarea unui mecanism economic fragil, necompetitiv cu mecanismul Uniunii Europene în ansamblu. Cauzele pot fi, pe de o parte, productivitatea scăzută a factorilor de producție și, pe de altă parte, existența unui mediu concurențial nefavorabil.

În acest context, o cauză este lipsa educației și a dezvoltării economice a politicilor naționale, pe de o parte, și a populației, pe de altă parte. Cunoașterea fenomenelor economice, cauzelor și consecințelor actelor economice, poate induce un comportament contraciclic, bazat pe anticipare și raționalitate, ceea ce duce la reducerea decalajelor de timp, care afec-

tează sustenabilitatea sistemului economic în întregul său.

Creșterea productivității se produce ca urmare a efortului investițional, susținut de către acele sectoare și ramuri ale economiei, unde există avantaje relative prin raportul calitate-preț atât pe piețele locale, cât și la nivel regional și mondial. O politică economică activă trebuie să identifice sectoarele economiei, în care există astfel de avantaje competitive, care să intervină prin pârghiile fiscale și monetare care sunt concepute pentru a atrage și păstra investițiile lor. Schimbările frecvente ale politicii economice, fie ca urmare a evoluției mediului politic, fie ca urmare a influenței grupurilor de presiune, vor determina atitudinea investitorilor să fie dificilă, cu repercusiuni directe asupra nivelului de producție și, prin urmare, a ocupării forței de muncă.

Un alt element care influențează productivitatea este procurarea aporturilor, considerate atât calitativ cât și cantitativ. Analiza datelor statistice calitative arată că forța de muncă este din ce în ce mai slabă, calificată cu o componentă care nu se regăsește în tot ceea ce există în structura actuală a locurilor de muncă, cu motivație scăzută, ceea ce reprezintă o pierdere relativă, cu efect direct asupra scăderea productivității. În acest sens, politica economică a statului ar trebui să țină seama de programele sociale de conștientizare a populației asupra importanței educației în societatea actuală, prevenirea abandonului școlar, asigurând în același timp un venit minim pe familie.

După cum se știe, concurența este cheia succesului unei economii. Instabilitatea fiscală în Republica Moldova, transmisă mediului de afaceri, rezultatul lipsei previziunii bugetare și a rigidității instrumentelor de politică bugetară, inclusiv a lipsei de transparență în ceea ce privește procesul de redistribuire a veniturilor bugetare, coroborat cu costul ridicat al creditului în economie, face ca rentabilitatea și eficiența acțiunilor întreprinse de antrepren-

norii privați să fie scăzute. Acest fapt consolidează convingerea că Republica Moldova nu este încă o economie de piață funcțională și că presiunea grupurilor de interese creează eșecuri uriașe atât în mecanismul de alocare a resurselor, cât și în mecanismul redistribuirii beneficiilor. S-a demonstrat cu greu cine este vinovat pentru lipsa de competitivitate a Republicii Moldova și pentru incapacitatea sa de a valorifica resursele proprii și împrumutate pentru a atinge un nivel optim de bunăstare. O soluție ar fi intensificarea producției și crearea de piețe prin promovarea activă a potențialului economic. Există numeroase oportunități de atragere a capitalului uman pentru productivitate, în special în agricultură, turism, industrie, industria artizanală, dar cred că forța de muncă nu are capacitatea, motivația și implicarea, în special coordonarea și organizarea. Poate consecințele totalitarismului nu au fost încă depășite sau poate nivelul ridicat de corupție din administrație duce la lipsa motivației și implicării, dar Republica Moldova nu se poate dezvolta economic și social dacă importă majoritatea produselor de consum, dacă exportă un volum important de materii prime, materiale și în cazul în care efectuează un număr limitat de operațiuni economice într-un produs sub resursele neexploatate și lăsând înalțimi care risipește factori de producție. Considerăm că este adecvată implicarea activă a statului prin politici sociale și restructurare a ocupării forței de muncă, atragând societatea civilă și interesul privat pentru regândirea și reconfigurarea sistemului de piață din Republica Moldova, în scopul creării condițiilor prealabile pentru conservarea și exploatarea eficientă a potențialului economiei interne. De asemenea, Republica Moldova trebuie să implementeze un mix de politici de impozitare bugetară și monetară, care conturează un mediu de afaceri atractiv prin acțiuni stimulante, în care grupurile de interese vizează să adauge valoare și să intensifice doar competitivitatea internă și externă. În esență, factorii care conduc

la creșterea economică pot fi sintetizați în cei care susțin dezvoltarea antreprenorială.

Prin antreprenoriat se urmărește creșterea nivelului de venit al antreprenorului și al societății, ceea ce contribuie la creșterea și dezvoltarea economică. Este foarte interesant modul în care compania actuală dezvoltă spiritul și inițiativa antreprenorială, la fel de decisive pentru atingerea obiectivelor economice ale primordialului, precum crearea de locuri de muncă și de avere. Prin antreprenoriat individual se creează capacități pentru energiile lor creative de a obține surse de venit pentru el și pentru comunitate, devine motivat să crească calitatea serviciilor oferite consumatorilor, creează bunuri economice pentru a răspunde nevoilor aplicației, fiind obligat să folosească eficient resursele, este tocmai necesitatea furnizării de bunuri economice fiabile prin raportul calitate-preț, este interesat de imaginea sa de a comercializa produse realizate prin imagine suprealistă și comercializate.

De fapt, antreprenorul se identifică cu comunitatea, face parte din sistemul de guvernare locală și generează bunăstare comunitară și campanie pentru un sistem de guvernare. Este, în acest fel, un promotor al sistemului de management al țării. Rolul școlii este de a susține o gândire critică, un mecanism logic de coordonare a comportamentului societății prin încurajarea comunicării, a dezbaterilor constructive și a argumentelor științifice. Prin dezvoltarea modelelor antreprenoriale de bune practici, comunitare, instituționale, bazate pe raționalitate, stabilitate economică atât în populație, cât și în politică, care se transpune în bunăstare. Școala nu poate schimba de fapt politica, dar poate crea în timp o forță de muncă echilibrată, cu simț al responsabilității, rațională și imparțială. În același timp, prin forța unei școli latente, este necesar să participăm la îndeplinirea politicilor educaționale instituționale pentru a dezvolta sistemul competitiv, atât în raport cu piața muncii, cât și în raport cu alte sisteme educaționale în țară și în afara ei.

Pentru a spori eficiența politicilor economice, prin raportare la sistemul de competențe al forței de muncă, este necesară o abordare riguroasă a politicilor educaționale în conformitate cu principiile durabilității și oportunitatea de a valorifica resursele umane în termeni de eficiență și eficacitate.

În urma volumului ridicat de activitate și a impactului activităților întreprinse, se recomandă simplificarea sarcinilor direcției generale prin împuternicirea domeniului aferent competițiilor / mobilității personalului didactic / formare profesională continuă în raport cu domeniul legat de gestionarea planurilor-cadru / curriculum-ului școlar / examenul / concursurile de bacalaureat / concursurile școlare. În același timp, managementul rețelei școlare ar trebui să fie elementul catalizator care facilitează procesul educațional în timp, prin cuantificarea numărului de studenți, urmărirea traseului lor (mișcarea), alocarea elevilor la niveluri educaționale, pentru a crește nivelul a educației incluzive, pentru a îndeplini indicatorii de eficiență și eficacitate, specifici sistemului de învățământ. În contextul în care satisfacția nevoilor educaționale se bazează pe baza cifrei de înscriere școlară care, pe baza costului standard, determină bugetul fiecărei unități școlare, păstrarea în sistemul educațional a elevilor, formarea lor în relația cu cerințele sociale actuale și de perspectivă, este esențială. În acest scop, simplificarea programului școlar, adaptarea acestuia la competențele specifice ale forței de muncă și a cerințelor angajatorilor, dar și simplificarea cadrului legislativ și luarea de măsuri pentru transparența, la nivelul tuturor unităților școlare, este o prioritate.

Considerăm necesară îmbunătățirea protocoalelor / parteneriatelor de cooperare încheiate de sistemul educațional cu diverse entități, publicându-le pe site-ul instituțiilor de învățământ. În același timp, numărul mare de parteneriate cu diverse entități care acoperă un spectru larg de activități desfășurate la nivelul procesului educațional, ar putea interesa ele-

vii, părinții, instituțiile de învățământ care, prin vizualizarea și urmărirea obiectivelor, ar putea deveni interesat de scopul extinderii ariei de competențe și abilități.

Cooperarea cu societatea civilă, prin prisma parteneriatelor, bazată pe cadrul legal în vigoare și normele europene, ar putea constitui un element de sprijin pentru sistemul educațional, în contextul exploatarea oportunităților de dezvoltare în domenii de interes pentru studenți, precum știința și tehnologia. Atragerea specialiștilor, pe baza protocoalelor, ar contribui, prin latura aplicativă, la dezvoltarea competențelor și abilităților elevilor, la utilizarea acestora în aplicații software / simulatoare / ateliere creative ale căror rezultate ar motiva și ar interesa studenții. În acest sens, se recomandă urmărirea modului de punere în aplicare a parteneriatelor, fapt care rezultă și din asumarea responsabilităților în implementarea strategiilor naționale în coordonarea altor organe ale administrației publice centrale, dezvoltarea programelor sociale, elaborarea de rapoarte privind impactul programelor sociale asupra progresului școlar și calității educației.

În același timp, considerăm necesară divizarea atribuțiilor legate de învățământul preuniversitar, ținând cont de cele două clase majore de actori implicați în procesul de bază al actului educațional: studenții și personalul didactic. Astfel, având în vedere că funcțiile și operațiunile care decurg din gestionarea instrumentelor actului didactic, care vizează exclusiv studenții, ar fi separate de fuziunile și operațiunile care vizează exclusiv personalul didactic, dar au abordat complementar și convergent, identificarea suprapunerilor ar fi diminuate, având ca efect simplificarea activității în sistemul educațional. Politicile și strategiile de formare profesională și dezvoltare sunt transpuse în metodologii, regulamente, proceduri, instrumente etc. La nivel european, politica educațională este implicată în măsurile care vizează formarea și dezvoltarea profesională continuă a cadrelor didactice.

Sistemul de învățământ superior monitorizează participarea cadrelor didactice și auxiliare din învățământul preuniversitar la programele de învățământ continuu. Sistemul flexibil de formare continuă a resurselor umane în învățământul preuniversitar permite specializarea reală și eficientă a profesilor / funcțiilor didactice, prin generalizarea sistemului de credite profesionale transferabile, în conformitate cu standardele naționale și europene.

La nivelul sistemului de învățământ, seturile de competențe profesionale pentru evoluția în cariera didactică sunt definite și descrise de competențele profesionale pentru evoluția în cariera didactică, articulate în mod coerent cu legislația din domeniul formării continue, potrivit căreia, formarea continuă a cadrelor didactice se bazează pe modelul abordării competențelor și pe conceptul dezvoltării cumulate a nivelului de competență al personalului didactic. Standardele profesionale de formare continuă vizează profesionalizarea carierei didactice, plasând sistemul de formare în contextul european de dezvoltare profesională continuă / formare continuă și formare profesională și orientarea sistemului de formare către mobilitate și evoluție în carieră și dezvoltare profesională.

Programele de educație continuă acreditate reprezintă oferta educațională a furnizorilor și urmăresc formarea și dezvoltarea competențelor profesionale ale personalului didactic și auxiliar, precum și personalul de conducere, îndrumare și control al învățământului preuniversitar, în conformitate cu standarde profesionale pentru profesiunea didactică, standarde de calitate și abilități profesionale. Dezvoltarea curriculumului programelor de formare continuă se desfășoară pe arii tematice, în conformitate cu politicile și strategiile educaționale din domeniul formării continue naționale și europene. Prin îndeplinirea prevederilor specificate în metodologii, standarde, proceduri, se asigură calitatea acțiunilor privind acreditarea și implementarea programelor de

formare continuă furnizate de furnizorii de formare continuă.

Activitatea specifică domeniului de formare continuă, desfășurată în conformitate cu sarcinile specifice, implică o serie de riscuri generate de supraîncărcarea sarcinilor de muncă ale angajaților, cauzată de o structură de personal foarte mică. Cu toată motivația și dedicația angajaților, îndeplinirea sarcinilor necesită o îmbunătățire a condițiilor de muncă, căutând pe de o parte resursele materiale, informaționale, dar și structura de personal necesară îndeplinirii în condițiile de eficiență a procesul de monitorizare și evaluare a programelor de instruire. În același timp, sunt necesare o serie de îmbunătățiri în ceea ce privește asistența personalului pentru gestionarea documentelor, arhivarea documentelor, asigurând accesul facil la documente.

Astfel, la nivelul sistemului educațional, activitățile care necesită utilizarea TIC pentru îndeplinirea sarcinilor de muncă sunt limitate. În acest sens, se recomandă creșterea gradului de utilizare a suporturilor digitale pentru a utiliza la maxim timpul de lucru, pentru a crește nivelul de eficiență a sarcinilor de muncă în raport cu sarcinile atribuite de fișa postului. În acest sens, recomandăm utilizarea instrumentelor TIC care oferă accesibilitate, funcționalitate, interoperabilitate.

Concluzii

În ceea ce privește sistemul educațional, considerăm esențial să digitalizăm un număr mare de operațiuni în ceea ce privește înregistrarea documentației de formare continuă, acreditarea programelor de instruire, evidența nevoilor de instruire, monitorizarea procesului de instruire. Prin crearea unei arhive electronice a documentației specifice procesului de formare continuă, folosind ca resurse financiare cele colectate prin colectarea taxelor de acreditare impuse furnizorilor de instruire, s-ar putea realiza o economie de timp în gestionarea programelor de formare. În același timp, utilizarea platfor-

melor digitale cu semnale de avertizare în termeni, criterii de evaluare, soluții avansate, ar putea duce la utilizarea rațională a resurselor umane, materiale și informaționale ale sistemului de învățământ.

Bibliografie:

1. DAVIS, J., and ELLIOTL, S. Research in Early Childhood Education for Sustainability, 2014.

2. APOSTOL, D., PENU, D. The major ways to improve the role of qualitative of resources in nowadays economy, Social Economic Debates, Volume 6, Issue 1, 2017, <http://www.economic-debates.ro/Art-7DSE2017-balaceanu.pdf>

3. BURCĂU, D. The market for pre-university educational services - public and private services, Social Economic Debates, Volume 8, Issue 1, 2019, <http://www.economic-debates.ro/doinaburcau.pdf>

4. RASHOVA, F. Multicultural values in the conditions of globalization of education, Social Economic Debates Volume 8, Issue 2, 2019, <http://www.economic-debates.ro/art%204%20DSE%202%202019%20Firuza%20Rashova.pdf>

5. SLUTU, R. Approach of the labour market from the human resources marketing perspective, Social Economic Debates, Volume 7, Issue 1, 2018, <http://www.economic-debates.ro/Art%209%20Slutu%20DSE%201%202018.pdf>

DESPRE DREPTURILE ȘI LIBERTĂȚILE OMULUI PREVĂZUTE ÎN TEXTUL CONSTITUȚIONAL ROMÂN. CONSIDERAȚII ȘI EVALUĂRI

Nicolae V. DURĂ

Profesor universitar, doctor, Universitatea Ovidius, Constanța, România

Membru titular al Academiei Oamenilor de Știință din România

e-mail: nicolaedidimos@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-1175-5551>

O analiză pertinentă a textului constituțional român ne-a permis să constatăm faptul că, în privința drepturilor și libertăților omului, acesta are unele limite și lacune, de unde și necesitatea evaluării acestuia în lumina dispozițiilor de principiu, enunțate de legislația internațională și a statelor comunitare, și, ipso facto, și a unei alinieri a prevederilor constituționale ale statului român la normele Uniunii Europene.

Din paginile lucrării, cititorul avizat va putea de altfel constata faptul că România are încă nevoie de un proces efectiv de constituționalizare a normelor Dreptului internațional privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, și, ipso facto, de o recunoaștere expresă a priorității Dreptului Uniunii Europene privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului, care să nu cunoască niciun fel de „restrângeri”.

Cuvinte-cheie: drepturile omului, dreptul Uniunii Europene, Constituția României.

ABOUT THE RIGHTS AND FREEDOMS OF HUMANS IN THE ROMANIAN CONSTITUTIONAL TEXT. CONSIDERATION AND EVALUATIONS

A relevant analysis of the Romanian constitutional text has allowed us to find that, with regard to human rights and freedoms, it also has some limitations and gaps, hence the need to evaluate it in the light of the principle provisions set out in international law and that of Community states, and, ipso facto, and of an alignment of the constitutional provisions of the Romanian state with the norms of the European Union.

From the pages of the paper, the reader will be able to find that Romania still needs an effective process of constitutionalization of the norms of International Law regarding the fundamental human rights and freedoms, and, ipso facto, of an express recognition of the priority of the European Union law on the fundamental rights and freedoms of humans, not knowing of any „restrictions”.

Keywords: human rights, European Union law, Romanian Constitution.

LES DROITS DE L'HOMME ET LES LIBERTÉS STIPULÉES DANS LE TEXTE CONSTITUTIONNEL ROUMAIN. CONSIDÉRATIONS ET ÉVALUATIONS

Une analyse significative du texte constitutionnel roumain nous a permis de conclure que, en termes de droits de l'homme et des libertés, il a quelques limites et lacunes et la nécessité de son évaluation à la lumière du principe posé par le droit international, et celui des états de la communauté, et, ipso facto, et un alignement des dispositions de la constitution de l'état roumain aux règlements de l'Union Européenne.

À partir des pages du paper, le lecteur pourra constater que la Roumanie a encore besoin d'un processus efficace de constitutionnalisation des normes du droit international sur les droits de l'homme et les libertés fondamentales et, ipso

facto, d'une reconnaissance expresse de la priorité du Droit de l'Union Européenne sur les droits de l'homme et les libertés fondamentales, sans aucune „restriction”.

Mots-clés: *droits de l'homme, droit de l'Union Européenne, Constitution de la Roumanie.*

О ПРАВАХ И СВОБОДАХ ЧЕЛОВЕКА, ПРЕДУСМОТРЕННЫХ В РУМЫНСКОМ КОНСТИТУЦИОННОМ ТЕКСТЕ. СУЖДЕНИЯ И ОЦЕНКИ

Соответствующий анализ румынского конституционного текста позволил нам констатировать тот факт, что в отношении прав и свобод человека, он имеет некоторые ограничения и пробелы, откуда и необходимость его оценки в свете принципиальных положений, изложенных международным законодательством и законодательством государств сообщества, и, ipso facto, согласованием конституционных положений румынского государства с нормами Европейского Союза.

Из данной статьи, читатель сможет констатировать тот факт, что Румыния по-прежнему нуждается в эффективном процессе конституционализации норм международного права по основным правам и свободам человека и, ipso facto, с экспресс признанием приоритета законодательства Евросоюза по основным правам и свободам человека, без каких-либо „ограничений”.

Ключевые слова: *права человека, право Европейского Союза, Конституция Румынии.*

În Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului din 26 august 1789 se preciza că „orice societate în care garantarea drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor determinată nu are Constituție” (Art. 16).

Într-adevăr, în societatea în care nu sunt garantate drepturile omului, și nu sunt separate nici puterile în Stat (legislativă, executivă și judecătorească), se poate spune că aceasta nu are Constituție, adică acel ansamblu de norme scrise privind „modalitatea de organizare și funcționare a statului” [1].

După cum se știe, în România, „... după 30 decembrie 1947, Dreptul a fost decapitat ca știință, ..., iar Dreptul constituțional, cel mai strâns legat de puterea politică, a cărei legitimitate ar fi trebuit în mod firesc să se sprijine pe principiile lui, a fost pur și simplu suprimat, locul său fiind luat de o nouă ramură a Științelor juridice, anume Teoria statului și dreptului, cu obiectul limitat la una singură și cea mai contestată din teoriile sale. Numai mult mai târziu, când s-a simulat o liberalizare politică (de altfel, de scurtă durată), a reapărut mai mult formal titulatura de drept constituțional, fără însă a corespunde prin

modul de tratare a disciplinei pe care pretindea să o reprezinte [2].

Prezentată în câteva cuvinte, aceasta a fost într-adevăr realitatea Dreptului românesc, și, ipso facto, a Dreptului constituțional din România între anii 1947-1989, de unde și faptul că, în textul Constituțiilor apărute în această perioadă (1948, 1952 și 1965), Drepturile omului și protecția lor juridică nu au fost nici acestea prevăzute în conformitate cu principiile enunțate în textul principalelor instrumente internaționale (*Declarația Universală a drepturilor omului* (New York, 1948), *Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale* (1966), *Pactul internațional privind drepturile civile și politice* (1966) etc.) și europene (*Convenția europeană a drepturilor omului* (Roma, 1950).

Constituțiile României, din perioada anilor 1947-1989 – ne reamintesc de altfel și faptul că „doctrina comunistă” a redus „... statul și dreptul la rolul subsidiar de sprijinire a transformării infrastructurii, deci a orânduirii economice, scoțând de sub incidența lor garantarea drepturilor omului” [3].

În Articolele din Convenția pentru apărarea drepturilor omului (Roma, 1950) se face referință expresă

la drepturile și libertățile „oricărei persoane” (cf. Art. 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 13) aflate sub jurisdicția Statelor „contractante”, adică a Statelor care fac parte din Consiliul Europei. Or, atât în textul Constituției României, cât și în comentariile unor constituționaliști români, redactate și publicate și după integrarea României în Uniunea Europeană, se face încă referință expresă la drepturile și libertățile „oricărui cetățean” [4], și nu ale unei „persoane”, adică ale oricărei ființe umane.

Firește, și această preferință obsesivă pentru noțiunea de „cetățean” - utilizată în mod expres în „*Declarația drepturilor Omului și ale Cetățeanului*” din anul 1789 - în locul noțiunii de „persoană”, folosită „*expressis verbis*” în textul Convenției europene, sau cea de „ființă umană”, pe care o aflăm în textul Declarației Universale a drepturilor omului (cf. Art. 3), învederează faptul că unii constituționaliști au rămas încă înfeudați doctrinei unor Școli de Drept care cultivă un adevărat cult față de ideile vehiculate de ideologia Revoluției franceze (1789) și de cea a Revoluției bolșevice (1917).

Din nefericire, acest limbaj și aceste noțiuni le întâlnim și în textul ultimei Constituții a României, adică din anul 2003, unde se prevede că „cetățenii (sic) beneficiază de drepturile și libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea” (Art. 15 al. 1), deși, în aceeași Lege fundamentală a României se prevede în mod expres și obligativitatea ca „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor” să fie „interpretate și aplicate în concordanță cu Declarația Universală a Drepturilor Omului, cu Pactele și cu celelalte Tratatate la care România este parte” (Art. 20 al. 1).

Trebuie însă apreciat faptul că, sub impactul textului principalelor instrumente internaționale, privind drepturile omului, în aliniatul 2 din Articolul 20 din Constituția României din anul 2003 a fost înlocuită noțiunea de „cetățean” cu cea de „om”.

În Legea fundamentală a României se prevede de altfel – în mod expres – ca, în cazul în care „există neconcordanțe” între aceste acte normative internaționale, privind „drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, și legile interne, au prioritate reglementările internaționale, cu excepția cazului în care Constituția sau legile interne conțin dispoziții mai favorabile” (Art. 20 al. 2).

Or, conform dispoziției Articolului 19 din Convenția cadru pentru protecția minorităților naționale, din 1 februarie 1995 [5], la „principiile” înscrise în textul acesteia pot fi însă aduse „numai acele limitări, restricții și derogări prevăzute în instrumentele juridice internaționale, în special în Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ...” (Art. 19).

Așadar, de la o astfel de libertate nu se pot face „limitări, restricții și derogări” dacă acestea nu sunt conforme cu prevederile principalelor instrumente juridice internaționale și europene. Ca atare, considerăm că legiuitorul ar trebui să revadă și textul Articolului 53, din Constituția României, astfel încât „restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți” (Art. 53) să țină seama și de faptul dacă aceste „restrângeri” a unor drepturi și libertăți ale omului sunt sau nu prevăzute în instrumentele juridice internaționale.

Fără îndoială, acest fapt îi va obliga pe autorii viitoarei Constituții a României să țină seama și de procesul de constituționalizare a legislației statelor membre ale Uniunii Europene [6], care nu se rezumă doar la atribuția Curții Constituționale de a se pronunța „asupra constituționalității legilor, înainte de promulgarea acestora (Art. 146 al. a. din *Constituția României*), sau „asupra constituționalității tratatelor sau altor acorduri internaționale” (Art. 146 al. b.), ci implică și exercitarea rolului său de control în privința modului respectării și aplicării prevederilor instrumentelor juridice internaționale, și ale Uniunii Europene, privind drepturile și liber-

tățile omului, de către întregul sistem judiciar român.

În anul 1949, cele zece State europene care au pus bazele înființării Consiliului Europei – al cărui Statut a fost semnat la Londra în 5 mai 1949, și a intrat în vigoare la 3 august 1949 – își reafirmau „atașamentul lor pentru valorile spirituale și morale care sunt moștenirea comună a popoarelor și sursa reală a libertății individuale, libertății politice și a statului de drept, principii care formează baza oricărei democrații autentice” [7].

Întrucât, la vremea aceea, România era parte integrantă din Lagărul sovietic, Statutul Consiliului Europei a fost ratificat de-abia în anul 1993 [8], de unde și lipsa oricărei referințe în legislația ei, în perioada anilor 1948-1989, și la „valorile spirituale și morale”, ci doar la etica comunistă sau cea socialistă. Or, lipsa acestor valori a făcut ca, sub impactul ideologiei partinice a vremii respective, să contribuie și la precaritatea ideatică a „Științei” dreptului, iar cei care aveau îndatorirea să umble pe „căile cele legiuite (legitimos), ca să înlăture nedreptățile (iniquitates) celor ce învinuiesc pe alții pe nedrept” [9], au devenit din ce în ce mai rari în peisajul românesc.

În textul Statutului Consiliului Europei se prevedea în mod expres și obligativitatea fiecărui Stat membru al Consiliului Europei de a accepta „principiile Statului de drept și principiul în virtutea căruia fiecare persoană aflată sub jurisdicția sa trebuie să se bucure de drepturile și libertățile fundamentale ale omului” (Art. 3).

După afirmația acreditată în literatura de specialitate, în România nu ar fi existat o Constituție până în epoca lui Cuza-Vodă, ci doar un „ansamblu de reguli” nescrise, adică rezultate „din uzaj, cutumă, ... sau chiar din acte scrise izolate și lucrări teoretice, care însă n-au fost niciodată codificate într-un text oficial” [10].

Or, nu trebuie ignorat sau ocultat faptul că și aceste texte au avut o „valoare constituțională”, și

că, „până la epoca modernă”, acestea „sunt relativ rare și nu corespund, în majoritatea cazurilor, criteriilor de apreciere a izvoarelor materiale de drept cu care operează specialiștii în drept constituțional” [11]. De altfel, în spațiul românesc, se poate vorbi despre „fenomenul constituționalismului în formare” [12] încă din epoca constituirii „Statelor medievale independente în formațiuni teritoriale, numite „Vlahii” sau „Țări”, adică de pe la mijlocul secolului al XIV-lea, ...” [13].

Că, pentru Vlahi (Români), textele vechilor documente ale acestor Țări au avut o reală valoare constituțională ne-o confirmă „Legea Țării” [14], în alcătuirea căreia intrau ambele elemente constitutive, adică dreptul cutumiar (consuetudinar) și dreptul pozitiv (scris), de sorginte romană și bizantină (de stat și ecleziastic), transmis în Evul Mediu îndeosebi prin canoane și nomocanoane [15].

Un astfel de proces de constituționalizare a legislației române n-a fost însă singular în Europa acelor epoci, așa după cum nu este unic nici în zilele noastre, în care asistăm la un nou fenomen în procesul de constituționalizare în Statele Uniunii Europene.

Dar, „constituționalismul” nu este „doar rezultatul unui proces constituțional”, ci se fundamentează tocmai „pe încrederea fiecărui cetățean în puterea Constituției de a-i apăra libertățile și drepturile fundamentale” [16], printre care la loc de frunte se înscrie și dreptul la libertate, care își are temeiul său în „jus naturale”, la care făcea referință expresă și filosoful Aristotel în „Cartea a V-a” a Eticii Nicomahice.

Reflecția filosofilor antici, de expresie greacă, și a juriștilor romani [17], privind natura și conținutul Dreptului natural, a dus de altfel și la crearea unei doctrine juridice de referință, astfel încât afirmația că „teoria dreptului natural ... pleacă de la John Locke, din al său al doilea tratat despre guvernare, ...” [18], nu are acoperire în realitate. Într-adevăr, teologii, fi-

losofii și juriștii creștini, atât cei din primul mileniu, cât și cei din cel de al doilea mileniu, n-au făcut decât să reafirme și să dezvolte „în eadem substantia” conținutul definițiilor și teoriilor predecesorilor lor privind „Jus naturale”, adică cele ale filosofilor de limbă greacă și ale celebrilor jurisconșulți romani din secolele II-III p. Chr.

Legea fundamentală a României din anul 1866 a făcut referință expresă și la unele drepturi ale omului și a prevăzut chiar și unele măsuri concrete de protejare a acestora, dar n-a prevăzut „nici o dispoziție care să prevadă controlul constituționalității legilor; ..., de multe ori justiția a fost pusă în situația unei contradicții între o lege ordinară și Constituție, iar modalitățile de soluționare a acestor contradicții constituiau hotărâri de speță, fără să se formuleze un principiu general” [19].

În anul 1912 puterea judecătorească a avut însă „ocazia să aducă o importantă contribuție la practica constituțională, stabilind dreptul instanțelor judecătorești de a se pronunța asupra constituționalității legilor ordinare, în cadrul general al controlului reciproc al celor trei puteri în stat” [20].

Lipsa unui control al constituționalității legilor – care a apărut „în Marea Britanie la începutul secolului al XVII-lea” [21] – n-a generat însă doar o contradicție între o lege ordinară și Constituție, ci și lipsa elaborării unor principii constituționale, care să creeze o doctrină corectă și adecvată și în privința drepturilor omului și a protecției lor juridice.

Prima modificare a textului unei Constituții a României, recte a Constituției din 1 Iulie 1866, s-a produs în anul 1879, necesitată „din dispozițiile art. 44 din Tratatul de pace de la Berlin din 1/13 iulie 1878, ...” [22].

Articolul 44 din Tratatul de la Berlin prevedea că, „în România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi supusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea

ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi ...” [23]. Or, în alineatul 2 din Articolul 7 din Constituția României, din 1 Iulie 1866, se prevedea că „numai străinii de rituri creștine pot dobândi împământarea”.

O astfel de discriminare, bazată pe Credința religioasă, era desigur contrară dispoziției Articolului 44 din Tratatul de la Berlin, și, ca atare, nu putea fi tolerată în textul Constituției României. Și, „întrucât recunoașterea României ca subiect de drept internațional era condiționată de eliminarea acestei discriminări, se impunea revizuirea art. 7 din Constituție” [24].

Astfel, în forma sa revizuită, Articolul 7 – care în forma sa inițială avea două aliniate – a fost formulat într-unul singur, al cărui text - promulgat de regele Carol prin Decretul nr. 2186 din 12 octombrie 1879 [25] - este următorul: „Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică pentru a dobândi drepturile civile și politice și a le exercita” (Art. 7).

Prin acest text constituțional se elimina însă nu numai orice formă de discriminare bazată pe Religie sau Credință religioasă, ci se puna și bazele pentru adoptarea unei proceduri de „împământare”, adică de „naturalizare”, a celor care trăiau în România, dar aveau o altă Religie sau credință religioasă, așa după cum era și cazul Evreilor, conaționali noștri încă din epoca traco-geto-dacilor [26] și a romanilor [27], care, în anul 25 a. Chr. cucereau Dobrogea, iar în anul 106 p. Chr. o parte din Dacia lui Decebal, care avea apoi să fie cunoscută – în istoriografia europeană – sub denumirea de Dacia traiană.

A doua revizuire a textului Constituției din 1866 s-a făcut în anul 1884. Cu acest prilej, au fost revizuit textul a 21 de Articole.

Constituția României din 1866 a fost aplicată și în Dobrogea, însă de-abia din anul 1914 [28], deși

această provincie istorică fusese încorporată la trupul Țării din anul 1878, ca urmare a Războiului de Independență din anul 1877.

Constituția din 29 martie 1923 – fiind de fapt rezultatul unei proceduri de revizuire a Constituției din 1866 – a reafirmat „principiile generale” ale acestei Constituții, și le-a reprodus „ad litteram” „în cea mai mare parte textul acesteia”, dar, „oficial”, s-a admis faptul că aceasta „... este o Constituție nouă”, fiindcă s-a considerat că reprezenta „voința tuturor cetățenilor țării, incluzând și pe cei din noile provincii” [29], adică Ardealul și Basarabia. De altfel, Constituția din 1923 „a fost publicată ca un text integral nou”, deși, „în fond, era Constituția veche amplu revizuită” [30].

Prin Decizia nr. 261 din 16 Martie 1912 [31], Înalta Curte de Justiție și Casație, Secția I, a statuat „principiul competenței instanțelor judecătorești de a controla constituționalitatea legilor ordinare” [32], în temeiul căruia puterea judecătorească și-a exercitat dreptul de a constata „și contrarietatea dintre o lege ordinară și Constituție, dar în acest caz ea este obligată să dea prioritate Constituției, ...” [33].

Acest principiu a fost însă afirmat în textul Articolului 123 din Constituția din 29 martie 1923, consacându-se astfel printr-un text constituțional dreptul puterii judecătorești de a controla constituționalitatea legilor. Acest control îl putea însă exercita doar Curtea de Casație și Justiție.

Având doar această Curte competența materială a judecării constituționalității legilor, se elimina astfel nu numai conflictul dintre Constituție și Legea ordinară, ci se asigura și „o interpretare unică pe toată țara ...” [34].

Inexistența unei dispoziții constituționale care să prevadă controlul legilor a avut însă consecințe negative și în privința garantării respectării drepturilor și libertăților omului, inclusiv cel privind dreptul la Căsătorie, dreptul la Religie etc.

Despre Constituția promulgată de regele Carol al II-lea, prin Decretul nr. 1045 din 27 februarie 1938, s-a spus că „... era o constituție concedată, istoric anacronică, ..., prin care se săvârșea „rupearea pactului fundamental existent între națiune și monarhie, pact pe care îl enunțase Carol I în prima sa proclamație, după depunerea jurământului pe Constituțiunea din 1 iulie 1866, ..., deoarece, pe de o parte, așa-zisa noua Constituție nu mai emana de la națiune, ci de la puterea executivă, iar pe de altă parte, „pentru că nu s-a respectat modalitatea de revizuire a Constituției, ...” [35].

Același jurist român, bun cunoscător al realității din anii 1947-1948, ne spune că Proclamația guvernului către țară, din 30 decembrie 1947, – prin care se anunța schimbarea formei de guvernământ – n-a putut avea „nici un efect juridic”, fiindcă a fost emanată „de la puterea executivă” [36]. De altfel, acest fapt a făcut România să fie „singura țară europeană în care Republica nu a fost proclamată de o Adunare Constituantă sau în urma unui referendum, ci a fost instaurată prin escrocherie și fals” [37]. În consecință, „... vechea Constituție românească nu a putut fi suprimată, ci numai aplicarea ei a fost împiedicată în fapt prin forța care a substituit dreptul” [38].

Despre Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în „Republica Populară România” [39] s-a spus că aceasta este lipsită de „valoare constituțională” și „juridică”, întrucât „în România, Republica nu a fost proclamată de o „Adunare Constituantă”, ci de „Adunare legiuitoare ordinară”, recte de „Adunarea Deputaților” [40]. De altfel, „chiar Petru Groza și Gheorghe Gheorghiu-Dej contrasemnasera, împreună cu toți membrii guvernului, Decretul regal nr. 2218 din 13 iulie 1946 pentru organizarea Reprezentanței Naționale ...”, care prevedea că „Adunarea Deputaților nu poate proceda, nici în total nici în parte, la revizuirea Constituției”. Și, că revizuirea Constituției se putea face „... numai

de către o Adunare legiuitoare extraordinară, aleasă special în acest scop (Art. 17)” [41].

Aceiași juriști români au constatat că în ziua de 30 decembrie 1947 „... nu a fost convocată o Sesiune extraordinară” a Adunării Deputaților, și că, de fapt, „... nici Sesiune ordinară nu putea fi, deoarece aceasta fusese închisă cu zece zile în urmă. Deci, Adunarea Deputaților – scria magistratul Eleodor Focșeneanu – era în vacanța parlamentară și nu putea vota legi” [42]. De unde și constatarea că până și „Procesul-Verbal al pretensei ședințe din 30 decembrie 1947 este un fals, deoarece acesta nu a avut loc” [43].

Același jurist român constata că „nu numai Legea de proclamare a Republicii”, adică Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947, ci și „decretul de promulgare a acestei legi este un fals, deoarece semnătura ministrului justiției (Lucrețiu Pătrășcanu, n.n.) ori a fost contrafăcută (fals material), ori nu există și atunci în Monitorul Oficial este o atestare falsă (fals intelectual)” [44].

Din depoziția lui Lucrețiu Pătrășcanu rezultă într-adevăr faptul că, în ziua de 30 decembrie 1947, acesta „era în vacanță, la Predeal, și avea să se întoarcă la București abia după Anul Nou” [45].

Este îndeobște adevărat faptul că existența unei legi – inclusiv a celei fundamentale a unui Stat – „... începe odată cu aplicarea sa, moment de la care legea își dezvăluie atât calitățile, cât și defectele” [46].

Acesta este și cazul Constituției din anul 2003, care este de fapt o „revizuire” [47] a celei adoptate la 8 decembrie 1991, și pe care „unele voci au contestat-o” [48] cu deplină îndreptățire, întrucât prin aplicarea ei și-a dezvăluit cu prisosință și unele lacune, de unde și necesitatea urgentă și evidentă de a fi revizuită „in integratione”, adică printr-un proces total de reînnoire a conținutului.

De altfel, în societatea românească se discută cu insistență chiar despre înlocuirea actualei Constituții, fiindcă multe dintre prevederile ei – inclusiv cele care privesc drepturile și libertățile omului – își dovedesc

ineficacitatea aplicării lor în Statul român datorită faptului că autorii ei nu au ținut seama nu numai de dispozițiile de principiu enunțate de Legislația internațională, privind drepturile omului și protecția lor juridică, ci și de realitatea românească, în care aplicarea „ad litteram” a textelor constituționale cu privire la drepturile omului și protecția lor juridică rămâne încă o „pium desiderium” (pioasă dorință).

Referitor la Constituția din anul 2003 unii constituționaliști români au remarcat printre altele și faptul că „modificările” aduse „nu au condus la rezultatele scontate. Astfel, introducerea prevederii, potrivit căreia proprietatea privată „este garantată” în contextul art. 44 alin. 2, alături de „ocrotită în mod egal de lege”, nu a condus la dobândirea și realizarea finală a acestui drept. De asemenea, introducerea prin revizuire a alineatului 4, a articolului 1, care se referă la faptul că „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor ...”, nu a dus, în perioada următoare, la un echilibru care să garanteze libertatea și drepturile fundamentale ale omului, cu atât mai mult cu cât existau și prevederi constituționale care îl contrazic” [49].

Așa se și explică faptul că, după opinia unor universitari, din zilele noastre, „nicio Constituție a României nu a fost adoptată în mod constituțional. Și cea din 1923, socotită a fi cea mai democratică, a fost adoptată tot neconstituțional sub oblăduirea liberalului Brătianu” [50].

De unde, deci, nu numai deficiența unei culturi constituționale românești, autentice, ci și limitele și lacunele care pot fi identificate în textul lor, și îndeosebi în privința drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Despre „actuala Constituție” s-a afirmat că aceasta este „foarte generoasă în ceea ce privește drepturile acordate cetățenilor români. Titlul II, intitulat „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale”, are pretenția de a numi, a statua și a clasifica locul drepturilor în democrația românească.

Aproximativ 3250 de cuvinte care nu spun aproape nimic” [151].

Un alt universitar român constata și remarcă faptul că „punerea în discuție a textului constituțional aflat în vigoare astăzi, în ideea revizuirii sale, nu poate ocoli problema drepturilor. Lectura Titlului II al Constituției României, referitor la „Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale” (Articolele 22-53, cuprinse în Capitolul II), este de natură să releve, pe de o parte importanța luării în considerare a fundamentului filosofico-politic pe care-l implică problema drepturilor și, pe de altă parte, necesitatea unei clarificări prin diferențierea între tipurile de drepturi” [52].

Cine este familiarizat cu problematica drepturilor omului, și îndeosebi cu procesul evolutiv al formelor lor de manifestare și, ipso facto, cu implicațiile lor socio-umane, poate desigur realiza și faptul că nu se poate face abstracție atât de temeiurile lor filosofico-politice, cât și de clasificarea lor de-a lungul timpului. Dar, pentru o cunoaștere holistică a istoriei drepturilor omului, trebuie deopotrivă apelat atât la izvoarele istorice, cât și la temeiurile lor juridice, fie ele de sorginea Dreptului roman, a Dreptului religios, a Dreptului natural, a Dreptului cutumiar etc.

O analiză hermeneutică a „Cartei drepturilor” ne oferă însă posibilitatea de a cunoaște și „... orientarea constituționalismului românesc post-comunist, inițiat într-o epocă a confuziei nu doar politice, ci și sociale”. Apoi, aceasta ne poate releva și faptul că „mediul constituțional românesc” nu a putut încă propune „un text al legii fundamentale” în care să avem de a face și cu o clarificare „prin diferențierea între tipurile de drepturi” [53].

Desigur, „confuzia existentă în „Carta drepturilor” din legea noastră fundamentală” impune cu prisosință și necesitatea unei clarificări „prin diferențierea tipurilor de drepturi (negative, pozitive și, eventual, democratice)”, care poate firește „... simboliza inclusiv racordarea sistemului politic ro-

mânesc la modernitatea civică de factură occidentală” [54].

După cum este îndeobște cunoscut, în România ultimilor ani s-au emis diverse opinii în privința necesității „revizuirii Constituției din anul 2003. Această necesitate a „revizuirii” [55] textului constituțional a fost însă determinată nu numai de analiza precedentelor texte constituționale, adică a Constituțiilor din anii 1866, 1923, 1948, 1952, 1965, 1991, ci și de „limitele” pe care le-a demonstrat „Constituția” din 2003 și, ipso facto, și „cultura constituțională românească” în privința a „... două aspecte fundamentale: în primul rând, claritatea prevederilor legii fundamentale, iar în al doilea rând, neutralitatea magistraților care ar trebui să se pronunțe în litera și spiritul Constituției” [56].

Aceste două limite se întâlnesc însă și în „primul text constituțional post-comunist” [57], adică în Constituția din anul 1991 – pe care unii juriști au denumit-o „o Constituție pentru cei aflați la putere” [58], fiindcă, printre altele, „dreptul la proprietate nu era „garantat”, ci doar „apărat” (Art. 44) [59], iar „dreptul la libertatea religioasă” a fost perceput și exprimat ca și în Constituțiile din anii 1948, 1952 și 1965, adică doar ca o parte constitutivă a libertății de conștiință, și nu ca o libertate de sine stătătoare, id est „libertatea de Religie” [60], așa după cum se prevede în mod expres în textul Articolului 9 din Convenția europeană a drepturilor omului, care a fost adoptată de „Guvernele semnatare, membre ale Consiliului Europei” (Preambul / Convenție) la 4 noiembrie 1950, și a intrat în vigoare la 3 septembrie 1950.

Întrucât Convenția europeană a drepturilor omului a fost adoptată și în România, în anul 1994, era deci de așteptat ca dispozițiile de principiu ale Convenției să se regăsească afirmate în întreg conținutul lor și în Constituția României din anul 2003, și ipso facto în întreg sistemul judiciar român, inclusiv deci în deciziile instanțelor de judecată, și, îndeosebi, în cele ale Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Desigur, în egală măsură era de așteptat ca, în Dreptul intern, să se regăsească materializate și efectele jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor omului, astfel încât „jurisprudența Curții” să aibă „un caracter obligatoriu pentru orice instanță română”, și, în consecință, și instanțele de judecată, din România, să fie obligate „... să acorde o atenție sporită jurisprudenței Curții europene prin introducerea unui nou motiv de recurs în anulare, atât în procedura penală, cât și în materie civilă” [61].

Trebuie de altfel învederat faptul că nici în privința dreptului la libertatea religioasă textul Constituției din anul 2003 – în vigoare – n-a adus vreun corectiv sau vreo îmbunătățire. Autorii ei s-au mulțumit de fapt doar să reitereze textul Constituției precedente, adică pe cel din anul 1991.

Într-adevăr, așa după cum constata și un magistrat roman, Constituția României – în vigoare – „... consacra separarea statului față de autoritate, dar obligă autoritatea statală să sprijine Cultele recunoscute de lege, inclusiv prin mijloace financiare” [62]. Or, în realitate, nu este vorba de o separare a Statului de vreo autoritate, ci de o separație de domenii, adică a celui teluric de cel spiritual, fiindcă în România nu avem o Lege de separare a Bisericii de Stat și viceversa, precum de exemplu Legea din anul 1905 din Franța. Că aceasta este realitatea, ne-o atestă în chip peremptoriu până și Legea 489/2006 [63] prin regimul juridic al Cultelor religioase.

A prevedea în mod expres, și fără echivoc, „libertatea de Religie” sau dreptul la libertatea religioasă într-un text constituțional înseamnă desigur în primul rând afirmarea expresă a „unui drept la demnitatea umană”, ca în „Constituțiile Africii de Sud și Germaniei” [64]. Or, în textul Constituției României lipsește cu desăvârșire atât prevederea expresă la dreptul la libertatea religioasă, cât și la „dreptul cetățenilor de a beneficia de protecția demnității lor” [65], adică a acelei „dignitas humana” de care face referință expresă textul Constituției U.E. [66].

În anul 1994, unii juriști români constatau că deși prevederile din Legea audio-vizualului, din România, „... se află în deplină conformitate cu art. 10 din Convenție, numeroasele abuzuri săvârșite dovedesc că această lege nu este încă aplicabilă la noi” [67].

Juriștii români constatau deci faptul că, până în 1994, în România nu au fost de fapt aplicate prevederile Convenției privind audio-vizualul, de unde, într-adevăr, și unele abuzuri comise de unii jurnaliști în Programele lor de Televiziune și Radiodifuziune publică, și care au rămas nesancționate.

Lipsa aplicării prevederilor acestei Convenții a dus însă – fie și în mod indirect – la săvârșirea unor abuzuri din partea unor jurnaliști și în privința respectării unor drepturi și libertăți fundamentale ale omului.

În Decizia nr. 248, din 01/07/2004 [68], privind protecția demnității umane și a dreptului la propria imagine, Consiliul Național al Audiovizualului a precizat și faptul că „libertatea de exprimare nu poate prejudicia demnitatea, onoarea, viața particulară a persoanei și nici dreptul la propria imagine” (Preambul). Ca atare, „radiodifuzorii au obligația să respecte dreptul sacru la demnitatea umană și la propria imagine și să nu profite de ignoranța sau bunacredință a persoanelor” (Art. 2).

Prin aceeași Decizie s-a interzis „orice discriminare” în programele audiovizuale „pe considerente de rasă, religie, naționalitate, sex, orientare sexuală sau etnie” (Art. 15 al. 2).

Prin Decizia nr. 519, din 27/09/2005 [69], Consiliul Național al Audiovizualului a reiterat obligativitatea ca, în Programele de știri ale Televiziunilor, să se evite orice formă „de discriminare, în special pe considerente de rasă, religie, ...” (Art. 1 al. c).

De altfel, este îndeobște cunoscut faptul că unii deservenți ai unor Culte religioase – care au comis eroare din știință sau din neștiință – au fost nu numai imediat acuzați și invecțiați în diferite Programe de știri ale Televiziunilor, dar și condamnați la Televi-

zor înainte de a se pronunța anchetatorii cazului respectiv, și, în fine, instanța de judecată.

Evident, și în cazul acesta nu mai poate fi vorba despre evitarea sau eliminarea oricărei forme de discriminare pe considerente de Religie, și, bineînțeles, nici despre o așa-zisă „... protecție a reputației, ori a drepturilor altora pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești” (Art. 1 al. 2 din Decizia nr. 248 din 01/07/2004), ci, dimpotrivă!

În fine, și din această succintă evaluare a textului Constituțiilor României, privind drepturile omului, cititorul avizat își poate desigur da lesne seama și de faptul că România are nevoie evidentă și urgentă și de adoptarea unei noi Constituții, ale cărei prevederi – îndeosebi în privința drepturilor și libertăților fundamentale ale omului – să fie în deplină concordanță cu dispozițiile de principiu enunțate de principalele instrumente internaționale, inclusiv de cele europene, pentru ca drepturile și libertățile fundamentale ale omului să fie recunoscute și protejate în totalitatea conținutului lor, atât teoretic, cât și practic, și în arealul României de astăzi.

Bibliografie

1. FOCȘENEANU, E. *Istoria constituțională a României 1859-1991*, Ed. Humanitas, București, 1998, p. 11.
2. *Ibidem*, p. 8.
3. *Ibidem*, p. 8-9.
4. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, editată de Liga Apărării Drepturilor Omului (L.A.D.O.), București, 1994, p. 12.
5. Publicată în Monitorul Oficial al României Pt. I, nr. 82 din 04/05/1994.
6. MITITELU, C. *Europe and the Constitutionalization Process of EU Member States*, în „*Ovidius*” *University Annals, Economic Sciences Series*, XIII, Issue 2, 2013, p. 122-127.
7. *Statutul Consiliului European. Preambul* (apud www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=4&fmt=pdf - accesat la 24.XI.2018).
8. România a ratificat Statutul Consiliului European, intrat în vigoare la 3 august 1949, prin Legea nr. 64 din 4 octombrie 1993, publicată în Monitorul Oficial al României nr. 238 din 4 octombrie 1993.
9. *Justiniani Institutiones (Instituțiile lui Justinian)*, text latin și traducere în lb. română de V. Hanga, Ed. Lumina Lex, București, 2002, Praefatio, p. 7.
10. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 11.
11. GUCEAC, I. *Constituția la răscruce de milenii*, edit. de Institutul de Cercetări juridice și politice al Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2013, p. 207.
12. *Ibidem*, p. 219.
13. *Ibidem*, p. 209.
14. VEZI, DURĂ, N.V. „*Lex terrae*” în percepția unor juriști și istorici ai vechiului Drept românesc. *Evaluări și precizări*, în *Revista Sf. Apostol Andrei*, XIV, nr. 1, 2010, p. 18-42.
15. DURĂ, N.V. *The Byzantine Nomocanons, fundamental sources of old Romanian Law*, în vol. *Exploration, Education and Progress in the third Millennium*, I, no. 3, Galati University Press, Galați, 2011, p. 25-48; C. Mititelu, *Dreptul bizantin și receptarea lui în Pravilele tipărite, în Țările Române, din secolul al XVII-lea*, Ed. Universitară, București, 2014.
16. CRĂIUȚU, A. *Despre oportunitatea revizuirii Constituției. Câteva reflecții pe marginea revizuirii Constituției*, în vol. *Constituția României. Opinii esențiale pentru legea fundamentală*, coord. S. Bocancea, Ed. Institutul European, Iași, 2013, p. 58-59.
17. VEZI, DURĂ, N.V. *The Right and its Nature in the Perception of the Roman Jurisprudence and of the Great Religions of the Antiquity*, în vol. *Rethinking Social Action. Core Values*, coord. A. Sandu et al., Medimond, Bologna, 2015, p. 517-524.
18. PLEȘCA, V. *Definirea drepturilor cetățenești. O constituție liberală. Drepturile*, în vol. *Constituția României...*, p. 236.
19. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 46.
20. *Ibidem*.
21. GUCEAC, I. *op. cit.*, p. 382.
22. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 34.
23. Monitorul Oficial al României, nr. 151 din 11/23 iulie 1878.
24. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 35.

25. Publicat în Monitorul Oficial al României nr. 232 din 13/25 octombrie 1879.

26. KVESITADZE, G., DURĂ, N.V. *The Roots of the Georgian and Romanian Science and Culture*, Ed. Academiei Oamenilor de Știință din România, București, 2017, p. 62-164.

27. DURĂ, N.V. „*Scythia Mynor*” (*Dobrogea*) și *Biserica ei apostolică. Scaunul arhiepiscopal și mitropolitan al Tomisului (sec. IV-XIV)*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 2006, p. 17 sq.

28. A se vedea textul Dezbatărilor Adunării Deputaților nr. 4 din 26 februarie 1914.

29. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 60.

30. *Ibidem*.

31. Decizia a fost publicată în *Curierul judiciar* nr. 32 din 29 aprilie 1912, p. 373-376.

32. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 49.

33. *Ibidem*, p. 48.

34. *Ibidem*, p. 68.

35. *Ibidem*, p. 74-75.

36. *Ibidem*, p. 114.

37. *Ibidem*.

38. *Ibidem*.

39. Publicată în Monitorul Oficial al României nr. 300 bis din 30 decembrie 1947.

40. FOCȘENEANU, E. *op. cit.*, p. 107-110.

41. *Ibidem*, p. 110.

42. *Ibidem*, p. 111.

43. *Ibidem*, p. 112.

44. *Ibidem*, p. 113.

45. *Ibidem*.

46. MURARU, I., TĂNĂȘESCU, E.I.S. *În loc de Prefață*, în vol. *Constituția României. Comentariu pe articole*, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. XI.

47. A se vedea: DURĂ, I.V. *Revizuirea Constituției României o necesitate imperioasă. Insuficiențe ale actualei Constituții din perspectivă creștină ortodoxă*, Bruxelles, 1999, p. 1-68.

48. MURARU, I., TĂNĂȘESCU, E.I.S. *op. cit.*, p. XI.

49. GEORGESCU, M.N. *Reflecții privind regimul constituțional al unor drepturi*, în *Studii de Drept românesc* (București), XXI (55), nr. 3, p. 207.

50. BOCANCEA, S. *Încheiere*, în vol. *Constituția României...*, p. 285.

51. PLEȘCA, V. *op. cit.*, p. 235.

52. SANDU, D. *Exerciții de „inginerie constituțională”*: *problema drepturilor*, în vol. *Constituția României...*, p. 247.

53. *Ibidem*, p. 247.

54. *Ibidem*, p. 250.

55. În România, anul 2013 a fost declarat „an al revizuirii Constituției” (S. BOCANCEA coord., vol. *Constituția României...*, p. 8).

56. MIȘCOIU, S. *Participarea societății civile la revizuirea Constituției: retur istoric asupra unei experiențe universitare locale*, în vol. *Constituția României...*, p. 27.

57. *Ibidem*, p. 30.

58. *Ibidem*.

59. *Ibidem*, p. 31.

60. CHIRIȚĂ, R. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentarii și explicații*, ed. a 2-a, Ed. C.H. Beck, București, 2008, p. 522.

91. *Ibidem*, p. 36.

62. ANDREESCU, M. *Principii și valori constituționale*, Ed. Universul Juridic, București, 2016, p. 297.

63. A se vedea pe larg la DURĂ, N.V. *Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România*, în vol. *Biserica Ortodoxă și Drepturile omului: Paradigme, fundamente, implicații*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 290-311.

64. STANOMIR, I. *Drepturile și libertățile constituționale. De la demnitatea umană către respectul persoanei*, în vol. *Constituția României...*, p. 243.

65. *Ibidem*.

66. Vezi, DURĂ, N.V. *Dreptul la demnitate umană (dignitas humana) și la libertate religioasă. De la “Jus naturale” la “Jus cogens”*, în *Analele Universității Ovidius. Seria: Drept și Științe Administrative*, nr. 1, 2006, p. 86-128.

67. *Convenția Europeană a Drepturilor Omului*, ..., p. 28.

68. Publicată în Monitorul Oficial al României, Pt. I, nr. 668 din 26/07/2004.

69. Publicată în Monitorul Oficial al României, Pt. I, nr. 888 din 04/10/2005.

ÎN CONCEPȚIA LEGIUITORULUI REPUBLICII MOLDOVA EXCLUDEREA STĂRII CIVILE DIN OBIECTUL REGLEMENTĂRII STATUTULUI PERSONAL CONSTITUIE O MODERNIZARE SAU O CREATIE ARTIFICIALĂ DE LACUNE?

Valeriu BABĂRĂ

doctor în drept, conferențiar universitar
Facultatea de Drept a Universității de Stat din Moldova,
Departamentul Drept Internațional și European
e-mail: valeriubabara@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4261-2772>

Întrebarea formulată în denumirea articolului nu este una retorică. Subiectul abordat vizează reglementările de drept internațional privat în materia statutului personal în dreptul Republicii Moldova ca urmare a modificărilor operate la Codul civil prin legea nr.133 din 15.11.2018 și excluderea stării civile din obiectul reglementării stabilite în Titlul II, Capitolul I al Cărții a Cincea.

Cuvinte-cheie: statut personal, lege aplicabilă, stare civilă, capacitate, lege națională, reședință obișnuită, relații de familie, persoană fizică, calificare.

ACCORDING TO THE LEGISLATOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA DOES THE EXCLUSION OF THE CIVIL STATUS FROM THE OBJECT OF THE REGULATION OF PERSONAL STATUS CONSTITUTE A MODERNIZATION OR AN ARTIFICIAL CREATION OF DEFICIENCIES?

The question asked in the article is not a rhetorical one. The subject addressed concerns the regulations of private international law regarding the personal status in the law of the Republic of Moldova, as a result of the modifications made to the Civil Code by law no.133 of 15.11.2018, and the exclusion of the civil status from the object of the regulation established in the Title II, Chapter I of the Book V.

Keywords: personal status, applicable law, civil status, capacity, national law, habitual residence, family relationships, individual, qualification.

DANS LA CONCEPTION DU LÉGISLATEUR DE LA RÉPUBLIQUE DE MOLDOVA L'EXCLUSION DE L'ÉTAT CIVIL DE L'OBJET DE LA RÉGLEMENTATION DU STATUT PERSONNEL CONSTITUE UNE MODERNISATION OU UNE CRÉATION ARTIFICIELLE DE LACUNES?

La question au nom de l'article n'est pas rhétorique. Le sujet abordé concerne la réglementation du droit international privé en matière de statut personnel dans le droit de la République de Moldova à la suite des modifications apportées au Code Civil par la loi no 133 du 15.11.2018 et l'exclusion de l'état civil du sujet du règlement énoncé au Titre II, Chapitre I, du Cinquième livre.

Mots-clés: statut personnel, droit applicable, état civil, capacité, loi national, résidence habituelle, relations familiales, personne physique, qualification.

СОГЛАСНО КОНЦЕПЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЯ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА ИСКЛЮЧЕНИЕ ГРАЖДАНСКОГО СОСТОЯНИЯ ИЗ ОБЪЕКТА РЕГУЛИРОВАНИЯ ЛИЧНОГО СТАТУСА ЯВЛЯЕТСЯ МОДЕРНИЗАЦИЕЙ ИЛИ ИСКУССТВЕННЫМ СОЗДАНИЕМ ПРОБЕЛОВ?

Вопрос, заданный в названии статьи, не является риторическим. Рассматриваемый субъект касается норм международного частного права относительно личного статуса в законодательстве Республики Молдова, в результате изменений, внесенных в Гражданский кодекс законом № 133 от 15.11.2018 и исключения гражданского состояния из объекта регулирования, установленного в Разделе II, Главе I, Книги пятой.

Ключевые слова: *личный статус, применимое право, гражданское состояние, дееспособность, национальный закон, обычное место жительства, семейные отношения, физическое лицо, квалификация.*

Din perspectiva dreptului internațional privat, statutul personal include ansamblul materiei care aparține stării civile și capacității persoanei fizice, iar în unele situații și relațiile de familie.

Starea civilă este un drept personal nepatrimonial care constă în individualizarea persoanei fizice în raport cu alte persoane.

În sens larg, starea civilă reprezintă totalitatea calităților inerente persoanei fizice, care constituie condiția juridică a acesteia. Ca sumă a unor calități personale, starea civilă cuprinde următoarele elemente: din căsătorie, din afara căsătoriei, născut din părinți necunoscuți, adoptat, căsătorit, necăsătorit, divorțat, văduv, recăsătorit, rudă sau afin cu cineva, bărbat sau femeie (sexul), de o anumită vârstă, născut într-o anumită localitate [1, p.407].

În funcție de prezența unuia sau altuia dintre aceste elemente, condiția juridică a persoanei fizice în viața socială variază. Astfel, prin intermediul acestor elemente se produce o reală individualizare a persoanei fizice. Starea civilă este deosebită de elementele sale, precum și de efectele care se produc, iar datorită considerării lor distincte, legile aplicabile pot fi diferite.

În lipsa unei definiții legale în dreptul Republicii Moldova, considerăm că starea civilă reprezintă un ansamblu de elemente, rezultând din actele și faptele de stare civilă, prin intermediul cărora are loc individualizarea persoanei fizice.

Starea civilă este determinată de anumite fapte juridice care se produc independent de voința persoana-

nei (de exemplu, nașterea și moartea reprezintă fapte juridice care constituie începutul și sfârșitul calității de subiect de drepturi și obligații a unei persoane fizice), precum și de unele manifestări de voință făcute, în conformitate cu legea, pentru a dobândi o anumită stare civilă (de exemplu, căsătoria, divorțul, schimbarea numelui etc., sunt acte juridice care se produc ca urmare a manifestării de voință).

Astfel, o persoană fizică nu poate să-și aleagă o stare civilă care nu este conformă cu legea sau să solicite înregistrarea unor acte sau fapte de stare civilă neprevăzute de lege. În această privință dreptul material al Republicii Moldova reglementează modul de înregistrare a actelor de stare civilă în Legea nr.100 din 26.04.2001 cu modificările ulterioare [2].

Așadar, starea civilă ca element al statutului personal reprezintă un atribut de individualizare și identificare a persoanei fizice, cuprinzând toate elementele ce contribuie la conturarea calității de subiect de drept. În acest sens, starea civilă reprezintă statutul persoanei în dreptul privat, între naștere și moarte [3, p.98].

În ceea ce privește capacitatea persoanei fizice, ar fi de remarcat că personalitatea umană presupune existența capacității juridice, care reprezintă aptitudinea abstractă a subiectului de drept de a avea drepturi și obligații (ființa umană fiind premisa capacității juridice). În acest sens, art.23 din Codul civil prevede, că persoana fizică este omul, privit individual, ca titular de drepturi și obligații civile.

În practica dreptului internațional privat se utilizează în mod frecvent și termenul de „incapacitate”, capacitatea constituind regula, iar incapacitatea – excepția. Astfel, problema legii aplicabile capacității unei persoane, nu se pune, decât în cazul existenței incapacității.

Noțiunea de capacitate se prezintă sub două aspecte diferite:

- Aptitudinea de a fi titularul unui drept sau a unei obligații constituie capacitatea de folosință. În acest sens, art.24 alin.(1) și (2) din Codul civil stabilește că „capacitatea de a avea drepturi și obligații civile (capacitate de folosință) se recunoaște în egală măsură tuturor persoanelor fizice și apare în momentul nașterii și încetează prin decesul acestora”.

- Aptitudinea de a dobândi și exercita drepturi și de a-și asuma obligații prin încheierea de acte juridice constituie capacitatea de exercițiu. În acest sens, art.25 din Codul civil dispune că „capacitatea de exercițiu este aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie, de a exercita drepturi civile și de a-și asuma personal obligații civile și de a le exercita”.

Aceste deosebiri prezintă importanță în soluționarea unui conflict de legi în materie de capacitate.

Starea civilă și capacitatea civilă, deși ca noțiuni sunt distincte, între acestea există o strânsă legătură. Dintre elementele ce alcătuiesc starea civilă un loc principal îl au cele care determină începutul și sfârșitul capacității de folosință. Astfel, cu ajutorul stării civile se determină capacitatea de folosință a persoanei fizice, adică calitatea de subiect de drepturi și obligații.

Orice persoană fizică are o stare civilă, indiferent de faptul dacă are sau nu capacitate de exercițiu. Starea civilă poate influența capacitatea de exercițiu în sensul art.26 alin.(2) din Codul civil, conform căruia minorul dobândește prin căsătorie capacitate deplină de exercițiu.

În materia dreptului internațional privat starea civilă și capacitatea persoanei fizice, de regulă, este

cârmuită de legea personală (*lex personalis*), care se poate prezenta sub două aspecte: a) legea națională (*lex patriae*) sau legea domiciliului/reședinței obișnuite (*lex domicili*).

Dreptul conflictual al Republicii Moldova reglementează legea aplicabilă statutului personal în cuprinsul Cărții a Cincea din Codul civil (Titlul II, Capitolul I „Statutul persoanei fizice”, art.2586-2593).

Constatăm, că reglementările actuale stabilite prin Legea nr.133 din 15.11.2018 [4] comparativ cu normele conflictuale anterioare în materie, nu fac referire la starea civilă, așa cum prevedea art.1587 din Codul civil, potrivit căruia „starea civilă și capacitatea persoanei fizice sunt cârmuite de legea națională”.

Având în vedere că din punctul de vedere al dreptului internațional privat statutul personal include ansamblul materiei care cuprinde starea civilă și capacitatea persoanei fizice este de neașteptat de ce legiuitorul exclude starea civilă din reglementare, deoarece normele conflictuale actuale se referă doar la capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu.

În acest context, precizăm că între starea civilă și capacitate există o strânsă legătură în sensul că dintre elementele stării civile un rol esențial îl au cele care determină începutul și sfârșitul capacității de folosință. Astfel, cu ajutorul stării civile se determină capacitatea de folosință a persoanei fizice, adică calitatea de subiect de drepturi și obligații.

Prin excluderea stării civile din obiectul reglementărilor statutului personal, legiuitorul a creat în mod artificial o lacună în dreptul conflictual al Republicii Moldova. Această excludere trezește cel puțin nedumerire, deoarece respectiva lacună (gol în legislație) oricum va fi completată prin analogia legii sau analogia dreptului, în sensul art.6 alin.(1) din Codul civil, care prevede că „în cazul nereglementării prin lege ori prin acordul părților și lipsei de uzanțe, raporturilor prevăzute la art.2 li se aplică,

dacă aceasta nu contravine esenței lor, norma legislației civile care reglementează raporturi similare (analogia legii)”. În continuare, alin.(2) al aceluiași articol stabilește că „dacă aplicarea analogiei legii este imposibilă, drepturile și obligațiile părților se determină în funcție de principiile legislației civile și de echitate (analogia dreptului)”.

Prin urmare, în situația în care în fața instanței din Republica Moldova va apărea un litigiu de drept internațional privat privind starea civilă, acesta va fi cărmuit de legea națională prin analogia legii, având în vedere că starea civilă determină capacitatea de folosință a persoanei fizice, adică calitatea de subiect de drepturi și obligații, iar potrivit art.2587 alin.(1) din Codul civil, capacitatea de folosință a persoanei fizice este guvernată de legea națională.

Menționăm, că această soluție se întemeiază pe ideea că instanța de judecată nu este în drept să refuze îndeplinirea justiției pe motiv că norma juridică lipsește sau că este neclară, așa cum rezultă din dispozițiile art.6 alin.(4) din Codul civil.

Totodată, remarcăm unele deficiențe în logica reglementărilor privind legea aplicabilă statutului persoanei fizice cuprinse în Capitolul I, Titlul II din Cartea a Cincea din Codul civil.

Observăm, că reglementările în materie debutează cu calificarea legală a noțiunii de lege națională stabilită de dispozițiile art.2586 din Codul civil. Având în vedere că calificarea în dreptul internațional privat este o operațiune logico-juridică de determinare a sensului exact și complet al noțiunilor juridice utilizate de norma conflictuală, atât privitor la obiectul reglementării sale, cât și în ceea ce privește legea competentă a cărmui raportul juridic, considerăm că anterior calificării, legiuitorul trebuia să prevadă norma conflictuală propriu-zisă, adică tocmai acea normă pe care a exclus-o din obiectul reglementării, și anume „starea civilă și capacitatea persoanei fizice sunt cărmuite de legea națională”, iar ulterior să califice ce se înțelege prin lege națională.

În continuare, se va proceda la o analiză a soluțiilor conflictuale prevăzute de normele conflictuale în materia statutului personal cu observații corespunzătoare.

De regulă, normele conflictuale în materia la care ne referim includ ca punct de legătură cetățenia, iar pentru unele situații legiuitorul consacră și reședința obișnuită a persoanei fizice, după cum vom vedea în cele ce urmează.

În sensul prevederilor art.2587 alin.(1) și art.2588 alin.(1) din Codul civil, capacitatea persoanei fizice sub ambele forme (capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu) este guvernată de legea națională. Așa cum am remarcat anterior, calificarea legală a noțiunii de lege națională este efectuată prin dispozițiile art.2586 alin.(1) din Codul civil potrivit căruia „legea națională a cetățeanului este legea statului a cărui cetățenie o are persoana fizică”. Astfel, cetățenia constituie punctul de legătură pentru norma conflictuală în al cărei conținut intră capacitatea persoanei fizice (și starea civilă – nota autorului).

Potrivit art.2586 alin.(6) din Codul civil, determinarea și proba cetățeniei se fac în conformitate cu legea statului a cărui cetățenie se invocă. Astfel, dacă o persoană invocă cetățenia italiană în fața instanțelor din Republica Moldova, într-o problemă de capacitate de exercițiu, problema dacă această persoană este sau nu cetățean italian, va fi soluționată de instanța din Republica Moldova, în conformitate cu legea italiană. În același mod va fi determinată și cetățenia invocată de o altă persoană.

Așadar, determinarea cetățeniei înseamnă și determinarea legii naționale a persoanei fizice respective.

După cum rezultă explicit din prevederile alin.(1) al art.2586 din Codul civil, aplicarea legii naționale, deci luarea cetățeniei ca punct de legătură, constituie regula în materia statutului personal, de la care există și unele excepții în care devine aplicabilă legea reședinței obișnuite a persoanei fizice.

Aplicarea legii reședinței obișnuite devine incidentă în cazurile prevăzute de dispozițiile art.2586 alin.(2)-(5) din Codul civil.

Astfel, în cazul în care persoana are două sau mai multe cetățenii, legea națională se consideră legea statului cu care persoana are cele mai strânse legături, așa cum rezultă în mod explicit din dispozițiile alin.(2), iar cele mai strânse legături persoana le are prin reședința obișnuită sau prin locul unde își desfășoară activitatea principală.

Considerăm, că soluția oferită de textul alin.(2) se referă la situația în care persoana are două sau mai multe cetățenii, dintre care nici una nu este a Republicii Moldova.

În conformitate cu dispozițiile alin.(3) al art.2586, legea națională a cetățeanului Republicii Moldova care, potrivit legii străine, este considerat că are o altă cetățenie este legea Republicii Moldova.

Astfel, rezultă că în cazul dublei cetățenii, din care una este cea a forului, legea națională se consideră cea a forului. Așadar, legea Republicii Moldova va fi aplicată pentru cetățenii Republicii Moldova, chiar dacă aceștea au dobândit și o altă cetățenie, atât timp cât ei nu au pierdut cetățenia Republicii Moldova, în conformitate cu Legea cetățeniei nr.1024 din 2.06.2000 [5].

Această soluție conflictuală oferită de textul alin.(3), se referă la situația în care persoana are dubla cetățenie, dintre care una este cea a Republicii Moldova, care este diferită de cazul în care persoana are două sau mai multe cetățenii dintre care nici una nu este a Republicii Moldova, prevăzută de alin.(2).

Referitor la situația în care persoana nu are nici o cetățenie, art.2586 alin.(4) din Codul civil prevede următoarea soluție: „Legea națională a apatridului este legea statului în care apatridul are reședința obișnuită, iar în lipsa acesteia, reședința temporară”.

În opinia noastră, această formulare este confuză și eronată, în sensul că dacă persoana este apatrid, adică nu are nici o cetățenie, atunci legea națională

nici nu există. Totodată, legea națională nu poate fi legea reședinței obișnuite, având în vedere că ambele constituie puncte de legătură distincte, reprezentând două aspecte ale aplicării legii personale. În situația când persoana nu are nici o cetățenie (apatrid), în locul legii naționale (care nu există) trebuie să fie aplicată legea reședinței obișnuite, iar în lipsa acesteia, legea reședinței (temporare). Astfel, în această situație reședința obișnuită trebuie considerat ca punct de legătură principal, iar reședința (temporară) punct de legătură subsidiar, în sensul că instanța trebuie să aplice, cu prioritate, legea statului unde apatridul își are reședința obișnuită, și numai în cazul când acesta nu are reședință obișnuită, se va apela la legea statului unde își are reședința (temporară).

Pornind de la aceste precizări referitoare la textul alin.(4), considerăm că formularea potrivită ar fi următoarea: „Legea aplicabilă stării civile și capacității apatridului este legea statului unde acesta are reședința obișnuită, iar în lipsa acesteia, legea reședinței (temporare)”.

În ceea ce privește statutul personal al refugiaților, art.2586 alin.(5) prevede următoarele: „Legea națională a refugiatului se consideră legea statului care îi acordă azil, dacă nu este prevăzut altceva de legea Republicii Moldova sau de tratatele internaționale la care Republica Moldova este parte”. Precizăm, că pentru această ipoteză Convenția privind statutul refugiaților (Geneva, 1951) la care Republica Moldova a aderat prin Legea nr.677 din 23.11.2001 [6] prevede în art.12 alin.(1) că „statutul personal al unui refugiat va fi guvernat de legea țării unde își are domiciliul sau, în lipsa unui domiciliu, de legea țării unde își are reședința”.

În acest caz ne aflăm în prezența unui conflict între norma conflictuală internă și norma conflictuală uniformă cuprinsă într-o convenție internațională la care Republica Moldova este parte, conflict care urmează a fi soluționat în favoarea normei conflictuale uniforme.

Reședința obișnuită ca punct de legătură pentru determinarea legii aplicabile statutului personal este o noțiune recent introdusă în Codul civil al Republicii Moldova.

Calificarea legală a noțiunii de reședință obișnuită în dreptul Republicii Moldova este prevăzută în art 38 din Codul civil care stabilește următoarele:

„(1) Domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are reședința obișnuită. Se consideră că persoana își păstrează domiciliul atât timp cât nu și-a stabilit un altul.

(2) Reședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu locul vizat. La determinarea reședinței obișnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței persoanei în locul vizat, precum și condițiile și motivele acestei prezențe.

(3) Reședința temporară a persoanei fizice este locul unde își are locuința temporară sau secundară.

(4) Stabilirea sau schimbarea domiciliului nu operează decât atunci când cel care ocupă sau se mută într-un anumit loc a făcut-o cu intenția de a avea acolo reședința obișnuită. Dovada intenției rezultă din declarațiile persoanei făcute la autoritățile competente să opereze stabilirea sau schimbarea domiciliului, iar în lipsa acestor declarații, din orice alte împrejurări de fapt.

(5) Persoana al cărui domiciliu nu poate fi stabilit cu certitudine se consideră domiciliată la locul reședinței sale temporare.

(6) În lipsa de reședință temporară, persoana este considerată că domiciliază la locul ultimului domiciliu, iar dacă acesta nu se cunoaște, la locul unde persoana se găsește”.

Referitor la textul reglementării prevăzute de art.38 din Codul civil se impun două precizări, una din perspectiva dreptului internațional privat și alta din punctul de vedere al dreptului intern.

Prima precizare constă în faptul că reședința obișnuită ca punct de legătură în determinarea legii aplica-

bile apare în raporturile de drept internațional privat, astfel considerăm că calificarea noțiunii de reședință obișnuită ar fi fost mai potrivită în cuprinsul Cărții a Cincea din Codul civil, adică în cadrul reglementărilor de drept internațional privat. În plus, această idee se justifică prin aceea că reședința obișnuită ca punct de legătură în determinarea legii aplicabile apare nu doar în materia statutului personal, ci și în materia obligațiilor contractuale, necontractuale, succesiunii etc.

Menționăm, că reglementările anterioare existente până la modificarea Codului civil prin Legea nr.133 din 15.11.2018, și anume art.1587 alin.(2)-(4) stabileau aplicarea legii domiciliului sau reședinței persoanei fizice ca puncte de legătură pentru determinarea legii aplicabile.

Reglementările actuale, și anume art.2586 alin. (2) și (4) din Codul civil, apelează la aplicarea legii reședinței obișnuite, soluție întemeiată pe ideea liberei circulații a persoanelor, care duce la opțiunea unui punct de legătură mai flexibil.

Pe planul dreptului internațional privat reședința obișnuită prezintă importanță ca punct de legătură subsidiar după cetățenie, cu precădere în ipoteza cetățeniei multiple sau a apatrizilor. Reședința obișnuită se caracterizează prin caracterul principal al locuinței, absența formalităților legate de înregistrare a acesteia și durabilitatea legăturilor cu statul în care aceasta este stabilită.

Așadar, noțiunea de reședință obișnuită și stabilirea acesteia ca punct de legătură de cele mai multe ori alternative la cetățenie, a dus la diminuarea noțiunii de domiciliu în dreptul internațional privat. Din această perspectivă, este evident că legiuitorul a instituit în mod practic, în afară de cetățenie și domiciliu, acestea constituind puncte de legătură de drept, și reședința obișnuită care reprezintă un punct de legătură de fapt, care implică caracterul principal al locuinței și durabilitatea legăturilor persoanei cu statul pe al cărui teritoriu este stabilită reședința obișnuită.

Pentru determinarea reședinței obișnuite, urmează să constatăm o distincție între faptul dacă este vorba de o persoană fizică obișnuită sau un profesionist.

Astfel, în sensul art.38 alin.(2) din Codul civil, reședința obișnuită demonstrează o legătură apropiată și stabilă a persoanei fizice cu un anumit stat, iar la determinarea reședinței obișnuite se iau în considerare toate elementele de fapt relevante, în special durata și regularitatea prezenței persoanei în acel loc, precum și condițiile și motivele acestei prezențe.

Având în vedere că potrivit art.38 alin.(1) din Codul civil, domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are reședința obișnuită, constatăm că dreptul Republicii Moldova echivalează reședința obișnuită cu domiciliul (de drept comun) al persoanei fizice.

Potrivit art.2586 alin.(7) din Codul civil, reședința obișnuită a unei persoane fizice acționând în exercitarea activității sale de profesionist este locul unde aceasta a fost înregistrată în calitate de profesionist. Această reglementare coincide cu cea prevăzută de art.41 din Codul civil, conform căreia persoana fizică care practică o activitate de întreprinzător sau profesională își are domiciliul, în tot ce privește ace activitate, și la sediul formei de exercitare a activității. Concordanța celor două reglementări confirmă similitudinea dintre noțiunea de reședință obișnuită și cea de domiciliu în dreptul Republicii Moldova.

Din punctul de vedere al dreptului intern, constatăm că reglementările actuale privind domiciliul și reședința diferă de cele precedente, adică anterioare Legii nr.133 din 15.11.2018. Astfel, reglementările anterioare stabilite prin dispozițiile art.30 din Codul civil în care domiciliul persoanei fizice era considerat locul locuinței statornice sau principale, iar reședința era considerată locul locuinței temporare sau secundare, în sensul că domiciliul reprezintă locuința permanentă, iar reședința locuința temporară,

erau mai potrivite în ceea ce privește definirea legală a acestora.

Observăm, că reglementările actuale stabilite de art.38 din Codul civil intercalează reședința obișnuită cu domiciliul și reședința, aceasta din urmă fiind exprimată printr-un termen nou, și anume „reședința temporară”. Considerăm, că termenul de „reședință temporară” este nepotrivit, având în vedere că reședința prin ea însăși este temporară, în sensul de locuință temporară, pentru că în ipoteza în care nu este temporară ne aflăm în prezența locuinței permanente, adică domiciliului. Prin urmare, introducerea noțiunii de „reședință temporară” ni se pare, cel puțin, alogică, iar termenul de „reședință” exprimă exact sensul noțiunii, în sens de locuință temporară.

Ipoteza pentru care legiuitorul a recurs la noțiunea de „reședință temporară” pentru a o deosebi de noțiunea de „reședință obișnuită”, deasemenea, nu se justifică pentru motivele enunțate anterior.

Considerăm că calificarea noțiunii de „reședință obișnuită” ar fi fost mai adecvată în cadrul reglementărilor de drept internațional privat cuprinse în Cartea a Cincea, având în vedere că aceasta se manifestă ca punct de legătură în determinarea legii aplicabile exclusiv în raporturile cu element de extraneitate, și nu în raporturile de drept intern în care reședința obișnuită nu prezintă relevanță. În schimb, reglementarea prevăzută de art.38 din Codul civil trebuia să se refere doar la definirea legală a domiciliului ca locuință principală și a reședinței ca locuință temporară.

În rezultatul observațiilor făcute în legătură cu problematica abordată, se desprind două concluzii:

Primo: Este evident că prin excluderea stării civile din obiectul reglementărilor privind legea aplicabilă statutului personal, legiuitorul a creat în mod artificial o lacună în dreptul internațional privat al Republicii Moldova, care așa cum am menționat va fi completată prin analogia legii în sensul art.6 alin. (1) din Codul civil. Astfel, starea civilă va cădea sub

incidența legii naționale din motivele enunțate anterior.

Însă, din întrebarea formulată în denumirea articolului, rezultă o altă întrebare: Care a fost motivul creării artificiale a respectivei lacune, având în vedere că rolul legiuitorului este de a acoperi golurile în legislație și nu crearea acestora, iar soluția potrivit căreia starea civilă și capacitatea sunt cărmuite de legea națională este una adecvată și rațională ?

Secundo: Efectuarea calificării noțiunii de „reședință obișnuită” ar fi fost potrivită dacă își găsea reflectie în cuprinsul Cărtii a Cincea, adică în dispozițiile de drept internațional privat, având în vedere că reședința obișnuită prezintă relevanță în calitate de punct de legătură în determinarea legii aplicabile exclusiv în raporturile de drept privat cu element de extraneitate nu doar în materia statutului personal, ci și în alte materii, cum ar fi obligațiile contractu-

ale, obligațiile necontractuale, succesiunea etc., pe când reglementarea stabilită de dispozițiile art.38 din Codul civil să fie limitată în definirea legală a domiciliului ca locuință permanentă și a reședinței ca locuință temporară, precum și renunțarea la termenul de „reședință temorară”, deoarece termenul de „reședință” redă întocmai sensul acesteia.

Referințe bibliografice:

1. BELEIU, Gh. *Drept Civil*. Ediția a VII-a, Editura Universul Juridic, București, 2001.
2. Monitorul Oficial nr.97-99 din 17.08.2001.
3. CARBONNIER, J. *Droit civil, Les personnes, 20e ed.*, Presses Universitaires de France, Paris, 1996.
4. Monitorul Oficial nr.66-75 din 1.03.2019.
5. Monitorul Oficial nr.98-101, 2000.
6. Monitorul Oficial nr.150-151, 2001.

ABORDĂRI CONCEPTUALE PRIVIND ADMISIBILITATEA PROBELOR ÎN PROCESUL PENAL

Anatol CEACHIR

doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

e-mail: ceachiranatol@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0003-3378-473X>

Autorul susține că datele sau informațiile care ajută la rezolvarea cauzei penale sunt furnizate prin intermediul probelor. În lucrare se arată că din momentul începerii procesului penal și până la soluționarea definitivă a cauzei deduse judecății, toate problemele pe care este fondată cauza sunt rezolvate cu ajutorul probelor și, ca urmare a acestui fapt, ne convingem că întregul proces penal este dominat de probe, în general, și de cerințele de admisibilitate, în special.

Se arată că admisibilitatea reprezintă calitatea procesuală a probelor. Aici sunt trecute în revistă mai multe aspecte referitoare la cerința de admisibilitate a probelor.

Cuvinte-cheie: proces penal, probă, probatoriu, admisibilitate.

CONCEPTUAL APPROACHES ON THE ADMISSIBILITY OF PROOFS IN THE CRIMINAL PROCESS

The author claims that the data or information that helps to solve the criminal case is provided through proofs. The paper shows that from the beginning of the criminal trial until the final settlement of the case brought to trial, all the issues the cause is founded on are solved with the help of proofs and, as a result, we are convinced that the entire criminal process is dominated by proofs in general and admissibility requirements in particular.

It is shown that admissibility represents the procedural quality of the proofs. Here, several aspects related to the requirement of admissibility of the proofs are reviewed.

Keywords: criminal case, proof, probative, admissibility.

APPROCHES CONCEPTUELLES DE LA RECEVABILITÉ DES PREUVES DANS LES PROCÉDURES PÉNALES

L'auteur affirme que les données ou les informations qui contribuent à résoudre l'affaire pénale sont fournis par la preuve. Dans cet oeuvre, il est montré que, depuis l'époque du début de la procédure pénale jusqu'au règlement définitif de l'affaire portée devant elle, tous les problèmes du fond de l'affaire doivent être résolus avec l'aide des preuves et, par conséquent, nous sommes convaincus que la durée de l'essai a été dominée par des éléments de preuve et les exigences en matière d'admissibilité, en particulier.

Il est démontré que la recevabilité représente la qualité procédurale de la preuve. Plusieurs aspects concernant l'exigence de recevabilité des preuves sont examinés ici.

Mots-clés: procès pénal, preuve, probatoire, recevabilité.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К ДОПУСТИМОСТИ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Автор утверждает, что данные или информация, которая помогает решить уголовное дело, предоставляются через доказательства. В статье показано, что с момента начала уголовного процесса и до окончательного

решения дела, выдвинутого судом, все вопросы, на которых основано дело, решаются с помощью доказательств и, в результате этого, в уголовном процессе доминируют доказательства, в общем и требования к допустимости, в частности.

Показано, что допустимость представляет собой процессуальное качество доказательств. Здесь рассматриваются некоторые аспекты относительно требований к допустимости доказательств.

Ключевые слова: уголовный процесс, доказательство, средства доказывания, допустимость.

Termenul „*probă*” provine de la latinescul *probo*, -are, -vi, -atum, care înseamnă „a dovedi” sau de la *probatio*, care înseamnă „dovadă”. Dacă, etimologic, prin probă în procesul penal, înțelegem dovada sau temelia hotărârii judecătorești, prin intermediul său se realizează cunoașterea, adică se dă eficiență principiului aflării adevărului în procesul penal [1].

În limbajul practicii juridice, cuvântul „*probă*” este folosit adeseori atât în înțelesul noțiunii de „*probă*”, cât și în cel al noțiunii de „*mijloc de probă*”. Însă proba și mijlocul de probă sunt două categorii juridice deosebite. Codul de procedură penală întrebuițează termenii corespunzători pentru fiecare categorie, evitând astfel confuziile. Denumim, mijloc de probă remediul care dă în vileag proba, adică izvorul probei, și denumim proba rezultatul administrării unui mijloc de probă [2].

Dreptul la probă este remarcat în materie penală și se compune din numeroase *principii* care formează arhitectura teoriei generale a probei, printre care libertatea și legalitatea probei, loialitatea, interdicția de preconstituire a unei probe etc., precum și din *reguli* destinate să rezolve problema stabilirii adevărului faptelor litigioase, având în egală măsură o natură substanțială și procesuală [3]. Rolul însemnat al probelor în administrarea justiției penale i-a determinat pe unii autori să afirme că întregul proces penal este dominat de problema probelor [4]. O asemenea opinie este justificată, deoarece, din momentul în care a fost declanșat procesul penal și până la soluționarea lui definitivă, toate problemele fondului cauzei sunt rezolvate cu ajutorul probelor. Înfiptuirea justiției penale depinde, în principal, de sistemul probelor.

Aceasta este și explicația pentru care, de-a lungul timpului, a existat o intensă preocupare pentru perfecționarea probatoriului [5].

În procesul penal, probele și probatoriul ocupă un loc central. Pentru a lua o hotărâre care va influența viața unor persoane, magistratul trebuie să cunoască pe deplin realitatea tuturor împrejurărilor cauzei și să fie convins că soluția pe care o adoptă este singura corectă, fiind ajutat în acest sens de către avocatul-apărător. Ori, această decizie, de a trimite, sau nu, în judecată, ori de a condamna sau achita o persoană, este fundamental determinată de activitatea în cadrul probatoriului, unde ultimul rol nu este exercitat de avocatul-apărător [6].

Considerată ca o activitate procesuală complexă [7], apărarea impune ca la eforturile persoanei care luptă pentru apărarea drepturilor și intereselor sale, să se alătore și participarea unui avocat, care poate fi o persoană aleasă sau numită în procesul penal în scopul de a ajuta părțile să-și apere interesele ocrotite de lege [8]. Astfel, în sistemul nostru procesual penal, principiul garantării dreptului la apărare a marcat, în general, o sporire considerabilă a garantării libertăților și demnității personale în procesul penal, respectiv mutarea centrului de greutate al dreptului la apărare din planul abstract, legislativ, în domeniul concret, judiciar, statuându-se, mai întâi, că „dreptul de apărare este garantat învinutului, inculpatului și celorlalte părți în tot cursul procesului penal” și că „orice parte are dreptul să fie asistată de apărător în tot cursul procesului penal” [9].

Probele sunt entități de fapt extraprocesuale (există în afara procesului penal), se referă însă la obiectul acestui proces (fapta și făptuitorul la care se

referă procesul). Prin administrarea lor în procesul penal ele capătă caracter procesual.

Probele au ca funcție obținerea elementelor informative care servesc la stabilirea adevărului în soluționarea procesului penal. Mijloacele de probă, la rândul lor, au drept funcție divulgarea elementelor de fapt care constituie probe. Atât probele, cât și mijloacele de probă au ca finalitate justa soluționare a cauzelor penale și realizarea scopului procesului penal [10].

În vocabularul practicienilor noțiunea de „*probă*” a căpătat cu timpul mai multe înțelesuri, cuprinzând atât probele și mijloacele de probă, cât și rezultatul probatoriului [11]. Între probe și mijloacele de probă există o legătură indisolubilă, întrucât probele pot fi folosite numai dacă sunt obținute prin mijloacele de probă prevăzute de lege, legătură care uneori face a fi posibilă confundarea lor.

Activitatea judiciară prin care se folosesc procedeele probatorii pentru obținerea mijloacelor de probă, din care rezultă probele ce duc la constatarea faptelor ce constituie infracțiuni și a împrejurărilor în care au fost săvârșite, a apărărilor pe care le fac părțile din proces se numește *probatoriu* și constă în *actele procesuale și procedurale* prevăzute de lege prin care autoritățile judiciare, cu contribuția părților, stabilesc elementele de fapt necesare pentru cunoașterea faptelor și împrejurărilor, care formează obiectul unei cauze penale.

În doctrina procesului penal și în teoria probelor, calitatea admisibilității probelor este recunoscută de majoritatea specialiștilor ca o poziție cheie, prin prisma căreia, după cum cunoaștem, are loc stabilirea utilității folosirii lor în cadrul probatoriului [12].

În vederea determinării adevărului cu privire la rezolvarea unei cauze penale, probele administrate trebuie să poată oferi informații care să permită fixarea strictă a celor petrecute în realitatea obiectivă; numai în acest fel se pot determina circumstanțele comiterii faptei penale, forma de vinovăție etc.

Pentru a putea fi administrată într-o cauză penală, proba trebuie să fie admisă de lege (admisibilitatea); să aibă legătură cu rezolvarea cauzei penale (pertinența); să aibă un rol hotărâtor în soluționarea cauzei penale (concludența); să fie posibilă administrarea acesteia; să fie necesară administrarea probei (utilitatea) [13].

„*Admisibil*” – înseamnă însușirea de a fi admis, posibilitatea de a fi acceptat, primit [14]. Conceptul de admisibilitate este folosit în teoria procesului penal atât în sens îngust, cât și în sens larg. Admisibilitatea în sens îngust presupune calitatea procesuală a probei. În sens larg, admisibilitatea reprezintă o instituție juridică, adică sistem de norme juridice care fixează ordinea de obținere, mecanismul juridic de verificare sub aspectul admisibilității, recunoașterea probelor ca inadmisibile și excluderea lor din probatoriu. Aceasta instituție mai poate fi identificată și cu denumirea de *regulile admisibilității probelor* [15].

Autorul F.N. Fatcullin înțelege prin admisibilitatea utilitatea acestei surse, recunoscute de legiuitor, de a figura în calitate de mijloc al probatoriului în cadrul procesului penal, iar cerința admisibilității probei este raportată de acest savant la sursa datelor faptice [16].

Practic același concept este împărtășit și de D.V. Zelenschi, care susține că admisibilitatea reprezintă caracteristica procesual-penală a surselor și modalităților obținerii datelor faptice, care permite de a introduce probelor administrate în „circuitul” procesului penal și a le folosi în vederea stabilirii datelor faptice a cauzei penale, a vinovăției sau nevinovăției persoanei [17].

Gh.F. Gorschii, L.D. Cocorev și P.S. Elkind explică că prin admisibilitatea probelor, corespunderea lor cerințelor legii cu referire la sursă este modalitatea de obținere și fixarea datelor faptice. În acest fel, dacă cerința pertinentei probelor caracterizează legătura causală a datelor faptice cu obiectul probatoriului, atunci cerința admisibilității – legalitatea

surselor, modalitățile de obținere și de fixare a datelor faptice [18]. Cu această ocazie se invocă trei cerințe în raportul cu admisibilitatea probelor: sursa legală; modalitatea de obținere și forma de fixare. Din cerință se subînțelege obținerea datelor de fapt, doar dintr-o listă precisă și exhaustivă a mijloacelor prevăzute de lege. Vorbind despre obținerea probelor, autorii susțin că unicul mijloc de obținere a probelor le reprezintă acțiunile de urmărire penală și cele judiciare, prevăzute în legea procesual-penală. În privința formei de fixare a probelor, se susține că o anumită informație devine probatorie doar în cazul în care a fost fixată într-o formă legală.

În viziunea lui Iu.M.Groșevoi și S.M. Stahovschi admisibilitatea probelor trebuie raportată la sursele procesuale de obținere. Ei indicau asupra faptului că, apreciind sursa procesuală din punct de vedere al admisibilității, organul de urmărire penală sau instanța de judecată trebuie să clarifice: dacă această sursă este prevăzută de lege; dacă nu au fost admise încălcări ale legii procesual-penale în procesul formării sursei procesuale; în cazul încălcării prevederilor legii la obținerea informațiilor din sursa procesuală, pe cât de tare a influențat acest fapt asupra autenticității informațiilor care se conțin în sursa vizată; dacă este posibilă folosirea acestei surse și a datelor conținute în ea în cadrul probatoriului, cu condiția identificării anumitor încălcări a prevederilor legii de procedură penală în procesul obținerii lor” [19].

Autorii vizați susțineau că interpretarea corectă a noțiunii „*admisibilitatea probelor*” are importanță teoretico-practică, deoarece influențează în mod substanțial întreaga derulare a probatoriului: strângerea, verificarea și aprecierea probelor, apărarea drepturilor și intereselor subiecților activității procesual-penale. Prin „*admisibilitatea probelor*” ei subînțeleg utilitatea lor în cadrul probatoriului cu respectarea anumitor condiții.

Referitor la condițiile generale de asigurare a admisibilității probelor, Iu.M. Groșevoi și

S.M.Stahovschi, invocă: subiectul corespunzător, împuternicit cu efectuarea acțiunii procesuale, orientate spre obținerea probelor; sursa corespunzătoare a datelor faptice, care constituie conținutul probelor, acțiunea procesuală corespunzătoare, care este folosită în vederea obținerii probelor; ordinea procesuală corespunzătoare efectuării acțiunii procesuale.

În opinia lui P.Andrushko, admisibilitatea probelor solicită utilizarea doar a informațiilor, obținute cu respectarea cerințelor legale: probele trebuie obținute doar de persoanele și organele special împuternicite în acest sens; probele trebuie obținute în ordinea strict stabilită de lege, adică prin acele modalități și mijloace care sunt destinate obținerii anumitor date de fapt (probe); în procesul obținerii informațiilor trebuie respectate cerințele legii, care determină ordinea efectuării anumitor acțiuni concrete, consecutivitatea lor, cercul de participanți la aceste acțiuni; probele urmează a fi fixate în ordinea corespunzătoare [20].

L.N. Loboiko înțelege prin admisibilitatea probelor, posibilitatea persoanei care efectuează urmărirea penală, de a le folosi, în virtutea prevederilor legii de procedură penală, în calitate de probe [21]. Autorul susține, că spre deosebire de utilitatea probelor, ce caracterizează folosirea lor după conținut, admisibilitatea determină utilitatea lor în temeiul formelor specifice, prin care subînțelegem procedurile prevăzute de lege, referitoare la obținerea, fixarea, aplicarea probelor, precum și reglementările stricte privind interdicția obținerii anumitor probe și operarea cu ele.

Probele, pentru a putea fi admisibile, trebuie să corespundă următoarelor cerințe: e necesar să se regăsească în sursele prevăzute de lege; datele de fapt, obținute în urma acțiunilor de urmărire penală, inclusiv prin măsurile speciale de investigații, trebuie să fie perfectate corect din punct de vedere procesual; trebuie să existe o modalitate strict prevăzută de lege pentru obținerea datelor faptice în cazul anu-

mitor acțiunii procesuale concrete; dreptul de a efectua acțiuni de urmărire penală în vederea străngerii probelor îl pot deține doar subiecții strict determinați de lege.

După cum susține V.B. Alexeev, proba judiciară trebuie să dispună nu doar de calitățile pertinentei, concludenței și utilității, dar urmează să mai fie și admisibilă, adică să îmbrace o astfel de formă procesuală care ar crea o convingere fermă că descoperirea și fixarea acestora a avut loc cu respectarea cerințelor prevăzute de lege, că acest mijloc de acumulare a informațiilor este prevăzut de lege ca unul corespunzător în latura formulării anumitor concluzii în cadrul cauzei penale [22, p.50].

Admisibilitatea este calitatea probelor, care apare în virtutea cerințelor formale înaintate în privința obținerii lor. Aceste cerințe sunt desemnate în teoria probatoriului în calitate de condiții ale admisibilității. Lor li se atribuie: subiectul corespunzător, sursa (inclusiv forma de materializare) informațiilor, acțiunea procesuală și modalitatea de realizare a ei.

Doctrina de specialitate evidențiază patru cerințe fundamentale ale formei procesuale de obținere a probelor, care asigură admisibilitatea lor: subiectul corespunzător al probatoriului; sursa probei să fie prevăzută de lege; utilizarea procedurilor și modalităților legale pentru obținerea datelor factice; asigurarea legalității efectuării acțiunii procesuale [23, p.119].

Astfel, proba este admisibilă dacă este obținută de subiectul împuternicit în mod corespunzător pentru a efectua acțiunea procesuală în cadrul cauzei respective; doar din sursele strict specificate în normele legii procesual-penale; doar în rezultatul acțiunii procesuale corespunzătoare, cu respectarea strictă a regulilor efectuării ei, inclusiv cele privind desfășurarea și fixarea rezultatelor acesteia.

Generalizând opiniile analizate, conchidem că pot fi considerate ca probe, obținute în cadrul probatoriului, în conformitate cu prevederile legii procesu-

al-penale și cu respectarea condițiilor admisibilității, datele factice care:

a) sunt strânse de un subiect corespunzător (ofițer de urmărire penală, procuror, instanță de judecată);

- sunt prezentate sub formă de obiecte sau documente de către bănuit, învinuit, partea vătămată, partea civilă, partea civilmente responsabilă, reprezentanții acestora și apărători în vederea anexării la materialele cauzei;

-sunt solicitate de către ofițerul de urmărire penală, procuror, instanță de judecată, iar în unele cazuri, și de apărător;

b) sunt obținute dintr-o sursă corespunzătoare de informație. În conformitate cu art.93, alin. 2 Cod de procedură penală, în calitate de probe în procesul penal se admit elementele de fapt constatate prin intermediul următoarelor mijloace:

- declarațiile bănuitului, învinuitului, inculpatului, ale părții vătămate, ale părții civile, ale părții civilmente responsabile, ale martorului;

- raportul de expertiză;

- corpurile delictive;

- procesele-verbale privind acțiunile de urmărire penală și ale cercetării judecătorești;

- documentele inclusiv cele oficiale;

- înregistrările audio sau video, fotografiile;

- constatările tehnico-științifice și medico-legale;

- actele procedurale în care se consemnează rezultatele măsurilor speciale de investigații și anexele la ele, inclusiv stenograma, fotografiile, înregistrările și altele;

- procesele-verbale de consemnare a rezultatelor investigațiilor financiare paralele și procesele-verbale de consemnare a opiniei organului de control de stat al activității de întreprinzător, emisă conform prevederilor art. 276¹ Cod de procedură penală, dacă nu a fost expusă într-un proces-verbal de control;

- procesul-verbal, întocmit în cadrul controlului de stat asupra activității de întreprinzător, un alt act de control/administrativ cu caracter decizional, ela-

borat de un organ de control în rezultatul unui control efectuat conform legislației speciale în vigoare;

c) sunt administrate prin următoarele procedee probatorii:

- acțiuni de urmărire penală;
- acțiunile să fie prevăzute de legea procesual-penală;
- acțiunile să fie realizate în cursul procesului penal;

d) au un mod corespunzător de efectuare a acțiunii procesuale, a căror ordine de efectuare a acțiunilor de urmărire penală este reglementată de art. 102-164 Cod de procedură penală.

Respectarea fără echivoc a acestor norme asigură admisibilitatea probelor obținute.

Învinuitul sau inculpatul, bucurându-se de *prezumția de nevinovăție*, nu este obligat să probeze nevinovăția sa; el are însă *dreptul să probeze lipsa de temeinicie a probelor* care îl învinuiesc și *să propună probe în apărare*; de altfel, tuturor părților li se acordă dreptul de a propune și a cere administrarea probelor necesare în apărarea intereselor lor legitime. Părțile ajută autoritățile judiciare în cadrul probatoriului la lămurirea cauzei sub toate aspectele, exercitându-și dreptul de a lămuri prin probe împrejurările prin care sunt susținute pretențiile sau apărărilor formulate.

Procedura probatoriului are în vedere mai întâi *descoperirea probelor* (investigații proprii ale organelor de urmărire penală, propuneri de probe din partea părților); urmează *admiterea cererilor de probă* prezentate de participanții la proces și *dispunerea efectuării lor*; în final, *administrarea probelor* prin procedeele probatorii, din care se obțin mijloacele de probă.

În faza de *urmărire penală*, descoperirea probelor care trebuie administrate este o obligație a organelor de urmărire penală, acestea folosind diverse surse de informare: plângerea, denunțul, sesizarea organului competent, care conțin elemente de fapt

în susținerea învinuirii și indicarea mijloacelor de probă care pot fi folosite; descoperirea probelor poate rezulta și din investigațiile proprii ale organului de urmărire penală (cercetări la fața locului, percheziții, ridicări de obiecte și înscrisuri, ascultarea persoanei vătămate, a învinuitului, a altor persoane). Întrucât sarcina descoperirii probelor revine aceluiași organ care le administrează, codul folosește pentru organele de urmărire penală sintagma „*strângerea probelor*”, dar nu administrarea probelor. Pentru a ușura părțile în propunerea probelor și a cererilor de administrare a lor, legea prevede că organul de urmărire penală, cu ocazia ascultării învinuitului sau inculpatului, precum și a celorlalte părți, poate să-l întrebe pe cel ascultat cu privire la probele pe care înțelege să le propună și mijloacele de probă prin care pot fi obținute. Dacă organul de urmărire constată că ele sunt concludente, le admite și dispune administrarea lor, în caz contrar, dacă probele nu sunt concludente și utile, respinge cererile formulate, cu motivarea corespunzătoare [24, p.294-295].

Învinuitul și inculpatul au dreptul să cunoască probele care au fost strânse împotriva lor, pentru a le putea combate. Afară de posibilitatea pe care o are apărătorul învinuitului sau inculpatului de a lua parte la procedeele probatorii, la terminarea urmăririi penale îi sunt prezentate învinuitului probele ce au fost strânse, cu *dreptul de a cere contraprobe* și a propune probe în apărare.

În temeiul celor expuse, constatăm că normele care reglementează instituția probatoriului, în special a probelor și a mijloacelor de probă, prezintă o deosebită importanță, atât pentru faptul că ele sunt strâns legate de realizarea scopului procesului penal, cât și pentru aceea că în cea mai mare parte a activităților procesual-penale se polemizează asupra respectării formei procesuale la realizarea procedurilor probatorii și, în legătură cu aceasta – asupra admisibilității probelor.

Referințe bibliografice:

1. VOLONCIU N. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Vol. I. Ed. Paideia. București, 2001, p. 331.
2. DONGOROZ V., KAHANE S., ANTONIU G., BULAI C., ILIESCU N., SRĂNOIU R. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. V*. Ediția a II-a. Editura Academiei Române. Editura C. H. Beck. București, 2003, p. 171.
3. MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală*. Vol. II. Ed. C. H. BECK. București, 2012, p. 221.
4. LEVASSEUR G., CHAVANNE A. *Droit pénal et procédure penale*. Ed. Sirey, Paris, 1972, p. 98.
5. DONGOROZ V. *Curs de procedură penală*. Ediția a 2-a. București, p. 207.
6. SAVA A. *Aprecierea probelor în procesul penal*. Ed. Junimea. Iași, 2002, p. 5.
7. STOICA O. *Rolul avocatului în realizarea dreptului de apărare*. RRD, nr. 3, 1977, p. 106.
8. VASILIU T. *Realizarea dreptului de apărare și unele probleme referitoare la exercitarea profesiei de avocat*. RRD, nr. 3/1971, p. 16-24.
9. MATEUȚ Gh. *Tratat de procedură penală. Partea generală. Vol. I*. Ed. C. H. BECK. București, 2007, p. 216.
10. DONGOROZ V., KAHANE S., ANTONIU G. et al. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea generală. Vol. V*. Ediția a II-a. București: Editura Academiei Române. ALL BECK, 2003, p. 172.
11. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. Ediția a 3-a. Ed. Hamangiu. București, 2013, p. 282.
12. ТЕРЕХИН В.В. *Допустимость уголовно-процессуальных доказательств: сущность, содержание, происхождение*. Вестник Нижегородской Академии МВД, России, 2012, №20, с. 117.

13. OLARIU M., MARIN C. *Drept procesual penal. Partea generală. Curs universitar*. Ed. Universul Juridic. București, 2015, p. 209.
14. OPREA I., PAMFIL C-G., RADU R., ZĂSTROIU V. *Noul dicționar universal al limbii române*. Ediția a doua. Ed. Litera Internațional. București, 2006, p. 41.
15. МАРКИНА Е.А. *Допустимость доказательств как гарантия правосудия и прав личности в современном российском уголовном процессе*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М., 2000, с. 66.
16. ФАТКУЛЛИН Ф.Н. *Общие проблемы процессуального доказывания*. Казань, 1976, с. 130.
17. ЗЕЛЕНСКИЙ Д.В. *Проблемы допустимости доказательств в российском уголовном процессе*. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Краснодар, 1995, с. 4.
18. ГОРСКИЙ Г.Ф., КОКОРЕВ Л.Д., ЭЛЬКИНД П.С. *Проблемы доказательств в советском уголовном процессе*. Издательство Воронежского Государственного Университета. Воронеж, 1978, с. 107-117.
19. ГРОШЕВОЙ Ю.М., СТАХІВСЬКИЙ С.М. *Докази і доказування у кримінальному процесі*. К., 2006, с. 66.
20. АНДРУШКО П.П. *Щодо поняття «допустимість доказів» у кримінальному судочинстві*. В: Вісник прокуратури, 2011, с. 61.
21. ЛОБОЙКО Л.М. *Кримінальний процес*. К., Істина, 2014, с. 132.
22. АЛЕКСЕЕВ В.Б. *Оценка доказательств в стадии надзорного производства*. Изд. Юридическая Литература. М., 1971, с. 50.
23. КОКОРЕВ Л.Д., КУЗНЕЦОВ Н.П. *Уголовный процесс. Доказательства и доказывание*. Воронеж, 1995, с. 119.
24. THEODORU Gr. *Tratat de drept procesual penal*. Ediția a 3-a. Ed. Hamangiu. București, 2013, p. 294-295.

РЕФЕРЕНДУМ В МЕХАНИЗМЕ ПРАВОВОЙ ЗАЩИТЫ ОСНОВ КОНСТИТУЦИОННОГО СТРОЯ

Андрей БУЛАТ

докторант, Университет Европейских Политических и Экономических знаний

им. «Константина Стере»

e-mail: andrei-bulat@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-3423-429X>

В статье проведен анализ института референдума в механизме защиты основ конституционного строя. Представлены основные аспекты референдума в соотношении с вопросами защиты основ конституционного строя. Также разработаны предложения по совершенствованию механизма защиты основ конституционного строя в процессе проведения референдума.

Ключевые слова: референдум, демократия, основы конституционного строя, механизм защиты основ конституционного строя.

REFERENDUMUL ÎN MECANISMUL DE PROTECȚIE JURIDICĂ A BAZELOR SISTEMULUI CONSTITUȚIONAL

Articolul oferă o analiză a instituției referendumului în mecanismul de protecție a bazelor sistemului constituțional. Sunt prezentate principalele aspecte ale referendumului în legătură cu problemele protecției bazelor sistemului constituțional. De asemenea sunt elaborate sugestii pentru îmbunătățirea mecanismului de protecție a bazelor sistemului constituțional în procesul de desfășurare a referendumului.

Cuvinte-cheie: referendum, democrație, bazele sistemului constituțional, mecanismul de protecție a bazelor sistemului constituțional.

THE REFERENDUM IN THE LEGAL PROTECTION MECHANISM OF THE BASIS OF THE CONSTITUTIONAL SYSTEM

The article offers an analyzes of the institution of the referendum in the protection mechanism of the basis of the constitutional system. Are shown the main aspects of the referendum in relation to the issues of protecting the basis of the constitutional system. They are also elaborated proposals to improve the mechanism for protecting the foundations of the constitutional system in the process of conducting the referendum.

Keywords: referendum, democracy, foundations of the constitutional system, protection mechanism of the basis of the constitutional system.

LE RÉFÉRENDUM DANS LE MÉCANISME DE PROTECTION JURIDIQUE DES FONDEMENTS DU SYSTÈME CONSTITUTIONNEL

L'article propose une analyse de l'institution du référendum dans le mécanisme de protection des fondements du système constitutionnel. Sont présentés les principaux aspects du référendum en relation avec les questions de protection des fondements du système constitutionnel. Des suggestions sont également développées pour améliorer le mécanisme de protection des fondements du système constitutionnel dans le cadre du référendum.

Mots-clés: référendum, démocratie, fondements du système constitutionnel, mécanisme de protection des fondements du système constitutionnel.

В теории конституционного права все большее внимание уделяется механизмам защиты основ конституционного строя государством. Вместе с тем, в современном демократическом обществе происходит расширение институтов прямой демократии, участия граждан в управлении государством, их вовлечение в политические процессы. По этой причине необходимо и усиление роли народа в механизме защиты основ конституционного строя. Наиболее приемлемой и эффективной формой является участие избирательного корпуса в референдуме.

В научной литературе существуют множество взглядов на референдум. По мнению С.А. Авакьяна, «в современной доктрине и практике конституционного права термин «референдум» наполнен новым смыслом, не совпадающим с происхождением слова. Референдум считают не просто высказыванием народа по определенному вопросу, а принятием решения по данному вопросу» [1]. С.В. Троцкий указывает, что референдум это «одна из форм непосредственного участия в законодательном процессе, в принятии важных государственных решений посредством голосования народом [2]. Е.К. Кубеев рассматривает референдум «как право граждан через всенародное голосование осуществлять принадлежащую им государственную власть [3].

В Конституциях Республики Молдова и зарубежных стран также нет единого подхода в определении референдума. В учредительных актах он определяется как: форма участия граждан в государственных делах (статья 31 Конституции Перу), форма осуществления суверенитета (статья 2 Конституции Азербайджана), одно из высших непосредственных выражений власти народа (статья 3 Конституции Российской Федерации).

Вместе с тем, законодатель дал понятие референдума в Кодексе о выборах Республики Молдо-

ва – это всенародное голосование в целях решения важнейших вопросов государства и общества в целом, а также консультация с гражданами по важнейшим вопросам местного значения.

Понятие «референдума» вытекает из наиболее общего понятия - «демократия». В чем заключается взаимосвязь между этими категориями?

Так, по форме политической организации общества демократия может быть прямой и представительной. Прямая демократия - это форма, при которой государственные решения принимаются народом напрямую. Одним из способов реализации такой демократии выступает участие граждан на референдуме. В свою очередь, представительная демократия осуществляется народом опосредовано через выборных представителей и реализуется путем проведения выборов и референдума [4].

На современном этапе перед наукой встает вопрос о наиболее приемлемой форме демократии для общества. Ученые считают, что идеальной формы не существует. Так, В.Т. Кабышев ссылается на сочетание прямой и представительной демократии, отмечая следующее: «путем прямой демократии представительная получает юридические полномочия от народа на осуществление государственной власти, то есть она конституируется» [5]. Т. Drăganu считает, что прямая демократия не может привести к гармонии граждан, а потенцирует анархию в политике [6].

Учитывая критические подходы В.Т. Кабышева и Т. Drăganu, ряд других современных ученых выделяют третью форму демократии – полупрямая. В частности, французский конституционалист F. Borella отмечает следующее: «в современных тенденциях развития конституционного права следует видеть поиск компромисса между двумя классическими моделями демократии - прямой (непосредственной) и представительной (репре-

зентативной). В таком качестве может выступить относительно новая модель демократии, «полупрямая» [7]. Gh. Costache пишет: «полупрямая демократия является дополнением к представительной демократии. К примеру, Парламент, будучи избранным на несколько лет, может потерять контакт с гражданами или даже начать действовать против их воли. Возможность обратиться в некоторых случаях прямо к нации может ликвидировать эту угрозу. В данном случае полупрямая и представительная демократия выступают как сообщающиеся сосуды общества» [8].

Оценивая подходы отечественных и зарубежных ученых можно сделать вывод о том, что полупрямая демократия совмещает элементы как прямой, так и представительной демократии. Её выражают как органы публичной власти, так и народ. К примеру, Парламент голосует за принятие какого-либо вопроса, после чего выносит его на голосование народу.

Все модели демократии присутствуют в той или иной форме в государствах с современным конституционным строем. Однако по своему содержанию и предназначению отличаются друг от друга. Полупрямая демократия не отражает волеизъявление большинства граждан напрямую, поскольку опосредовано институциональными элементами. В этой связи, мы заключаем, что референдум относится лишь к прямой демократии.

Референдум - это целостная система, которая охватывает широкий спектр вопросов, касающихся с защитой основ конституционного строя. Проанализируем наиболее важные аспекты референдума с целью выработки предложений по совершенствованию механизма защиты основ конституционного строя.

Принципы проведения референдума. Это исходные начала, с помощью которых складывается

механизм правового регулирования отношений по поводу референдума. Предпочтительным представляется выстраивать систему принципов, основываясь на их целевом предназначении в механизме регулирования правоотношений. Российский ученый В.В. Комарова рассматривает принципы права как целостную систему референдумного права [9]. А именно:

а) конституционные принципы, вытекающие из Конституции и характеризующие референдум как форму народовластия в достижении разрешения наиболее важных вопросов в обществе и государстве;

б) принципы участия граждан в референдуме на основе всеобщего, равного и прямого права при тайном и свободном голосовании;

в) принципы, обеспечивающие участникам референдума возможность свободного выбора, контроля за соблюдением законности референдума;

г) организационные принципы, обеспечивающие подготовку и проведение референдума, формирование избирательных комиссий, принятие решений по результатам референдума;

Представленная система принципов В.В. Комаровой в полной степени отражает исходные начала института референдума в Республике Молдова. Вместе с тем, анализ отечественного законодательства свидетельствует о наличии ряда других автономных принципов, которые не входят в вышеуказанную систему. Это принципы применительно к таким институтам как: агитационная работа, финансирование референдума, рассмотрение жалоб на нарушение прав участников референдума, ответственность за нарушение законодательства о референдуме. Они подлежат безусловному включению в общую систему принципов референдума.

Таким образом, принципы референдума имеют важное значение в механизме защиты

основ конституционного строя. Они позволяют восполнить пробелы правового регулирования, устранить противоречия между правовыми предписаниями, определяют правовое положение референдума, его самостоятельность в системе защиты основ конституционного строя.

Предмет референдума. Референдум это политико-правовое явление, суть которого проявляется в свободном волеизъявлении граждан по общественно-значимым вопросам, проблемам, имеющим государственное значение, и принятии решений гражданами по этим вопросам непосредственно [10].

Предмет референдума в Республике Молдова представляет двухуровневую систему: конституционную и законодательную.

Предмет конституционного референдума определен Конституцией Республики Молдова. В предмет входят наиболее важные вопросы. В частности, статья 75 Конституции устанавливает, что на референдум выносятся важнейшие вопросы жизни общества и государства. По нашему мнению, формула подобного референдума представляется не совсем удачной, поскольку Конституцией не определен четко предмет референдума, т.е. вопросы, подлежащие решению посредством референдума. Совершенно естественно, что на референдум выносятся только важнейшие вопросы общества и государства. В ином случае, встает вопрос о целесообразности проведения референдума, поскольку многие вопросы общественного и государственного значения могут быть разрешены общественными и государственными учреждениями. В этом контексте можно упомянуть Постановление Конституционного суда Республики Молдова № 24 от 27.07.2017 года о проверке конституционности Указа Президента Республики Молдова № 105-VIII от 28 марта 2017 года о проведении республиканского

консультативного референдума. Указом Президента было назначено проведение консультативного референдума по одному из вопросов, который касался изучения в образовательных учреждениях предмета «История Молдовы» вместо «Истории Румынии». Конституционный суд пришел к выводу о том, что скрывающаяся под «вопросами общенационального значения» инициатива Президента о проведении референдума по вопросам, требующим научной оценки со стороны академического сообщества, противоречит духу и букве Конституции [11].

Таким образом, Конституция должна содержать исчерпывающий перечень вопросов, подлежащих решению посредством референдума. Наличие такого пробела в конституционном законодательстве существенно затрудняет применение института референдума в механизме защиты основ конституционного строя.

Кроме того, наиболее важные вопросы жизни общества и государства должны быть предметом проверки со стороны Конституционного суда. В настоящее время данный орган уполномочен проверять лишь вопросы референдума относительно пересмотра Конституции. Наличие такого механизма конституционного контроля явно недостаточно для эффективной защиты основ конституционного строя. Вместе с тем, проверка на стадии вынесения вопросов на референдум будет способствовать укреплению стабильности основ конституционного строя. [12].

Также в предмет конституционного референдума входят вопросы принятия, изменения и дополнения Конституции.

Статьей 142 части (1) Конституции определен круг вопросов, которые выносятся на референдум в обязательном порядке. Это положения о суверенном, независимом и унитарном характере, постоянном нейтралитете государства. Данные

конституционные положения представляют большую ценность для нашего государства, в связи с чем подлежат особой правовой защите.

Вместе с тем, положения статьи 142 Конституции не раскрывают содержание всех основ конституционного строя Республики Молдова. Иные основы остаются без должной правовой защиты со стороны граждан. Поскольку основополагающие нормы Конституции имеют высшую юридическую силу, вопрос о пересмотре должен решаться только через референдум. Таким образом, редакцию статьи 142 Конституции необходимо изменить, изложив её следующим образом: «Основы конституционного строя могут быть пересмотрены только при их одобрении путем референдума большинством граждан, включенных в избирательные списки».

На законодательном уровне предмет референдума определен Кодексом о выборах Республики Молдова. В нем указывается, что референдумы делятся на республиканские и местные.

Республиканский референдум проводится в целях реализации власти народа и обеспечения его непосредственного участия в руководстве и управлении государственными делами. Местный референдум представляет собой консультирование с гражданами по вопросам важнейшего значения для села (коммуны), сектора, города (муниципия), района, административно-территориального образования с особым статусом, отзыва примара села (коммуны), сектора, города (муниципия).

В зависимости от правового характера выносимых на референдум вопросов республиканские референдумы могут быть конституционными, законодательными, об отстранении от должности Президента Республики Молдова и консультативными. На законодательный референдум выносятся законопроекты или отдельные положения

законопроектов, имеющие исключительную важность. Консультативный референдум касается вопросов общенационального значения в целях консультирования с общественностью по таким вопросам и последующего принятия компетентными органами публичной власти окончательных решений.

Законодательство Республики Молдова устанавливает ряд ограничений относительно перечня вопросов, выносимых на всенародное обсуждение. В соответствии с законом не могут выноситься вопросы: а) о налогах и бюджете; б) об амнистии и помиловании; в) о чрезвычайных и срочных мерах по обеспечению общественного порядка, здоровья и безопасности населения; г) об избрании и назначении на должность, освобождении от должности лиц, относящиеся к компетенции Парламента, Президента Республики Молдова и Правительства; д) относящиеся к компетенции судебных инстанций и прокуратуры; Также референдум не проводится в случае введения чрезвычайного, осадного, военного положения, а также в течение 120 дней после их отмены; в течение 60 дней, предшествующих, и 60 дней, следующих за днем проведения парламентских, президентских и всеобщих местных выборов, а также в день проведения другого республиканского референдума

Анализ законодательства стран Содружества независимых государств и Европейского союза позволяет прийти к выводу о возможном дополнении законодательства Республики Молдова в целях укрепления защиты основ конституционного строя следующими ограничениями: а) о выполнении обязательств, вытекающих из международных договоров; б) о продлении или сокращении срока полномочий действующего президента и высшего законодательного органа, а также действующих публичных и местных ор-

ганов; в) об избрании, назначении на должность, освобождении от должности должностных лиц, обладающих конституционными полномочиями; г) вопросы, противоречащие основам конституционного строя Республики Молдова.

Под правом на участие в референдуме граждан Республики Молдова понимается право участвовать в голосовании по важнейшим вопросам государства и общества в целом или по важнейшим вопросам местного значения.

Всеобщее право на участие в референдуме предоставляется при условии достижения 18 летнего возраста, наличия гражданства, независимо от расы, национальности, этнического происхождения, языка, религии, пола, взглядов, политической принадлежности, имущественного положения или социального происхождения. Кодексом о выборах установлены ограничения права голоса: лицо не достигло совершеннолетнего возраста либо признано недееспособным вступившим в законную силу решением суда.

В ходе референдума должно обеспечиваться равное голосование участников. Это означает, что каждый голосующий обладает одним голосом, имеющий одинаковую юридическую силу. Голосование осуществляется лично, никто не вправе отдать свой голос вместо другого лица. При наличии нескольких альтернативных вопросов каждый участник референдума обладает равным числом голосов.

Важной гарантией является то, что государство обеспечивает равенство условий, как сторонникам, так и противникам вопроса, вынесенного на референдум. Публичные и местные органы власти должны соблюдать нейтралитет в отношении всех сторон. Гарантируется равенство условий в средствах массовой информации, а также доступ к теле- и радио эфиру, агитации по вопросам референдума.

Таким образом, демократический референдум невозможен без соблюдения прав человека. А именно, без соблюдения всеобщего права на референдум, равенства условий граждан, равного, свободного и тайного голосования. Данные гарантии позволяют гражданам оказывать влияние на реализацию основополагающих конституционных принципов, а также свидетельствуют о защите основ конституционного строя каждым участником референдума.

Инициатива проведения референдума. Исследуя проблему инициативы референдума, доктор юридических наук Л.С. Жакаева склоняется к идее использования референдума лишь в качестве последующего механизма закрепления легитимности решений Парламента о принятии Конституции и конституционных поправок [13].

Однако мы считаем, что сущность референдума заключается в том, что гражданам предоставляется не только право проголосовать по предложенному вопросу, но и право инициативы в постановке вопросов, требующих государственного решения.

Как отмечает С.А. Авакьян, на сегодняшний день народовластие, закрепленное как ключевой фактор конституционного строя, в большей мере трактуется как государственное народовластие, т.е. осуществляемое государственными органами. Для общественной самоорганизации пока оставлены средства воздействия на государственную власть. По мнению профессора, пришло время говорить о расширении трактовки народовластия: народовластие предполагает и осуществление власти в обществе как организацию управления общественными делами [14]. Основываясь на мнении С.А. Авакьян, можно отметить, что усиление роли граждан в защите основ конституционного строя может способствовать включению в Консти-

туции Республики Молдова глав о гражданском обществе и общественной власти.

Круг субъектов инициирования референдума достаточно широкий. Право инициирования референдума принадлежит: а) не менее чем 200 тысяч граждан Республики Молдова, обладающих избирательным правом; б) не менее чем одной трети депутатов Парламента. в) Президента Республики Молдова; г) Правительства. Перечисленные субъекты могут инициировать проведение любого референдума.

Особое место среди субъектов референдума мы отводим гражданам. По нашему мнению, инициируя вопрос об изменении Конституции и законов, граждане должны обладать правом на законодательскую инициативу. Реализация права инициативы референдума заключается не только в предложении провести референдум по поводу внесения изменения в Конституцию, но и в предоставлении конкретных текстов правовых актов, иначе такая инициатива теряет всякий смысл.

Назначение референдума относится к полномочиям следующих субъектов референдумов: а) Парламента путем принятия постановления в случае возбуждения вопроса о проведении референдума гражданами или депутатами Парламента; б) Президента Республики Молдова путем принятия указа в случае возбуждения им самим вопроса о проведении референдума консультативного характера.

Парламент Молдовы, в отличие от парламентов других республик при принятии решения о проведении референдума может отклонить предложение о проведении референдума только в случае, если оно исходит от депутатов. Если же инициаторами проведения референдума выступают граждане республики, то Парламент не может отклонить предложение. Данная право-

вая позиция сформулирована в Постановлении Конституционного суда Республики Молдова от 11 апреля 2000 г. № 15 [15].

В свою очередь, Президент своим указом может назначить консультативный референдум, на котором выносятся вопросы общенационального значения в целях консультирования с общественностью. Конституционный суд Республики Молдова, осуществляя проверку конституционности некоторых Указов Президента Республики Молдова по вопросам проведения консультативных референдумов, неоднократно ссылался в своих постановлениях на то, что на консультативный референдум не могут выноситься вопросы общенационального значения, отнесенные к компетенции органов и учреждений государственной власти.

Вместе с тем, считаем, что такой подход дает основание для весьма расширительного толкования, а соответственно и для ограничения народовластия. В данном случае не народ становится источником власти, а Конституционный суд оказывается источником власти народа, поскольку именно он определяет, что народу можно, а что нельзя решать на референдуме. В этой связи, считаем необходимым определить в законодательстве критерии отнесения вопросов к значению общенациональных.

Решения по результатам референдума. По мнению В.Л. Федоренко под правовым актом референдума понимают определенную деятельность, направленную на нормативное закрепление наиболее важных общественных отношений путем свободного волеизъявления граждан, и результат этой деятельности в виде акта соответствующей юридической силы [16].

Законодательством Республики Молдова предусмотрено, что Конституционный суд в десятидневный срок рассматривает документы,

представленные Центральной избирательной комиссией, и путем принятия постановления подтверждает либо не подтверждает результаты республиканского референдума (статья 167). Вместе с тем, причины, по которым Конституционный суд не подтверждает результаты республиканского референдума, а также процессуальные особенности принятия такого решения не указаны в законе.

Из смысла закона следует, что Конституционный суд может признать не конституционным результаты референдума, что влечет аннулирование результатов волеизъявления граждан. Однако на наш взгляд, наиболее оптимальным представляется подход, когда Конституционный суд осуществляет проверку вопросов до вынесения на всенародное голосование. Это заведомо гарантирует конституционный характер результатов голосования. Проверка решений референдума в таком случае теряет всякий смысл.

Кроме того, решения референдума должны иметь императивный характер. Мнение народа в ходе референдума имеет обязательное значение для всего общества и государства. Оспаривание результатов референдума недопустимо.

Профессор Э.Б. Мухамеджанов считает, что референдум, являясь одной из форм народовластия, неприемлем для принятия Конституции или изменений в нее, так как рассчитан на определение воли граждан по конкретному вопросу или вопросам. В частности, он отмечает, что «Конституция - документ сложный и поэтому каждая ее норма требует взвешенного обсуждения и осмысления. По мнению ученого, при проведении референдума этого достигнуть невозможно. [17]. Мы не согласны с подходом Э.Б. Мухамеджанова, поскольку считаем, что независимо от сложности вопросов, выносимых на референдум должны существовать четкие кри-

терии, позволяющие проголосовать за принятие решения. А именно, вопросы должны исключать возможность множественного толкования, неопределенность правовых последствий принятого решения, невозможность дачи однозначного ответа. Подобные критерии гарантируют законный результат референдума в достижении защиты основ конституционного строя.

С учетом анализа изложенного материала можно сформулировать следующие основные выводы:

- В современном демократическом обществе происходит расширение институтов демократии, участия граждан в управлении государством, их вовлечение в политические процессы. По этой причине необходимо и усиление роли народа в механизме защиты основ конституционного строя. Наиболее приемлемой и эффективной формой является участие избирательного корпуса в референдуме.

- Референдум - это всенародное голосование в целях решения важнейших вопросов государства и общества в целом, а также консультация с гражданами по важнейшим вопросам местного значения.

- Референдум - это целостная система, которая охватывает широкий спектр вопросов, сопряженных с защитой основ конституционного строя. В систему входят: принципы проведения референдума, предмет референдума, право на участие в референдуме, инициатива проведения референдума, назначение референдума, решения по результатам референдума.

- Принципы референдума имеют важное значение в механизме защиты основ конституционного строя. Они позволяют восполнить пробелы правового регулирования, устранить противоречия между правовыми предписаниями, определяют правовое положение референдума,

его самостоятельность в системе защиты основ конституционного строя.

- Предмет конституционного референдума должен быть четко определен. Статья 75 Конституции должна содержать исчерпывающий перечень вопросов, подлежащих решению посредством референдума, поскольку наличие правового пробела существенно затрудняет применение института референдума в механизме защиты основ конституционного строя. Наиболее важные вопросы жизни общества и государства должны быть предметом проверки со стороны Конституционного суда. Проверка на стадии вынесения вопросов на референдум будет способствовать укреплению стабильности основ конституционного строя.

- Положения статьи 142 Конституции не раскрывают содержание всех основ конституционного строя Республики Молдова. Иные основы остаются без должной правовой защиты со стороны граждан. Поскольку основополагающие нормы Конституции имеют высшую юридическую силу, вопрос о пересмотре должен решаться только через референдум. Таким образом, редакцию статьи 142 Конституции необходимо изменить, изложив её следующим образом: «Основы конституционного строя могут быть пересмотрены только при их одобрении путем референдума большинством граждан, включенных в избирательные списки».

- Усиление роли граждан в защите основ конституционного строя может способствовать включению в Конституции Республики Молдова глав о гражданском обществе и общественной власти. Иницируя изменения Конституции и законов, граждане должны обладать правом на законодательскую инициативу и предоставления текстов правовых актов.

- Законодательство должно устанавливать критерии отнесения вопросов к значению обще-

национальных, причины, по которым Конституционный суд не подтверждает результаты республиканского референдума, а также процессуальные особенности принятия такого решения.

- Конституционный суд должен осуществлять проверку вопросов до вынесения на всенародное голосование. Это заведомо гарантирует конституционный характер результатов голосования.

- Решения референдума должны иметь императивный характер. Мнение народа в ходе референдума имеет обязательное значение для всего общества и государства. Оспаривание результатов референдума недопустимо.

Литература:

1. АВАКЪЯН, С.А. *Конституционное право России*. Москва: Норма, ИНФРА-М, 2011. Т.1, с. 416.
2. ТРОЦКИЙ, С.В. *Институт референдума в освободившихся странах в Южной Азии*. In: Избирательное право и выборы. М., 1990. с. 23.
3. КУБЕЕВ, Е.К. *Основы конституционного строя Республики Казахстан*: дис. д-ра юрид. наук. М., 1998. с. 30.
4. AVORNIC, Gh., GRECU, R., HUMĂ, I., POSTOVAN, D., BRAGOI, C., DOMENTE, M., COPTILEȚ, V. *Tratat de teoria generala a statului și dreptului*. Iasi: Vasiliana 98, 2015. vol. 1, p. 194.
5. КАБЫШЕВ, В.Т. *Народовластие развитого социализма. Конституционные вопросы*. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та. 1979, с. 25.
6. DRĂGANU, Tudor. *Introducere în teoria și practica statului de drept*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 1992. p. 7
7. BORELLA, F. *Éléments de droit constitutionnel*. Année, 2008. p. 229.
8. КОСТАКЕ, Г.И. Демократия и способы участия граждан в осуществлении государственной власти. In: *Закон и жизнь*. 2013, № 3, с. 9.
9. КОМАРОВА, В.В. Понятие, принципы и система референдумного права Российской Федерации.

In: *Представительная власть, законодательство, комментарии*. 2006, № 2, с. 25.

10. МАНДРЫКА, Е.В. Конституционно-правовое регулирование референдумов в постсоциалистических государствах: общее и особенное. In: *Теорія і практика правознавства*. 2013, № 1, с. 2.

11. Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 27.07.2017 № 24 года [citat 14.01.2019]. Disponibil: http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lan_g=2&id=371426.

12. БАРАБАШ, Ю. Г., Шляхи оптимізації конституційної моделі інституту референдуму в Україні. Міністерство юстиції України. 2009. № 6 (92), с. 38.

13. ЖАКАЕВА, Л.С. *Конституционный процесс в Республике Казахстан: теоретико-правовые вопросы*: дис. д-ра юрид. наук. М., 2008. с.28

14. АВАКЪЯН, С.А. Конституционная теория и практика публичной власти: закономерности и отклонения. In: *Конституционное и муниципальное право*. 2015, № 10, с.7.

15. Постановление Конституционного Суда Республики Молдова от 11.04.2000 № 15: [citat 14.01.2019]. Disponibil: <http://constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid>

16. ФЕДОРЕНКО, В. Л. Юридична природа правових актів всеукраїнського референдуму: досвід, проблеми, перспективи. In: *Право і суспільство*. 2010. № 6, с 64.

17. МУХАМЕДЖАНОВ, Э. Конституция Республики Казахстан и возможные пути ее улучшения. In: *Справочник государственного служащего*. 2005, № 8, с. 32-33.

EVOLUȚIA IDEILOR PRIVIND STATUTUL JURIDIC AL PERSOANEI: PROBLEME DE PERIODIZARE

Natalya SHELENGA

doctorand, USPEE „Constantin Stere”

lector superior la Universitatea de Stat din Tiraspol „Taras Șevcenco”

e-mail: shelenga_n@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-7501-7320>

De-a lungul existenței civilizației umane, întrebările privind determinarea poziției omului în societate și stat au fost în centrul atenției reprezentanților comunității științifice. Articolul examinează unele probleme ale evoluției istorice a ideilor despre statutul juridic al persoanei, din cele mai vechi timpuri până în prezent. Pe baza analizei informațiilor științifice disponibile, privind statutul juridic al individului, autorul propune evidențierea principalelor etape de dezvoltare a ideilor despre statutul juridic al persoanei, de asemenea formulează tendințele generale și modelele de dezvoltare în condiții moderne.

Cuvinte-cheie: *idei despre statutul juridic al persoanei, evoluția statutului juridic al persoanei, drepturi, libertăți și îndatoriri, etapele dezvoltării statutului juridic al persoanei, tendințe și modele de dezvoltare.*

THE EVOLUTION OF IDEAS ON THE PERSON'S LEGAL STATUS: ISSUES OF PERIODIZATION

Throughout the existence of human civilization, questions regarding the determination of human position in society and in the state have been the focus of the representatives of the scientific community. The article examines the problems of the historical evolution of ideas about the legal status of a person, from the earliest times to the present. Based on the analysis of the available scientific information on the legal status of the individual, the author proposes to allocate the main stages of development of ideas about the legal status of the person, as well as formulate general trends and development models under modern conditions.

Keywords: *ideas about the legal status of the person, the evolution of the legal status of the person, rights, freedoms and duties, the stages of development of the legal status of the person, the development trends and models.*

L'ÉVOLUTION DES IDÉES SUR LE STATUT JURIDIQUE DE LA PERSONNE: PROBLÈMES DE PÉRIODISATION

Tout au long de l'existence de la civilisation humaine, les questions de la détermination de la position de l'homme dans la société et l'État ont été au centre de l'attention des représentants de la communauté scientifique. L'article discute l'évolution historique des idées sur le statut juridique de la personne de l'Antiquité à nos jours. Sur la base de l'analyse des informations scientifiques disponibles sur le statut juridique de l'individu, l'auteur suggère de mettre en évidence les principales étapes de développement des idées sur le statut juridique de la personne, ainsi que les tendances générales et les schémas de son évolution dans les conditions modernes.

Mots-clés: *idées sur le statut juridique de la personne, l'évolution du statut juridique de la personne, droits, libertés et devoirs, les étapes de développement du statut juridique de la personne, les tendances et les modèles de développement.*

ЭВОЛЮЦИЯ ИДЕЙ О ПРАВОВОМ СТАТУСЕ ЛИЧНОСТИ: ПРОБЛЕМЫ ПЕРИОДИЗАЦИИ

На протяжении существования человеческой цивилизации вопросы определения положения человека в обществе и государстве были в центре внимания представителей научного сообщества. В статье рассматриваются вопросы исторической эволюции идей о правовом статусе личности с древних времен до настоящего времени. Основываясь на анализе имеющейся научной информации о правовом статусе индивида, автор предлагает выделить основные этапы развития идей о правовом статусе личности, а также формулирует общие тенденции и модели развития в современных условиях.

Ключевые слова: идеи о правовом статусе личности, эволюция правового статуса личности, права, свободы и обязанности, этапы развития правового статуса личности, тенденции и модели развития.

Ideile conceptuale ale percepției moderne a statutului juridic al persoanei au fost stabilite încă de reprezentanții lumii antice. Din punct de vedere istoric, statutul juridic pentru prima dată se formează în cadrul dreptului cutumiar, care funcționează în societatea de gîntă și societatea bazată pe clase timpurie. Aici principalele regulatoare ale relațiilor dintre oameni sunt tradițiile, obiceiurile, religia, moralitatea, care există, de regulă, sub formă de interdicții și obligații. Examinând evoluția statutului juridic al persoanei, E.V. Ermakova remarcă: „Etapetele inițiale ale dreptului cutumiar se disting prin sincretismul (coeziunea) regulatorilor sociali (obiceiul, religia, moralitatea), precum și al individului cu comunitatea socială (prin gîntă, trib, o mare familie patriarhală etc.). Prin urmare, ca subiect al dreptului cutumiar la început apare comunitatea tradițională (gînta, familia etc.) și numai odată cu apariția societății de clasă din aceasta treptat ca subiect independent de drept se distinge individul-proprietar. Mai mult decît atât, mecanismul reglementării sociale în mare parte rămîne același” [1, p.17].

Primele idei, care au devenit ulterior decisive pentru statutul juridic al omului, au luat naștere în Grecia Antică datorită gînditorilor remarcabili, precum Pitagora, Democrit, Solon, Socrate, Platon, Aristotel și alții. Ei au proclamat ideile de egalitate, dreptate și libertate.

Filozoful din Grecia Antică Pitagora (circa 570 - 495 î.Hr.) a dezvoltat reguli morale despre respecta-

rea legilor, despre supunerea acestora prin convingere. El a afirmat ideea protecției egale a cetățenilor în fața legii: cărmuitorii trebuie să fie oameni nu numai cunoscători, ci și umani, iar cei cărmuiți trebuie să fie nu numai ascultători, ci și iubitori de șefi. Aceste reguli morale au devenit ulterior drepturi și îndatoriri legale ale cetățenilor.

Democrit (secolele V-IV î.Hr.) susținea că omul trebuie să-și coreleze viața cu interesele și nevoile celorlalți, iar legalitatea creează regimul de încredere, care îi permite să se bucure în liniște de bunurile materiale și spirituale. Doar prin asigurarea ordinii de drept în societate pot fi create condiții pentru respectarea drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor.

Politicianul și legislatorul atenian Solon (c. 638-559 î.Hr.) de asemenea a susținut ideea egalității, inclusiv protecția egală în fața legii. El a pus bazele democrației moderate cenzitare, pătrunsă de ideea de compromis între nobilime și demos, între bogați și săraci. Solon a fost un susținător activ al obligației cetățenilor de a-și apăra Patria, argumentând că Patria ar trebui să fie mai scumpă și decît mama, și tatăl și toți ceilalți strămoși [2, p.38].

Primul filozof, a cărui învățătură marchează cotitura și apariția unei noi direcții în filozofia antică - de la cercetarea naturii și a lumii spre cercetarea omului - a fost Socrate (470 / 469-399 î.Hr.). Gînditorul a acordat o deosebită atenție noțiunii de dreptate și libertate ca bază pentru existența persoanei în

societate și determinarea poziției sale. Prin dreptate el înțelege cunoașterea modului de a respecta legile - divine și umane. Libertatea, în opinia sa, este dominația de sine.

De asemenea Socrate a dezvoltat ideea necesității participării cetățenilor la viața publică și politică. Arta gestionării afacerilor unui polis Socrate o atribuie virtuții politice, care este cea mai înaltă și mai importantă virtute (arete). Mai mult decât atât, această virtute, cea mai înaltă, numită de Socrate virtute regală, este la fel de semnificativă atât în viața privată, cât și în cea publică a unei persoane: în ambele cazuri este vorba despre unul și același lucru - despre gestionarea afacerilor relevante (de polis sau de casă) bazate pe cunoaștere [3, p.51]. El susținea că treburile publice nu trebuie să fie neglijate, pentru că, dacă ele merg bine, atunci acest lucru va fi de un beneficiu considerabil nu doar pentru toți cetățenii în general, dar și pentru tine și prietenii tăi, în special.

Elevul lui Socrate Platon (427-347 î.Hr.) a fost unul dintre primii care au pus problema poziției femeilor în societate și în stat. El considera că femeile sunt înzestrate cu aceleași proprietăți naturale ca și bărbații. Prin urmare, ele, alături de bărbați, pot lua parte la toate problemele, inclusiv la viața politică a statului.

Un adept al lui Platon, Aristotel, reflectând asupra poziției unei persoane în societate și în stat, a subliniat că „... omul care trăiește în afara legii și a dreptului este cel mai rău dintre toți, căci nedreptatea care posedă armă este cea mai grea; natura i-a dat omului armă - tărie mentală și morală și ele pot fi folosite în direcție opusă” [4, p.14] .

O importanță deosebită pentru dezvoltarea ideilor despre statutul juridic al persoanei au regulamentele dezvoltate de Aristotel privind corelația dintre libertate și necesitate, dintre ceea ce se cuvine și ceea ce este admisibil, dintre egalizare și diferențiere. Justiția distributivă este aplicabilă în relațiile dintre societate și persoană, stat și cetățean, în timp ce în

reglementarea de stat a relațiilor civile, de muncă, de familie, are loc o justiție de egalizare.

O contribuție semnificativă la dezvoltarea ideilor despre statutul juridic al persoanei a avut-o juriștii romani, care au declarat ca cele mai importante valori dreptatea, egalitatea, mila, consimțământul, vitejia, curajul și onoarea militară. Pentru a-și exercita puterea, romanii au creat legea, a cărei sarcină principală a fost aceea de a determina atitudinea oamenilor unul față de celălalt, să trăiască în pace și armonie pentru binele comun.

O nouă etapă în dezvoltarea omului este asociată cu instituirea unei formațiuni socio-economice mai progresive - feudalismul. O trăsătură caracteristică a statutului unei persoane în timpul feudalismului este prezența corporatismului, împărțirii societății în pături sociale în drepturile omului, ceea ce însemna egalitatea de drepturi ale membrilor categoriei sociale, presupunea protejarea drepturilor și intereselor lor corporative împotriva atentatelor atât din partea statului în persoana monarhului, cât și din partea altor structuri de castă. Prin urmare, principiul egalității este are un nou conținut, lărgeste cadrul de libertate al unei sau altei persoane.

Interpretarea statutului persoanei umane în dreptul medieval a primit o puternică conotație religioasă. Nu se poate să nu remarcăm contribuția semnificativă a religiei creștine la dezvoltarea ideilor despre drepturile omului, obligațiile și datoriile sale, despre egalitate și drepturi egale, deja în timpul prăbușirii societății sclavagiste și în epoca Evului mediu: conform principiilor teologice, toți sunt egali în fața lui Dumnezeu, toți au aceeași responsabilitate în fața lui, toți sunt egali spre mântuire. Doctrina egalității tuturor înaintea lui Dumnezeu și a jertfei ispășitoare a lui Hristos, care a marcat eliberarea spirituală a oamenilor, a fost combinată cu recunoașterea de către biserică a inegalității lor pe pământ ca urmare a căderii în păcat. Întrucât adevărata libertate, așa cum propovăduia clerul, poate fi realizată numai în ceruri,

prin urmare, greutatea pământești și nedreptățile trebuie să fie îndurate cu smerenie.

Un mare pas istoric progresiv în consolidarea principiilor libertății și justiției a fost revoluția burgheză, care a fost realizată sub influența ideologică a unei viziuni juridice, reflectată în învățăturile lui G. Grotius, B. Spinoza, D. Locke, S. Montesquieu și alții. Conceptele și doctrinele lor au fost bazate pe ideile de libertate și drepturi ale omului, definind noi principii ale relației dintre individ și stat: puterea de stat, ghidată nu de samavolnicie, ci de lege, trebuie să protejeze drepturile și libertățile inerente ale persoanei, iar drepturile naturale, inalienabile, sunt concepute pentru a limita și a păstra puterea.

Analizând ideile și recomandările diverșilor gânditori din perioada revoluțiilor burgheze, trebuie de menționat că o mare importanță, în determinarea statutului juridic al persoanei a avut apariția și diseminarea doctrinei juridic-naturaliste, care a afirmat prioritatea drepturilor și libertăților omului și noii parametri în relațiile dintre individ și putere.

Opiniile statistice care au predominat până la apariția ideilor naturalist-juridice s-au concentrat pe subordonarea unei persoane față de stat ca putere supremă, investită cu dreptul de a controla destinele oamenilor la discreția sa. Conceptul naturalist-juridic se concentrează pe libertatea și autonomia individului, pe personalitatea acestuia. Ideea drepturilor omului naturale înnăscute a fost menită să blocheze atotputernicia statului, care împiedică libera dezvoltare și încalcă aria autonomă a existenței umane. Valoarea doctrinei natural-juridice consta în sprijinul pe principiile morale și pe categoriile de libertate, dreptate, echitate, demnitate umană și fericire.

Apreciind înalt rolul doctrinei naturalist-juridice în fundamentarea ideologică a revoluțiilor burgheze, formarea drepturilor omului și determinarea statutului său juridic, nu se poate spune că a fost singura în explicarea interconexiunilor dintre persoană și stat. Ei i s-a opus și, într-o mare măsură, continuă să i se

opună abordarea pozitivistă față de natura drepturilor omului și a relației dintre stat și persoană, potrivit căruia drepturile omului, volumul și conținutul lor sunt determinate de stat, care le „dăruiește” persoanei, exercitând funcții paternaliste în raport cu aceasta.

Savantul-jurist rus, filozof în drept N.M. Korkunov, evaluând în mod critic unele poziții ale școlii de drept naturalist, în același timp a criticat dur abordarea pozitivistă, menționând că pentru această doctrină personalitatea în sine nu înseamnă nimic. Conform acestei teorii, „o orânduie socială puternică și solidă se va instala numai atunci, când își va subordona aspirația unor persoane cu aceeași necondiționare și cruzimes, ca și legile naturii” [5, p. 69].

Această contradicție a școlii de drept naturalist și pozitivist se datorează în mare măsură diferenței de moduri de realizare a revoluțiilor burgheze în diferite țări. Doctrina naturalist-juridică a fost construită pe pozițiile de restricționare a puterii și intervenției statului în determinarea statutului juridic al unei persoane. Statul nu poate să nu țină cont de acel complex de drepturi, care sunt obiectiv inerente unui individ de la naștere și, prin urmare, sunt integrante, inalienabile, independente de voința statului (drepturile omului la viață, libertate, echitate, demnitate, inviolabilitatea persoanei, a locuinței). Și deși aceste drepturi aparțin unei persoane de la naștere, însă securitatea și garanția le oferă un drept pozitiv, adică. legea. Prin urmare, aceste drepturi nu pot fi opuse statului, care ar trebui să-și asume consolidarea legislativă, protecția și securitatea legislativă. O importanță deosebită are redactarea acestor drepturi în Constituție ca lege de bază a statului.

Pozitivismul în timpul înființării sale (a doua jumătate a sec. al XIX-lea) s-a opus brusc doctrinei dreptului natural. Reprezentanții abordării pozitviste au considerat legea drept un produs al puterii suverane a statului, iar drepturile omului în calitate de „dar” al statului. Statutul juridic al persoanei a fost determinat prin supunerea necondiționată față

de legea stabilită de stat, obligația de a o respecta fără obiecții.

Practica statelor care recunosc doctrina naturalist-juridică a originii drepturilor omului nu respinge deloc înregistrarea lor pozitivă. Atât doctrina naturalist-juridică, cât și abordarea pozitivistă în lumea modernă nu acționează ca antipozi. Doctrina naturalist-juridică stă ferm pe pozițiile originii naturale ale drepturilor omului, inalienabilității și inamovibilității acestora. În același timp, nefiind fixate în legislația pozitivă, drepturile omului apar foarte declarativ, nehotărât, vag și acest lucru îngreunează realizarea de către stat a funcțiilor de asigurare și protecție a acestora.

Ideile statutului juridic al unei persoane, care a apărut în lumea antică și a fost dezvoltat în continuare în scrierile gânditorilor din New Age, sunt reflectate în scrierile oamenilor de știință ai secolului XX și în cercetările științifice ale juriștilor secolului actual. Problemele legate de drepturile și libertățile omului au fost studiate activ în Rusia pre-revoluționară în lucrările unor savanți-specialiști în științe juridice, precum M. M. Kovalevsky, N. M. Korkunov, B. N. Chicherin, P. I. Novgorodtsev și alții. O analiză cuprinzătoare a ideilor gânditorilor pre-revoluționari cu privire la problematica analizată este prezentată în culegerea de cercetări a lui V.Yu. Bagdasarova [6], A. L. Vasina [7], în lucrarea monografică a lui A.S. Tumanova și R.V. Kiselev [8].

Problemele privind statutul juridic al persoanei, conținutul acesteia, caracteristica elementelor structurale au făcut obiectul cercetării în lucrările științifice ale specialiștilor autohtoni. Astfel, diverse aspecte ale statutului juridic al persoanei au fost cercetate în scrierile unor astfel de oameni de știință români, precum: Beșteliu R., Brumar C.; Cloșca I., Suceava I. [9]; Coca G. [10]; Iancu Gh. [11]; Muraru I., Iancu Gh. [12]; Purdă N. [13,14].

În știința juridică moldovenească, problemele statutului juridic al persoanei, elementele sale

structurale și rolul statului în asigurarea drepturilor și libertăților cetățenilor nu au trecut neobservate de juriști și au fost reflectate în lucrările științifice ale unor autori, precum Avornic Gh. [15]; Cârnaț T., Cârnaț M. [16]; Costachi Gh., Potîngă A. [17]; Creangă I., Gurin C. [18]; Grecu R. [19]; Moroșan I., Gîrbu N. [20] ș.a.

Prezența în literatura specială a lucrărilor de cercetare privind statutul juridic al persoanei indică un interes inepuizabil științific pentru problemă atât în științele juridice străine, cât și în cele interne.

Dacă urmărim din punct de vedere istoric calea de formare a ideii drepturilor omului și a statutului juridic al persoanei, ea nu poate fi legată direct cu vreo anumită formațiune socio-economică. La etapele inițiale ale dezvoltării statalității, în funcție de apartenența socială și de clasă, omul fie primea anumite drepturi oferind posibilitatea de a influența puterea, fie acționa ca o persoană fără drepturi, care purta sarcina îndatoririlor. Inegalitatea pozițiilor legale și obligatorii ale individului a fost o dovadă a limitării libertății, a lipsei de democrație, subdezvoltării juridice a statalității și a unui nivel scăzut al culturii juridice a societății. Stabilirea egalității juridice formale a fost cea mai importantă descoperire istorică spre libertate, spre o nouă etapă în dezvoltarea societății și a statului. În ciuda prescripției apariției însuși a ideii de înțelegere a relației juridice a unei persoane cu societatea și cu statul, ea își dobândește adevăratul sens doar pe baza recunoașterii drepturilor persoanei, a principiilor democrației, libertății, echității, egalității, afirmării valorii de sine umane. Pe această bază, formarea statelor juridice a devenit posibilă, întrucât omul este în centrul tuturor proceselor de dezvoltare socială. Astfel este determinată poziția persoanei în dimensiunea socio-juridică.

Studiind problema formării și dezvoltării ideilor științifice despre statutul juridic persoanei, trebuie de recunoscut că, de-a lungul întregii existențe a civilizației umane, problemele determinării poziției

persoanei în societate și în stat au fost în centrul atenției gânditorilor proeminenți din diverse epoci, nelăsând indiferenți oamenii de știință moderni. Masa informațiilor științifice acumulate de omenire necesită sistematizare și periodizare. După analiza și rezumarea materialului elaborat de știința juridică, ne propunem să identificăm patru etape principale în dezvoltarea ideilor despre statutul juridic al persoanei:

– prima este etapa de apariție a conceptului statutului juridic al persoanei, începând cu apariția primelor reflecții ale gânditorilor antici (Pitagora, Democrit, Solon, Socrate, Platon, Aristotel, Seneca, Aurelius etc.) despre statutul juridic al persoanei în societate și până la revoluțiile burgheze (a doua jumătate a sec. XVI). Această perioadă se caracterizează prin proclamarea ideilor de echitate, dreptate și libertate, răspândirea intensă a teoriei teologice, al cărei întemeietor a fost F. Aquinas. Interpretarea statutului persoanei umane a primit un puternic colorit religios;

– a doua este etapa revoluțiilor burgheze (sec. XVI-XIX), sub al cărui drapel au fost proclamate drepturi civile și politice, care sunt deja legalizate în constituțiile diferitelor state, în primul rând în cele europene. Ideile despre statutul juridic al persoanei se dezvoltă sub influența teoriei naturalist-juridice și a conceptului liberal (G. Grotius, B. Spinoza, J. Locke, Montesquieu, J.-J. Russo, I. Kant, G. Hegel și alții);

– a treia etapă, care cuprinde perioada de la a doua jumătate a secolului al XIX-lea până la mijlocul secolului al XX-lea, este legată de apariția învățăturilor socialiste și a teoriei marxiste (Claude Henri de Saint-Simon, Charles Fourier, Robert Owen, C. Marx, F. Engels și alții), prin proclamarea și consolidarea drepturilor social-economice;

– a patra etapă, inclusiv perioada modernă (a doua jumătate a secolului XX și până în zilele noastre), se remarcă în legătură cu adoptarea actelor

internaționale privind drepturile omului, adoptarea standardelor internaționale și regionale de statut juridic, răspândirea conceptului universal despre drepturile omului, apariția în știința juridică a unei noi direcții independente a cunoașterii - teoria statutului juridic al persoanei, diferită de teoria personalității juridice a cetățenilor.

Aplicând metoda prognostică de cunoaștere a realității înconjurătoare, presupunem că următoarea etapă a evoluției istorice a statutului juridic al persoanei va fi perioada înțelegerii teoretice și a realizării practice a garanției și protecției drepturilor și libertăților persoanei, universalizarea acestora în conformitate cu standardele internaționale.

Teoria statutului juridic al persoanei în condiții moderne continuă să se dezvolte, este plină de conținut nou și, prin urmare, are nevoie de o înțelegere și dezvoltare mai profundă în raport cu condițiile și realitățile actuale. Umanitatea a intrat într-o nouă fază a dezvoltării sale, numită globalizare. Trăsăturile sale caracteristice sunt trecerea de la societatea industrială la societatea informațională, de la economia națională la una mondială. Globalizarea este un nou nivel de internaționalizare, care cuprinde toate etapele producerii, ale relațiilor economice, sociale și culturale. Procesele care au loc în lumea modernă afectează în mod semnificativ conținutul drepturilor omului, posibilitățile de asigurare și realizare a acestora, determinând într-un mod nou natura interrelațiilor cu statul. În prezent, mai mult decât oricând, pare relevant să fie găsit un compromis între drepturile omului, societate și stat.

Modelele de dezvoltare și viitorul statutului juridic al persoanei sunt determinate de procesele evolutive ale societății civile, ale statului de drept și regimului democratic. Aici, sarcina urgentă a științei moderne este de a studia legile și tendințele generale ale dezvoltării statutului juridic al persoanei în raport cu toate statele lumii, cu întreaga comunitate mondială, precum și legile, și tendințele specifice

ale unor țări, pe baza caracteristicilor evoluției lor istorice.

O nouă etapă în statutul juridic al cetățenilor din majoritatea statelor, inclusiv a cetățenilor Republicii Moldova, este asociată cu construirea unei societăți civile libere și a statului de drept. Statutul juridic modern al persoanei se formează sub influența diversilor factori: economici, sociali, politici, culturali, juridici, internaționali etc. Studiul acestor factori în complex, impactul lor asupra realității juridice, precum și analiza legităților, tendințelor în dezvoltarea statutului juridic al cetățenilor este cea mai importantă sarcină a științei juridice naționale. Din păcate, în literatura de specialitate nu se acordă o atenție suficientă acestor probleme și, prin urmare, există puține prognoze bine motivate cu privire la dezvoltarea elementelor de bază ale statutului juridic al persoanei. Este potrivit aici să cităm gândurile profesorului N.V. Vitruk, care a fost unul dintre puținii specialiști care a apelat la o analiză a stării viitoare a categoriei în cauză. Ca legități și tendințe în dezvoltarea statutului juridic al persoanei, el a numit: întărirea fundamentelor științifice și dezvoltarea sistematică a statutului juridic; interrelația statutului juridic cu alte fenomene sociale, inclusiv cu cele juridice de stat; creșterea gravității, rolului și semnificației specifice drepturilor, libertăților, obligațiilor și intereselor legale constituționale (de bază); alinierea reglementării legale a tuturor grupurilor de drepturi, libertăți, îndatoriri și interese legitime, dezvoltarea lor mai uniformă și accelerată; utilizarea rațională a drepturilor speciale și a intereselor, privilegiilor și avantajelor legitime pentru anumite categorii de cetățeni (persoane cu dizabilități, femei, tineri, pensionari etc.) pentru a obține o egalitate de facto din ce în ce mai mare și pentru a consolida valabilitatea principiului justiției; îmbogățirea, extinderea conținutului drepturilor, libertăților și intereselor legitime, completarea acestora (precum și a îndatoririlor) cu un conținut material mai profund, însoțită de extinderea și adăugarea

drepturilor, a libertăților depline, formarea și consolidarea legislativă a unui șir de drepturi noi, interese legitime; consolidarea legăturilor dintre elementele statutului juridic, consolidarea unității acestora, în special, a drepturilor și obligațiilor persoanei pe baza armonizării intereselor personale, corporative și a altor interese publice. În plus, în anumite domenii și grupuri de drepturi, libertăți, obligații și interese legitime (de exemplu, de ramură), pe lângă acțiunea legităților și tendințelor generale menționate mai sus, pot fi identificate legități mai particulare, specifice și tendințe de dezvoltare [21, p. 40]. Se pare că ideile despre statutele juridice speciale, legitățile și tendințele lor de dezvoltare ar trebui să fie cercetate în științele juridice de ramură (de exemplu, statutul unui angajat sau angajator în dreptul muncii, statutul soților, al părinților și al copiilor în dreptul familiei, statutul creditorului și al debitorului în știința dreptului civil), ceea ce va contribui la îmbogățirea teoriei generale a statutului juridic.

La legitățile și tendințele de mai sus, pot fi adăugate următoarele:

- consolidarea stabilității statutului juridic al persoanei, ceea ce va crea o înțelegere a deplinității deținerii de către o persoană a unui anumit statut juridic în societate și în stat;
- formarea încrederii cetățenilor în statutul lor juridic, în posibilitatea protejării și protecției acestuia;
- creșterea gradului de garanție a realizării statutului juridic al persoanei prin implementarea constantă a unei astfel de politici economice și sociale, în care un locul central îl ocupă persoana, drepturile, libertățile și interesele sale.

După cum a fost menționat, studiul legităților și tendințelor dezvoltării statutului juridic al persoanei este sarcina urgentă a științei moderne, în special în contextul unei schimbări de paradigmă în dezvoltarea social-politică și de stat.

Cunoașterea legităților specifice ale statutului juridic al persoanei, utilizarea lor în activitatea

practică este condiția necesară pentru gestionarea științifică a proceselor sociale în contextul formării unei societăți civile libere și a unui stat social de drept democratic.

Referințe bibliografice:

1. ЕРМАКОВА, Е.В. Особенности эволюции правового статуса личности в контексте исторического развития права и государства. В: *Вестник РУДН, сер. Юридические науки*, 2007, №1, с.16-24.
2. *Права человека* / Отв. ред. ЛУКАШЕВОЙ Е. А.. Москва, 2009. 573 с.
3. НЕРСЕСЯНЦ, В.С. *Сократ*. Москва, 1996. 312 с.
4. АРИСТОТЕЛЬ. *Политика*. Пер. с греч., предисл. и послесл. С.А. Жебелева; примеч. и коммент. А.И. Доватура. Москва, 2019. 297 с.
5. КОРКУНОВ, Н.М. *Общественное значение права*. СПб., 1892. 110 с.
6. БАГДАСАРОВ, В. Ю. *Права человека в российской правовой мысли второй половины XIX - начала XX века*: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. М., 1995. 21 с.
7. ВАСИН, А. Л. *Права личности в российском государствоведении дореволюционного периода*: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Казань, 1999. 18с.
8. ТУМАНОВА, А. С., КИСЕЛЕВ, Р. В. *Права человека в правовой мысли и законотворчестве Российской империи второй половины XIX - начала XX века*. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики, 2011. 279 с.
9. CLOȘCA, I., SUCEAVA, I. *Tratat de drepturile omului*. Bucuresti: Europa Nova, 1995. 496 p.
10. COCA, G.N. *Interesul general și drepturile fundamentale ale omului*. București: Universul Juridic, 2009. 318 p.
11. IANCU, Gh. *Drepturile, libertățile și îndatoririle fundamentale în România*. București: All Beck, 2003. 400 p.
12. MURARU, I., IANCU, Gh. *Drepturile, libertățile fundamentale și îndatoririle constituționale*. București: Institutul Român pentru Drepturile Omului, 1992. 54 p.
13. PURDĂ, N. *Protecția drepturilor omului. Mecanisme interne și internaționale*. București: Lumina Lex, 2001. 384 p.
14. PURDĂ, N. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Ediția a III-a. Editura Universul Juridic, februarie 2016. 460 p.
15. AVORNIC, Gh. *Activismul juridic al cetățenilor și statut de drept: realități și perspective*. Chișinău, 2005. 256 p.
16. CÂRNAȚ, T., CÂRNAȚ, M. *Protecția juridică a drepturilor omului*. Chișinău: Reclama, 2006. 382 p.
17. COSTACHI, Gh., POTÎNGĂ, A. *Asigurarea drepturilor omului în lume*. Chișinău, 2003. 606 p.
18. CREANGĂ, I., GURIN, C. *Drepturile și libertățile fundamentale. Sistemul de garanții*. Chișinău: TISH, 2005. 400 p.
19. GRĒCU, R. *Stere în lupta pentru drepturile omului. Concepția drepturilor și libertăților omului în opera juridică a lui Constantin Stere*. Chișinău: Universul, 2009. 252 p.
20. MOROȘAN, I., GÎRBU, N. *Reglementarea juridică a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului (realizări și dificultăți în Republica Moldova)*: Studiu monografic. Chișinău: Universitatea de Criminologie, 2003. 180 p.
21. ВИТРУК, Н.В. *Общая теория правового положения личности*. Москва, 2017. 448 с.

IDEILE SEPARĂRII PUTERILOR ÎN LUCRĂRILE LUI JOHN LOCKE ȘI CHARLES LOUIS MONTESQUIEU

Oxana MALEARCIUC

doctorand, USPEE „Constantin Stere”

lector superior la Universitatea de Stat din Tiraspol „Taras Șevcenco”

e-mail: oxmalyarchuk@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0003-3095-5601>

În prezentul articol sunt justificate rolul și importanța separării puterilor în societatea modernă și în stat, constând în faptul că acest concept este instrumentul de restricționare a puterii de stat pentru a proteja drepturile și interesele persoanei. De regulă, separarea puterilor se opune conceptelor de autocrație, concentrarea puterii în mâinile unei persoane sau ale unui organ. Autorul recunoaște teoria separării puterilor ca fiind legată ideologic de moștenirea politică a lui Locke și Montesquieu și menționează că geneza teoriei separării puterilor este asociată cu apariția teoriilor politice și juridice burgheze, în special în Anglia sec. al XVII-lea, D. Locke fiind cel mai cu autoritate gânditor politic. Totuși, această teorie a primit o formulare clasică în scrierile remarcabilului filozof, avocat și iluminist francez Charles Louis Montesquieu. În articol sunt supuse analizei caracteristicile teoriilor originale privind separarea puterilor ale acestor gânditori proeminenți, care au completat pentru prima dată conceptul de stat organizat în mod democratic cu organizarea optimă a sistemului de organe ale puterii de stat.

Cuvinte-cheie: *concept, teorie, separarea puterilor, stat democratic, stat de drept, parlament, putere legislativă, putere executivă, guvern, putere judecătorească, șeful statului, formă de guvernământ, revoluție burgheză.*

IDEAS OF SEPARATION OF POWERS IN THE WORKS OF JOHN LOCKE AND CHARLES LOUIS MONTESQUIEU

This article justifies the role and importance of the separation of powers in modern society and in the state, consisting in the fact that this concept is the instrument of restricting the state power to protect the rights and interests of the person. As a rule, the separation of powers is opposed to the concepts of autocracy, the concentration of power in the hands of one person or one organ. The author recognizes the theory of separation of powers as being ideologically linked to the political legacy of Locke and Montesquieu and notes that the genesis of the theory of separation of powers is associated with the emergence of bourgeois political and legal theories, especially in the 17th century in England, D. Locke being the most authoritative political thinker. However, this theory received a classic formulation in the writings of the remarkable French philosopher, lawyer and illuminator Charles Louis Montesquieu. In this article, the characteristics of the original theories regarding the separation of powers of these prominent thinkers, who completed for the first time the concept of a democratically organized state with the optimal organization of the system of organs of state power, are subject to analysis.

Keywords: *concept, theory, separation of powers, democratic state, state of law, parliament, legislative, executive, government, judiciary, head of state, form of government, bourgeois revolution.*

IDÉES DE SÉPARATION DES POUVOIRS DANS LES OEUVRES DE JOHN LOCKE ET CHARLES LOUIS MONTESQUIEU

Dans cet article, le rôle et l'importance de la séparation des pouvoirs dans la société moderne et l'État sont justifiés, consistant dans le fait que ce concept est l'outil pour restreindre le pouvoir de l'État pour protéger les droits et les intérêts de la personne. En règle générale, la séparation des pouvoirs s'oppose aux concepts de l'autocratie, de la concentration du pouvoir dans les mains d'une personne ou d'un organe. L'auteur reconnaît la théorie de la séparation des pouvoirs comme idéologiquement liée à l'héritage politique de Locke et Montesquieu et note que la genèse de la théorie de la séparation des pouvoirs est associée à l'émergence de théories politiques et juridiques bourgeoises, en particulier au 17ème siècle en Angleterre, D. Locke étant le penseur politique le plus autorisé. Cependant, cette théorie a reçu une formulation classique dans les écrits du remarquable philosophe, avocat et illuminateur français Charles Louis Montesquieu. Dans l'article sont soumis à l'analyse des caractéristiques des théories originales sur la séparation des pouvoirs de ces penseurs éminents, qui pour la première fois ont complété le concept d'État démocratiquement organisé avec l'organisation optimale du système des organes du pouvoir de l'État.

Mots-clés: concept, théorie, séparation des pouvoirs, État démocratique, État de droit, Parlement, pouvoir législatif, pouvoir exécutif, gouvernement, pouvoir judiciaire, chef de l'État, forme de gouvernement, révolution bourgeoise.

ИДЕИ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В РАБОТАХ ДЖОНА ЛОККА И ШАРЛЯ ЛУИ МОНТЕСКЬЕ

В данной статье обоснована роль и значение разделения полномочий в современном обществе и государстве, которое состоит в том, что данное понятие является инструментом ограничения государственной власти для защиты прав и интересов человека. Как правило, разделение полномочий противостоит понятиям самодержавия, концентрации власти в руках одного человека или органа. Автор признает теорию разделения полномочий как идеологически связанную с политическим наследием Локка и Монтескье и отмечает, что генезис теории разделения полномочий связан с появлением буржуазных политических и юридических теорий, особенно в Англии XVII века, Д. Локк будучи самым авторитетным политическим мыслителем. Однако эта теория получила классическую формулировку в трудах выдающегося французского философа, адвоката и просветителя Шарля Луи Монтескье. В данной статье анализируются особенности оригинальных теорий относительно разделения властей этих выдающихся мыслителей, которые впервые дополнили концепцию демократически организованного государства с оптимальной организацией системы органов государственной власти.

Ключевые слова: концепция, теория, разделение полномочий, демократическое государство, правовое государство, парламент, законодательная власть, исполнительная власть, правительство, судебная власть, глава государства, форма правления, буржуазная революция.

Societatea modernă și statul sunt la un astfel de nivel al dezvoltării, care necesită crearea de modele calitative noi de organizare a puterii publice. În prezent pentru organizarea optimă a relațiilor sociale nu mai este suficientă folosirea doar a instrucțiunilor autoritar-imperative, întrucât statul, societatea și cetățenii devin subiecți cu drepturi egale.

Ideea despre puterea de stat este dată societății prin doctrina separării puterilor, care stabilește limitele puterii, capacitățile acesteia, sarcinile și, cel mai important, definește mijloacele de realizare a obiec-

tivelor. Această doctrină este nu doar un instrument de limitare a puterii, dar este, de asemenea, un mijloc universal de educare a societății, fapt care în mare parte își formează viziunea asupra lumii. Ca doctrină științifică, teoria separării puterilor influențează în mare măsură conștiința juridică și cultura juridică atât a individului, cât și a întregii societăți în ansamblu.

Dezvoltarea dinamică a instituțiilor și relațiilor sociale necesită nu doar deținerea anumitor abilități aplicate, ci și posesia ideilor conceptuale despre mediul în care trebuie să existe. Mai ales adesea, o

astfel de necesitate apare în rândul politicienilor și juriștilor, care deseori întâlnesc diverse manifestări ale puterii, de aceea cunoașterea naturii acesteia, esenței, structurii și formelor sale de manifestare le este necesară din punct de vedere profesional.

Conceptul separării puterilor ocupă un loc important în teoria modernă a statului de drept. Problemele îndoielnice ale teoriei separării puterilor sunt discutate în literatura științifică modernă, atât din punct de vedere juridico-formal, cât și din punct de vedere practic. Astăzi separarea puterilor este recunoscută ca o „axiomă” a structurii unui stat democratic de drept. Marea majoritate a țărilor moderne, indiferent de regimul politic real, proclamă principiile democratice, inclusiv separarea puterilor.

Studiul conceptelor, ideilor și principiilor care stau la baza teoriei separării puterilor, face posibilă formarea atât a unei baze faptice teoretice, cât și solide pentru un studiu aprofundat al tuturor disciplinelor profesionale legate de domeniul relațiilor stat-putere. Pe lângă rolul gnosiologic esențial, semnificația teoriei separării puterilor este determinată de locul special pe care îl ocupă în teoria statului de drept și în teoria generală a statului și dreptului. Unicitatea acestei doctrine se explică prin numeroasele conexiuni interdisciplinare cu disciplinele politologice, juridice și general-umane.

Utilizarea metodelor științifice generale și speciale a făcut posibilă o abordare complexă și sistemică privind studierea fundamentelor teoretice ale dezvoltării, conținutului și aplicării conceptului de separare a puterilor atât la diferite etape istorice, cât și în statul modern.

Utilizarea metodei istorismului a contribuit la un studiu extins al problemelor de origine și la dezvoltarea treptată a conceptului de separare a puterilor, practica aplicării acestuia în diverse condiții istorice. Aceasta ne-a oferit posibilitatea de a înțelege legile căii complexe și contradictorii de evoluție a doctrinei separării puterilor, care nu s-a distins prin netezi-

mea și infailibilitatea acesteia. Studiul a fost realizat folosind aparatul conceptual și evoluția teoriei statului și a legislației cu privire la natura și conținutul principiului separării puterilor și a practicii punerii în aplicare a acestuia.

Separarea puterii s-a dezvoltat istoric la primele etape ale formării statului și a dus la specializarea puterii diferitelor persoane și instituții, în care două tendințe stabile au fost dezvoltate de timpuriu: concentrarea puterii într-o singură mână sau într-o instituție și nevoia de a separa puterea, forța de muncă și responsabilitatea [1]. Ideea de separare a puterilor legislative, executive și judecătorești implică căutarea de către umanitate a unui stat ideal timp de mai multe secole. Încă de la început, ea era deja prezentă în viziunile filozofilor greci antici (Aristotel, Polybius, Platon). Cu toate acestea, ca principiu fundamental al doctrinei complete despre un stat democratic, a fost formulată de J.Locke și dezvoltată ulterior de Ch.L. Montesquieu. Mai mult, baza teoretică a fost pregătită de întregul curs obiectiv al istoriei, iar drept impuls pentru proiectarea sa au servit revoluțiile burgheze din Anglia (1640 - 1648) și mai târziu din Franța (1789 - 1794). Ch.L. Montesquieu a dat teoriei separării puterilor un aspect complet și armonios. Și, la fel de important, în interpretarea sa, conceptul de separare a puterilor a fost reflectat și consacrat în acte constituționale, multe dintre ele rămânând valabile și în prezent. Astfel, Montesquieu susținea că concentrarea puterii într-o singură mână duce la „despotism teribil” și a propus împărțirea puterii de stat în trei ramuri: legislativă (parlament), executivă (rege și miniștri) și judecătorească (instanțe independente) [2]. Teoria separării puterilor în plan istoric a apărut pentru a limita puterea monarhului, regelui, împăratului, președintelui în numele oamenilor care formează statul de către reprezentanții lor, investiți cu dreptul de a legisla. Majoritatea oamenilor de știință “sub forma în care este percepută acum în raport cu regimul de

stat”, atribuie apariția ei la sfârșitul sec. XVII-lea și începutul sec. XVIII și face legătura cu numele lui J.Locke și Ch.L.Montesquieu. Una dintre ideile principale ale lui J.Locke este că omul este o creatură materială prin natura sa, supusă sentimentelor personale, ghidată, în primul rând, de tendința spre plăcere și dorința de a evita durerea. Prin urmare, slăbiciunea naturii umane se manifestă în susceptibilitatea la ispite, tendința de „a se agăța de putere”. Persoanele „care au puterea de a crea legi, pot, de asemenea, în opinia filozofului englez, să dorească să concentreze în mâinile lor și dreptul de a le aplica și de a nu se supune legilor create de ele.” Cheia pentru înțelegerea corelației puterilor într-un stat este teoria despre supremația puterii legislative, care devine „sacră și neschimbătoare în mâinile celor cărora comunitatea cândva i-a încredințat-o” [3]. Originalitatea viziunilor lui J.Locke constă în aceea că, după „Revoluția glorioasă”, în condițiile dominanței doctrinei supremației parlamentului în conștiința publică a Angliei, el a încercat să determine limitele puterii. În primul rând, potrivit lui J.Locke, organul legislativ nu-și poate delega puterea legislativă nimănui altcuiva. În al doilea rând, majorarea impozitelor, privarea de proprietate poate apărea numai ca urmare a consimțământului întregului popor sau a părților interesate. Și, în sfârșit, poate cea mai importantă limitare a puterii parlamentului - puterea legislativă „este obligat să administreze justiția și să determine drepturile unui subiect prin legi proclamate permanente și prin judecători autorizați bine-cunoscuți” [4]. Valoarea lucrării lui Locke este, în opinia noastră, nu atât în determinarea principiilor modelului parlamentar de separare a puterilor, cât în încercarea de a găsi garanții împotriva concentrării excesive de putere în mâinile unei instituții reprezentative. Teoria separării puterilor a primit cea mai detaliată dezvoltare în lucrările lui Ch.L.Montesquieu. În cadrul teoriilor sale Ch.L.Montesquieu a identificat în fiecare stat trei ramuri ale puterii:

- 1) legislativă;
- 2) executivă, în raport cu cazurile stabilite de dreptul internațional;
- 3) executivă în raport cu ceea ce este stabilit de dreptul civil [5].

„Totul a murit”, a scris Ch.L.Montesquieu, „dacă în aceeași persoană sau instituție compusă din demnitari, nobili sau oameni obișnuiți, erau unite aceste trei puteri: puterea de a crea legi, puterea de a executa deciziile de natură națională și puterea de a judeca infracțiunile sau litigiile persoanelor particulare.”

Ideea principală a conceptului lui Ch.L. Montesquieu este următoarea: „Pentru a evita posibilitatea abuzării de putere, este necesară o asemenea ordine de lucruri, în care diferite autorități să poată să se rețină reciproc” [6]. Astfel, Montesquieu a fost primul care a propus ideea necesității completării principiului separării puterilor prin sistemul de rețineri și opuneri. Gânditorul francez nu s-a oprit acolo, dar a propus mecanisme concrete de reținere și control. Când Ch.L.Montesquieu scrie despre autoritatea de reglementare, pe care, în opinia sa, trebuie să o aibă corpul legislativ din nobilime, el exprimă de fapt ideea bicameralismului. Potrivit lui Montesquieu, monarhul, în calitate de șef al puterii executive, trebuie să aibă dreptul de veto pentru reținerea parlamentului, dar guvernul nu trebuie să se amestece în procesul legislativ. Pe de altă parte, parlamentul nu trebuie să aibă dreptul de a „opri acțiunile puterii executive” [7].

Montesquieu a definit conceptul de stat ca fiind starea politică a societății, îmbinând în teoria sa posibilitățile de limitare a puterii cu structura constituțională a statului. Montesquieu pleacă de la principiul diviziunii muncii în procesul exercitării puterii într-un stat căruia i se acordă un sens politic. „În fiecare stat, scrie el, există trei tipuri de putere: puterea legislativă, puterea executivă, responsabilă de problemele de drept internațional și puterea executivă, responsabilă de problemele de drept civil.» În

aceiași timp, după cum remarcă N.M. Azarkin, „separarea puterilor în teoria analizată este nu doar diviziunea politică a muncii, consacrată în constituții, ci și repartizarea acesteia între diferite pături sociale, care reflectă corelația lor existentă” [8]. „De exemplu, la Veneția, subliniază gânditorul, Marele Consiliu are putere legislativă, prerogativa este executivă, iar carantina este judiciară. Dar este rău că toate aceste tribunale diferite sunt formate din funcționari cu aceeași condiție, în urma cărora reprezintă în esență aceeași putere” [9].

Astfel, el a dat doctrinei de separare a puterilor nu numai o semnificație politică, ci și juridică, care pentru acea vreme era destul de radicală. Astfel, separarea puterilor în teoriile lui Montesquieu devine criteriul principal pentru diferențierea formelor de guvernare.

Cu toată progresivitatea ideilor lui Montesquieu cu privire la problema separării puterilor, acestea nu sunt lipsite de dezavantaje din punctul de vedere al unei înțelegeri moderne a unui stat juridic democratic. Potrivit lui Pavel Novgorodtsev „Montesquieu nu are nicio soluție pentru problema interacțiunii diferitelor ramuri ale puterii, respectiv, acest lucru poate duce la izolarea completă a acestora” [10].

Rezumând, trebuie subliniat faptul că majoritatea cercetătorilor sunt de acord, pe bună dreptate, că John Locke și Charles Montesquieu au pus bazele versiunii clasice a separării puterilor. Ambii gânditori recunosc o anumită supremație a puterii legislative, numind-o „supremă”, în timp ce consideră că puterea executivă este limitată prin natură. Acest lucru dă motive să ne gândim la incompletitudinea dezvoltării conceptului de separare a puterilor de către clasiicii săi, în special, din cauza lipsei de răspuns la întrebarea privind gradul de echilibrare a lor. J.Locke

a pregătit terenul pentru ideile iluminiștilor francezi din secolul al VIII-lea, care, la rândul lor, „au completat separarea puterilor cu un sistem de rețineri și opuneri, care a fost introdus în practica guvernului SUA și apoi a altor țări” [10]. În consecință, Charles Montesquieu, spre deosebire de J.Locke, a mers puțin mai departe în problema dezvoltării doctrinei și practice a principiilor de separare a puterilor, formulând și justificând necesitatea utilizării reținerilor și opunerilor.

Bibliografie:

1. БАРНАШОВ, А.М. *Теория разделения властей: становление, развитие, применение*. Томск, 1998. p.5.
2. МОНТЕСКЬЕ, Ш. *Избранные произведения*. М., 1955. p.5.
3. ЛОКК, Д. *Сочинения*. Т. 1. М., 1960. p. 30.
4. *Idem*. p. 31.
5. СПЕНСЕР, Г. *Личность и государство*. Пер. М.И. ТИМОФЕЕВОЙ, под ред. В.В. Битнера. СПб., 1908. p.112.
6. МОНТЕСКЬЕ, Ш. *Избранные произведения*. М., 1955. p.20.
7. СПЕНСЕР, Г. *Личность и государство*. Пер. М.И. Тимофеевой, под ред. В.В. Битнера. СПб., 1908. p. 113.
8. АЗАРКИН, Н. М. *Учение Монтестье о разделении властей // Правоведение*. 1982. № 1. p. 56 – 62.
9. МОНТЕСКЬЕ, Ш. *Избранные произведения*. М., 1955. p. 291.
10. НОВГОРОДЦЕВ, П.И. *Введение в философию права: кризис современного правосознания*. Ин-т государства и права. М.: Наука, 1996. p. 267-269.
11. ДОНДОКОВ, Ц.С., КУЖИКОВ, Д. А. *Понятие принципа разделения властей: историко-правовой аспект*. // Вестник ЗабГУ № 7 (110), 2014. p. 148-155.

NATURA JURIDICĂ DUALĂ A CONTRACTULUI DE UCENICIE POTRIVIT PROIECTULUI LEGII UCENICIEI

Tatiana MIHAILOV

doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova
e-mail: mihailov.tatiana@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4527-3144>

Lipsa unor reglementări detaliate a relațiilor de ucenicie la locul de muncă a făcut ca acest contract, la momentul actual, să devină unul practic inaplicabil. Confuziile existente la nivel legislativ cu privire la natura juridică civilă sau de dreptul muncii a acestui tip de contract, cu părere de rău, nu au fost înlăturate nici prin reglementările incluse în proiectul Legii uceniciei. Totodată, proiectul de lege respectiv conține și reglementarea juridică a contractului de ucenicie în învățământul dual. Analiza juridică a acestui proiect de lege este realizată în continuare.

Cuvinte-cheie: contractul de ucenicie la locul de muncă, contractul de ucenicie în învățământul dual.

DUAL LEGAL NATURE OF THE APPRENTICESHIP AGREEMENT ACCORDING TO THE APPRENTICESHIP DRAFT LAW

The lack of detailed regulations of apprenticeship relationships at the workplace has made this agreement, at present, practically unenforceable. Unfortunately, the existing confusions at the legislative level regarding the civil or labor law legal nature of this type of agreement, were not eliminated by the regulations included in the apprenticeship draft law. At the same time, this draft law also contains the legal regulation of the apprenticeship agreement in dual education. The legal analysis of this draft law is being continued.

Keywords: apprenticeship agreement at the workplace, apprenticeship agreement in dual education.

LA NATURE JURIDIQUE DOUBLE DU CONTRAT D'APPRENTISSAGE SELON LE PROJET DE LA LOI DE L'APPRENTISSAGE

L'absence de quelques dispositions détaillées des relations d'apprentissage au lieu de travail a fait que ce contrat, au moment actuel, devienne pratiquement inapplicable. Les confusions existantes au niveau législatif en ce qui concerne la nature civile ou de droit du travail de ce type de contrat, malheureusement, n'ont pas été mis de côté non plus par des dispositions incluses dans le projet de Lois de l'apprentissage. En même temps, le respectif projet de loi contient la disposition juridique du contrat d'apprentissage dans l'enseignement duale. L'analyse juridique de ce projet de loi est présentée ci-dessous.

Mots-clés: contrat d'apprentissage au lieu de travail, contrat d'apprentissage dans l'enseignement duale.

ДВОЙНАЯ ПРАВОВАЯ ПРИРОДА ДОГОВОРА ОБ УЧЕНИЧЕСТВЕ СОГЛАСНО ПРОЕКТУ ЗАКОНА ОБ УЧЕНИЧЕСТВЕ

Отсутствие подробного правового регулирования отношений ученичества на рабочем месте способствовало тому что этот договор, на данный момент, является практически неиспользованным. Существующие на законодательном уровне заблуждения относительно гражданский или трудовой правовой природы этого типа до-

говора, к сожалению, не были разрешены юридическими нормами, включенными в Законопроект об ученичестве. В то же время, данный законопроект также содержит правовое регулирование договора об ученичестве в системе дуального образования. Правовой анализ этого законопроекта изложен далее.

Ключевые слова: договор об ученичестве на рабочем месте, договор об ученичестве в системе дуального образования.

Introducere. Contractul de ucenicie la locul de muncă, deși are o reglementare expresă în Codul muncii [1], în titlul VIII fiind un capitol distinct intitulat „Contractul de ucenicie și contractul de formare profesională continuă”, totuși nu se încadrează în categoria contractelor ce se bucură de o largă aplicare. Acest fapt reprezintă și o consecință a reglementării echivoce a acestui tip de contract. La momentul actual, stârnește dubii rezonabile natura juridică a acestui contract, și anume faptul dacă este contractul de ucenicie la locul de muncă un contract civil, așa precum se însită prin reglementările legale, sau totuși suntem în prezența unui contract de muncă de tip particular.

În anul 2018, prin Hotărârea Guvernului nr. 70 a fost aprobat Regulamentul cu privire la organizarea programelor de formare profesională tehnică prin învățământ dual [2], act normativ în care apar noțiunile legale de ucenic și contract de ucenicie, doar că într-un alt aspect, și anume cel al învățământului dual. În conformitate cu prevederile art. 3 din Codul educației al Republicii Moldova [3] prin învățământ dual se înțelege acel învățământ în cadrul căruia instruirea teoretică se realizează în instituția de învățământ, iar cea practică la întreprindere. Astfel s-a creat confuzia la nivel legal între contractul de ucenicie și contractul de ucenicie în învățământul dual.

În vederea reglementării naturii juridice a acestor două tipuri de contracte a fost creat proiectul Legii uceniciei [4], analiza juridică a acestui proiect de lege fiind făcută în continuare.

Materiale și metode aplicate. În vederea realizării studiului dat au fost utilizate publicațiile științifice din domeniul dreptului muncii și actele normative

în vigoare. În studiu au fost aplicate diverse metode de cercetare științifică: analitică, comparativă, generalizatoare, etc. Scopul prezentului articol științific este de a aborda natura juridică atât a contractului de ucenicie la locul de muncă, cât și cea a contractului de ucenicie în învățământul dual.

Rezultate și discuții. Potrivit proiectului Legii uceniciei, ucenicia se clasifică după cum urmează: ucenicia la locul de muncă și ucenicia în învățământul dual.

În conformitate cu prevederile art. 3 din proiectul Legii uceniciei, ucenicia la locul de muncă reprezintă un program de instruire profesională neformală realizat la locul de muncă în baza unui contract de ucenicie cu scopul obținerii de către ucenic a calificării sau dobândirii unor competențe profesionale. Ucenicia la locul de muncă nu reprezintă activitate de antreprenariat. Prin uceniciei în învățământul dual se subînțelege acea formă alternativă de organizare a învățământului profesional tehnic, care presupune instruirea în cadrul unei instituții de învățământ profesional tehnic și al unui agent economic, cu utilizarea mijloacelor acestora în scopul obținerii de cunoștințe, deprinderi și competențe pentru calificări profesionale de nivel 3 ISCED, 4 ISCED și 5 ISCED, conform cadrului Național al calificărilor din Republica Moldova pentru nivelul 3,4 și 5.

În ceea ce privește ucenicia la locul de muncă, în conformitate cu prevederile art. 4 alin. (2) din proiectul Legii uceniciei, persoana fizică poate încheia un contract de ucenicie la locul de muncă de la vârsta de 18 ani. Această prevedere vine în contradicție cu normele legale în vigoare inserate în Codul Muncii.

Astfel, conform prevederilor actuale ale legislației, persoana fizică pentru a fi încadrată în calitate de ucenic, trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- să se afle în căutarea unui loc de muncă;
- să nu aibă o calificare profesională.

Ținând cont de cele menționate mai sus, nu este clara vârsta minimă la care persoana fizică poate încheia un contract de ucenicie, cea la care capătă capacitate de muncă, sau vârsta când dobândește capacitate deplină de exercițiu. Deoarece un răspuns univoc la aceasta întrebare nu poate fi regăsit în actuala legislație, considerăm că, datorită faptului că în temeiul acestui contract ucenicul prestează o muncă, în schimbul căreia primește retribuirea cuvenită, vârsta minimă de încheiere a acestui contract urmează a fi vârsta de dobândire a capacității de muncă [5, p.111].

De asemenea legislația actuală nu stabilește nici vârsta maximă până la care poate fi încheiat un contract de ucenicie. Până la modificarea Codului muncii prin Legea nr. 205 pentru modificarea și completarea Codului muncii al Republicii Moldova din 20.11.2015[6], art. 216 alin. (1) din Codul muncii avea următorul conținut „angajatorul are dreptul să încheie un contract de ucenicie cu o persoană în vârstă de până la 30 de ani care este în căutarea unui loc de muncă și care nu are o calificare profesională”. Având în vedere stabilirea expresă în reglementarea legală anterioară a vârstei maxime până la care o persoană putea fi încadrată în calitate de ucenic, rezultă că legiuitorul reglementa contractul de ucenicie ca un instrument juridic necesar formării profesionale a tinerilor. Considerăm că modificare făcută de legiuitor a textului „cu o persoană în vârstă de până la 30 de ani” prin cuvintele „cu persoană” a avut drept scop mărirea cercului de subiecți care vor putea încheia un astfel de contract, și deci în așa mod reanimare și popularizarea acestei instituții juridice.

În ceea ce privește alte restricții care se impun ucenicului, prin normele proiectului de lege, acestea se reduc la faptul că agentul economic nu poate încheia contract de ucenicie la locul de muncă cu persoana fizică care a fost anterior salariat al agentului economic respectiv, cu excepția cazului în care contractul de ucenicie la locul de muncă vizează o altă calificare decât cea pe care o avea potențialul ucenic în cadrul raporturilor de muncă anterioare.

Conform prevederilor art. 5 alin. (1) din proiectul Legii uceniciei, contractul de ucenicie este un contract de drept civil. O astfel de dispoziție se conține și în art. 216 alin. (2) din Codul muncii al Republicii Moldova, conform căruia contractul de ucenicie este un contract de drept civil și se reglementează de Codul civil și de alte acte normative. Considerăm că anume complexitatea obiectului contractului de ucenicie a dus la tratarea eronată a acestuia ca fiind unul de drept civil, și nu unul de dreptul muncii.

În continuare, prin analiza trăsăturilor caracteristice ale acestui contract, vom încerca să demonstrăm că contractul de ucenicie la locul de muncă reprezintă o formă specifică de prestare a muncii și poate fi încadrat în categoria contractului individual de muncă de tip particular.

Contractul de ucenicie urmează a fi încheiat în formă scrisă. Forma scrisă a contractului de ucenicie la locul de muncă este prevăzută atât de Codul muncii, cât și de proiectul Legii uceniciei. Totodată, forma scrisă a contractului de ucenicie, la momentul actual, este o condiție *ad probationem* și nu una *ad validatem*. Totuși, chiar dacă ar părea o condiție excesivă, având în vedere caracterul particular al contractului de ucenicie, considerăm că forma scrisă a contractului de ucenicie ar fi necesar să fie reglementată ca o condiție de validitate a acestuia. În acest fel s-ar putea evita eventualele dificultăți în calificarea unui contract ca fiind un simplu contract individual de muncă sau un contract de ucenicie

care dă naștere la drepturi și obligații specifice în favoarea, și, respectiv, în sarcina ambelor părți [7, p. 197]

Legislația în vigoare nu stabilește termenul pentru care urmează a fi încheiat contractul de ucenicie, dar reglementează durata acestuia. Astfel, durata uceniei sau a formării profesionale continue nu trebuie să depășească, pe parcursul săptămânii, durata timpului de muncă stabilită de Codul muncii pentru vârsta și profesia respectivă la executarea lucrărilor corespunzătoare. Termenul contractului de ucenicie începe să curgă la data indicată în contract, prelungindu-se cu perioada concediului medical și în alte cazuri prevăzute de contract.

Totodată, potrivit prevederilor art. 5 alin. (2) din proiectul Legii uceniei durata contractului de ucenicie la locul de muncă, precum și perioada de instruire sunt determinate de părți în funcție de disponibilitatea acestora, însă durata contractului de ucenicie nu poate fi mai mare de 6 luni. De asemenea, similar prevederilor din Codul muncii, este stabilit că durata uceniei la locul de muncă nu trebuie să depășească, pe parcursul săptămânii, durata timpului de muncă stabilită de Codul muncii pentru vârsta și profesia respectivă sau profesia similară la executarea lucrărilor corespunzătoare. Timpul necesar ucenicului pentru participarea la activități teoretice ce țin de instruirea profesională se include în timpul programului de instruire.

Proiectul Legii uceniei prevede în art. 7 o procedură detaliată cum are loc organizarea uceniei la locul de muncă. Astfel, organizarea uceniei la locul de muncă este realizată de către agentul economic, fie personal (aplicabil în cazul întreprinzătorului - persoană fizică), fie prin intermediul mentorului. Instruirea profesională prin ucenicie la locul de muncă cuprinde pregătirea teoretică și pregătirea practică sau numai pregătirea practică. Pregătirea practică se desfășoară în locuri de muncă care să permită dobân-

direa tuturor competențelor prevăzute de standardul ocupațional, respectiv de standardul de pregătire profesională, după caz. Numărul ucenicilor ce pot fi antrenați concomitent în programul de instruire la același agent economic depinde de numărul de mentori calificați în domeniul pentru care este inițiat programul de instruire și care activează la agentul economic respectiv, unde un mentor poate coordona până la cel mult 15 ucenici concomitent.

Pe perioada uceniei la locul de muncă, ucenicul va beneficia lunar de remunerația de ucenicie, mărimea căreia se negociază de către părțile contractului de ucenicie la locul de muncă și se stabilește în contractul de ucenicie ținându-se cont de faptul că remunerația de ucenicie nu poate fi mai mică decât 2/3 din cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real.

Raporturile de ucenicie la locul de muncă și statutul ucenicului la locul de muncă, conform proiectului de lege, este reglementat Legea uceniei, Codul Civil și legislația privind securitatea și sănătatea în muncă. Prevederile Codului Muncii se aplică în privința ucenicilor la locul de muncă în măsura în care nu contravin Legea uceniei și prevederilor aplicabile ale Codului Civil.

Ucenicul la locul de muncă se conformează dispozițiilor aplicabile salariaților agentului economic în măsura în care ele nu sunt contrare celor specifice în Legea uceniei ori celor specificate în contractul de ucenicie la locul de muncă.

Ținând cont cele relatate mai sus, conchidem că acest contract, ca natură juridică, este tot un contract individual de muncă. Numai că el este de tip particular, deoarece are un obiect complex, în care intră nu doar prestarea muncii și plata salariului, ci și, ceea ce este determinant pentru acest contract, formarea profesională într-o anumită meserie, asigurată de angajator, ucenicul salariat obligându-se să urmeze cursurile [8, p.85].

Contractul de ucenicie este un contract individual de muncă, de tip particular, deoarece conferă ucenicului drepturile și obligațiile prevăzute de legislația muncii. Astfel, în conformitate cu art. 219 alin. (1) din Codul muncii, în privința ucenicilor și salariaților care au încheiat contract de formare profesională continuă se aplică legislația muncii, inclusiv legislația privind securitatea și sănătatea în muncă. Mai mult ca atât, clauzele contractelor de ucenicie și ale contractelor de formare profesională continuă care contravin legislației în vigoare, prevederilor convențiilor colective și ale contractelor colective de muncă sunt considerate nule și inaplicabile.

Prevederile incluse în proiectul Legii uceniciei care denotă în mod evident natură de drept al muncii a contractului de ucenicie sunt numeroase. Un exemplu elocvent în acest sens poate fi regăsit în art. 8 alin. (1) lit.b) din proiectul legii conform căruia ucenicul la locul de muncă are dreptul la concediul medical plătit în baza certificatului medical eliberat potrivit actelor normative în vigoare. De asemenea, ucenicul este obligat să respecte regulamentele interne ale agentului economic și a ordinelor acestuia emise potrivit legislației în vigoare; să respecte legislația privind securitatea și sănătatea în muncă, etc.

Proiectul legii uceniciei, prevede în art 6 clauzele care formează conținutul contractului de ucenicie la locul de muncă, și anume: numele și prenumele ucenicului; datele de identificare a agentului economic; indicarea/descrierea meseriei, profesiei, specialității, calificării pentru care se oferă ucenicia la locul de muncă; descrierea activității pe care ucenicul trebuie să o presteze în concordanță cu programul de instruire pentru care a aplicat, capacitatea și disponibilitatea sa; durata contractului de ucenicie la locul de muncă; drepturile și obligațiile agentului economic, inclusiv obligațiile agentului economic privind crearea condițiilor de instruire; drepturile și obligațiile ucenicului la locul de muncă, inclusiv obligația

persoanei de a se instrui și, după caz, de a activa conform calificării obținute în termenul stabilit de contract; condițiile de achitare a remunerației de ucenicie; locul/locurile în care se desfășoară ucenicia la locul de muncă; descrierea bunurilor materiale încredințate ucenicului și indicarea valorii acestora; cerințele agentului economic față de ucenic pe partea ce ține de capacități profesionale, abilităților sociale, interese de dezvoltare, starea sănătății, alte cerințe, după caz; modalitatea de evaluare a rezultatelor uceniciei la locul de muncă; răspunderea materială a ucenicului pentru prejudiciile aduse agentului economic pe parcursul programului de instruire, precum și răspunderea părților pentru neexecutarea prevederilor contractului de ucenicie la locul de muncă, modalitatea de încetare a contractului de ucenicie. Contractul de ucenicie la locul de muncă poate cuprinde și alte clauze negociate de părți, care nu contravin legislației în vigoare.

În acest sens nu este clară logica juridică a legiuitorului, care pe de o parte prevede că contractul de ucenicie este un contract de drept civil și se reglementează de Codul civil și de alte acte normative, iar pe de altă parte include în proiectul de lege respectiv atât clauzele ce urmează să formeze conținutul respectivului contract, precum și întreaga reglementare legală a acestui tip de contract.

În acest sens apare întrebarea logică, cum putem trata contractul de ucenicie la locul de muncă drept un contract civil, atâta timp cât prin normele legale este limitat principiul fundamental al dreptului civil, cel a libertății contractuale.

Libertatea contractuală reprezintă unul din drepturile fundamentale garantate de stat, însă acest drept nu este unul absolut și nu trebuie să ducă la negarea sau diminuarea semnificativă a altor drepturi și libertăți.

Principiul libertății contractuale este dezvoltat în art. 993 alin. (2) din Codul civil [9] al Republicii

Moldova, potrivit căruia părțile contractante pot încheia în mod liber, în limitele normelor imperative de drept, contracte și pot stabili conținutul lor.

Doctrina rusă [10] evidențiază conținutul pozitiv și conținutul negativ al principiului libertății contractuale. Conform acestei opinii, din punct de vedere negativ, acest principiu semnifică că nimeni nu poate fi impus să încheie un acord contrar voinței sale, iar din punct de vedere pozitiv libertatea contractuală desemnează dreptul persoanelor de a încheia contracte cu orice conținut, cu excepția celor care contravin legislației.

Indiferent de teoria care stă la baza formării contractului, principiul de bază în orice ideologie democratică este acela al libertății contractuale, manifestat prin dreptul oricărei persoane de a-și alege partenerii contractuali și de a negocia cu aceștia conținutul viitorului contract, cu respectarea legii, a ordinii publice și a bunelor moravuri.

Contractul de ucenicie ca și contractul individual de muncă este un contract strict personal, comparativ cu contractele civile de prestare a muncii care sunt doar în principiu niște contracte intuitu personae. Caracterul personal al contractului de ucenicie are un dublu înțeles: pe de o parte din punct de vedere al ucenicului, acesta a încheiat contractul de ucenicie cu un anumit angajator pe care îl consideră apt în a-i asigura formarea profesională; pe de altă parte din punct de vedere al angajatorului acesta încheie contractul de ucenicie la locul de muncă cu o anumită persoană ce posedă un minimum de aptitudini [12, p. 217].

Ceea ce prevalează la contractul de ucenicie este formarea profesională, nu prestarea muncii propriuzise, aceasta din urmă fiind doar modalitatea prin care se asigură calificarea celui în cauză.

Contractul de ucenicie la locul de muncă, potrivit prevederilor art. 10 din proiectul Legii uceniciei, poate înceta odată cu expirarea termenului pentru

care a fost încheiat, prin acordul scris al părților, la inițiativa uneia dintre părți, precum și în circumstanțe ce nu depind de voința părților. Dacă încetarea contractului are loc la inițiativa uneia dintre părți, atunci urmează a se respecta un termen de preaviz de 2 săptămâni. Cu acordul expres al părților, încetarea contractului de ucenicie la locul de muncă poate avea loc și până la expirarea acestui termen. Contractul de ucenicie la locul de muncă încetează în temeiul unui act emis de agentul economic, care se aduce la cunoștința ucenicului, cel târziu la data încetării contractului. Din cele relatate mai sus, reiese în mod evident că atât temeiurile, cât și propriu-zis procedura de încetare a contractului de ucenicie sunt tipice pentru un contract individual de muncă.

În ceea ce privește încetarea contractului de ucenicie potrivit prevederilor legislației în vigoare, menționăm că Codul muncii în art. 221 stipulează că contractul de ucenicie încetează (se desface) în temeiurile prevăzute de Codul civil. Aceasta este probabil unica reglementare care mai stârnește dubii în vederea tratării contractului de ucenicie drept un contract de natură civilă. Luând în considerație întreaga reglementare a contractului de ucenicie care denotă prin esența sa că contractul de ucenicie este un contract individual de muncă de tip particular, precum și argumentele invocate anterior în susținerea acestei poziții, considerăm că art. 221 din Codul muncii urmează a fi modificat căpătând următorul conținut: „Contractul de ucenicie încetează în temeiurile prevăzute de prezentul cod pentru încetarea contractului individual de muncă”. Introducerea unei astfel de modificări la nivel legislativ, va conferi o claritate în reglementarea și calificarea contractului de ucenicie drept un contract de muncă de tip particular.

Contractul de ucenicie în învățământul dual se tratează în proiectul Legii uceniciei ca fiind drept un contract de muncă, iar ucenicul în învățământul

dual are statutul juridic și fiscal asimilat celui de salariat. Programul de formare profesională tehnică de învățământ dual este organizat în baza acordului de cooperare încheiat între instituția de învățământ profesional tehnic și agentul economic prin care se stabilesc condițiile de colaborare, drepturile și obligațiile părților.

Prin contractul de ucenicie în învățământul dual, ucenicul în învățământul dual se obligă să urmeze pregătirea profesională, respectând regulamentul intern al agentului economic, și după caz, să activeze conform meseriei, profesiei, specialității, calificării obținute în termenul stabilit de contractul de ucenicie, iar agentul economic se obligă să asigure ucenicului în învățământul dual condițiile necesare formării profesionale, inclusiv condiții de sănătate și securitate în muncă, precum și plata salariului de ucenicie.

Durata contractului de ucenicie în învățământul dual este una determinată și nu poate fi mai mică de un an și mai mare de trei ani, în dependență de planul de învățământ.

Forma scrisă a contractului de ucenicie în învățământul dual, în conformitate cu prevederile proiectului de lege, reprezintă o condiție *ad validatem*. O copie a contractului se prezintă în mod obligator instituției de învățământ la care ucenicul este înmatriculat.

Modelul-cadru al contractului de uceniciei în învățământul dual este stabilit de Guvern. Raporturilor ce decurg din contractul de ucenicie li se aplică prevederile Codului muncii și legislația privind sănătatea și securitatea în muncă. Înainte de încetarea contractului de ucenicie în învățământul dual, agentul economic este în drept să încheie cu ucenicul un contract individual de muncă pe termen determinat.

Potrivit proiectului, atât agentul economic, cât și ucenicul achită contribuțiile de asigurări sociale

de stat obligatorii și primele de asigurare obligatorii de asistență medicală, ținând cont de baza de calcul de 2/3 din cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real, indiferent de valoarea remunerației ucenicului. În același timp, salariul ucenicului în învățământul dual constituie o sursă de venit neimpozabilă din punct de vedere fiscal.

Reglementarea expresă prin lege a uceniciei în învățământul dual are drept scop popularizarea acestei forme de învățământ și, totodată, oferirea unor garanții suplimentare agenților economici parteneri ai instituțiilor de învățământ.

Concluzii

Întreaga reglementare a contractului de ucenicie la locul de muncă, atât cea existentă în Codul muncii, precum și cea inclusă în proiectul Legii uceniciei, ținând cont de argumentele invocate anterior, denotă prin esența sa că contractul de ucenicie la locul de muncă este un contract individual de muncă de tip particular, și nicidecum unul de natură civilă. În ceea ce privește contractul de ucenicie în învățământul dual, acesta de asemenea reprezintă un contract de muncă de tip particular. Totodată, este important de menționat faptul, că deși ambele tipuri de contracte au la bază conceptul juridic de ucenicie, fiecare atrage un regim juridic distinct pentru părțile contractante.

Referințe bibliografice:

1. Codul Muncii al Republicii Moldova, nr. 154 din 28.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr. 159-162.
2. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la organizarea programelor de formare profesională tehnică prin învățământ dual, nr.70 din 22.01.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova 2018, nr.27-32.
3. Codul Educației al Republicii Moldova, nr.152 din 17.07.2014. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr. 319-324.

4 Proiectul Legii uceniciei din 18.10.2019. Disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/proiectul_622_0.pdf

5. MIHAILOV, T., Contractul de ucenicie și contractul de calificare profesională – forme specifice de prestare a muncii. În: *Buletinul Științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul*, 2017, nr.1(5), p.108-115.

6. Legea pentru modificarea și completarea Codului muncii al Republicii Moldova nr.154-XV din 28 martie 2003, nr. 205 din 20.11.2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2015, nr. 340-346.

7. DRAGOȘ, D., CHICIUDEAN, R., EMRICH, G. *Dreptul muncii*. Suport de curs. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2012.

8. ȚICLEA, A. *Dreptul muncii*. Curs Universitar. București: Universul Juridic, 2017.

9. Codul civil al Republicii Moldova, nr. 1107 din 06.06.2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2019, nr. 66-75.

10. ПОКРОВСКИЙ, И.А. *Основные проблемы гражданского права*. Москва: Статут, 1998.

11. MARCUSOHN, V. *Condițiile generale ale contractului*. Libertatea de a contracta și limitele acesteia. În: *Pandectele române*, 2015, nr. 2. Disponibil: <https://www.universuljuridic.ro/conditiile-generale-ale-contractului-libertatea-de-contracta-si-limitele-acesteia/>.

12. DRAGOȘ, D., CHICIUDEAN, R., EMRICH, G. *Dreptul muncii*. Curs universitar, ed. a III-a. Cluj-Napoca: Sfera Juridică, 2007.

LOGODNA ȘI CĂSĂTORIA ÎN „PRAVILA” LUI ANDRONACHI DONICI

Cătălina MITITELU

doctor în drept, conferențiar universitar,
Universitatea Ovidius, Constanța, România
e-mail: nicolaedidimos@yahoo.com
<https://orcid.org/0000-0001-6489-9252>

Manualul juridic al lui Andronachi Donici a fost publicat în anul 1814 și este cunoscut în literatura de specialitate și sub denumirea de „Pravilă”. El oferă cercetătorului avizat nu numai posibilitatea să cunoască câteva pagini din istoria a două vechi instituții juridice europene și anume Logodna și Căsătoria, ci să învedereze și faptul că, de-a lungul secolelor, acestea au fost reglementate în Țările Române în conformitate cu prevederile dreptului roman și ale celui bizantin (de stat și bisericesc). Astfel apare necesitatea evidentă ca atât istoricii vechiului drept românesc, cât și juriștii specializați în dreptul matrimonial, să facă apel și la textul „Pravilei” lui Donici, a cărei contribuție meritorie în domeniu rămâne una de referință.

Cuvinte-cheie: legislație romană, legislație bizantină, logodnă, căsătorie.

ENGAGEMENT AND MARRIAGE IN THE „PRAVILA” (RULE) OF ANDRONACHI DONICI

The legal manual of Andronachi Donici was published in 1814 and is known in the specialized literature also under the name of „Pravila”. It offers the researcher not only the opportunity to know a few pages in the history of two old legal European institutions, and namely the Engagement and the Marriage, but also to reveal that, over the centuries, these have been regulated in the Romanian Countries in accordance with the provisions of Roman and Byzantine law (state and church). Thus the obvious necessity arises that both, the historians of the old Romanian law, as well as the lawyers specialized in matrimonial law, should also appeal to the text of „Pravila” of Donici, whose meritorious contribution in the field remains a reference.

Keywords: Roman legislation, Byzantine legislation, engagement, marriage.

ENGAGEMENT ET MARIAGE DANS „PRAVILA” D’ANDRONACHI DONICI

Le manuel juridique d’Andronachi Donici a été publié en 1814 et il est connu dans la littérature scientifique aussi comme „Pravila”. Il offre au chercheur informé non seulement l’occasion de connaître quelques pages de l’histoire de deux anciennes institutions juridique européennes à savoir l’Engagement et le Mariage, mais aussi de reconnaître que, au cours des siècles, ils ont été réglés dans les Pays Roumains selon les dispositions du droit romain et byzantin (état et église). Ainsi, le besoin évident pour les historiens de l’ancien droit roumain et les avocats spécialisés en droit matrimonial de faire appel au texte de „Pravila” de Donici, dont la contribution méritoire dans le domaine reste une référence.

Mots-clés: législation roumaine, législation Byzantine, fiançailles, mariage.

ПОМОЛВКА И БРАК В «ПРАВИЛА» АНДРОНАКИ ДОНИЧА

Юридический справочник Андронаки Донич был опубликован в 1814 году и известен в научной литературе и под названием «Правилэ». Он предоставляет ученым не только возможность узнать некоторые страницы истории

двух давних юридических европейских институтов, а именно Помолвки и Брака, но также усвоить тот факт, что на протяжении веков они регулировались в Румынских Странах в соответствии с положениями римского и византийского права (государственного и церковного). Таким образом, возникает очевидная необходимость, чтобы историки старого румынского права и юристы, специализирующиеся в брачном праве, обратились также к тексту «Правилы» Донича, заслуги которой в этой области остаются эталонными.

Ключевые слова: римское законодательство, византийское законодательство, помолвка, брак.

După definiția dată de juriștii bizantini, „Căsătoria este uniunea bărbatului și a femeii și un destin comun toată viața, o împletire a dreptului divin și uman” [1]. Ori, și această definiție chintesenția de fapt jurisprudența „Juris romanum antiquum” (Vechiulul Drept roman), alcătuită din operele celebrilor jurisconșulți romani din secolele II-III p. Chr., în care – printre altele – aflăm că, „în conformitate cu dispozițiile legii” (secundum praecepta legum), „cetățenii Romani” (cives Romani) nu puteau încheia o „iustas nuptias” (căsătorie leguită) dacă „bărbații puberi” și „femeile nubile” nu au „consensus parentum” (consensul părinților), dat însă „anterior” căsătoriei (*Justiniani Institutiones*, lb. I, X).

Dispozițiile de principiu, enunțate de vechiul drept roman, care au fost preluate „tale quale” de juriștii împăratului Justinian (527-565) și în textul uneiia dintre Constituțiile sale imperiale (cf. *Constituția a V-a*, 4, 25), le regăsim însă reafirmate nu numai în „Sintagma Alfabetică” a lui Matei Vlastares publicată la Tesalonic în anul 1335, ci și în „Pravila” lui Andronachi Donici, din anul 1814, care prin această realitate rămâne o sursă prețioasă și în privința receptării și aplicării normelor dreptului matrimonial roman.

Cine este câtuși de puțin familiarizat cu „Jus antiquum romanum”, sau altfel spus cu „Jus vetus” (vechiul drept), adică cu textul lucrărilor marilor jurisconșulți romani din secolele II-III (Gaius, Modestin, Julian, Ulpianus etc.), care au fost preluate și aduse la zi de celebrii juriști din epoca împăratului Justinian, ca, de exemplu, Tribonian și Theofil (profesori la Facultatea de Drept din cadrul Universității creștine din Constantinopol), și Dorotheu (profesor de

Drept la Beirut), poate desigur lesne constata faptul că juriștii bizantini din prima jumătate a secolului al XIV-lea, precum Matei Vlastares (sec. XIV), nu făceau altceva decât să reproducă, fie și parafrizat, definiția dată de juristul roman Modestin, potrivit căruia „Nuptiae autem sive matrimonium est viri et mulieris conjunctio” (Nunta sau Căsătoria este uniunea bărbatului și a femeii), care „individuum consuetudinem vitae continens” (constă dintr-o comunitate de viață, de nedespărțit) (*Justiniani Institutiones*, lb. I, IX, 1), așa după cum prevedea de altfel „civilis et naturalis ratio” (Dreptul civil și cel natural) (*Justiniani Institutiones*, lb. I, X).

Or, același lucru aveau să-l facă și juriștii post-bizantini, printre care și Andronachi Donici în „Manualul” său juridic publicat în anul 1814, și care s-au vrut și a fost de fapt o „Adunare cuprinzătoare în scurt de Pravilele cărților împărătești ...” [2], adică o sursă de excerpte din Nomocanoanele bizantine, care s-au bucurat de o largă receptare în Țările Române [3], și în care se face referință expresă atât la „Logodnă”, cât și la „Cununie”, în „Titlul 30” [4].

Conform normelor Dreptului bizantin, reiterate în „Sintagma Alfabetică” a lui Matei Vlastares, căsătoria trebuie să fie un act public, și, ca atare, „nimeni nu se va cununa în taină, ci în prezența multor martori” [5].

Această Căsătorie publică nu era alta decât „Sfânta Taină a Cununii”, care se oficia de către preoții Bisericii în prezența unor „martori”, și, de obicei, după oficierea Logodnei religioase.

Aceeași legislație bizantină – de stat și biserică – prevedea că „a treia căsătorie este permisă numai dacă din primele două nu s-au născut copii”

[6], și că sunt considerate căsătorii nelegitime „... căsătoriile cu eretici și rude, contra legii sunt, se prevedea în aceeași „Sintagmă” (Colecție) a lui Matei Vlastares, și căsătoriile cu tutelați ... astfel de căsătorii sunt desfăcute și făptașii pedepsiți” [7].

În privința motivelor de desfacere a căsătoriei, Dreptul bizantin făcea o distincție clară între „motivele pentru care soțul poate cere desfacerea căsătoriei” și cele ale „soției”.

Motivele soțului erau următoarele:

1. „Dacă soția a știut de intenția rea a cuiva asupra împărăției și nu i-a spus soțului;
2. În caz de adulter dovedit al soției;
3. Atentarea la viața soțului;
4. Dacă va lipsi din căminul conjugal o noapte fără știrea soțului (și nu va fi fost la părinți);
5. Dacă fără voia soțului ia parte la chefuri, beții, la spectacole” (Matei Vlastares, *Sintagma Alfabetică*) [8].

Cât privește soția, aceasta putea cere desfacerea căsătoriei pentru următoarele motive:

1. „... dacă soțul a știut de intenția rea a cuiva asupra împărăției și nu i-a spus soției;
2. În caz de adulter dovedit al soțului;
3. Dacă soțul o învinuiește pe nedrept de adulter și nu poate dovedi;
4. Dacă o impune să ducă o viață desfrânată;
5. Dacă soțul are o concubină de care nu vrea să se despartă;
6. Dacă se călugărește (valabilă și pentru soț);
7. Dacă soțul timp de 5 ani lipsește de acasă și nu știe de mai este viu sau nu”.

În aceste cazuri, *Sintagma Alfabetică* a lui Matei Vlastares prevedea ca soția să primească „înapoi zestrea și darurile de nuntă” [9].

„Pravila” lui Andronachi Donici [10] a urmat îndeaproape prevederile din textul Pravilelor (Nomocanoanelor) Țării și în privința Logodnei, așa după cum ne atestă în chip peremptoriu și următoarele „Rânduiești”:

1. Nu este îngăduită logodna celui „mai mic de 7 ani” (Tit. 30, cap. 1);

2. Pentru încheierea Logodnei este absolut necesară „voința părinților; iar nefiind părinții în viață, a rudeniilor celor mai de aproape, sau a episcopilor; căci fiind logodna făcută fără știrea și voința lor, să strică” (Tit. 30, cap. 2);

3. Logodna religioasă, adică Logodna făcută „după rânduiala bisericească”, adică „cu cetirea logodirii și prin blagoslovenie și legătură cu facerea crucilor, adecă ierologhie, ca o nuntă să socotească” (Tit. 30, cap. 3);

Într-adevăr, conform legislației bizantine (de stat și bisericească) și a doctrinei canonice și nomocanonice a Bisericii Ortodoxe Răsăritene, Logodna bisericească „... se consideră ca prima căsătorie, iar căsătoria, logodna și cununia propriu-zisă, ca a doua căsătorie, ...” [11]. În consecință, logodna bisericească constituie „pentru fiecare dintre logodnici un impediment la cununia religioasă ... cu o altă persoană; de aceea, în cazul în care cei logodiți bisericește nu se mai înțeleg și doresc să se căsătorească, ori amândoi, ori unul dintre ei, cu o altă persoană decât aceea cu care a fost logodit, în cazul în care vor să se cunune religios, trebuie să ceară desfacerea logodnei” [12].

4. Logodna care n-a fost săvârșită „după rânduiala legii”, adică a „canoanelor bisericești”, „să se strice”, „iar partea vinovată” era obligată „să dea înapoi îndoit” din „ceale ce au luat la logodnă”, și „să plătească și cheltuiala”. De asemenea, „... când va fi voința desfacerii logodnii despre amândoa părțile, să întorc darurile” (Tit. 30, cap. 5);

5. Impedimentele prevăzute de „Pravila” lui Donici, la încheierea Logodnei, sunt următoarele [13]:

- a) Renunțarea ambelor părți;
- b) Încheierea acesteia fără „voința și știrea părinților”;
- c) Când Logodna s-a făcut „pe ascuns”, și apoi una dintre părți a renunțat la legământul făcut;

d) Existența unor impedimente cauzate de diferite grade de rudenie, sau, în termenii Pravilei, „când să va afla pricină de rudenie pentru care oprește bisericeasca Pravilă” (Tit. 30, cap. 7).

Existența unor astfel de impedimente „la săvârșirea însoțirii prin Logodnă și Cununie”, datorate gradelor de rudenie (fizică, spirituală etc.), fac ca acestea să fie considerate „nelegiuite”, iar „zestrea și darurile ceale din înaintea nunții îndată să dau înapoi” (Tit. 30, cap. 7).

În consecință, nerespectarea impedimentelor la încheierea logodnei sau a căsătoriei făceau ca cei care se căsătoreau să nu se bucure de fapt de „iustas nuptias” (căsătorii legitime), de unde, deci, și obligativitatea ca acestea să fie încheiate, precizau jurisconsultul împăratului Justinian, „secundum praecepta legum” [14], adică în conformitate cu prevederile legii;

e) Lipsa vârstei matrimoniale, sau în limbajul Pravilei, „când o parte să va afla că nu iaste de căsătorie, având din fire greșeală”, adică din neștiință;

f) Statutul social de „rob sau roabă”;

g) Patimile „desfrânării”, ale „beției” și lipsa „fecioriei”;

h) Intrarea în monahism;

i) Lipsa de comunicare, cu partenerul „însoțit prin logodnă” timp de “trei ani, neștiind unde să află”;

j) Îmbolnăvirea „de lepră, epilepsie, slăbănogire, sau altă boală urâtă”, ca, de exemplu, „nebunia, întru care să pătimească doi ani nevindecându-se” (Tit. 30, cap. 7).

Aceeași Pravilă prevedea că „logodnicul, de va dăruî logodnicii sale lucruri, pre care în urmă, după însoțire, le va aduce în casa bărbatului ei, nu le poate înstrăina bărbatul, fiindcă sunt dreapte ale femeii” (Tit. 32, cap. 6), adică sunt bunurile legitime ale femeii.

Așa după cum s-a putut deja constata și din rândurile de mai sus, Andronachi Donici a urmat și reafirmat îndeaproape prevederile dreptului bizantin

și în privința impedimentelor produse de logodna religioasă. În demersul său, Donici a folosit însă cu preponderență informațiile și referințele documentare transmise de ultimul mare jurist (laic și bisericesc) al Bizanțului, adică de Matei Vlastares, a cărui „Sintagmă” (Colecție) a fost de altfel o sursă principală pentru Pravilele Țării, fie ele în manuscris sau tipărite, în toate cele trei limbi, și anume, greacă, slavonă și română, care sunt de fapt parte integrantă din patrimoniul juridic și cultural al neamului românesc.

La bizantini, ca și odinioară la romani, Logodna a avut atât un caracter laic, cât și unul religios. Această realitate ne-o confirmă și juristul Matei Vlastares în *Colecția* (Sintagma) sa Alfabetică, publicată la Tesalonica. Într-adevăr, în Capitolul 4, Litera D, Matei Vlastares definește *Logodna* ca o „promisiune a viitoareii căsătorii”, dar între motivele ei de desfacere aflăm însă atât pe cele cu un caracter eminent civil, cât și pe cele cu caracter religios-moral.

După afirmația datorată acestui celebru jurist, canonist și nomocanonist bizantin, care grosso-modo, era de fapt o preluare a afirmațiilor juriștilor bizantini care l-au precedat încă din epoca împăratului Justinian, „Logodna poate fi desfăcută din următoarele motive:

1. Vârsta prea mică a logodiților;

2. Dacă unul are o altă religie;

3. Moravuri decăzute, desfrânare;

4. Dacă părinții nu sunt de acord, chiar dacă tinerii sunt de acord să fie dezmoșteniți, nu trebuie logodiți pentru a-i împiedica pe tineri să-și strice viața;

5. Dacă căsătoria este amânată mai mult de 4 ani fără motive justificate” (Matei Vlastares, *Sintagma Alfabetică*) [15].

Referitor la căsătorie, „Pravila” lui Andronachi Donici interzice cununia cu „două femei”, sau a unei „femei cu doi bărbați” (Tit. 30, cap. 8).

În cazul în care murea soțul, soția se putea căsători doar după ce „va trece un an, ..., care se chiamă anul jălaniei” (Tit. 30, cap. 10), și, în cazul în care nu

se mai recăsătorea, soția putea moșteni „o parte” din avera soțului decedat, adică „parte ca unuia din fii” (Tit. 30, cap. 12). Or, și în speța aceasta, „Pravila” lui Donici urma „ad litteram” prevederea dreptului roman, care fusese împrăștiată și reafirmată și de dreptul bizantin.

Într-adevăr, în legislația ultimului împărat roman și primul împărat bizantin, Justinian (527-565), se prevedea că, ținându-se seama de „principiile echității naturale” (naturali aequitati), „atunci când era vorba de succesiunea unei femei”, adică a unei soții, aceasta trebuia „să primească cu o treime mai puțin decât ar fi luat mama, sau bunica, sau tatăl, sau bunicii lor, din partea tatălui sau a mamei” [16].

Privitor la „Pricinile pentru care să poate face despărțanie”, „Pravila” lui Donici prevede următoarele cauze pentru divorț:

a) „Când un bărbat sau o femeie s-ar căsători, trăind soțul sau soția dintâi” (Tit. 30, cap. 15);

b) „Când, făcându-să prin neștiință cununia, să va afla că iaste la mijloc pricina oprită de Pravila bisericească” (Tit. 30, cap. 15);

c) „Pentru nefeciorie, dovedindu-se că au fost preacurvit acea socotită de fecioară” (Tit. 30, cap. 15);

d) Dacă este „rob sau roabă” (Tit. 30, cap. 15);

e) Pentru desfrânare (Tit. 30, cap. 15). Dar în cazul în care „bărbatul va porni pâră asupra femeii că preacurvește și nu o va dovedi, poate femeia să ceară despărțanie” (Tit. 30, cap. 15).

În privința desfrâului, „Pravila” lui Andronachi Donici reamintea faptul că „Pravilele, atât ceale vechi a râmleanilor”, adică ale romanilor, „cât și ceale din urmă împărătești”, adică Nomocanoanele bizantinilor, pedepseau pe cei care „să vor dovedi preacurvind, ci și cu piardere de avere ...” (Tit. 30, cap. 19).

f) Tentativa de omor, sau, în termenii arhaici ai Pravilei, „când o parte să va dovedi că umblă să omoare pe ceialaltă” (Tit. 30, cap. 15);

g) Impotența soțului, exprimată de Pravilă prin cuvintele: „când bărbatul să va afla famen, trecând trei ani fără a să împreuna” (Tit. 30, cap. 15);

h) Căderea unuia dintre soți în „patima nebuniei”, cealaltă „parte” va putea cere „despărțanie”, prin „bisericescul păstoriu”, doar după ce va dovedi că „s-a sârguit” mulți ani pentru vindecare (Tit. 30, cap. 15);

i) Părăsirea „casei” (a domiciliului), de către femeie, „împotriva voinței bărbatului” (Tit. 30, cap. 15);

j) Dacă „bărbatul va ține țiitoare”, femeia poate „să ceară despărțanie” (Tit. 30, cap. 15);

k) „Beția, desfrânarea, vrăjmășia, traiul rău și altele” (de felul acesta, n.n.), erau socotite motiv de divorț (Tit. 30, cap. 18);

l) Soțul găsit nevinovat „va câștiga zestrea” sau „darurile ceale dinaintea nunții” (Tit. 30, cap. 16);

m) „După Așezământurile Pravilelor”, adică conform Rânduieilor lor, atunci când „nici o parte, nici alta” nu este găsită vinovată, „despărțania ce să face iaste cu cearerea și cu primirea despre amândouă părțile” (Tit. 30, cap. 16).

Cu alte cuvinte, căsătoria înceta – prin hotărârea instanței judecătorești – în baza acordului comun al soților, dar cu condiția însă ca ambele părți să nu fi fost găsite vinovate. De remarcat însă faptul că, în dreptul matrimonial de limbă română, din zilele noastre, desfacerea căsătoriei se admite și prin acordul soților pe cale judiciară (cf. Art. 374 din *Noul Cod Civil al României*; Art. 33 din *Codul familiei al Republicii Moldova*), dar nu se mai invocă vinovăția soților. De altfel, aceștia „... nu sunt nici măcar îndrituiți să invoce motivele care au condus la destrămarea vieții de familie ...” [17].

Referindu-se la „spițele Rudeniei”, adică la gradele de rudenie, Andronachi Donici preciza că „Rudenia se despărțește în neamurile ceale de sus, în neamurile ceale de jos și în neamurile ceale de alăturea” (Tit. 31, cap. 1), adică rudenia de sânge, des-

cendentă și ascendentă, și rudenia de sânge pe linie colaterală.

Trebuie însă precizat de la bun început faptul că, în privința Rudeniei, și ipso facto a „spițelor rudeniei”, adică a gradelor de rudenie, Andronachi Donici a fost tributar – în Pravila sa – Dreptului bizantin, care l-a rândul său preluase, prelucrase și adaptase prevederile Dreptului matrimonial roman la noua concepție despre viață și lume a acelei „Respublica christiana”, pe care bizantinii (romanii de Răsărit) au legitimat-o „in nomine Domini nostri Jesu Christi” [18] (în numele Domnului nostru Iisus Hristos).

Printre altele, în Manualul său juridic, Andronachi Donici preciza că, „între rudeniile ceale din sus și ceale din jos, în veaci iaste oprită Cununia; iar între ceale de laturi până la al șaptelea spiță” (Tit. 31, cap. 2).

Conform normei canonice a Bisericii Ortodoxe Răsăritene, - stabilită în epoca Imperiului bizantin - Rudenia de sânge, atât în linie directă, cât și pe linie colaterală, constituie impediment la căsătorie până în gradul al VII-lea inclusiv. Dar, „practica vieții bisericești a stabilit, că pe linie directă, înrudirea de sânge constituie impediment nelimitat, adică s-ar putea spune până la infinit”, deși legiuirile bizantine nu prevăd „decât maximum gradul șapte, pentru că între gradele mai îndepărate nici nu este posibilă vreo legătură, deoarece abia dacă se mai găsesc în viață câteva rude de sânge pe linie directă până în gradul cinci” [19].

Or, după cum s-a putut constata și în privința impedimentelor la căsătorie, Andronachi Donici urma, ca și în privința logodnei, tot rânduiala pravilnică (nomocanică), conform căreia era absolut interzisă căsătoria între rude de sânge, aflate pe linia descendentă și ascendentă, dar accepta gradul VII ca impediment pentru persoanele aflate în rudenie de sânge pe linie colaterală.

În spiritul acelorași rânduieli pravilnice, Andronachi Donici amintea cititorilor „Pravilei” sale că „sunt și rudeniile din cuscrie și din sfântul botez,

pentru care besericeaștele Pravile hotărăsc la ce spiță iaste slobodă Cununia” (Tit. 31, cap. 2).

Cu alte cuvinte, Donici îi exorta să facă apel la normele prevăzute de legislația canonică și nomocanică și în privința înrudirii rezultată din „cuscrie” și din administrarea Tainei Botezului.

Referitor la rudenia cuscriei, precizăm că, în conformitate cu doctrina canonică și nomocanică (legislația de stat, bizantină, privind Biserica și instituțiile ei) a Bisericii Ortodoxe Răsăritene, există trei feluri de înrudiri ale cuscriei, și anume, cuscria de felul întâi, de felul doi și de felul trei.

Referitor la rudenia căsătoriei de felul întâi, pe linie directă și pe linie colaterală, în Biserica Răsăriteană s-a stabilit – în baza normelor dreptului roman și ale obiceiului canonic – că prima constituie „un impediment la căsătorie până la infinit, iar a doua, adică cuscria de felul întâi pe linie colaterală, constituie impediment la căsătorie până la gradul șase inclusiv” [20].

În cazul rudeniei ce se stabilește între consăngeunii celor doi soți, adică al cuscriei de felul al doilea, impedimentul la căsătorie a fost inițial stabilit la gradul patru inclusiv (cf. canonul 54 al Sinodului VI ecumenic, din anii 691/692). În anul 996, un Sinod constantinopolitan l-a extins însă „până la gradul șase inclusiv” [21], dar numai în cazul în care s-ar produce așa-numitul „amestec de sânge” (confusio nominum).

Privitor la rudenia ce se realizează „între trei familii prin cel puțin două căsătorii” [22], adică cuscria de felul trei, „constituie și ea un impediment, după rânduielile bisericești, până inclusiv în gradul trei, așa după cum s-a stabilit pe cale de obicei”, căruia i-a dat însă forța lui „jus cogens” chiar legislația bizantină (de stat și bisericească), pe care o regăsim, și în privința dreptului matrimonial, în Nomocanoanele (Pravilele) bizantine, ale căror norme au fost receptate și aplicate la nordul Dunării încă din epoca împăratului Justinian [23].

În fine, privitor la înrudirea religioasă care rezultă din „actul asistării sau ținerii la botez de către naș a celui ce urmează a se boteza și care se numește fin”, constituie impediment la căsătorie până la gradul doi inclusiv (cf. canonul 53 al Sinodului VI ecumenic Constantinopol 691/692 [24]).

Menționăm însă și faptul că actul asistării la cununie – care, în Bizanț a fost asimilat actului ținerii la botez – constituie și acesta impediment la căsătorie tot până la gradul doi inclusiv. Dar, pe cale de obicei, Pravila Mare (Târgoviște, 1652), a extins acest impediment până la gradul al patrulea. Pentru extinderea acestui impediment la căsătorie, autorii Pravilei Mari au găsit teme în prevederile unor Pravile (Nomocanoane) bizantine, atât de limbă greacă, cât și în cele de limbă slavonă, care erau de fapt versiuni ale celor precedente.

Remarcăm însă faptul că *Sintagma Alfabetică* a lui Matei Vlastares a asimilat înrudirea religioasă (botez și cununie) înrudirii de sânge, astfel încât impedimentul la căsătorie a fost extins „până la gradul 7 inclusiv, între ascendenții nașului și finului” [25]. Dar, această rânduială, de sorginte monastică, „nu s-a observat în mod practic decât arareori, și ea a căzut în desuetudine” [26], astfel încât nici Andronachi Donici n-a mai considerat să ne precizeze „rânduiala” canonică și nomocanică privind impedimentele la cununie rezultate din cuscrie și botez, ci și-a trimis pur și simplu cititorul la „besericeaștele Pravile” (Tit. 31, cap. 2).

În Pravila sa, Andronachi Donici face însă mențiune expresă la o „Novelă a împăratului Leon”, despre care se spune că prevederile ei au fost aplicate și „în pământul Moldovei”, și care s-ar fi dat „spre schimbarea și prefacerea obiceiurilor celor vechi, ...” (Tit. 34, cap. 1).

Privind dreptul femeii de-a moșteni zestrea bărbatului ei, Novela prevedea că, „deacă se va întâmpla (ca acesta) să moară” (Tit. 34, cap. 1), adică soțul acesteia, în urma unor „hotărâri de judecăți la jaloarele văduvilor” i se dă „ipovolon din averea ramasă

a bărbatului o a treia parte pre cât au fost zestrea” (Tit. 34, cap. 1).

Novela împăratului Leon al VI-lea Filosoful (886-912) prevedea într-adevăr, în mod expres, protia femeii față de creditorii bărbatului, și, în consecință, din averea acestuia îi revenea a treia parte, așa după cum au prevăzut în Hotărârile lor și judecătorii din Moldova din epoca lui Andronachi Donici (1760/65-1829).

Dar, același jurist preciza că, în conformitate cu dispoziția enunțată în textul Novelei, „femeia, de va purcede îngreonată în anul jălirii, piarde ipovolon” (Tit. 34, cap. 2). Cu alte cuvinte, în cazul în care se dovedea că fosta sa soție rămăsese însărcinată chiar „în anul jălirii”, adică în intervalul de un an de la decesul soțului său, își pierdeva acest drept de protie, și, ipso facto, și a treia parte din averea aceluia.

Trebuie însă amintit și faptul că, în Țările Române din „illo tempore”, unica instanță de judecată în domeniul chestiunilor matrimoniale a fost „giudețul Besericii”, adică Tribunalul Bisericii, așa după cum ne confirmă și Pravilele scrise în limba română din secolul al XVII-lea [27]. De exemplu, în Pravila de la Iași [28], din anul 1646, se prevedea că „muiarea” (femeia) era îndreptățită „să ceară voie de la giudețul besericii să se despartă de bărbatul ei, când o va bate fără de samă și-i va face rane de armă”, dar și „pentru cuvinte ce va grai bărbatul sprințare și o va îngrozi cu tot chipul ...” (Glava 21, al. 1 și 8).

În „Pravila” lui Donici aflăm într-adevăr trimiteri și referințe exprese și la textul acestor Pravile din secolul al XVII-lea, tipărite în limba română, inclusiv deci în Pravila lui Vasile Lupu (Iași, 1646), ceea ce atestă cu prisosință faptul că autorul acesteia nu s-a limitat doar la „Sintagma” lui Matei Vlastares – care a fost cunoscută și utilizată în Țările Române atât în versiunea ei inițială (în limba greacă), din anul 1335, cât și în versiunea slavonă, ca urmare a traducerii „în limba slavă veche în anul 1348, ..., la Sfântul Munte Athos”, adică încă „din veacul al XIV-lea” [29].

În loc de Concluzii, am putea însă învedera și reține și faptul că Manualul lui Andronachi Donici - care s-a vrut și a fost o adevărată „Pravilă” - a fost tributar atât legislației canonice (cf. canonul 53 și 54 Sinodul VI ecumenic)[30], cât și legislației pravilnice (nomocanonice)[31], ale căror prevederi au ținut însă seama și de „Lex Terrae” [32], adică „Legea” sau „Pravila Țării”, care și în privința dreptului matrimonial a fost o sursă de referință principală, fiindcă atât principiile și normele dreptului roman, clasic, cât și cele ale dreptului bizantin, au fost revendicate în dreptul consuetudinar (cutumiar) din arealul românesc ca temei al unui vechi „Jus scriptum”.

În fine, am putea conchide că oricine este familiarizat cu Dreptul roman (clasic) poate desigur constata și faptul că – atât în privința Logodnei, cât și a Căsătoriei, – Dreptul bizantin din secolul al XIV-lea – al cărui produs exponențial rămâne *Sintagma Alfabetică* a lui Matei Vlastares – a preluat de fapt, tale-quala, prevederile lui „Jus vetus”, adică ale vechiului Drept roman, al cărui conținut ni s-a păstrat și transmis prin „operele juriștilor” [33], recte ale erudiților juriști romani din secolele II-III a. Chr. până în epoca împăratului Justinian, ultimul mare împărat roman și primul împărat bizantin, și a cărui legislație era aplicată în arealul danubiano-pontico-carpatin și în epoca lui Andronachi Donici.

Referințe bibliografice:

1. VLASTARES, M. *Sintagma Alfabetică*, Litera D, Capitolul 4, apud C. Grama, *Istoria Statului și Dreptului a Țărilor Române*, Ed. Grafema Libris, Chișinău, 2010, p. 38.
2. *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ediție critică, Ed. Academiei R. P. Române, București, 1950, p. 8.
3. VEZI, MITITELU, C. *Dreptul bizantin și receptarea lui în Pravilele tipărite, în Țările Române, din secolul al XVII-lea*, Ed. Universitară, București, 2014, p. 12-68;

DURĂ, N.V. *The Byzantine Nomocanons, fundamental sources of old Romanian Law*, în vol. *Exploration, Education and Progress in the third Millennium*, I, no. 3, Galați University Press, Galați, 2011, p. 25-48.

4. *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ..., p. 91-112.
5. VLASTARES, M. *op. cit.*, Litera D, Capitolul 4, apud C. Grama, *op. cit.*, p. 38.
6. *Ibidem.*
7. *Ibidem.*
8. *Ibidem.*
9. *Ibidem*, p. 38-39.
10. *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ..., p. 91-93.
11. FLOCA, I.N. *Drept canonic ortodox. Legislație și administrație bisericească*, vol. II, Ed. IBMBOR, București, 1990, p. 75.
12. *Ibidem*, p. 74-75.
13. *Manualul juridic al lui Andronachi Donici*, ..., p. 92-93.
14. *Justiniani Institutiones*, lb. I, X (*Instituțiile lui Justinian*, text latin și traducere în lb. română de V. Hanga, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p. 26-27).
15. GRAMA, C. *op. cit.*, p. 38.
16. *Justiniani Institutiones*, lb. III, I, 1, 9, ed. V. Hanga, p. 171.
17. MOLOMAN, B.D. L. Ureche, *Noul Cod Civil. Cartea a II-a. Despre familie. Art. 258-534. Comentarii, explicații și jurisprudență*, Ed. Universul juridic, București, 2016, p. 338.
18. VEZI, *Justiniani Institutioni*, Praefatio, ed. V. Hanga, p. 7.
19. FLOCA, I.N. *op. cit.*, vol. II, p. 94.
20. *Ibidem*, p. 94.
21. *Ibidem*, p. 95.
22. *Ibidem*, p. 98.
23. VEZI, MITITELU, C. *The legislation of emperor Justinian (527-565) and its reception in the Carpathian-Danubian-Pontic space*, în *Analecta Cracoviensia*, 48 (2016), p. 383-397.
24. Despre legislația acestui Sinod a se vedea N.V. DURĂ, *Le Régime de la synodalité selon la législation canonique, conciliaire, oecuménique, du Ier millénaire*, Ed. Ametist 92, București, 1999, p. 287-382.

25. FLOCA, I.N. *op. cit.*, vol. II, p. 88.
26. *Ibidem*.
27. MITITELU, C. *Pravilele românești, tipărite, din secolul al XVII-lea. Infrațiuni și pedepse*, București, Ed. Didactică și Pedagogică RA, 2012, p. 47-66.
28. *Carte românească de învățătură* (1646), ediție critică, Ed. Academiei R.P. Române, București, 1961, p. 117.
29. FLOCA, I.N. *op. cit.*, vol. I, p. 115.
30. DURĂ, N., KROCZEK, P., MITITELU, C. *Marriage from the Roman Catholic and Orthodox points of view*, Ed. Scriptum, Krakow, 2017, p. 143-220.
31. VEZI, MITITELU, C. *Vechi instituții europene prevăzute de legislația nomocanică din secolul al XVII-lea (Pravila de la Iași și Pravila de la Târgoviște)*, Ed. Universitară, București, 2014, p. 63-108.
32. DURĂ, N.V. „*Lex terrae*” în percepția unor juriști și istorici ai vechiului Drept românesc. *Evaluări și precizări*, în *Revista Sf. Apostol Andrei*, XIV, nr. 1, 2010, p. 18-42.
33. *Justiniani Institutiones*, ed. V. Hanga, p. 4.
-

EXCESUL DE REGLEMENTARE JURIDICĂ

Gheorghe AVORNIC

doctor habilitat în drept, profesor universitar, rectorul USPEE „Constantin Stere”

e-mail: avornic@yahoo.fr

<https://orcid.org/0000-0002-2673-4331>

Ghenadie VACULOVSKI

doctorand, USPEE „Constantin Stere”

e-mail: ghenadie81@yahoo.com

<https://orcid.org/0000-0002-7731-4767>

Una dintre extremele în care riscă adesea să ajungă procesul de elaborare a normelor de drept este cea a excesului de reglementare. Este vorba despre un risc specific întâi de toate pentru statele de drept. Pornind de la ideea fundamentală că în statul de drept domnește legea și că totul trebuie să fie conform legii, legislatorul tinde să intervină prin norme juridice în orice domeniu pentru a evita vidul legislativ, care, la rândul său, este extrema de la polul opus suprareglementării.

Cuvinte-cheie: *exces, reglementare, suprareglementare, cauze, legiferare, normativism, cultură juridică, stat de drept, principii, consiliu legislativ.*

THE EXCESS OF LEGAL REGULATION

One of the extremes where the process of elaborating the norms of law is often pushed is that of the excess regulation. First of all, this is a specific risk for the states of law. Starting from the fundamental idea that in the state of law, the law prevails and that everything must be in accordance with the law, the legislator tends to intervene through legal norms in any field to avoid the legislative vacuum, which, in turn, is the extreme from the opposed pole to over-regulation.

Keywords: *excess, regulation, over-regulation, causes, enactment, normativism, legal culture, state of law, principles, legislative council.*

RÉGLEMENTATION JURIDIQUE EXCESSIVE

L'un des extrêmes dans lesquels le processus d'élaboration des normes juridiques est souvent menacé d'arriver est celui d'une réglementation excessive. Il s'agit tout d'abord d'un risque spécifique pour les états de droit. Partant de l'idée fondamentale que dans l'État de droit prévaut la loi et que tout doit être conformément à la loi, le législateur a la tendance d'intervenir par le biais de normes juridiques dans tous les domaines pour éviter le vide législatif, qui, à son tour, est l'extrême du pôle opposé à la sur-réglementation.

Mots-clés: *excès, réglementation, sur-réglementation, causes, promulgation, normativisme, culture juridique, état de droit, principes, conseil législatif.*

ИЗБЫТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Одной из крайностей, до которой часто рискует прийти процесс разработки норм права, является чрезмерное регулирование. Это специфический риск прежде всего для правовых государств. Исходя из фундаментальной

идеи о том, что в правовом государстве царит закон и что все должно быть согласно закону, законодатель имеет тенденцию вмешиваться правовыми нормами в любую область, чтобы избежать законодательного вакуума, который, в свою очередь, является крайним на противоположном полюсе чрезмерного регулирования.

Ключевые слова: избыток, регулирование, чрезмерное регулирование, причины, принятие закона, нормативизм, юридическая культура, правовое государство, принципы, законодательный совет.

Excesul de reglementare poate conduce la blocaje și la regrese în domeniile afectate de faptul că statul (prin intermediul instituțiilor sale) exagerează impunând reguli sau este „imprudent” la felul în care le formulează. Totodată, lipsa reglementărilor juridice în domeniile care o cer, denunțată adesea prin utilizarea formulei „vid legislativ” [1], poate conduce la derapaje periculoase. Prin urmare, legislatorul trebuie să aibă capacitatea de a sesiza momentul în care adoptarea normelor juridice pentru anumite categorii de relații sociale este pe punctul de a deveni excesivă. Totodată, vom preciza că actele normative ce reglementează în cele mai mici detalii anumite sfere ale vieții sociale nu trebuie considerate apriori exemple de intervenție legislativă exagerată din partea statului. Dimpotrivă, acolo unde situația obiectivă o cere, legea trebuie să fie cât se poate de desfășurată și de minuțioasă, și asta datorită complexității unor grupuri de raporturi juridice. De exemplu, procesul civil, procesul penal, legislația penală și civilă, legislația fiscală, electorală, dar și altele reclamă norme juridice de natură să acopere într-o mare măsură spectrul de acte și de fapte previzibile ale subiecților de drept. Fenomenul negativ al suprareglementării se manifestă atunci când normativismul, depășind limitele cantitative admisibile sau utilizând formule „nechibzuite”, fie împiedică desfășurarea fazelor firești benefice spre trepte superioare de dezvoltare, fie provoacă efecte injuste. Acest derapaj nu se înregistrează neapărat în tot sistemul de acte normative. El poate apărea într-o măsură mai mare sau mai mică în domeniul reglementării anumitor relații sociale, forțând de o manieră nefirească unele situații într-o direcție opusă desfășurării lor normale și benefice pentru societate.

Situațiile în care legea poate deveni excesivă sunt multiple. Elaborarea unui ghid practic exhaustiv merită să-l îndrume pe legislator (sau pe o altă autoritate competentă să adopte sau să emită acte normative) în vederea evitării excesului de normativism nu pare a fi ceva realizabil. În același timp, analiza fenomenului, precum și identificarea soluțiilor principiale de evitare a extremei excesului de normativism este un exercițiu posibil și absolut necesar. Pentru ca efortul respectiv să fie unul reușit, vom ține cont de faptul că persoanele alese sau numite în funcții publice, înzestrate cu dreptul oficial la inițiativă și de participare la adoptarea actelor normative nu au în toate cazurile pregătire în domeniul dreptului și nici nu cunosc neapărat fiecare domeniu pentru care participă la elaborarea reglementărilor juridice. Soluțiile la care se recurge în mod obișnuit în vederea asigurării unui proces normal de elaborare a actelor normative sunt diverse: în organele de stat sunt angajați consultanți pentru șeful statului, pentru deputați sau pentru miniștri, în situații speciale sunt formate grupuri de lucru din cei mai buni profesioniști, sunt adoptate documente cadru etc. Cu toate acestea, fenomenul excesului de reglementare este o realitate atât în Republica Moldova, cât și în alte state. Problema suprareglementării este un subiect dezbătut tot mai des inclusiv în țările membre ale Uniunii Europene și chiar la nivelul Parlamentului European [2]. Or, procesele de integrare de asemenea pot provoca excese de reglementare din cauza împrumutului masiv al normelor, fără ca acestea să fie adaptate suficient necesităților firești, actuale ale societății și fără o corelare suficientă a normelor „de împrumut” cu legislația în vigoare.

Analizând excesul de normativism în legislația penală românească, profesorul universitar, dr. Viorel

Pașca arată că „o inflație de norme de incriminare poate fi calea prin care statul de drept se transformă într-un stat polițienesc, de tip autoritar sau chiar totalitar” [3].

Cauzele exceselor de reglementare juridică sunt multiple. Una dintre ele este nivelul culturii juridice, atât de discutată în literatura de specialitate și nu numai. Filosoful Mircea Eliade vorbea despre cultură ca despre rezultatul valorificării experiențelor sufletești și organizarea lor independent de celelalte valori. Cultura, sublinia M. Eliade, nu poate exista decât în societate. La fel și cultura juridică ține de o anumită societate. Ea crește din valorificarea experiențelor trăite de membrii societății în virtutea interacțiunii lor cu fenomenul juridic și generează un ansamblu de atitudini generalizate, idei dominante despre ceea ce este „drept”, „admisibil”, „ideal”, „dezirabil” etc. Cultura juridică nu poate fi instituită prin lege și nici impusă de stat prin instrumente administrative, ci izvorăște din experiențele noastre comune legate de funcționarea statului prin intermediul instituțiilor sale, care elaborează și aplică normele de drept. Ea depinde de maniera în care este aplicată legea cu toate implicațiile sale morale și cele ce țin de eficacitate, dreptate și echitate. Experiențele ce conduc la formarea culturii juridice sunt produsul activității persoanelor care activează în legislativ, în executiv, în justiție, în organele procuraturii, administrației publice locale, în sfera economică etc., cu care interacționează membrii societății. Acolo unde nivelul culturii juridice (ea fiind strâns legată de cultura politică) lasă mult de dorit, apare insuficiența de motivație și de obișnuință de a acționa corect în lipsa reglementărilor juridice. Astfel, statul este tentat să umple acest vid cu norme ce prescriu minuțios comportamentul membrilor societății, drepturile, libertățile și obligațiile acestora. În aceste condiții nivelul de încredere reciprocă dintre stat și cetățeni coboară vertiginos. Tot în acest context vom menționa și un nivel foarte scăzut de în-

credere a statului în regulile interne ale ramurilor și breslelor. Statul nu se mai poate limita la instituirea unui cadru legal cu precădere principial, ci intervine cu normele sale în cele mai subtile aspecte ale vieții sociale și personale. Sistemul de drept devine tot mai puțin inteligibil din cauza terminologiei specifice, normele juridice sunt formulate într-un limbaj tot mai sofisticat, abundând de tot felul de sintagme și de formule lingvistice, străine de limbajul literar uzual. Astfel, legea își pierde exprimarea sa firească, termenii ei încetează să le trezească oamenilor aceleași idei, existând riscul ca actele normative să ajungă a fi concepute ca venind în contradicție cu natura lucrurilor [4].

De asemenea, statul intervine uneori excesiv și în domeniile în care lipsesc reglementările tehnice (standardele de calitate) care ar putea fi instituite și aplicate eficient și în spiritul dreptății la nivelul ramurilor, breslelor etc. Incapacitatea ramurilor sau a breslelor de a-și stabili propriile reguli este determinată de experiența prea modestă a acestora și de perioada de timp prea redusă de formare a rigorilor și normelor lor interne, precum și de alți factori (legați de progresul tehnologic, de management, concurență etc.). Atunci când normativismul devine excesiv, antreprenorul (sau alt agent economic) este forțat să-și consume energia și resursele pentru a face față excesului de reglementări, inflației de norme, în loc să se concentreze asupra dezvoltării afacerii sale și astfel să contribuie inclusiv la dezvoltarea economică a țării. Eforturile mari depuse, pentru a face față excesului de reglementare, pot fi îndreptate atât spre respectarea legii, cât și în direcția ocolirii acesteia.

Excesul de reglementare juridică este nefast și pentru sistemul de drept, afectându-i actualitatea și oportunitatea. Societatea, cu toate realitățile și relațiile din cadrul său, se află într-o permanentă mișcare și transformare. Pe de altă parte dreptul are tendința de a fi static. Cu cât dreptul pozitiv este mai sofisticat, cu atât adaptarea lui la necesitățile prac-

tice devine mai anevoioasă, deoarece activitatea de elaborare a actelor normative, cu toate etapele sale, este un proces ce durează mult și adesea momentul apariției necesității de modificare sau de abrogare a unor norme nu coincide cu momentul în care factorii abilitați cu dreptul de inițiativă sesizează necesitatea intervenției legislative. Atunci când necesitatea este, într-un final, sesizată, mecanismul de stat începe, lent, să elaboreze norme noi. Expunerea în text a ideii trebuie să fie reușită, inclusiv să fie excluse paralelismele și coliziunile. Toate acestea iarăși necesită mult timp și un efort adesea interinstituțional. Ulterior proiectul actului normativ este introdus în procedurile de examinare, dezbatere și adoptare, în care mai intervine și factorul politic cu implicațiile sale uneori nu tocmai benefice. Astfel, cu cât dreptul pozitiv, ca volum, este mai mare și mai complicat, cu atât cadrul normativ se pretează mai anevoios îmbunătățirii și adaptării sale neîntârziate la nevoile societății. Abrogarea cu întârziere a normelor desuete de asemenea poate deveni o sursă a excesului de reglementare.

Excesul de normativism poate fi atât *cantitativ*, cât și *calitativ*. Excesul cantitativ de reglementare rezidă în volumul nejustificat de mare de norme juridice, la care se adaugă uneori și un nivel insuficient de sistematizare a dreptului. Cel calitativ este exprimat prin formularea unor norme de o manieră ce conduce la aplicarea excesivă a acestora, adică produce efecte disproporționate. Interpretarea normelor de drept de asemenea poate conduce la excese, care devin posibile din cauza modului în care legislatorul le-a formulat. Un exemplu elocvent este definiția abuzului de serviciu din legislația românească, care făcea extrem de facilă atragerea la răspundere penală a funcționarilor de stat. Situația devenise atât de alarmantă, încât a fost nevoie de intervenția Curții Constituționale. Într-un interviu din 13 iulie 2016 pentru Agerpres [5], președintele de atunci al autorității române de jurisdicție constituțională, Au-

gustin Zegrean, vorbea despre faptul că foarte mulți politicieni și nu numai politicieni fuseseră cercetați penal pentru abuz în serviciu. Potrivit magistratului, definiția infracțiunii era „ușor prea largă” și prea multe fapte puteau fi calificate drept abuz în serviciu. Augustin Zegrean subliniase că în România în domeniul penal există un exces de reglementare, or, pe lângă cele câteva sute de infracțiuni prevăzute în codul penal, mai existau încă circa 800 de infracțiuni prevăzute de o serie de legi speciale. El a remarcat dificultatea profesiei de judecător în condițiile unui număr prea mare de legi care sunt modificate prea des, inadmisibilitatea considerării prin lege a peste o mie de fapte drept infracțiuni, precum și situația complicată a populației pusă în fața unei astfel de legislații.

În iunie 2019, Ministerul Justiției al Republicii Moldova sesizase o situație alarmantă legată de modul excesiv de aplicare a normelor procesual-penale privind măsura de detenție provizorie. Practica respectivă continua, chiar dacă în 2018, prin Legea nr. 179, fusese operate modificări în Codul de procedură penală în scopul combaterii practicii aplicării excesive sau abuzive a arestului.

Cum poate fi evitat sau cel puțin diminuat la maxim excesul de reglementare juridică? Autorul Viorel Pașca subliniază că „nu există o grilă de criterii tehnico-juridice care să ofere un răspuns corespunzător acestei probleme” și îi citează în acest sens pe autorii francezi Koering Joulin Renee și Seuvic Jean-Francois. Soluțiile, potrivit lor, sunt esențialmente pragmatice și conjuncturale, dictate de oportunitățile politice ale momentului istoric dat. Cu alte cuvinte, un cadru legislativ bine structurat, eficient, formulat corect din punct de vedere lingvistic, coerent și inteligibil, poate fi doar opera unor persoane cu o pregătire intelectuală foarte înaltă, capabili să înțeleagă în toată profunzimea și complexitatea sa momentul istoric și sarcinile obiective ce stau în fața legiuitorului. Este vorba despre o activitate – o adevărată

artă – ce nu poate fi reglementată decât într-o măsură insignifiantă prin norme juridice. Este vorba, aşadar, despre o dexteritate impresionantă a unor personalităţi înzestrate să elaboreze legi care devin adevărate monumente de artă juridico-politică de o importanţă istorică remarcabilă. Vom evoca în acest sens doar două opere de acest fel: Codul lui Hamurabi (scris aproximativ în anul 1760 înainte de Hristos) şi Codul lui Napoleon (Codul civil francez din 1804).

Efortul ştiinţific îndreptat spre identificarea soluţiilor, inclusiv tehnice, este necesar pentru excluderea excesului de reglementare. Acesta trebuie să ofere un suport valoros la organizarea corectă a procesului de elaborare a actelor normative. Adică, evitarea excesului de reglementare este doar unul dintre efectele îmbunătăţirii procesului de elaborare a actelor normative. Este necesară clarificarea şi instituirea modalităţilor practice de aplicare a principiilor de bază ale tehnicilor acestui proces, inclusiv prin implicarea instituţionalizată a mediului academic autohton, care studiază toate domeniile ce necesită a fi reglementate juridic şi poate oferi în permanenţă expertiză actualizată. Instituţionalizarea cooperării dintre autorităţile competente să elaboreze acte normative şi mediul academic poate lua forma unui consiliu legislativ, constituit din reprezentanţi ai mediului academic, care ar asista Parlamentul Republicii Moldova în procesul de legiferare. O atare cooperare ar avea un impact pozitiv general asupra procesului de legiferare şi nu s-ar limita la evitarea excesului de reglementare. Astfel de consilii funcţionează în alte state şi experienţa lor merită a fi valorificată [6]. Evitarea excesului de reglementare presupune inclusiv respectarea principiilor de legiferare, care sunt studiate aprofundat în literatura juridică autohtonă.

Referinţe bibliografice:

1. Proiectul de lege pentru modificarea şi completarea unor acte legislative nr. 324 din 20.10.2017, adoptat de Comisia securitate naţională, apărare şi ordine publică a Parlamentului Republicii Moldova.
2. BUDA, D. Parlamentul European, dezbateri din data de 26 octombrie 2017. Disponibil: (http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2017-10-26-INT-4-015-0000_RO.html)
3. PAŞÇA, V. Excesul de reglementare penală şi consecinţele sale. Disponibil: <https://drept.uvt.ro/administrare/files/1481040685-viorel-pas--ca-4.pdf>
4. AVORNIC, Gh., HUMĂ, I., GRECU, R., POSTOVAN, D. *Tratat de teoria generală a dreptului*. Iaşi: ed. Vasiliana '98, 2016.
5. <https://www.youtube.com/watch?v=y3EoC2WxCJ4>
6. Unele dintre sarcinile principale ale unei astfel de entităţi pot fi stabilite expres prin statutul său: Să înainteze legislativului propuneri practice, fundamentate ştiinţific, privind necesităţile de modificare şi de adaptare permanentă a cadrului legal conform necesităţilor societăţii; Să asiste legislativul în vederea simplificării şi eficientizării permanente a legislaţiei; Să analizeze proiectele de legi, oferind recomandări practice şi analize fundamentate ştiinţific privind posibilele efecte practice ale acestora; Să asigure legătura permanentă între toate activităţile de cercetare ştiinţifică şi procesul de legiferare. Efectele benefice ale cooperării strânse între mediul academic şi activitatea de elaborare a normelor juridice (prin crearea unui consiliu legislativ sau printr-o altă formulă) sunt evidente: vor fi create premise reale pentru apariţia şi dezvoltarea în Republica Moldova a unei activităţi ştiinţifice interdisciplinare şi a unei practici avansate de eficientizare a continuă a cadrului normativ. Statul ar putea valorifica astfel mult mai eficient rezultatele activităţilor ştiinţifice autohtone. Pe de altă parte, o astfel de cooperare îi va conferi fiecărui savant un sentiment autentic de utilitate şi de importanţă a eforturilor sale de cercetare.

ANALIZA SINTAGMEI „**ORGAN COMPETENT**” ÎN SENSUL ART. 352¹ ALIN. 1) AL CODULUI PENAL

Serghei ȚUGUI

audient, Institutul Național de Justiție, Republica Moldova

e-mail: serghei.tugui1985@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2379-8559>

Autorul articolului dezvăluie reflecțiile teoreticienilor și practicienilor cu referire la norma abordată și face o comparație a textului normei naționale cu articolul analogic din alte țări europene. El încearcă să identifice care este scopul acesteia și analizează spețe ipotetice prin prisma sintagmei Organ competent, studiind și jurisprudența națională pe acest segment cu identificarea unor carențe.

Cuvinte-cheie: Organ competent, declarație, fals, autoritate publică, consecințe juridice.

ANALYSIS OF THE SYNTAGME „**COMPETENT BODY**” IN THE SENSE OF THE ART. 352¹ PAR. 1) OF THE PENAL CODE

The author of the article reveals the reflections of theoreticians and practitioners with reference to the norm examined, contains the comparison of the text of national norm with the analogue of the article from other European countries. He tries to identify its purpose and analyzes hypothetical cases from the point of view of the Competent authority, studying the national jurisprudence on this segment with the identification of some deficiencies.

Keywords: Competent authority, declaration, false, public authority, legal consequences.

ANALYSE DE L'EXPRESSION „**ORGANISME COMPETENT**” AU SENS DE L'ART. 352¹ PAR. 1) DU CODE PÉNAL

L'auteur de l'article révèle les réflexions des théoriciens et des praticiens en référence à la norme abordée et fait une comparaison du texte de la norme nationale avec l'article analogique d'autres pays européens. Il essaie d'identifier son objectif et analyse des cas hypothétiques du point de vue de l'Organisme compétent, en étudiant également la jurisprudence nationale sur ce segment en identifiant certaines lacunes.

Mots-clés: Organisme compétent, déclaration, faux, autorité publique, conséquences juridiques.

АНАЛИЗ СИНТАГМЫ «**КОМПЕТЕНТНЫЙ ОРГАН**» В СМЫСЛЕ СТАТЬИ 352¹ АБЗАЦ 1) УГОЛОВНОГО КОДЕКСА

Автор статьи раскрывает размышления теоретиков и практиков относительно рассматриваемой нормы и сравнивает текст национальной нормы с аналогичной статьей других европейских стран. Он пытается определить ее цель и анализирует гипотетические случаи с точки зрения Компетентного органа, а также изучает национальную юриспруденцию в данном сегменте, выявляя некоторые недостатки.

Ключевые слова: Компетентный орган, декларация, фальши, государственный орган, правовые последствия.

Tematica dată, a fost selectată pe motivul actualității acesteia, dar mai concret - polemica juridică asupra sintagmei *organ competent* în sensul art. 352¹ alin.1) Cod penal.

Conform acestui articol falsul în declarații îl reprezintă ceea ce e necorespunzătoare adevărului, făcută unui organ competent în vederea producerii unor consecințe juridice, pentru sine sau pentru o terță persoană, atunci când, potrivit legii sau împrejurărilor, declarația servește pentru producerea acestor consecințe. [1]

Din conținutul normei nu este statuat expres care este forma de vinovăție impusă pentru încriminare, de aceea se impune să statuăm asupra faptului că cel mai important barometru la determinarea concretă a intenției este construcția laturii obiective și subiective, astfel este de neconceput prezența intenției indirecte în ipoteza infracțiunilor al căror moment de consumare este recunoscut de legiuitor ca fiind săvârșirea acțiunii sau inacțiunii (acțiunea de a face).

Construcția laturii obiective este foarte importantă nu doar pentru a înțelege forma de vinovăție, dar și pentru a pătrunde în esența textului legal, pentru a înțelege care este scopul acesteia în viziunea legiuitorului și, care sunt elementele cheie în lipsa cărora infracțiunea de fals în declarații ar fi imposibil de reținut.

Pentru a reține latura obiectivă la încriminarea infracțiunii prevăzute de art. 352¹ alin.1) Cod penal sunt necesare următoarele elemente obligatorii:

1. Declarația falsă care trebuie să fie producătoare de consecințe juridice.

2. Declarația, care necesită a fi făcută unui organ competent.

Interpretarea consecințelor juridice din conținutul normativ al infracțiunii de fals în declarații a fost deja realizată de autorul Pavel Petcu, [25] iar conținutul declarației în sensul normei precitate a fost analizat de avocații Viorle Berliba și Tudor Osoianu [26] de aceea va fi supusă analizei doar sintagma *organ competent* în sensul art.352¹ din codul penal.

Din conținutul normei se constată că, legiuitorul nu a indicat exhaustiv care sunt organele competente, posibile încadrării în componența de infracțiune indicată, însă una din pozițiile doctrinare vociferată de V.Stati și S.Brînza, relevă că latura obiectivă a infracțiunii specificate la art.352¹ Cod penal al RM constă în fapta prejudiciabilă exprimată în acțiunea de prezentare a unei declarații necorespunzătoare adevărului unui organ competent. Este susținut faptul că declarația trebuie prezentată în fața unui organ competent, care reprezintă autoritatea publică centrală sau autoritatea publică locală. [2]

Norma abordată este inclusă în Capitolul XVII „Infracțiuni contra Autorităților Publice și Securității Statului”, fapt care fundamentează poziția doctrinarilor nominalizați, care indică că obiectul juridic special îl constituie relațiile sociale cu privire la încrederea publică în declarații servind producerii unor consecințe juridice, făcute unui organ competent. [3]

Conform interpretării tehnico-legislative, deducem că legiuitorul, prin includerea normei în capitolul menționat, a avut scopul protejării declarațiilor date de subiecții infracțiunii încriminate de art.352¹ Cod penal, circumstanțe care în continuare urmează a fi raportate la practica judiciară.

Ipotezele și incertitudinea privind organul competent a generat o practică judiciară diferită în instanțele de judecată naționale, fapt pentru care avocații Maxim Belinschi și Veaceslav Țurcan au ridicat excepția de neconstituționalitate în dosarul nr.1-249/2017 (3), prin care au invocat faptul că prevederile articolului 352¹ alin.(1) din Codul penal, în special termenii „declarația” și „organ competent” sunt contrari articolelor 23 alin.(2) și 26 alin.(2), (4) din Constituție. [3]

Prin decizia Curții Constituționale a fost sistat procesul privind excepția de neconstituționalitate a termenilor „declarația” și „organ competent” din art. 352¹ alin.(1) din Codul penal, dar, în pct.32 Curtea a statuat că, *în practica judiciară recentă (decizia Curții de Apel Bălți din 26 iulie 2017, în dosarul nr.1a-776/2016;*

decizia Curții Supreme de Justiție din 17 aprilie 2018, în dosarul nr. 1ra-48/2018) a fost interpretat că termenul „organ competent” din articolul 352¹ din Codul penal nu include instanțele judecătorești și organele de urmărire penală. De altfel, Curtea constată că, potrivit acestei interpretări, depunerea declarațiilor false în fața instanțelor judecătorești și ale organelor de urmărire penală, inclusiv de către avocați, nu poate atrage răspunderea prevăzută de articolul 352¹ alin. (1) din Codul penal. [3]

Aparent, decizia Curții Constituționale a soluționat problema interpretării în sensul previzibilității sintagmei Organ competent, dar Procurorul General al Republicii Moldova a formulat recursul în interesul legii, cu privire la unificarea practicii judiciare de aplicare a prevederilor art. 352¹ Cod penal, invocând că nu există un punct de vedere unitar, cu privire la aplicarea dispozițiilor articolului menționat și anume, cu referire la organul competent la care trebuie prezentată declarația necorespunzătoare adevărului, menționând că instanțele de judecată în unele cazuri rețin ca fiind corectă calificarea drept organ competent instanța de judecată, iar în alte cazuri această calificare nu se reține. [4]

Plenul Colegiului Penal al Curții Supreme de Justiție, la 07 februarie 2019 prin Decizia în interesul Legii nr. 4-1ril-4/2019, a stabilit că, întru asigurarea interpretării și aplicării unitare a legii penale se stabilește că depunerea declarațiilor necorespunzătoare adevărului, în fața instanțelor judecătorești și a organelor de urmărire penală, inclusiv de către avocați, nu poate atrage răspunderea, prevăzută de art. 352¹ alin. (1) Cod penal, ori, termenul „organ competent” din art. 352¹ Cod penal nu include instanțele judecătorești și organele de urmărire penală. [4]

Astfel, din conținutul Deciziei în Interesul Legii și Decizia Curții Constituționale precitate, este dedus raționamentul că nu pot fi reținute la calificarea infracțiunii prevăzute de art.352¹ alin.1) Cod penal în

calitate de organ competent instanțele judecătorești și organele de urmărire penală.

Acest raționament fiind unica certitudine cu privire la organul competent, în rest rămâne de interpretat că orice alt organ care poate produce consecințe juridice, pentru sine sau pentru o terță persoană în baza unei declarații, urmează a fi reținut ca organ competent în sensul normei penale menționate.

Pentru a înțelege, care sunt organele competente în sensul problemei supuse cercetării, s-a încercat de a deduce care este scopul legii în viziunea legiuitorului, în acest sens urmând a fi studiată nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova. [5]

Nota informativă indicată argumentează necesitatea introducerii unor articole noi prin necesitatea de a incrimina anumite fapte ilegale pe care le consideră că sunt destul de des săvârșite la acel moment și al căror pericol social este destul de mare, cu titlu exemplificativ fiind amintite includerea în Codul penal a articolului 214¹ „Producerea sau comercializarea medicamentelor contrafăcute sau a art.352¹ „Falsul în declarații”. Cu referire la art.352¹ Cod penal, în pct.197 din nota menționată se conține următorul text „se propune completarea Codului penal al Republicii Moldova cu art.352¹ Falsul în declarații, care ar incrimina falsul în declarații în fața unor organe competente pentru a obține o anumită consecință juridică. Infracțiunea se va considera consumată în momentul obținerii consecinței dorite. Prevederea în cauză poate fi identificată în art.292 din Codul penal al României și art.156 al Germaniei”. Acestea fiind toate mențiunile cu privire la norma penală inclusă. [5]

Fiind făcute trimiterile la legea penală a României și a Germaniei, a fost impusă contrapunerea legislației naționale cu legislația statelor menționate, pentru identificarea punctelor comune în sensul organelor competente.

Astfel, în Germania, articolul 156 din Codul penal [*Declarațiile false*] stabilește că oricine face o

declarație falsă pe propria răspundere, în fața unei *autorități publice competente* să administreze astfel de declarații, se sancționează cu amendă sau cu închisoare de cel mult trei ani. În jurisprudența instanțelor de judecată din Germania s-a stabilit că noțiunea de autoritate competentă în sensul articolului 156 din Codul penal nu se referă numai la competența generală de a primi declarații, ci și la faptul că legea trebuie să acorde autorității atribuția de a da acestor declarații eficiență juridică. [6]

Se evidențiază faptul că, legiuitorul german a prevăzut în textul legal că pentru a reține infracțiunea de fals în declarații este necesar ca declarația falsă să fie depusă în fața *unei autorități publice competente*, fapt care stabilește concret ca organ competent poate fi doar autoritatea publică, și nu orice autoritate publică, ci doar aceea care poate da eficiență juridică declarației primite, astfel acordând textului legal o certitudine juridică. [3]

În România, infracțiunea de fals în declarații prevăzută de art.326 din Codul penal al României presupune o declarație necorespunzătoare adevărului, făcută unei unități dintre cele prevăzute de art. 175 Cod penal. Această declarație trebuie să îndeplinească, între altele, cerința de a fi aptă să servească, prin însuși faptul că a fost făcută, la producerea unei consecințe juridice. Sesizările organelor de urmărire penală nu fac parte dintre declarațiile ce au însușirea de a produce, potrivit legii, consecințe juridice în sensul art.326 Cod penal. [7]

În sens procesual, practica judiciară Română spune că, dreptul de a sesiza organele judiciare vizează posibilitatea persoanei de a se adresa organului jurisdicțional competent în vederea apărării unui drept încălcat, fără ca aceasta să implice în mod necesar și obținerea protecției juridice a aceluși drept. Nu sunt generatoare de consecințe juridice și nu pot conduce la reținerea infracțiunii de fals în declarații susținerile neadevărate ale denunțatorului, deoarece ele sunt supuse verificării obligatorii suplimentare, de către organele

jurisdicționale, iar părțile au dreptul de a contesta cele reclamate și de a face proba contrarie. Curtea reține, de asemenea, că faptul nu prezintă relevanță sub aspectul laturii obiective a infracțiunii de fals în declarații, modul în care denunțatorul și-a exercitat dreptul de a se adresa autorităților competente, (cu bună-credință sau rea-credință) și nici dacă acesta a dobândit calitate în cadrul procesului penal, ceea ce este relevant ca scopul urmărit să nu poată fi realizat decât prin declarațiile nereale în fața autorităților în drept. [8]

Legiuitorul român, a delimitat foarte clar cercul „organelor competente” de a primi declarații false, fără a lăsa foarte mult loc de interpretare, acestea fiind în art.175 din Codul penal al României, care stipulează că, funcționar public, în sensul legii penale, este persoana care, cu titlu permanent sau temporar, cu sau fără o remunerație: a) exercită atribuții și responsabilități, stabilite în temeiul legii, în scopul realizării prerogativelor puterii legislative, executive sau judecătorești; b) exercită o funcție de demnitate publică sau o funcție publică de orice natură;

c) exercită, singură sau împreună cu alte persoane, în cadrul unei regii autonome, al altui operator economic sau al unei persoane juridice cu capital integral sau majoritar de stat, atribuții legate de realizarea obiectului de activitate al acesteia; (2) De asemenea, este considerată funcționar public, în sensul legii penale, persoana care exercită un serviciu de interes public pentru care a fost investită de autoritățile publice sau care este supusă controlului ori supravegherii acestora cu privire la îndeplinirea respectivului serviciu public. [7]

În astfel de circumstanțe, este destul de accesibil de a înțelege care sunt organele competente învederate de legea penală română pentru a reține componența de infracțiune supusă examinării în prezentul articol.

Revenind la prevederile autohtone, care stipulează în textul său doar „organ competent”, a fost abordată practica judiciară autohtonă pentru a înțelege tendințele jurisprudențiale, fiind constatată tendința de reținere a

laturii obiective în conformitate cu pozițiile doctrinale, potrivit cărora declarația trebuie prezentată în fața unui organ competent, care reprezintă autoritatea publică centrală sau autoritatea publică locală. [2]

Pentru plenitudinea studiului au fost analizate și prezentate următoarele spețe din practica judiciară (vezi Tab. 1):

Tabelul 1. Spețe din practica judiciară

Nr.	Dosar	Organ competent	Soluția/data pronunțării
1.	1a-383/2019 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/327c619f-7366-e911-80-d8-0050568b7027 [9]	C.N.I. Actual- Autoritatea Națională de integritate	Achitat, fapta nu întrunește elementele infracțiunii. 20 martie 2019 Lipsește latura obiectivă Declarația nu generează consecințe juridice nici pentru inculpat și nici pentru un terț, nu există scopul.
2	1a-1647/2019 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/aab5e258-24f8-4a08-8d9d-9a6306cc4483 [10]	Organ de constatare a direcției poliție.	Procesul a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. Notă, inculpații au fost recunoscuți culpabili, în sensul declarației false fiind explicațiile acestora în calitate de persoană în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional. 25 septembrie 2019
3	1a-1114/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/7a83c3a4-24e3-e811-80-d6-0050568b7027 [11]	Medicul de gardă (dispensarul narcologic) și colaboratorii Inspectoratului Național de Patrulare	Procesul a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. Inculpatul s-a prezentat medicului de gardă sub altă identitate în acest sens prezentînd permis de conducere pe numele cu care s-a identificat. 25 septembrie 2018
4	1a-127618 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a97472c3-36b3-e811-80d6-0050568b7027 [12]	Secția calificare a conducătorilor auto din cadrul Ministerului Tehnologiilor informaționale și comunicațiilor	Încetarea procesului penal cu atragerea la răspundere contravențională. Faptele sunt identice cu speța din rubrica 5, făptuitorii au prezentat declarația precum că permisul de conducere a fost pierdut solicitînd eliberarea unui alt permis, fapt care nu corespunde realității. 23 august 2018
5	1a-906/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/56985e3e-5374-e811-80-d5-0050568b7027 [13]	Secția calificare a conducătorilor auto din cadrul Ministerului Tehnologiilor informaționale și comunicațiilor	Recunoscut vinovat, amenda penală 500 U.C, cu privarea de a ocupa funcții în instituții publice pe un termen de 3 ani. 29 mai 2018

6	1a-514/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e32cf60b-4645-e811-80d5-0050568b7027 [14]	Notarul. Conform art. 8 din legea cu privire la organizarea activității de notariat, notarul este exponentul puterii de stat.	Recunoscută vinovată, amenda penală 500 U.C, cu privarea de a ocupa funcții în instituții publice pe un termen de 1 ani. Inculpatul a inclus date eronate cu privire la existența moștenitorilor legali. 22 martie 2018
7	1a-778/17 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/366c424c-bdce-e711-80d5-0050568b7027 [15]	CNI (Autoritatea Națională de Integritate) Similar rubricii nr.1	Procesul a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. Octombrie 2017
8	1a-1841/17 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9d76e1cd-bf3c-e811-80d5-0050568b7027 [16]	CNI (Autoritatea Națională de Integritate) Similar rubricii nr.1	Achitat, pe motiv că în acțiunile inculpatului lipsesc elementele constitutive a infracțiunii. Nu a fost demonstrată intenția făptuitorului 06 martie 2018
9	1a-788/19 https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4bf0fc62-e6b3-4908-b723-d9129ab122bf [17]	Notarul Similar rubricii 5.	Recunoscută vinovată, amenda penală 500 U.C, cu privarea de a ocupa funcții în instituții publice pe un termen de 1 ani. 04 decembrie 2019
10	1a-224/18 https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/42339cab-ad15-4c69-91a3-1c6a2ab5a717 [18]	Societate cu răspundere limitată	Achitare, pe motiv că fapta nu întrunește elementele infracțiunii. Societatea cu răspundere limitată nu este un organ competent. 12 iunie 2019
11	4-1re-118/2018 http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1608 [19]	Inspectoratul de Stat Intehagro	Procesul a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. 12 iulie 2018
12	1a-464/2019 https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3ad73598-8906-40f4-a844-bddb8d86c0f8 [20]	Instanța de judecată	Procesul a fost încetat pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală. 18 septembrie 2019 Decizia în interesul legii este din 07 februarie 2019.

Deci, din analiza spețelor expuse supra, ferm concluzionăm că societatea cu răspundere limitată nu poate avea calitatea de organ competent în sensul art. 352¹ Cod penal, cu alte cuvinte am putea înțelege că o societate cu forma juridică din domeniul privat nu ar putea avea calitatea respectivă. O altă cauză în jurisprudența națională în care o persoană juridică din domeniul privat ar fi calificată ca organ competent în sensul subiectului abordat nu a fost stabilită, fapt care determină construcția unei situații ipotetice pentru a analiza dacă o întreprindere privată ar putea îmbrăca calitatea de organ competent în sensul normei penale analizate.

Astfel, se reiterează că, pentru a încrimina infracțiunea prevăzută de art. 352¹ Cod penal, este necesară depunerea unei declarații producătoare de consecințe juridice, făcută unui organ competent. Legiuitorul nu a indicat expres dacă organul competent este o autoritate publică sau privată, iar din sursele doctrinare și practica judiciară se reține că organ competent poate fi doar o autoritatea publică.

În asemenea circumstanțe a apărut interesul de analiza câteva situații ipotetice, în care locatarul contractului de leasing semnat cu societate comercială specializată, introduce date denaturate cu privire la beneficiarul efectiv al contractului de leasing, sau în cazul semnării unui contract de locațiune a unui bun imobil cu o companie imobiliară locatarul la fel indică informație falsă privind beneficiarul efectiv al bunului, sau afilierea acestora față de persoanele expuse politic.

O a treia situație este când concubina/concubinul sau o altă rudă apropiată persoanei expuse politic solicită deschiderea contului bancar în cadrul unei bănci comerciale și, depune mijloace bănești în numerar în mărime care necesită a fi raportată organelor de supraveghere a entităților raportoare, însă în formularele întocmite pentru bancă, denaturează informația privind afilierea cu persoana expusă politic. În consecință, în toate trei spețe ipotetice persoanele protejează expușii

politic de verificări privind proveniența banilor și transmit expușilor politic sau beneficiarilor efectivii spre folosire bunurile contractate în interes personal (automobile, imobile) fără a le raporta entităților competente.

De menționat că, conform art. 4) alin. 1) lit.(a), (e), (h) din Legea nr. 308 din 22 decembrie 2017 cu privire la prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului, băncile specificate în Legea nr. 202/2017 privind activitatea băncilor, agenții imobiliari și locatorii persoane juridice care practică activitate de întreprinzător și transmit, în condițiile contractului de leasing, locatarilor, la solicitarea acestora, pentru o anumită perioadă, dreptul de posesiune și/sau de folosință asupra unui bun ai cărui proprietari sînt, cu sau fără transmiterea dreptului de proprietate asupra bunului la expirarea contractului, sunt entități raportoare, care sunt obligate să raporteze Serviciului prevenire spălare a banilor și finanțării terorismului despre tranzacțiile plafonate și alte activități care includ criteriile beneficiarilor efectivii și a persoanelor expuse politic, spre exemplu, în cazul persoanelor care comercializează bunuri, atunci când efectuează tranzacții ocazionale în numerar în valoare de cel puțin 200000 de lei, indiferent dacă tranzacția se efectuează printr-o singură operațiune sau prin mai multe operațiuni care par a avea o legătură între ele. [21] Important este faptul că, art. 15) alin. (5) din legea precitată stipulează că, în cazul în care entitățile raportoare nu respectă obligațiile prevăzute de prezenta lege, Serviciul Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor și organele cu funcții de supraveghere a entităților raportoare pot aplica măsuri și sancțiuni stabilite de legislație. Iar prin art. 5) alin. (3) legiuitorul obligă entitățile raportoare să nu efectueze nicio activitate sau tranzacție, inclusiv printr-un cont de plăți, să nu stabilească nicio relație de afaceri ori să termine o relație de afaceri existentă și să aibă în vedere transmiterea formularelor speciale privind raportarea activităților sau tranzacțiilor sus-

pecte Serviciului Prevenirea și Combaterea Spălării Banilor în conformitate cu prevederile art.11, fiind în drept să nu explice clientului motivul refuzului, în cazul în care spre exemplu în alin. 2) lit. b) al aceluiași articol, identificarea beneficiarului efectiv și adoptarea de măsuri adecvate și bazate pe risc pentru verificarea identității acestuia, astfel încât entitatea raportoare să aibă certitudinea că cunoaște cine este beneficiarul efectiv, inclusiv adoptarea unor măsuri rezonabile pentru a înțelege structura proprietății și structura de control ale clientului. [21]

În astfel de circumstanțe, avem o construcție ipotetică în care persoanele ce doresc să ascundă proveniența sau existența mijloacelor bănești, nu neapărat ilegale, a expușilor politic, întocmesc la solicitarea entității raportoare o declarație în scris, sau îndeplinesc un chestionar în care li se propune de a comunica, pe propria răspundere, informații suficiente despre ei, membrii familiei lor, persoanele asociate, beneficiarul efectiv, locul/locurile de muncă și funcția/funcțiile deținute pe parcursul ultimilor 12 luni etc. [22]

În declarațiile depuse persoanele introduc date ce nu corespund adevărului, iar declarațiile au eficiență juridică pentru sine or pentru un terț (expusul politic), întrebarea este, poate sau nu, îmbrăca haina unui organ competent în sensul infracțiunii prevăzute de art. 352¹ Cod penal, instituția bancară care este domeniul privat precum și locatorul conform spețelor ipotetice expuse mai sus.

Cu siguranță că nu poate fi reținută o asemenea calificare, chiar și dacă rolul societăților enunțate este unul intermediar, chiar dacă destinat final al declarațiilor neautentice este o autoritate publică, or legiuitorul a interzis interpretarea extensivă în defavoare a făptuitorului precum și aplicarea legii penale prin analogie

Pentru a evidenția importanța organului competent în sensul normei analizate, construim două din spețele ipotetice indicate mai sus, contractul de leasing și

locațiune a unui imobil, și adăugăm autentificarea notarială a acestora și depunerea aceluiași declarații și chestionare cu date denaturate în fața unui notar. În ultimele două situații consider că este posibil de a reține infracțiunea prevăzută de art. 352¹ Cod penal, or, conform art. 8) al legii cu privire la organizarea activității de notariat, notarul este exponentul puterii de stat, împuternicit în modul stabilit de lege în baza licenței și a ordinului de investire cu împuterniciri.

Astfel, avem aceleași circumstanțe faptice, aceiași lege care obligă depunerea declarației, care prevede ca entități raportoare organizații atât din domeniul privat cât și din domeniul public, fără a face limitări în drepturi și obligații între ele, dar sunt abordate diferit, în dependență de autoritatea pe care o reprezintă. Concluzionăm că, legea instituie standarde duble, or, scopul declarației care nu corespunde adevărului este același în ambele cazuri, dar sancțiunea survine doar în cazul depunerii declarației necorespunzătoare adevărului autorității publice.

Revenind la spețele analizate în tabel, cauza din rubrica 12, care prin Decizia Curții de Apel Bălți din 18 septembrie 2019, a fost încetat procesul pe motivul expirării termenului de prescripție de tragere la răspundere penală, prin decizia Curții de Apel Bălți (decizia curții de apel) 18 septembrie 2019. În speța enunțată rolul organului competent îl are Instanța de judecată, căreia în cadrul unui proces penal i-au fost prezentate înscrisuri care nu corespund adevărului. Interesul pentru speța în cauză a apărut datorită faptului că, prin Decizia în interesul nr. 4-Iril-4/2019 [4], s-a statuat că, întru asigurarea interpretării și aplicării unitare a legii penale se stabilește că depunerea declarațiilor necorespunzătoare adevărului, în fața instanțelor judecătorești și a organelor de urmărire penală, inclusiv de către avocați, nu poate atrage răspunderea, prevăzută de art. 352¹ alin. (1) Cod penal, or, termenul „organ competent” din art. 352¹ Cod penal nu include instanțele judecătorești și organele de urmărire penală.

Iar, în conformitatea cu art. 465⁴ alin.(2) Cod de procedură penală Decizia pronunțată în interesul legii este obligatorie din ziua pronunțării și nu are efect asupra cauzelor deja soluționate printr-o hotărîre judecătorească irevocabilă.

Astfel speța a fost analizată pentru a înțelege sub ce aspect instanța de apel a reținut ca *organ competent* instanța de judecată, după pronunțarea Deciziei în interesul legii, căutînd o altă abordare a celor statuate de Curtea supremă de justiție. Generalizînd, în cazul speței indicate instanța de judecată a fost calificată ca organ competent în sensul art. 352¹ Cod penal, contrar statuărilor Curții Supreme de Justiție.

Merită atenție și cauza penală nr. 1a-1647/2019, [10] care în tabelul spețelor este indicată sub numărul 2, conform deciziei CA, în calitate de organ competent a fost calificat agentul constatator al Direcției de poliție, iar în calitate de declarație necorespunzătoare adevărului au fost reținute explicațiile care nu corespund adevărului, depuse de persoana în a căreia privință s-a întocmit procesul contravențional.

Este de menționat că în procesul contravențional persoanele în a cărei privință se întocmește procesul contravențional, dispun de prezumția de nevinovăție conform art. 372 Cod contravențional ceea ce presupune că, persoana acuzată de săvîrșirea unei contravenții se consideră nevinovată atîta timp cît vinovăția sa nu este dovedită în modul prevăzut de prezentul cod, nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa.

Explicațiile persoanei în a cărei privință a fost pornit procesul contravențional se atribuie la probe, conform art. 425 alin.2) Cod contravențional. [23]

Relevant este că, art. 384 alin. 2) lit. f) persoana în a cărei privință a fost pornit proces contravențional are dreptul să fie audiată în prezența apărătorului *dacă acceptă sau cere să fie audiată*, iar conform alin.3 al aceluiași articol realizarea de către persoana în a cărei privință a fost pornit proces contravențional a drepturilor sale ori renunțarea la realizarea acestor drepturi nu poate fi interpretată în detrimentul persoanei și nu

poate avea consecințe nefavorabile pentru ea. În codul contravențional nu este stipulată obligația persoanei în a cărei privință se întocmește procesul contravențional de a depune declarații veridice, or, astfel s-ar încălca art. 377 Cod contravențional sare stipulează că, nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului/soției, logodnicului/logodnicei sau să-și recunoască vinovăția; persoana a căreia autoritatea competentă să soluționeze cauza contravențională îi propune să facă declarații demascatoare împotriva sa ori a rudelor sale apropiate, a soțului/soției, logodnicului/logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta. [23]

Făcînd o retrospectivă, deducem că, organul constatator al Direcției Poliție conform practicii judiciare, poate primi calificarea de organ competent, doar că se impune clarificarea dacă o declarație care auto încriminează depunătorul declarației într-o cauză contravențională (declarații mincinoase), care conform jurisprudenței CEDO, se asimilează cauzei penale, vezi cauza Ziliberg vs Moldova [24], poate servi drept declarație în sensul art. 352¹ Cod penal și, cît de abilitat este organul competent în sensul atribuțiilor de generare a eficienței juridice declarației depuse.

Concluzie.

Cît de aproape după scop nu ar părea instituțiile din domeniul privat și care nu ar fi rolul lor, la primirea declarațiilor în vederea producerii efectelor juridice, indiferent de care sunt aceste efecte juridice, infracțiunea prevăzută de art. 352¹ Cod penal nu poate fi reținută, or organe competente în sensul articolului menționat pot fi doar autorități publice, legiuitorul plasînd norma pre citată în Capitolul Infracțiunilor contra Autorităților Publice și Securității de Stat din codul penală, fapt care după interpretarea sistemică ne face așa gîndim. Consider că la calificarea infracțiunii menționate la fel de important este constatarea competențelor organului competent de da eficiență juridică declarațiilor necorespunzătoare adevărului.

Bibliografie:

1. Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, Publicat: 14-04-2009 în Monitorul Oficial Nr. 72-74 art. 195. art.352¹ alin.1).

2. BRÎNZĂ, S.; STATI, V. *Tratat de drept penal*. Partea specială. Vol. II. Chișinău: S. n., 2015.

3. Decizia privind sistarea procesului privind excepția de neconstituționalitate, a unor prevederi din articolul 352¹ alin. (1) din Codul penal (*falsul în declarații*) (*Sesizarea nr. 34g/2018*) <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=decizii&docid=465>

4. Decizia în interesul Legii nr. 4-1ril-4/2019 din 07 februarie 2019 http://jurisprudenta.csj.md/search_interes_lege.php?id=7

5. Nota informativă la proiectul de Lege pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova <http://old.parlament.md/lawprocess/laws/december2008/277-XVI-18.12.2008/>

6. (Decizia Tribunalului Kaiserslautern din 18 ianuarie 2011, BGH 4 STR 611/10). <https://www.hrr-straftrecht.de/hrr/4/10/4-611-10.php>

7. CODUL PENAL al României din 17 iulie 2009 (LEGEA nr. 286/2009) Publicat în MONITORUL OFICIAL nr. 510 din 24 iulie 2009.

8. Decizia penală nr. 611/2015, Curtea de Apel Constanța. <http://portal.just.ro/36/Lists/Jurisprudenta/DispForm.aspx?ID=944>

9. Decizia Curții de Apel nr. 1a-383/2019 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/327c619f-7366-e911-80d8-0050568b7027

10. Decizia Curții de Apel nr. 1a-1647/2019 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/aab5e258-24f8-4a08-8d9d-9a6306cc4483

11. Decizia Curții de Apel nr. 1a-1114/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/7a83c3a4-24-e3-e811-80d6-0050568b7027

12. Decizia Curții de Apel nr. 1a-127618 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a97472c3-36-b3-e811-80d6-0050568b7027

13. Decizia Curții de Apel nr. 1a-906/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/56985e3e-5374-e811-80d5-0050568b7027

14. Decizia Curții de Apel nr. 1a-514/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/e32cf60b-4645-e811-80d5-0050568b7027

15. Decizia curții de apel nr. 1a-778/17 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/366c424c-bd-ce-e711-80d5-0050568b7027

16. Decizia Curții de Apel nr. 1a-1841/17 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/9d76e1cd-bf3c-e811-80d5-0050568b7027

17. Decizia Curții de Apel nr. 1a-788/19 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4bf0fc62-e6b3-4908-b723-d9129ab122bf

18. Decizia Curții de Apel nr. 1a-224/18 https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/42339cab-ad15-4c69-91a3-1c6a2ab5a717

19. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 4-1re-118/2018 http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=1608

20. Decizia Curții Supreme de Justiție nr. 1a-464/2019 https://cab.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/3ad73598-8906-40f4-a844-bddb8d86c0f8.

21. Legea privind Combaterea Spălării Banilor și Finanțării Terorismului https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110418&lang=ro

22. Ghidul privind identificarea și monitorizarea persoanelor expuse politic http://spcsb.gov.md/storage/legislation/National/RO_Ordin_17.pdf

23. Codul Contravențional al R.Moldova din 24-10-2008 Publicat: 17-03-2017 în Monitorul Oficial Nr. 78-84 art. 100 https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=119550&lang=ro#

24. Hotărârea Curții Europene pentru Drepturile Omului în cauza Cauza Ziliberberg c. Moldovei pct. 32. 33. [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"languageisocode":\["RUM"\],"apno":\["61821/00"\],"documentcollectionid2":\["CHAMBER"\],"itemid":\["001-112614"\]](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{)

25. PETCU, P. interpretarea *consecințelor juridice* din conținutul normativ al infracțiunii de fals în declarații. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Interpretarea%20consecințelor%20juridice%20din%20conținutul%20normativ%20al%20infracțiunii%20de%20fals%20in%20declaratii.pdf

26. BERLIBA, V., OSOIANU, T. AMICUS CURIAE - Încadrarea juridică a unor fapte În limitele conținutului normativ al infracțiunii prevăzute de art. 352¹ Cod penal al RM: cauza penală pornită împotriva avocaților din Republica Moldova - Țurcan și Belinschi http://uam.md/media/files/files/buletin_1__2__9461830.pdf

Revista Națională de Drept

Publicație periodică științifico-practică

Nr. 10-12 (228-230) 2019

Formatul 60x80 $\frac{1}{12}$.
Coli de tipar 15,0. Coli editoriale 10,0.
Tirajul 200 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009